

In omnes apostolicas Epistolas, diui videlicet Pauli XIII. et VII. canonicas, commentarii Henrychi Bullingeri, ab ipso iam recogniti, & nonnullis in locis aucti. : Accessit operi index copiosus, accesserunt ad finem quoq[ue] duo libelli, alter de Testamento Dei unico & aeterno, alter uero de Vtraq[ue] in Christo natura.

<https://hdl.handle.net/1874/428395>

IN EPISTOLAS APO-
STOLORVM CANONICAS SEPTEM
COMMENTARII HEINRYCHI BYLLINGERI,

ADDITI sunt ad finem libelli duo, alter De Testamento dei
unico & æterno, alter uero De utraq; in Christo natura.

IESVS.

Hic est filius meus dilectus in quo placata est anima
mea, ipsum audite.

Matthæi 17.

PIO LECTORI SALVTEM.

EPISTOLIS D. Apostoli Pauli XIII. addo nunc VII. epistolas apostolorum Canonicas nostris illustratas Commētarijs, si hac opella nostra ecclesie Christi prodesse tibiq; Lector pie inseruire possim. Verum haud abs re consuetum harum epistolarum ordinem mutavi. Licet enim quatuor postremae & ipsae canonicae sanctae & utiles sint, multis tamen nominibus praestant priores Petri & Ioannis. Nam totidem propemodum habent sententias & mysteria quor uerba. Ardent & uiuunt in his omnia. Purissime tractantur in ipsis praecipua religionis nostrae capita, fides in Christum purificans, charitas praecipuum Christi unicum, innocētia sancta et patientia malorum uictrix. Vbiq; in his relucet authoritas & reuerenda maiestas apostolica. Praeterea de prioribus nemo bonus uel doctus dubitauit unquam. Habita sunt in ecclesia Christi pro gemmis incomparabilibus semper, unde primas tenent merito. Tuum erit pie Lector, labore nostro bene uiri & gratum esse benefactori Christo, Cui soli gloria semper.

H. B.

3

IN D. PETRI APOSTO
LI EPISTOLAM VTRANQVE
COMMENTARIVS.

OMNIBVS PER GERMANIAM FRATRI
BVS NOMINE CHRISTI EVANGELIIQVE AFFLICTIS ET
exulibus, Heinrychus Bullingerus gratiam, uitæ innocentiam & patien-
tiam à deo patre optat per Iesum Christum.

ISI sancti quotquot ab exordio mundi uiuere uarijs afflictionibus exerciti, innumeris obiecti fuissent periculis, merito quidem uices nostras, ò fratres, nunc lugeremus, tempo-
raty nostra sanè quàm exulcerata turbidaq; accusaremus, quibus præter meritum solo
ueritatis & Christi nomine persecutionē & dira sustinemus odia, affligimur, in exilium
pellimur, & qui optime habemus, nullo momento tuti, tanquam oues occisionis reputamur. Verum
id illud ipsum est quod prædixit dominus, uenturum tempus quo quisquis interficiat nos uideatur
cultum præstare deo: quò & apostolus Paulus alludens, Omnes (inquit) qui pie uolunt uiuere in
Christo Iesu persecutionem patientur. Porro mali homines & impostores proficient in peius, dum
& in errorem abducunt & errant ipsi. Proinde non infelices admodum in ueritate, licet in mundo in
felicissimi, sumus. Siquidē perseverantibus copiosissima est apud deum merces reposita. De qua cum
multis hac epistola agat Petrus, suæq; ætatis homines mira euidencia ad tolerantiam exhortetur, ui-
sum est ipsam uel nostris illustrata est Commentarijs, dicere imò commendare uobis omnibus. Scio
enim quàm grauius tententur multi. Nam ueterum exemplorum immemores, uel in lege dei non
probe docti, ueritatem religionis uel multitudine uel felicitate sæculari metuntur: ut ab eorum par-
te ueritatem stare autumēt, apud quos est uictoria, securitas atq; uoluptas, quin & hominum applau-
sus celebrasq; apud eos autem mendacium, qui ut uarijs affliguntur malis, ita paucitate quoq; sunt
contempribiles. Sed ea sunt iudicia dei, ut & propheta nonnunquam super hac re cum deo conten-
derint. Abacuc enim, Vsq; quo (ait) domine clamabo, & non exaudies? Quare seruasti me in ista in
iusta tempora? Quare respicis contemptores & taces conculcante impio iustiorē se? Propterea lace-
ratur lex, cumq; impius sic præualeat egreditur iudicium peruersum. Ceterum ista quidem iudicio dei
iusto relinquamus: nostrum est accurate ueritatem spectare, in hac perseverare, euentum deo commit-
tere. Huc uocat hac epistola Petrus, qua interim ueram religionem ita propugnat, ut quisq; uel medio-
criter animatus uel non profusus stupidi ingenij pro ista quiduis cupiat & ferre & facere. Nos iam
istius subijciemus hypothesin. Vobis autem omnibus imprecor firmam in pietate constantiam &
patientiam per Christum, cui soli gloria & honor. Tiguri mense Martio, Anno 1554.

Ioan. 16.
2. Timoth. 3.

Abakuk 1.
Psal. 36.

ARGVMENTVM EPISTOLAE.

Obscurior paulò est prior Petri epistola, non modo propter sententias reconditiores, sed & propter or-
dinem perturbatiorem asperioremq;, quem nos in presentiarum uel complanare, uel certe alijs occa-
sionem ministrare istud dexterius absoluendi, conabimur. Consilium certum nemo (opinor) præ-
fixisset, nisi ipse Petrus adiecisset ad finem epistolæ, Per Syluanum uobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis
scripsi, adhortans ac testificans hanc esse ueram gratiã dei in qua statis. Hinc enim colligimus hanc esse episto-
lam hortatoriam simul & expositoriam, ita enim fideles hortatur in ea fide quam acceperant, neglectis affli-
ctionibus perseuerent, ut interim summarium religionis & fidei fundamenta ubiq; ponat, deniq; & Christia-
na perstringat officia. Desultoria enim est. Persecutio à fide uel absterrebat uel prorsus auocabat (ut sit) pluri-
mos, potissimum ergo hortatur ad patientiam, qui huius epistolæ ueluti primarius scopus est: cui protinus atte-
xitur alius non minus infrequens, ad confirmationem tamen superioris pertinens, uerissimam esse prædicatio-
nem quæ de fide Christiana ipsis sit prædicata. Id etenim hoc attestatur consilio, ne isti se frustra in causa non
bona pati timerent. Veritati huic adiungit pietatis sinceritatem integritatemq;, desolens ad innocentie flu-
dium, quo in loco non minore diligentia frequenter laborat quàm in superioribus. Maximas enim partes &
primi & secundi capituli huic impendit, adhortans ut uitam uiuant sanctam & sua uocatione dignam. Hæc au-
tem omnia generatim prosequitur. Absoluta uero fide & uitæ innocentia, quæ ueræ pietatis summa est, specia-

INSCRIPTIO EPIST.

Officia,

tim pertractat Christiana quaedam eaq; apprime necessaria officia, docens quid debeamus magistratui, legibus, quid deceat seruos, quid coniugatos: breuiter Christi exemplo ad maximas quasq; uirtutes potissimum uero ad patientiam & innocentiam uitae animat, ubiq; amolens quod impedire, & adiuuens quod promouere ad haec poterat, idq; agit à sine secundi capitis, per tertium & initia quarti. Nam sub finem huius miro ardore miraculose euidentia tolerantiam suadens afflictiones attenuat. In 5. autem ad officiorum institutionem rediens, instituit episcopos, hortaturq; ad humilitatem animi & accuratam uigiliam. In summa, Varia est epistola, & ueluti locis luxurians communibus: in quibus tamen primas tenent, fidei in Christum ueritas, uitae innocentia (sub qua recensentur uaria officia) sanctaq; tolerantia. Maxima ergo ex hac expectes licebit, quae fidei Christianae uis & ueritas, quae uera religio, quae uerae fidei opera, quae Christianorum officia, quae patientiae dignitas &c.

Dictio,

Erudita uero est, & profecto digna (ut Erasmus ait) apostolorum principe, plena auctoritatis ac maiestatis apostolicae, uerbis quidem parca, sententijs uero differta. Scriptam autem è Babylone per Syllanum.

INSCRIPTIO.

Petrus apostolus Iesu Christi aduenis sparsim incolentibus Pontum, Galatiam, Cappadotiam, Asiam & Bithyniam delectis iuxta praefinitionem dei patris per sanctificationem spiritus in obedientiam & asperisionem sanguinis Iesu Christi. Gratia uobis & pax multiplicetur.

Petrus apostolorum princeps,

Επιγραφή duo habet praecipua, tertium ueluti παράλογον, attamen lepidum & saluberrimum est. Primo enim proditur epistolae author PETRVS ille quondam Christo dilectus uir, de quo plurima scripserunt Euangelistae. Hunc ueteres principem apostolorum dixere, non quod primatum apud apostolos fuisse putarent, qualem neoterici contra scripturas tuentur, sed quod caeteris ardentior, primas fere in agendo dicendoq; apud dominum in ordine apostolorum teneret, & quod ipsi gratia pra multis copiosior à deo data esset, unde & caeteris nonnunquam constantior & audentior fuit, quanquam eundem oportuerit non citra mysterium maximum fieri infirmitatis humanae ueraeq; poenitentiae exemplum. D. Cæcilius Cyprianus hunc ipsum facit typum unitatis ecclesiae, de Simplicitate praelatorum in hac uerba scribens, Loquitur dominus ad Petrum, Ego tibi dico, Quia tu es Petrus, & super istam petram aedificabo ecclesiam meam, & portae inferorum non uincunt eam, & tibi dabo clauas regni caelorum, & quae ligaueris super terram erunt ligata & in caelis, & quae cunq; solueris super terram erunt soluta & in caelis. Et eidem post resurrectionem suam dicit, Pasce oues meas. Et quauis apostolis omnibus post resurrectionem suam PAREM POTESTATEM tribuat & dicat, Si cui remiseritis peccata, remittentur ei: si cui tenueritis, tenebuntur: tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utiq; & caeteri apostoli quod fuit Petrus PARI consortio praediti & HONORIS ET POTESTATIS, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una monstraretur. Tantum sanctissimus ille martyr. Porro Petrum perhibet ueterum monumenta à Nerone crucis patibulo damnatum, ita migrasse, ut ipsi praedixerat in Euangelio dominus. Nec me latet quid multi de eo disputarint quod Petrus Romam nunquam uenerit. Ego uero uetustis hac in re diuersum testantibus plus fidei tribuerim. Habeo autem testes locupletissimos, Irenaeum aduersus Valentin. lib. 3. cap. 1. Tertullianum in Praescriptionibus, haeret. proximos apostolorum temporibus. Lactantium Firmianum in 4. cap. Caium quoq; scriptorem uetustissimum, & Dionysium Corinthiorum episcopum, apud Eusebium, quem interim in opere Chronico falsum esse temporum computatione non ambigo. Ibi enim refert Petrum Romam uenisse anno Claudij Caesaris secundo, rexisseq; Romanam ecclesiam annis 25. Occubuisse enim ultimo Neronis anno qui imperauit annis 14. Atq; hanc quidem sententiam imitatus est & D. Hierony. in opere de uiris Illustribus. Caeterum si accurate ista conferamus ad ea quae Paulus scripsit in 2. cap. ad Galatas, prorsus illam Eusebij computationem falsam esse deprehendemus. Id quod & ante nos

Lucæ 22.

Tibi dabo clauas,

Petrus an Romam uenerit.

nos clarissimus uir & Heluetiæ nostræ decus immortale D. Ioachimus Vadianus obseruauit. In Galatis enim refert Paulus se post annos quatuordecim (nimirum à conuersione sua) ascendisse Hierosolymam, ibique inuenisse Petrum, Ioannem & Iacobum. Is autem sextus erat Claudij annus. Si enim Tiberius 23. annis regnauit, ut de eo scripsit Suetonius, & in 19. anno passus est Christus, ut testatur Tertullianus, supersunt de regno eius anni 5. His unum adime. Altero enim à morte Christi anno ad fidem Christi conuersus est Paulus. Remanent ergo anni 4. quibus si addas ex Caligulæ regno annos 4. & ex Claudij 6. inuenies annos de quibus Paulus in Galatis loquitur 14. Non iam referā tres illos annos, quorum in 1. cap. meminit. Ita enim nono Claudij anno Petrus etiam dum Hierosolymis fuisset. Nec uero simile est Petrum Claudio uiuente Romam uenisse: utpote cuius nulla sit à Paulo in epistola ad Roma. mentio, neque à Luca in postremo Actuum cap. interim cum in epistola Rom. scripta multo inferiorum nomina cum reuerentia recenscat, præterea Actorū historia in quartum usque Neronis annum deducatur. Proinde si uera scripsere ueteres, uerisimile est Petrum post Paulum, cum iam Nero annis aliquot imperitasset, & Paulus fortassis Hispaniam adisset appulisse Romam confirmandi euangelij fratrumque gratia. Sed nos de hac re ut dubia ita non magnæ frugis prolixius disserimus quàm institueramus. Secundo docet ἐπιγραφῆ quibus scripta dicatæ sit epistola, παρεπιδήμοις quos alij profelytos, alij aduenas exponunt, cum Græcis ἐπιδήμοι & populares dicantur. Populares uero dixere Latini de uno populo amicos. Proinde non absurdum fuerit si intelligamus hanc epistolam Iudæis Petri popularibus esse scriptam. Quod & illud pertinet quod dispersionis meminit. Iudæos enim bellorum procellæ olim sub Assyriorum, Babyloniorum, Persarum & Macedonum regibus ortæ alios aliò dispulerunt: ut abunde satis sacra testatur historia. Neque uero consequens est istis regionibus à Petro prædicatum fuisse euangelium propterea quod hanc ipsis adscribit. Romanis enim adscripsit Paulus Romanos, quos Iunius & Andronicus primi in religione instituerāt. Leguntur et Galatæ et Asiani Paulo præceptore in fide primo esse imbuti. De Bithynis et Cappadocibus nihil prodit sacra historia. Certè Petrus istis omnibus hac epistola attestari uoluit eam fidem, quam acceperant siue à Paulo siue ab ipso Petro siue alio quopiam apostolorum, ueram esse. De Ponto multa Strabo Geog. 12. lib. & Plinius in 6. Tertium iam sequitur. Nam cum paucis potuisset dicere, Petrus apostolus gratiam & pacem precor omnibus Ponticis & Asiaticis Christo dicatis, maluit hoc postremū copiosius persequi, & Christianæ religionis maxima commemorare mysteria, adeoque & salutis & ueræ pietatis modum rationemque perfringere. Prima in hac ratione est ipsa dei electio libera, sed non nuda. Nam ἐκλεκτοῖς (ait) κατὰ πρόγνωσιν θεοῦ πατρὸς, Electio ergo instituta est secundum præfinitionem siue præscientiam. Hac uero & misericordiam suam et iustitiam prodit deus. Misericordiam quidem, quod citra meritum nostrum sola & natiua bonitate nos uocat & beatitudo quod Paulus ad Ephe. 1. latius persequitur. Iustitiam uero quod electio non est temeraria, sed secundum præscientiam. Hæc enim redemptionis expiatio nisque trahit mysterium. Quos ergo delegit, in sanctificationem delegit: hoc est, quos beatat deus eos non temere beat, sed per sanctificationem spiritus. At uoce spiritus omnem eternum exclusit purificandi ritum, fidem in Christum unicum extulit. Clarius enim sequitur, In obedientiam & asperisionem sanguinis Iesu Christi. Ecce hæc est uera spiritus sanctificationis, obedire euangelio, fidere Christo, qui sanguine suo effuso dignos nos fecit æterna uita. Neque uero dubitandum est Petrum Asperisionis uocabulo allusisse ad legalia. Quasi dixerit, Salus dilectis dei non contingit ex asperso uituli sanguine, sed ex redemptione Christi. De qua re copiosius disputauit Paulus ad Hebræ. 9. Ratio igitur ueræ salutis hæc est. Eligimur ad salutem à deo. Ista uero non temere confertur, sed per redemptionem Christi, in qua oportuit declarari cum misericordia tum iustitia dei. Huic autem Christo unice fidendum, eiusque doctrinæ obediendum. Itaque errant qui solam Electionem uel prædicant uel iactant: fidem uero, iustitiæ fructus, & preces ardentes ceu inutiles contemnunt. Quasi uero Electio dei iniusta aut temeraria esse possit. Quos (ait Paulus) præsciuit, eosdem et præfinit conformes imaginis filij sui &c. De salutatione apostolica in

Electio dei ordinaria & iusta.

Sanctificatio spiritus.

Pax.

Paulinis epistolis aliàs copiosius. In hac præter communem morem, Pax (ait) multiplicetur: nimirum quod ibi animi pace securitateq; opus est, ubi mala præter solitum affligunt hominem. Huc pertinet illud saluatoris dictum, In mundo afflictionem habebitis, in me uero pacem.

EXPOSITIO.

CAP. I.

Laudandus est deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui iuxta suam copiosam misericordiam regenuit nos in spem uiuam, per hoc quod resurrexit Iesus Christus ex mortuis in hæreditatem immortalem & in contaminabilem atq; immarcessibilem, conseruatam in cœlis erga uos qui uirtute dei custodimini per fidem ad salutem, quæ in hoc parata est ut patefiat in tempore supremo,

Sacrificium laudis.

Dei nomina.

Misericordia dei.

Renascentia.

Resurrectio.

Immortalitas.

Expositione inquit negotium, gratulationeq; in animos sese in sinuat auditorum. Summa omnium istorum in hoc est. Laudandus est deus qui misericordia sua per Christum redemit nos à morte, uitamq; nobis donauit æternam. Copiosius autem persequitur membra singula, partim ut ipsum dei beneficium commendaret, partim ut consequenti argumentationi uiam sterneret commodam. Principio laudandus est deus inquit, Laudis enim sacrificium noui populi, gratissimum deo sacrificium est, quo si quis non litaret, nequaquam nomine Christi accensendus erit. Deinde per expositionem subiungit, quis sit ille deus, nimirum pater domini nostri Iesu Christi. Qua sententia diuinitatem Christi & personarum demonstrat subsistentiam. Et nomina siue appellationes dei, essentiam dei non circumscribunt pleneq; nobis referunt, sed aliquo modo & formula quadam captui humano comoda efferunt. Iam & deum esse aliud non est quam beneficium, benignum, bonum, auxiliarem, deniq; & uitam & conseruatorem esse omnium. Cum ergo istam suam beneficentiam & opes ineffabiles tum maxime mundo prodidit, cum filium unicum in mundum misit, non abs re dicitur pater domini nostri Iesu Christi, ut pote qui se in Christo maxime deum, id est benignum & seruatorem ostenderit. Sed ipse Petrus dilucide iam addit causas cur sit laudandus, in quibus simul & diuinæ naturæ declaratur indoles. Dicit enim, Qui iuxta copiosam suam misericordiam regenuit nos in spem uiuam. Propterea (inquit) laudandus est deus, quod nullis nostris prouocatus meritis, mera & natiua bonitate sua ductus, nos à morte æterna reuocauit ad spem uitæ immortalis. Hæc uero euangelij summa & scopus est. Vide autem quæ grauibus uerbis efferat singula. Misericordiam appositum addit epitheton, copiosam aut multam aut diuitem appellat. Propheta enim, Misericors dominus, longanimis & multum misericors. Non in perpetuum irascetur &c. Psal. 102. Deinde multo uiuidius est, Regenuit nos in spem uiuam: quam si dixisset, Restituit nobis uitam. Principio enim Regenerandi uerbum commonet nos nostræ infirmitatis & miseriam. Genuerat nos Adam, sed ad mortem. Natura enim filij iræ sumus. Regeneratione ergo opus nris qui filij hæredesq; dei esse debebant. Hanc uero renascendi potestatem fecit deus omnibus in Christum credentibus: ut diligentius excutitur apud Ioannem in capite primo & tertio. Deinde plus dixit, Regenuit nos in spem uiuam: quam si dixisset, Viuificauit: non tam quod orationis genus dicendiq; figura augustior est, quam quod ipsa res sic enunciata nescio quid magni spirare uideretur. Iam & modum & rationem ostendit per quam firmus renati in spem uiuam, nimirum per id quod deus filium excitauit à mortuis. Resurrectio sanè comprehendit totum Christi mysterium. Resurrectione enim declaratur orbi quod peccatum sit expiatum. Nisi enim peccatum expiasset dominus, præualuisset mors peccati poena. Reuixit autem dominus, proinde & mortem & peccatum aboleuit: non quod non sint, sed ne fidelibus noceant, qui iam per uiuificam Christi resurrectionem discunt uitam parem ipsis esse paratam, De qua multis in 1. ad Corinthios capite 15. Porro hic mi

ra uerborum turba miro incremento loquitur de æterna uita per Christum nobis parata, quam iam ante uocarat Spem uiuam, nunc hæreditatem uocat immortalem, Græce ἀφθόρον incorruptibilem, tacita collatione hanc hæreditatem cunctis in orbe præmijs præferens. In hoc sæculo nihil tam firmum, pulchrum & desiderabile est quod incorruptionis sit expertus: hæc sola spes uiuifica & immortalis est. Reliqua duo Paraphraſtes sic interpretatus est, Manet illa nos felix hæreditas, quæ neq̃ tædio moleſtiæue contaminari, neq̃ senio fitiue marceſcere poſſit. Apparet autem poſtremã metaphoram ſumptam eſſe à floribus. Ad ſuperiorem amplificationem pertinet & ſequēs, Conſeruata in cœlis erga uos. Hoc autem & excellētiam & certitudinem ſalutis declarat. Quasi dicat, Nec eſt quod metuamus, ne quis hanc interuertat, aut eam nobis præripiat hæreditatem, aut humanis æſtinet ſenſibus, cœleſtis & diuina eſt. Paulus in Coloffen, hanc eandem rem alijs uerbis ita eloquutus eſt: Emortui eſtis, & uita ueſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Et ad Philippenſes, Noſtra (ait) conuerſatio in cœlis eſt, ex quo & ſeruatoreſ expectamus dominum Ieſum Chriſtum, qui tranſfigurabit corpus noſtrum humile, ut conſorme reddat corpori ſuo glorioſo &c. Proinde ſpes noſtra, hoc eſt hæreditas noſtra cœleſtis eſt, æterna. Exuti enim mortali hoc corpore ipſum numen in ſua ſubſtantia uidebimus, in ſua ſpecie, cumq̃ uniuerſis dotibus opibusq̃ ſuis, fruemurq̃ his omnibus non parce, ſed ad ſatietatem, non ad ſatiſtium, quod ſere comitatur ſaturitatem, ſed ad iucundam impletionem: quæ quidem minus afficitur tædio quàm flumina, dum perpetuo in mare influunt, & per terræ abyſſum refluunt, nullum adferunt hominibus tædium, ſed commodum potius & gaudium, ſemper rigando lætificando ac noua germina fouendo. Et Seneca de hac alibi multo feliciter Theologiſtris quibuſdam diſeruit. Sequitur nunc occupatio, Si enim brauium felicitas & beata uita in cœlis conſeruata eſt, quid interim nos in terris? quæ hic nobis ſpes habenda? Custodimur (inquit) uirtute dei per fidem, ad ſalutem. Multa hic nobis mala perferenda pietatis nomine: ſed uincunt ſancti fide quæ uirtus dei eſt. Nam & Ioannes, Hæc eſt uictoria (ait) quæ uicit mundum fides ueſtra. Fides in aduerſis animat, confirmat, conſolatur, erigit & ducit, ne uſpam impingamus, aut ſi ruere cœperimus, non corruamus, ſalutēq̃ excidentes collidamur. Proinde dum in humanis agimus nullæ induciæ, nulla pax ſperanda eſt. Cæterum ubi feliciter hanc abſoluerimus militiam, tum corona iſta immarceſſibilis in cœlis reſoſita imponitur uincenſibus. Id quod Petrus ſic extulit, Quæ in hoc parata eſt, ut pateſcat tempore extremo. Extremum autem tempus animæ reſpectu eſt, quum ex humanis excedimus: at reſpectu finis rerum omnium, quum corpora reſuſcitantur ad iudicium: tum enim æternum & animo & corpore uiuent ſancti, impij perpetua morte peribunt. Non potui hic non annotare Paraphraſtis uerè aurea uerba, iſta, Nunc latent præmia & ſæpe iuxta uulgarem æſtimationem peius habent qui meliores ſunt, & perire uidentur qui maxime ſunt incolomes, & florere uidentur qui maxime pereunt. Hic exercendæ pietatis tempus eſt, præmio ſuum præſcriptum eſt tempus, quod non oportet anteuertere. Nobis interim ſit ſatis, quod æterna felicitas nobis eſt in tuto, quam nullus hominum aut dæmonum poſſit intercipere, modo ne nos deficiat fides, qua neglectis rebus mortalium, toti pendeamus à cœlo. Sint interim feroces qui deo rebelles fidunt mūdi præſidijs, inſultent interim: cæterum ubi uenerit illa dies ueſtis in diuerſum rerum uicibus affligentur illi, uos exultabitis uictores.

Hebræis abſcondere eſt ſeruare, ergo abſcondita, id eſt ſeruata.
De æterna uita.

Sic delabitur ad patientiam.

Corona immarceſſibilis.

in quo exultatis, nunc ad breue tempus, ſi neceſſe ſit, afflicti in uarijs experimentis, quo exploratio fidei ueſtræ multo pretioſior auro quod perit, & tamen per ignem probatur, reperiatur in laudem, & gloriam, & honorem, tum cum reuelabitur Ieſus Chriſtus.

Fundamentis per ſuperiora iactis, captisq̃ beatitudinis æternæ deſiderio lectoribus, ſuperſtruit nunc patientiæ præclarum ædificium, per præmia & cœleſtia bona ad ipſam adhortans. Diximus autem in argumento Patientiam frequentem & celebrem eſſe huius epiſtolæ locum. Ad hunc porrò modum cohærent ſingula, Dixit immarceſſibilem

Patientia.

coronam nobis esse in caelis repositam. Huic iam subiungit, In quo (ἀγαλλιάσει) exulta-
 tis, uel (imperandi modo) exultate, *desß jr üch fröuwen vnd trösten söllend*, qui nunc aduersam
 fortunam experimini. Cæterum ut breuitas docta argumentatione est referta, ita hic a-
 liud quoq; à temporis breuitate intertextitur argumentum. Habent mala singula, quan-
 tumuis magna sint, finem suum; & totū hoc quod uiuimus tempus quàm breuissimum
 est. Mala itaq; minus diuturna sunt. Pulcherrime enim Seneca, Propone (ait) profundī
 temporis uastitatem & uniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem uocamus hu-
 manam, compara immenso, uidebis quàm exiguum sit quod optamus, quod extendi-
 mus. Ex hoc quantum lachrymæ, quantum sollicitudines occupant, quantum mors an-
 tequam ueniat optata, quantum ualetudo, quantum timor, quantū teneri aut rudes aut
 inutiles anni; Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intelliges
 etiam in longissima uita minimum esse quod uiuitur. Adijcitur & aliud non minus iu-
 cundum & cōsolatione plenum, Si necesse sit. Quasi dicat, Si exigat negotium ipsa q̄ sa-
 lus nostra, breui finiet afflictiones dominus. Fidelis enim deus qui non finit nos tentari
 supra id quod possumus. Vel, Afflicti, si opus sit, id est non afflixerit dominus nisi profit
 uobis afflictio. A causa ergo ductum argumentū. Declaratur autem isto eos errare plu-
 rimum qui crucem siue afflictionem inter summa infortunia primā numerant uel non
 expectata dei sententia sibiipsis imponunt crucem. Hoc enim crede, si necesse sit, domi-
 num nō obdormiturum res tuas: tu magis curaueris ut ad afflictionem tuam patienter
 feras manum eius, siue ipsa crux multo siue pauco sit ferenda tempore. Ad *θεβειομόρ*
 illud pertinet, quod afflictiones iam experimenta uocat, ab utilitate argumentās. Locus
 autem præsens à Paulo elucidatus legitur ad Rom. 5. Gloriamur super afflictionibus, sci-
 entes quod afflictio &c. Nam notissimus aliās locus. Quin & consequens *δμοίωσις* de
 auro & igne facit ad expositionem loci præsentis. Quod enim ignis est auro, id afflictio
 est fidei. Aurum igne non deperditur, sed probatur purgaturq;. Proinde afflictionibus
 non perduntur fideles, sed excoquantur, in hoc ut synceri sint in fide. Recte ergo affli-
 ctiones uocauit experimenta. Ductum est & hoc argumentum ab utilitate, sed exorna-
 tum collatione & allusione. Confertur enim auro fides, quæ & ipsa ut aurum probatur,
 atq; hac re auro similis est, sed auro nobilior fides. Aurum sanè pretiosissimum est in re-
 bus mortalium, sed longe excellit fides, quæ reram æternarum est, cum illud caducum
 sit, res alioqui perdita & peritura. Erasmus in Chiliadibus, *ὁ χρυσὸς ἔφ' ἑπὶ (ait) δοκιμα-
 σθεῖς*, Aurum igni probatū dicitur is cuius fides rebus aduersis explorata spectataq; est.
 Usurpat hanc collationem & D. Petrus apostolus epistola priore *πλὴν τιμιώτερον χρυσίου
 τὸ ἀπὸ πυρὸς διὰ πύρος δὲ δοκιμαζομένον*, id est, Multo pretiosius auro quod perditur, siue
 auro pestifero, quod tamen per ignem probatur. Est autem hoc auro non citra miracu-
 lum peculiare, ut igni non solum non fiat deterius, sed magis ac magis enitescat. Idem
 is qui uere bonus est obiectis malorum procellis illustrat animi uirtutem, non amittit.
 Et quæ sequuntur. Hactenus enim Erasmi uerba retulimus. Allusum quoq; ad literas
 sanctas. Nam Psalmo 65. Quoniam probasti nos deus (inquit Dauid) igne nos exami-
 nasti, sicut examinatur argentū. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dor-
 so nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquam,
 & eduxisti nos in refrigerium. Item Zachariæ 13. qui locus maxime huc pertinere uide-
 tur, legimus dixisse dominum, Et conuertam manum meam ad paruulos, & erunt in o-
 mni terra, dicit dominus. In duas partes diuidentur & deficient, & tertia pars relinque-
 tur in ea, & hanc ducam per ignem & excoquam eos sicut excoquitur argentum, & pro-
 babo eam sicut probatur aurum. Porrò id totum (iam iterum desleat ad utile) in hoc
 fit, ut quod hic uidebatur illatum ad dedecus, cedat in laudem, gloriam & honorem.
 Habet autem uirtutem uerborum congeries, eximiam significans fore sanctorum glo-
 riam, non in hoc mundo, sed tum cum apparuerit saluator Christus. Ioannes enim, Sci-
 mus (ait) quoniam si apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est.
 Et Paulus, Transfigurabit corpus nostrum humile, ut cōforme reddat corpori suo glo-
 rioso. Item, Iustum est apud deum, reddere ijs qui affligunt uos, afflictionem & uobis
 relaxa-

Breuitas nit.

Afflictio san-
cta.

relaxationem, &c. 2. Thessalonicen. 1. Haecenus animauit afflictos nomine fidei ad patientiam: potissimum autem spem futurorum bonorum proposuit, quæ ut sola fide percipiuntur, ita patientia sola fide animatur.

quem cum non uideritis diligitis, in quem in præsentia, cum non uideatis, credentes tamen exultatis gaudio ineffabili & glorificato, reportantes finem fidei uestræ, salutem animarum,

Nunc ergo de ingenio fidei pauca hæc obiter inserit, ut aditum simul ad approbationem certitudinis fidei paret. Caro experimenta poscit & uisibilibus hæret: Fidei autem natura est rebus inuisibilibus, hoc est æternis & diuinis hæere. Paulus enim ad Hebræos undecimo, Fides (inquit) est substantia rerum sperandarum, argumentum eorum quæ non uidentur. Vbi plura de natura fidei annotauimus. Certè Petrus paucis fidei uim & effectum comprehendit. Principio enim adimit illi sensum animale & obiectum uisibile, substituens spirituale & internum adeoq; cœlestem sensum, qui niritur rebus & uerbis dei æternis, Christum (inquit) non uidistis, sed in præsentiarum, hoc est in mundo oculis carnalibus. Alias enim nemo nescit & fidei suos esse oculos. Nam in Galatis dicit Paulus, O stulti Galatæ, quis uos fascinauit ut non crederetis ueritati? quorum ante oculos Iesus Christus προσϋψαδον adumbratus, inter quos & crucifixus: Hac ratione adest & uidetur Christus in Cœna illa mystica, quæ si tantum pane & uino cõmuni & prophano (ut sic dicam) instructa esset, iam neq; Cœna mystica neque Cœna domini dici posset. Iam quæ fides comprehendit, uerè comprehendit, uera enim non falsa comprehendit. Proinde cum in Cœna dominum fidei oculis cõtemplamur, uere utiq; adest in Cœna dominus, uerè in quâ ut fidei poscit natura. Quod ergo alij sub uoce Verè corporaliter aut carnaliter subingerūt, de suo contra fidei naturam adijciunt. Fides sanè orthodoxa credit Christum dominum incarnatum, in carne mortuum & resuscitatum, ascendisse cœlos, sedere ad dexteram patris, inde uenturum iudicare uiuos & mortuos. Igitur quoad in hoc mundo agit fidelis, non uidet aut attingit aut manducat Christum corporaliter, id est carnaliter, sed magis spiritualiter. Siquidem ipse Christus apud Ioannem de uera iustitia & fide differens ait, Spiritus sanctus autem arguet mundum de iustitia, quia ad patrem uado, & posthac non (δεωπερε) uideatis, id est uidebitis me. Sed de hac re aliàs. Deinde fides uera efficit in cordibus fidelium dilectionem cum dei tum proximi. Hinc enim Petrus, Quem cum non uideatis (ait) diligitis. Et Paulus ad Galat. 5. In Christo Iesu neq; circumcisio neq; præputium quicquam ualeat, sed fides per dilectionem γρηγοριαν efficax aut agens. Ioannes quoq; dilectionem proximi ex dilectione dei æstimans dicit, Si quis dicit, Diligo deum, & fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem uidit, deum quem non uidit quomodo potest diligere? Præterea pacem & gaudium parit fides in pectoribus fidelium. Nam Petrus, Credentes tamen exultatis gaudio, nec uulgari sed ineffabili & glorificato, id est defecato. Gaudia enim mundi uaria disturbant infortunia: at gaudiū fidei nemo hic interturbat. In hoc gaudio omnia pericula contemnentes sancti per patientiæ & uirtutum tramitatem constanter pergunt ad uitam. Nam fidei finis est æterna uita. Petrus enim, Reportantes (ait) finem fidei uestræ salutem animarum. Ita oportuit & Christum pati & ingredi in gloriam suam. Et in Actis legimus Paulum exhortatum fuisse Antiochenos, & Lystranos Iconiensesq; ut perseverarent in fide, & quod per multas afflictiones oporteat intrare in regnum dei, Acto. 14. Iam ut fide nil uerius, certius & constantius est, ita sine eius æterna uidelicet uita nil certius, uerius præsentiusq;.

de qua salute exquisierunt & scrutati sunt prophetæ, qui de uentura in uos gratia uaticinati sunt, scrutantes ad quem aut cuiusmodi temporis articulum significaret qui in illis erat spiritus Christi, qui priusquam acciderent testabatur uenturas in Christum afflictiones, & quæ essent consequuturæ gloriæ.

De natura fidei.

Christus in Cœna contemplatione fidei.

Tēpus pro tempore.

Dilectio.

Gaudium.

Duo simul hisce absoluit. Differit enim de fidei nostræ veritate ac certitudine, ne afflicti timerent se pati propter causam siue doctrinam prauam. Sed & prophetis & Christi exemplo docet, non nisi per aduersa patere aditum ad felices beatasq; sedes. Paraphrastes ista paucis quidem, sed dilucidissime (ut aliàs ferè omnia) exponit, hisce uerbis, Ingens lucrum est cum iactura caduci corporis seruetur immortalis anima. Sic uisum est æterno consilio dei, ut his rationibus salutem consequeretur homines, quibus & Christus ipse peruenit ad æternam beatitudinem. Neq; enim hæc fortuito geruntur, sed quod nos factum uidimus id prophetæ ueteres, qui multo ante nos uaticinati sunt fore, ut per fidem & euangelicam gratiam absq; legis Mosaicæ præsidio seruemini, diligenter exquisierunt & scrutati sunt, non contenti tanquam per nebulam uidere, quod esset futurum, sed illud quoq; pia curiositate sciscitati sunt à spiritu Christi, qui iam tum illis arcano afflatu significabat quid esset passurus Christus, ac mox ad quãtam gloriam euehendus, quo uel quali tempore id esset futurum: siquidem ingenti desiderio salutis huius teuebantur illorum animi. Tantum Paraphrastes. Sunt autem nobis singula exactius & diligentius excutienda. Nam hic locus maxima firmameta & mysteria fidei nostræ continet. Principio quod attinet prophetarum dignitatem & auctoritatem, non possum satis mirari quorundam crassam incitiam & temeritatem blasphemam, qui cum in prophetis sint inexercitatissimi nec in literis apostolorum magis docti, audet tamen sibi censoriam uirgulam in pietatis negotio sumere, pronunciantes duos esse spiritus, duo testamenta, & duplicem populũ: fortassis addent aliquando ex Cerdone hæreticissimo monstro duos etiam deos, alterum quidem cum priore sæculo crudelius, alterum uero cum posteriore mitius agentem. Quam sententiam opinionemue impiissimam planè multis in Martione periequutus est eruditissimus Tertullianus doctis in illum libris æditis. Equidem fateor diuersorum spirituum, testamentorum, duplicisq; populi mentionem fieri in sacris: sed longe alio sensu quàm isti intelligant. Isti protinus clamitant ueterem ecclesiam prorsus fuisse carnalem, Christi ecclesiam nouum esse populum, nempe spirituale. Vetus ergo testamentum carnale esse, nouum autem spirituale. Proinde & spiritum nouum esse datum nobis, de quo scriptum sit, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Item, Nescitis cuius spiritus sitis, Cæterum non expendunt isti populi Iudaici Testamenti & Legis datæ rationem uim & institutum. Ab initio nullus uel Adæ, Enoch, Noë uel ipsi Abrahamæ præscriptus Ceremoniarum ordo. Primi sæculi homines nitebantur pollicitationi primis factæ parentibus, Semen mulieris calcabit caput serpentis. Abrahamæ uero & posteris in pauca quædam capita tota religionis summa est coniecta, in hanc nempe, Ero deus tuus & seminis tui post te, Deus inquam omnifufficiencia siue copiarum cornu. Dabo tibi semen, illud uidelicet quod caput serpentis calcabit, in quo omnes Gentes seruantur. Tu uero ambula coram me & sis integer. Id uero totum quid erat aliud quàm quod nobis in Christianæ fidei summa dicitur, Deus nostri misertus filium suum in mortem pro nobis dedit, ut eius morte seruati & docti posthac uiuamus in nouitate uitæ? Hactenus ergo unus est spiritus & unum testamentum utriusq; populi. Porro ubi uetus illa Adæ, Abrahamæ & omnium ab ortu mundi sanctorum fides & religio in posteris conuictu Aegyptiaco obliterari inceperat, idololatria & corruptis Gentium moribus ceu contagione uitiatis Iudæis, per Moysen educti in desertum, ibiq; ad montem Sinai intra ueteris religionis metas ac carceres inclusi sunt Lege scripta. Hæc tabularum erat, ipso dei digito inscripta, quæ & auctore Christo & apostolis aliud nihil quàm amorem dei & proximi, hoc est ea ipsa religionis capita, quæ supra Abrahamæ diximus esse data, comprehendit, quæ & ipse dominus Iesus & apostoli eius prædicatione & scriptis docuerunt. Hactenus ergo spiritus iterum unus testamentum quoque idem utriusq; populi. Iam uero cum ne lege quidem scripta & absolute omnia quæ ad beatam & honestam uitam sufficere uidebantur comprehendente tradenteq; intra ueræ & uitæ religionis limites continerentur, ipsis subinde tumultuantibus, & ad Aegyptiacos mores deficientibus, circumscripti sunt & statutis ritibusq; quibusdam Sacrorum, quos generali uocabulo nominamus Ceremonias.

Vnus est spiritus
ueteris &
noui testamēti.

Religio anti-
quorū patrum.

Hæ

Hæ ritum quidem & agendi modo carnales sunt, significatione autem spirituales. Porro ipsa lex quæ uoluntas dei est spiritualis est: quatenus ergo carnalis, respectu hominum non dei carnalis est, & iccirco ea parte qua carnalis, non est de substantia (ut aiunt) legis. Neque uero & sancti ceremonijs quicquam tribuerunt. Id cum multis astrui possit prophetarum & historiarum testimonijs, unico tamen sed eo per quam clario & efficaci Ieremias comprobabimus testimonio. In 7. ergo capite dicit, Hæc dicit dominus exercituum deus Israël, Holocaustomata addite uictimis & uestras carnes edite: quia non sum loquutus cum patribus uestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de uerbo holocaustomatum & uictimarum: sed hoc uerbum præcepi eis, dicens, Audite uocem meam & ero uobis deus & uos eritis mihi populus, & ambulate in omni uia quam mandauimus uobis, ut bene sit uobis. Quid uero his super hac re dici potuit planius? Videmus ergo deo, tum quoque cum ceremoniarum summo essent in pretio & usu, spirituales fuisse ecclesiam, carnalem uero non minus tunc quoque quam nunc exosam. Vetus igitur populus propter figuras & res istas significatiuas, non à substantia, sed magis accidente Legis dictus est carnalis aut uetus populus. Quis autem tam uæcors ut nunc colligat, ergo tota lex carnalis, ergo populus uetus carnalis. Tunc enim non minus quam nunc spiritualis & carnalis erat populus. At turbatores nostri neutrum admittunt. Nam ut ueterem ecclesiam prorsus carnalem faciunt, ita contra Paulum 1. Corinth. 10. nostram ecclesiam carne exemptam, prorsus spiritum esse uolunt. Sed redimus. Unus fuit spiritus sanctorum in lege & ante legem. Cæterum in lege multi erant qui neglecto legis spiritu literam sequerentur occidentem, ij autem dignas luebant pœnas. Horum ergo respectu, quin & figurarum causa pollicebatur dominus spiritum & cor nouum, legem & testamentum nouum: non utique nouum & alienum à primario Abrahamæ testamento, aut diuersum à sanctorum spiritu, sed eundem, & hoc uno abundantiorum quo præsentiora nobis sunt ea quæ sancti ueteres expectabant. Eundem ergo spiritum nobis dedit & alium siue nouum. Eundem quia eadem religionis summa: & alium siue nouum, quia alio modo & palam se iam aperit diuina bonitas, adimplens ipsa re per filium incarnatum omnia quæ abauis nostris auisq; promissa. Vides iam unde enatae sint appellationes ueteris & noui testamenti & populi, & quod attinet ipsam testamenti & legis substantiam idem sit utriusque populi spiritus. Si enim omnino diuersus esset, iam Christus & apostoli perperam nobis Abrahamæ & ueterum exempla, imò ipsam fidem proposuissent imitandam. Petrus certe spiritum prophetarum palam hoc in loco spiritum Christi nominat. Apud Lucam durius excipiens intempestiuam discipulorum uindicandi cupiditatem dominus, non damnat Helias factum aut spiritum, cum & Baptista dicatur spiritu Helias imbuendus, sed zelum nimis præcocem in discipulis culpauit, idque communi schemate dicens, Nescitis cuius spiritus sitis: pro eo quod est, Nescitis aut certe non expenditis quo animo ista loquamini. Iam quod apud Ioannem legitur, Nondum erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus, loquutionis genus est dependens ex consequenti. Hactenus enim spiritus quidem in fidelibus fuerat, sed copiosius & pluribus ab ascensione dabatur credentibus. Vnde & Augustinus questionem super hac re mouens, quo modo negetur fuisse spiritus in sanctis cum post multos alios legamus Simeonem & Zachariam repletos spiritu sancto prophetasse: & respondet, Eundem quidem fuisse spiritum sanctum, sed modum donationis fuisse diuersum. Sed hæc paucis, plura in Actorum capite 2. & Hebr. capite 8. Plura scripsit Tertullianus aduersus Martionem in 4. libro & contra Iudæos. Irenæus quoque aduersus Valent. Eusebius item in præfatione Ecclesiasticæ historiæ, & Lactantius lib. 4. cap. 10. Symbolum secundo conditum disertis uerbis in hunc modum confitendum docet, πιστεύω ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὃ κύριον, ἔ' λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν εἰς μίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, hoc est, Credo in spiritum sanctum dominum, qui loquutus est per prophetas in unam catholicam & apostolicam ecclesiam. Audis unum atque eundem esse spiritum qui per prophetas loquatur in unam generalem ecclesiam, olim quidem à prophetis nunc ab apostolis uerbo ueritatis qui sanctum spiritus instinctus est, collectam. Cæterum qui lepidum istud de duplici spiritu

vnd früssend
über fleisch
selbs. Non esu-
rio. Psal. 49.

Consule Gal. 4.

Confer hæc cū
21. Ieremias.

Lucæ 9.

- commentum obrudunt simplicioribus, aliud uolunt quàm quod suauiã aliã & hypòcritica uerba prima fronte pollicentur. Res enim moliuntur nouas, nouam ecclesiam colligere cogitant, e qua magistratum expellant & se rerum dominos in ea cõstituant: ideo enim ministerium uerbi nostri, quod tamen non nostrũ sed dei est, omnemq; sancti magistratus administrationem in unitate & disciplina ecclesiastica conseruãda & instituenta, condemnant. Sed pereat maligni spiritus cõsiliũ, nos iam ad nostra redimus. Quæ prophetæ nobis protulere ex spiritu dei non animi sui libidine prodiderunt. Prodiderunt autem totam hanc euangelij de salute æterna per Christum cõsequenda rationem, quam Petrus hic salutem, mox gratiam (*ein früntlichen handel Gottes*) appellat. Salus enim gratuito nobis per redemptionem Christi contingit. Nec uulgariter aut per trãfennam salutis mysteria nobis contemplanda proposuerunt sed exactissime. Rerum etenim diuinarum sitientissimi salutis mysteria exquirebant & scrutabantur. Siquidem Daniel non postremus inter prophetas primarios illa de re uir desideriorum à domino appellatus est, certè quod nihil magis desideraret quàm rerum diuinarum & salutis ueræ cognitionem, quæ & illi pro uoto præ cæteris contigit.
- Capita religio- nis Christianæ.* Cæterum tria subiicit per consequentia rerum capita, sed ea in quibus fidei Christianæ comprehenditur summa, quæ prophetæ studiose à numine exquisierint orbiq; scripto ceu per manus tradiderint. Primum, Ad quem aut cuiusmodi temporis articulum salus per Christum esset peragenda: quando aut quibus temporibus esset uenturus. Secundum, Quas afflictiones esset subiturus. Tertium, Quomodo glorificandus. De singulis figillatim dicemus. Principio quod tempora Christi attinet clarissima extant prophetarum testimonia, Iacob enim patriarcha apud Mosen Gene. 49. Non auferetur (inquit) sceptrum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec ueniat qui mittendus est, & ad eum erit expectatio Gentium. Eam prophetiam Onkelus Syrus interpres ad hunc modum, interprete Pellicano nostro, exposuit, Non recedet potestas regia de domo Dauid, & scriba de filijs filiorũ eius usq; in sæculũ, quousq; ueniat Messias cuius est regnum, & ad eum obedientiam præstabunt Gentes. Eusebius uero Ecclesiast. historiae lib. 1. cap. 4. prophetiã istam de temporibus Herodis Antipatri, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum obtinuerit Gentis Iudaicæ, exponit. Sed & pleriq; ecclesiasticorum scriptorum ad eum modum interpretarunt. Cæterum huic expositioni aduersatur quod apud Ieremiam in cap. 22. diuina sententia in Iechoniam ita pronunciat, Sic dixit dominus, Scribite uirum istum orbatum sine hærede, uirum qui non prosperabitur in diebus suis, quia non prosperabitur à semine eius uir sedens super solium Dauid, & dominans adhuc in Iuda. At Christus dominus intra 670. plus minúsue annos nondum adueniebat, & intra hos nullus legitur dignitate potestateq; regia regnasse in solio Dauid super Iuda. Quod enim de Machabæorum dominio multa leguntur, ad rem præsentem nihil pertinent. Machabæi enim de stirpe Leuitica prognati erant. Proinde claret iam quod in fine regni Babylonici prophetia Iacob de scepro auferendo expleta sit. Nam in Iechonia abrogata est dignitas regia domui Iuda: sed nondum interim nascebatur Schilo Messias Christus dominus. Quid ergo dicemus cum uideamus Eusebianam expositionem parum habere firmamenti? Certè expendenti ista diligentius duo occurrerunt, quæ hic opponi posse uidebantur. Prius, prophetiam Iacob nõ modo de scepro sed lege quoq; siue legislatore auferendo differere. Porro legislatorem quem Iacob uocauit *רַבִּי* etiam doctũ in lege, scribam, & *νομοφύλακα* iudicem uirumq; primarium appellat literæ sanctæ. Tales uero nunquam defuerunt tribui Iuda à reãdificata urbe usq; ad Herodem illum magnum, qui primus ex alienigenis sibi in populo Iudaico parauit monarchiam. Pessundata enim à Babylonijs dignitas regia, emerferunt e tribu Iuda duces, quorum primus Zorobabel apud Haggeum & Zachariam fuisse refertur cretus sanguine regio. Nam Matthæo indice filius fuit Salathiel qui rege Iechonia erat natus. Proinde non frustra crediderim pedum & *רַבִּי* in uaticinio Iacob fieri mentionem. Voluit enim significare primo quidem regiam dignitatem fore conculcandã: dein de uero e conculcatis reliquis exorituros duces & uiros in sanctitate primarios, e quibus
- Euangelium ex prophetis.*
- De Messie temporibus.*
- Isaie 22.*
- Mosi testimonium.*
- Alij, licet Leuitæ essent, dicentur tamen stirps Iuda.*
- Ioseph. Antiq. lib. 14. cap. ult.*
- Pedes in Daniele significat potestatem regnorum partes.*

bus deinde nasciturus sit Schilo, tum quidem cum turbatis rebus mortaliū rerum summa totiusq; Iudaicæ gentis imperium ad alienigenam fuerit deuolutum. Quod à Babylonica captiuitate ad Herodis usq; tempora completerum esse comprobabimus, ubi prius istud annotauerimus istis palam probari regnum Christi non fore carnale. Videmus enim carnalia in regno Iudæ omnia esse abrogata priusquam adueniret rex uerus & æternus. Iam uero ad superiorum confirmationem expositionemq; faciunt ea quæ dicuntur alibi à prophetis alijs. Haggei ultimo legimus: In die illo dixit dominus exercituum, accipiam te Zorobabel filium Salathiel, seruum meum, dixit dominus, & ponam te sicut anulum, quia te elegi. In die inquam illo quo commouebo cælum & terram & omnes Gentes, hoc est, quo primaria regna mūdi inter se committam, Perfico Macedonicum, Macedonico Romanū: in istis inquam turbis te & posteritatem tuam seruabo. Te enim elegi, ut sis annulus signatorius, hoc est ille per quem ueritatem promissionis meæ obfignem. Id est, te elegi ut ex te nascatur Christus secundum carnem, qui omnibus satisfaciat quæ in lege & prophetis promisi, Daniel autem clarius in 2. cap. In diebus autem regnorum illorum (inquit) suscitabit deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & consumeret uniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternū. Vide obsecro consonantiā prophetalem, etiam Daniel. In diebus (ait) regnorum, uidelicet Macedonici & Romani, quæ paulò ante postremo loco recensuerat, suscitabit deus regnum Christi æternū, quod omnia alia comminuet. Superius enim mentionem fecit cuiusdā lapidis sine manibus abscissi de monte, qui immissus regnis omnia comminuerit. Quis uero hic lapis? Respondeant prophetæ alijs, respondeant euangelistæ. Christus dominus est lapis iste cœlo descendens, ex uirgine natus, qui cœlesti uirtute citra humanam opem sibi totum subdidit orbem. Similia his inuenies & apud Zachariam in 6. cap. Posteaquā enim monarchiarum confictum exactius & copiosius quā Haggeus pinxisset, tandem ad Iesum sacerdotem ac Zorobabelem perueniens, ita ad hunc dei iussu loquitur, Sic dicit dominus exercituum dicens, Ecce uir גרמן Germen (alijs Oriens) nomen eius & sub eo germē erit, & ædificabit templum domini. Et ipse ædificabit templum domini, & ipse portabit decorem & sedebit et dominabitur super solio suo, & erit sacerdos super solium suum, & consilium pacis erit inter ambos. Quibus nihil potuit ad rem præsentem dici quadrantius. Videmus coram quomodo subuerso Iudæ solio, subreperit è reliquijs iste Zorobabel, è quo tandē commissis inter se regnis & se mutuo lacerantibus Romanisq; superantibus, nascitur Christus uerus rex & sacerdos. Zorobabel dicitur גרמן germen, quia de stirpe David. Ex hoc germine oriatur (ait) aliud germē, illud uidelicet de quo Ieremias in 23. Ecce dies uenient & suscitabo Dauidi צדק גרמן germen iustum, & regnabit rex & sapiens erit. Et Zorobabel quidem ædificauit templum domini. Sed propter Christum eadem sententia repetitur, Et ipse ædificabit templum domini, illud nimirum de quo Haggeus, Et uenient cum desiderabilibus omnes Gentes, & implebo domum istam gloria, dixit dominus exercituum. Maior erit gloria domus istius posterioris quā prioris, dixit dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dixit dominus exercituum. Id quod Iudæi nunquam possunt ostendere impletum esse carnaliter. In ecclesia autem nostra abunde præstitit omnia deus, in qua simul & rex & sacerdos est Iesus Christus dominus noster, qui sibi ex Iudæis & Gentibus ecclesiam delegit macula & ruga carentem. Et ut nulla erat inter Iesum & Zorobabelem æmulatio, ita nulla cogitanda est inter patrem & filium. Ex his (opinor) intelligere licet quod tamen sceptrum à Iuda sub monarchia Babylonica ablatum, attamen מרחק è medio pedum Iudæ non sit sublatus, donec rerum summa ad Herodem Ascolonitam deuoluta, è tribu Iuda nasceretur Christus dominus, qui & rex & sacerdos regnauit in solio Dauid patris sui. Atq; hæc quidem priorem arbitratus esse rationem qua difficultas uaticinij Iacob, & contraria Ieremiæ sententia, superari atq; explicari possit.

Haggeus.

Daniel.

Sub Romano imperio natus Christus.

Isaie 23. Psal. 117.

Matth. 21.

Luca 2.

Zacharias.

Christus à temporibus Adæ dictus גרמן Semen, à temporibus Dauid

גרמן Germen propter promissiones.

Sequitur iam ratio posterior. Daniel, qui merito desideriorū uir cognominatur, scrutans res populi dei futuras & præterita expendens, animo consternatus quod uideret

BB

Danielis hebdo made exponuntur.

Quia de lum-
bis eius natus
uerus homo, et
tamen dominus
uerus. Matt. 22.

Leuit. 25.

omnes ferè prophetias ueteres impletas, in summum uenit discrimen. Legens enim Iere-
miæ uaticiniū consideransq; quod sceptrū à Iuda esset ablatum, & quod LXX. anni ca-
ptiuitatis iam essent exacti, interim uero populus Iudæ nihilominus oppressus ageret in-
ter idololatrias, Hierusalem iaceret uastata, regni & gentis suæ gloria interisset prorsus, ad
deum conuersus & in orationem ardentissimam profusus, quæ 9. cap. Danielis contine-
tur, orat dominum, ut secundum promissiones suas populum reducat, Hierusalem resti-
tuat, idēq; (לְמַעַן אֵרְוִי) id est propter dominum, Christum intelligens, quem Dauid in
Psal. 109. Dominū * suum appellat. Non (ait Daniel) propter nos ipsos restitue nos, sed
propter Christū dominū, nempe ut per hunc toti orbi exhibeas quod pollicitus es. Nisi
enim populū tuū reducas, nisi urbem restituas, quomodo exhibit lex de Zion & uerbum
domini de Hierusalem? quomodo implebuntur ea quæ promissisti per prophetas? Iam
ergo exaudiri à deo meretur, qui ardentissimis uotis, non suam sed dei quærebat gloriā.
Itaq; protinus ipse astat angelus Gabriel expositurus fata populi Iudaici, nēpe quod re-
ducendus, quod Hierusalem ædificanda: deinde quod destinato tempore adducenda sit
יְשׁוּעָה צְדִיקָה עַל מִימֵי iustitia sæculorum, id est Christus qui est omnium sæculorū & sanctorum
ab exordio mundi ad finem usq; iustitia & sanctificatio, per quē uisio & propheta à deo
obsignatur, id est, per quem rata effecit deus quæcunq; prædixit per os omnium sancto-
rum suorum prophetarum. Præsupposito itaq; eo quod populus reducendus & urbs re-
stituenda adeoq; iam iam restituta sit, consequētibus differit de temporibus Christi. Pri-
us in genere proposuerat hebdomades LXX. hoc est, dixerat Iudaico populo totidem re-
stare hebdomades ab urbe restituta ad excidiū usq; cum gentis tum urbis, intra quas ta-
men omnia essent adimplenda quæ de Christo prædixerant propheta: nunc ergo spe-
ciatim differit de singulis, & principio de temporibus Messie quando sit uenturus, di-
cens, Scito ergo & animaduerte quod ab exitu uerbi, ut redeatur & ædificetur Hierusalē
usq; ad מְשִׁיחַ בְּגָדָי CHRISTVM principem hebdomades septem & hebdomades sexagin-
ta duæ. Ceterum propheta hebdomades annorum intelligit. Septuaginta autē hebdoma-
des efficiūt annos 490. Hic uero ab urbe reædificata ad Christū usq; non 70. sed 69. nume-
rantur hebdomades, Nam 7. & 62. conficiunt 69. Remanet ergo ad alia tempora, ultima
illa & unica nempe septuagesima hebdomas: at intra 32. Darij annum & 42. Augusti, ue-
luti limites & septa, currit præfens 69. hebdomadū computatio. Daniel em̄ ab exitu (ait)
uerbi ut ædificetur Hierusalem, usq; ad Christū hebdomades 69. Est autē notandum lo-
quutionis genus, Ab exitu uerbi, ut restituaetur Hierusalem. Id em̄ pollet, quasi dicas Ger-
manice, *Wenn sich verlossen das Jerusalem geburwen.* Hoc autem factum legimus 32. Darij Hista-
spis anno, Nehem. 5. Quibus & Iosephus consentiens dicit Nehemiam opus sustinuisse
per annos duodecim. Cum ergo 20. Darij Artaxerxis (quod omnium Perficorū regum,
ut Aegyptiorum Ptolomæus ac Pharao, Romanorum Cæsar, Palæstinorum uero Abi-
melech, cognomen erat) anno Nehemias manumissus sit, ut extat Nehe. 2. duodecim au-
tem annos impenderit urbi restituendæ, certe 32. Darij Histaspis aut Artaxerxis anno o-
pus absoluit. Nunc ergo Daniel hoc dicit, Numerabis à 32. Darij anno hebdomades 69.
id est annos 483. totidem enim annos efficiunt 69. per septenarium numerum multiplica-
ta, & habebis annos Natiuitatis Christi certos. Videamus iam temporum ex Chronicis
rationem quomodo isti concinant uaticinio. 32. annus Darij incidit in 3. annum Olym-
piadis 72. Olympias autem habet annos 4. Porrò 42. Augusti annus quo natus est Chri-
stus incidit in 3. annū Olympiadis 194. Tolle iam ab his 194. Olympiades 72. superiores,
& remanebunt Olympiades 122. Porrò 122. per quaternarium numerū multiplicata con-
stituunt annos 488. certe 69. hebdomadum annos, 5. duntaxat annis superantibus. Nam
69. hebdomades efficiunt tantum 483. annos. Verum exiguus hic 5. annorum numerus
superans nihil potest expositioni huic aliàs sibi probe constanti, simplici, claræ ac ueræ
dubij ingerere. Scripsimus ante annos aliquot De hebdomadis hisce opusculum, sed in-
terim uaria experientia in primis autem D. Theodori Bibliandri præceptoris nostri fide-
lissimi doctissimiq; institutione & opera didici nullam supputationem certiore esse,
quàm quæ fiat per Olympiades. Illa ergo quæ tum scribebam ad ista nunc exigi & con-
ferri

ferri adeoq; ex hisce farciri & emendari uolo. Quod attinet ad rem præsentem, abunde præstitum sartumq; opinor per Danielis diligentiam, quod quisquam desiderare poterat in subobscuro Iacobi apud Mosén ænigmate. Opinor & illud luce clarius esse expositum, quod Petrus dixit prophetas scrutatos esse ad quem aut cuiusmodi temporis articulum uenturus esset Christus. Hactenus enim audiimus quanta sedulitate, certitudine & diligentia in hac re indaganda laborarint Moses, Daniel, Haggeus & Zacharias, qui & ipsum punctum aduentus Christi acu (ut dicitur) attigerunt.

Sed quia semel cepimus Hebdomadas Danielis obiter enarrare, addamus & ultimam illam, hoc est septuagesimam, ut ex illa id quoq; colliquescat quod etiam hic propheta uenturas (ut Petrus ait) in Christum afflictiones admiranda claritate prædixerit. Sequitur igitur, Et post hebdomades sexagintaduas (iam omittit minorem numerum, qui tamen subintelligendus est) occidetur Christus (אֲבִי יִשְׂרָאֵל) & nihil ei, intellige habebunt quod impingant meriti. Hactenus de temporis articulo quo Christus erat uenturus scripsit, nunc de Christo ipso, de populi peccato & excidio dicet. Hoc autem de Christo dicit. Exactis hebdomadis istis 69. in postrema ista & ultima hebdomada occidetur Christus. Nam in posteriori uersu clarius subditur, Confirmabit autem pactum multis

De passione & gloria Christi ex prophetis.

hebdomada una. Vbi maxime loquutionis genus obseruandum est. Hebdomadi enim uidetur tribuere quod re uera Christi est, qui morte sua (ut in Hebræis disputat Paulus) testamentum confirmauit. Sed & nobis in usu est loqui, Hic annus felix erit aut abundantem dabit frugum copiam. Porro hæc septimana pertingit à natiuitate ad excidium usq; urbis & gentis. Aliam enim rationem à superioribus habere uidetur. Nec enim integra nec dimidia tantum annos quinque habet, quæ si ducatur per denarium fient anni 70. intra quos Christus absoluit tempus dispensationis, & Iudæi mensuram peccatorum, ut post dirutum templum & urbem solo æquatam obtingeret ab Isaia & alijs intentata repudiatio. Iam si per Olympiades 70. annorum inquiras numerum, dices omnia sibi pulchre constare. Diximus enim Christum natum esse tertio anno Olympiadis 194. cæterum constat templum & urbem Hierosolymorum diruta esse secundo Vespasiani Cæsaris anno, qui secundus annus erat Olympiadis 222. numerantur ergo à nato Christo ad urbis excidium Olympiades 18. quæ efficiunt annos 72. hoc est, ultimam istam hebdomadam uno atq; altero duntaxat anno superante. Totidem ferme colliguntur anni si per Cæsarium quoq; annos supputationem instituas. Tam probe sibi constant & certa sunt dei oracula. Illud uero in primis lepidum est quod hæc ipsam Septimanam diuidit, ita ut dimidiata Christo, & dimidiata populo & urbi seruiat. Intra triginta tres

Multis quia Gētibus quoq; & omnibus credētibus, Matt. 26. Increduli se excludunt.

annos absoluit Christus cursum suum. In mortem enim à popularibus suis traditus præter meritum, uel ipso iudice Pilato attestante, Nihil criminis inuenio in hoc homine; dei tamen dispensatione propter peccata mundi expianda, in crucem adactus, clamauit, Consummatum est, inclinatoq; capite emisit spiritum. Protinus autem atq; hæc facta, scissum est uelum templi à summo usq; deorsum: ut uel hisce signis prodigijsq; deus attestaretur duriceruicibus Iudæis per hostiam filij abrogata iam esse omnia typica sacrificia. Re æt ergo Daniel, In dimidio (inquit) hebdomadis cessabit hostia & sacrificium. Sed dum illi constanter pergerent sancta quidem olim at nunc nephanda & abominanda offerre sacrificia, præterea & sanctos Christi persequerentur, in exilium pellerent, & multos interimerent, longanimitate sua ad poenitentiam uocauit eos dominus, per residuos huius hebdomadis trigintasetem annos, imò & minis ab concepta absterruit pertinacia. Siquidem אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ait propheta) אֲשֶׁר יִשְׁקֹצוּם id est, Et super alam pinnam siue portam abominationum uastator (intellige) erit. Vocat autem templum ipsum quod hactenus sanctum dicebatur abominationes. Abominabatur enim ea dominus quæ à morte Christi secundum legem in templo fiebant. Ergo prodigio quodam super pinnam siue portam templi per procuratorem Iudææ Pilatum curauit statui uastatorem, id est signum uastationis. Legimus enim in historijs Pilatum portæ templi dominici auream imposuisse Aquilam. Porro Aquila Romanorum interfigne signum erat furoris diuini, portendens Romanos & templum & urbem occupaturos ni coeptis desisterent, Chri

Cursus et mors Christi.

Vastatio templi & urbis.

stunty domini suscipere. Sed nequicquam moniti perrexere patrum mensuram implere: proinde deus iusta ira commotus & templum & urbem & Gentem funditus excidit, ueluti immisso diluuiio. Idēq; totum fecit per principalem populū uenientem (iuxta Balaam uaticinium) ex Italia. Nec primo protinus aggressu istos unica strage extinxit, sed per uarias calamitates, turbarum, seditionis, coniurationis, famis & pestilentie per annos 35. uexatos, ad finem demum belli excidit: nimirū in uindictam omnis effusi sanguinis iusti prophetarum, apostolorum ac Christi domini potissimum, & ut reliquis ludæorum palam declararet, quod Messiam miserit pollicitum, qui legem adimplens, summam religionis intra fidei & charitatis limites constituerit, abrogatis simul ceremonijs siue sacris carnalibus templi omnibus. Iccirco enim oportuit post conculcatum sacerdotium & regnū ne templi quidem ruinas posteris superstites remanere. Et hæc quidem copiosius, sed non abs re & citra lectorum (ni fallar) insignem utilitatem huiusq; loci luculentam explanationem. Audiuius enim quæ hic propheta Christo præscripserit tempora, & quod passibilem fore prædixerit.

Abrogatio legis.

Gloria Christi uictoria & regnum.

Ioan. 1.
Hebræ. 1.
Coloss. 1.
Philip. 2.
Quare Christus in Euangelio dicitur filius hominis.

Matth. 26.

Hic cōfer Ioannis cap. 5.

Zacharias de passione et gloria Christi.

Addamus iam ex eodē hoc propheta, quas ille prædixerit consecuturas Christi mortem glorias. In 7. capite, Aspicebam (inquit) in uisione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & adductus est in conspectum eius. Et dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei: potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius non corrumpetur. Testimonium hoc secundum est, & præter id quod diserte loquitur de consecutura gloria Christi, totum penè Christi mysterium perstringit. Initio enim pulchre notatur utraq; Christi insoles diuina & humana. Secundum diuinam uenit ad antiquum dierum, id est similis siue cœqualis est patri. Neq; enim ea loquutio lociter exponenda est, non tamen citra *ἰσοότητάς*. Illa porro similitudinem habet: ut cum Latinus dicit, Accedit ad hoc, hoc est, huic non dissimile est. Itaq; Christus secundum diuinam naturā patri cœqualis est. Vnde à Ioanne uerbū dei, à Paulo uero character & imago substantiæ dei, item in forma dei & deo æqualis esse dicitur. Secundum humanam naturam uerus & perfectus homo est. Hinc enim non dicitur homo, sed filius hominis. Vt enim apud Gellium Fronto censet eum plus dixisse qui ait Multi mortales, quàm qui dicit Multi homines: ita plus dixit qui ait Filius hominis, quàm qui dicit Homo. Illud enim comprehendit tacitum quendam genium omnibus insitum indolemq; humanæ naturæ & miseræ. Verum igitur & perfectum hominem fatetur Christum Daniel cum filium hominis appellat. Id quod Paulus dilucidioribus uerbis ita extulit, Exinaniuit se ipsam forma serui sumpta in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo. Ceterum homo factus est ut haberet quod pro homine offerret. Id ubi expleisset, & unica hostia æternam redemptionem inuenisset, cōsedit ad dexteram patris, inde uenturus iudicare, & approbare omnibus impijs iustitiam & innocētiam & gloriam suam. Vnde corā Caiapha consistens & uarias ab impijs contumelias perpetuens, tandem ad præsens testimonium prophetæ allusit & dixit, Ammodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli. Crucem ergo Christi illa in primis gloria est consequuta, quod rediuius cœlos ascendit, quod in cœlis sedet ad dexteram patris. Porro iudicio futuro maxime declarabit gloriam suam, quod patri cœqualis, quod unus solus & æternus deus sit cum patre & spiritu sancto: quin & ipsi, ubi finis appetierit omniū, subdētur omnia, hoc est ipsi subijcietur potestas aduersaria, eaq; tormentis excrucietur perpetuis, ipse uero unā cum sanctis suis æternum regnabit. Hæc ex Daniele.

Subijciemus iam & alia prophetarum de passione & gloria Christi testimonia, nec quælibet nec uulgaria, sed dilucida, præclara & certissima quidem illa. Apud Zachariam in cap. 3. ita de Iesu sacerdote magno differitur ut pleraq; & Christo domino competāt, quædam uero prorsus sibi habeat peculiaria Iesus sacerdos. In his uero hic illius gessit typum. Intentatur Iesu à satana crimen. Tentatum & saluatorem nostrum à satana refert

fert historia euangelica. Crimen intentatum erat sordida uestis. Hac significabatur incarnatio Christi. Speciem enim serui suscepit dominus : & caro eius cum reuera purissima & sanctissima esset, peccati caro uisa, Satanæ spem iniecit, fore ut non nihil sibi iuris in ipsum esset reliquum. Sed nihil inuenit in eo. Et si enim torris & nostri similis factus sit, concupiscentia tamen non ambutus, sed in ara crucis crematus morte sua nos ab æterna morte redemit. Hæc de incarnatione & passione domini: nunc de glorificatione. Auferete (inquit dominus) uestimēta sordida ab eo. Ecce abstuli à te iniquitatem tuam & indui te (בְּחִלְצוֹתָי) puris uestimentis. Christus dominus de spiritu sancto conceptus, peccatum non habuit, nec dolus inuentus est in ore eius, Dominus autem imposuit ei omnia delicta nostra. Oblatus est ergo, ut peccata mundi expiaret. Qua re absoluta tertia die rediuiuus apparuit discipulis, non iam mortalem, sed clarificatam carnem habens. Præterea & Cidaris munda & corona aurea imposita est capiti eius. Deus enim dedit illi nomen quod est supra omne nomen, &c. Philip. 2. Quod autem hic fit post historiam sensus genuinus, comprobabunt uerba consequentia. Sequitur enim, Audi quæ so Iesu sacerdos magne, tu, & amici tui sedentes coram ter quia uiri portendentes sunt. Ecce enim ego adducam seruum meum Germē. Quia ecce lapis quem dedi coram Iesu, super lapidem unum septem oculi: ecce ego cælabo sculpturam eius, dixit dominus exercituum, et delebo iniquitatem terræ, in die uno. Iesum & amicos, id est confacerdotes, palàm nominat uiros portenti. Omnes enim sacerdotes Aharonici typi fuerunt sacerdotij Christi. Quin & planius sese exponens addit, Ecce adducam eum in quem omnium oculi sunt intenti, qui in crucem adactus, uno die et una hostia omnium peccata auferet, Christum significans dominum, quem primo seruum uocat, sicut Isaias in cap. 42. quem locum citauit & Matth. in cap. 12. Secundo appellat ipsum germen, de quo paulò ante diximus. Tercio lapidem, propter firmitatem, sicut & Isaias & Daniel. Super hūc lapidem unum, id est primarium, dicit fuisse oculos septem: id est, in Christum esse omnium prophetarum & sanctorum oculos intentos. Omnium enim sæculorum firmitas et salus est Christus. Et R. Dauid Kymhi recte diuinat septenarium numerum perfectionis esse. Porrò hunc lapidem sculpsit deus, quando clauis cruci affixus est Christus. Tūc uero uno die & unica hostia perfectos effecit in perpetuum eos qui sanctificantur. De qua re copiosissime disputauit ad Hebræos Apostolus. In 13. huius prophetæ capite pater per profopociam ad gladium, Gladie (inquit) excitare super pastorem meum, Christum significas, qui ex hoc loco apud Ioannem in 10. pastorem se ouium dicit, propter assumptam naturam humanam & dispensationis mysterium. Sed aliud quoq; in Christo excellentius est, Sequitur enim, ועל גבר עמירתי Et super uirum coherentem mihi siue cognatum siue coæqualem meum. Christus enim secundum diuinam naturam patri coæqualis est, æternus, immortalis: sed secundum naturam humanam passibilis. Proinde additur, Percute pastorem, & dispergētur oues. Passionem enim & crucem eius significauit gladius, qui ubi prouidētia dei filio esset immissus, dispersi discipuli, solum in afflictione reliquerunt dominum. De qua re apud Matth. in 26. cap. plura. Adderem his 53. Isaiæ caput clarissime de passione & gloria Christi conscriptum, nisi non multis ante diebus in 8. cap. Act. Apосто. conscribens Commentarium paraphrasi exposuissem. Ex Psalmis si post tot clara testimonia requiris plura, extat inter alios de Christi dispensatione & mysterio testificans 2, 15, 22, & 109. Hæc autem in hoc exposui uerbosius, ut uideres quomodo spiritus Christi ipsum aduentus Christi articulum, passionem & gloriam, per prophetas ubi explanari. Vnde iam colligimus religionem Christianam longe certissimam & uerissimam esse, utpote quæ tantis, tam doctis, tam sanctis, tamq; uetustis nitatur testibus. Cetera uero quæ ad Petri pertinent consilium exposuimus in capite huius disputationis, iam ad uerba Petri redimus.

Ioan. 14.

Isaiæ 9.

Expressum diuinitatis Christi testimonium.

Matth. 26.

quibus & illud reuelatum est, quod haud sibiipsis, imò nobis ministrarent hæc quæ nunc annunciata sunt uobis, per eos qui uobis prædicauerunt euangelium per spiritum sanctum emissum è cælo, in quæ

desiderant angeli prospicere.

Quod prophete nobis scripserint.

IOAN. 15. 14.
ACTO. 2.

Euangelium sanctorum deliciae.

Plures expositiones in Annotationibus suis recensuit Erasmus: sed occupatio est. Responder enim illis qui prophetarum scripta nihil ad se pertinere & ueteri duntaxat populo data credunt. Imò (ait) non ideo docti inspiratiq; à deo prophetarunt, ut sibiipsis aut sui duntaxat temporis hominibus consulerent, sed ut omnem posteritatem eruderent. Sic & Paulus, Quaecunq; (ait) scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt, ut per consolationem scripturarum spem habeamus. Et in Actis causam agens coram rege Agrippa, Nihil (inquit) extra id doceo, quod prius docuerunt prophetae & Moses, Actorum 28. Eodè ergo spiritu profecta sunt quae scribere & egere post prophetas apostoli. De prophetis enim audiimus, quod spiritus Christi fuerit in eis. De apostolis nunc audimus quod ea annunciarint quae prius reuelata sunt prophetis. Nam quae illi dixerunt uentura, hi uenisse & expleta testantur, idè spiritus sancti opera, qui iuxta euangelicam historiam non multis ab ascensione Christi diebus apostolis datus est, nimirum ut caelesti uirtute roborati euangelium hoc praedicarent toti orbi: iam quae ad finem adiecta est sententia, In quae desiderant angeli prospicere, hyperocham & tacitam quandam colationem habet, sed ad maximam euangelij, hoc est negotij Christi commendationem facit. Egregie enim Paraphrastes, Haec tam (ait) ineffabili dei consilio gesta, non mirum si prophetae concupiscebant cernere, cum etiam ipsis angelis sit admodum iucundum gratumq; spectaculum, cuius contemplatione non queunt expleri. Certe inuenias non raro in sacris ueteres patriarchas & prophetas maximo animi desiderio Christi exoptasse aduentum. Et Christus hoc nomine beatos dixit apostolos, quorum oculi uiderint quae multi reges & prophetae uiri utiq; primarij & eruditi cupierint uidere, sed non uiderunt, Simeon ille pius & iustus senex pusionem suscipiens Iesum in ulnas, sibi toti mundo congratulans clamat, Nunc dimittis seruum tuum domine secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod paraasti ante faciem omnium populorum &c.

Quapropter succincti lumbis mentis uestrae, sobrij, perfecte sperate in eam quae ad uos defertur gratiam, dum uobis patefit Iesus Christus, tanquam filij obedientes ut non accommodetis uos pristinis concupiscentijs, quibus dum adhuc ignoraretis Christum agebamini, sed quem admodum is qui uos uocauit sanctus est, ita ipsi quoq; sancti in omni conuersatione reddamini, propterea quod scriptum est, Sancti estote, nam ego sanctus sum.

Vera et syncre fides.

Demonstrata ex prophetarum testimonio religionis Christianae fideiq; certitudine, & quod fatali quadam necessitate imò paterno dei consilio ad exemplum capitis Christi, omnia eius membra sint affligenda: iam infert, Contempra igitur afflictione in ueritate firmi persistite. Huic tamen illationi aliud iam institutum appendit. Desleat enim ad innocentiam uitae, ad quam miris modis incitat credentes: quod sine hac fides esse nequeat, sed & patientia nulla esse possit. Oratio autem mira copia miracq; exornatione est uariiegata, praeterea & occulto spiritus afflatu uegeta floridaq;. Cum enim paucis potuisset sic collegisse, Igitur cum haec ita habeant, & uideatis quid frugis ferat patientia, & quae certa sit ea spes cuius gratia affligimini, immobiles in ueritate persistite: maluit tamen hoc posterius omni diligentia per figuras orationis exornatum proferre. Principio enim uertur metaphora transumpta ab ijs qui impedimentis omnibus positis expediti accinguntur itineri. Aperitur autem metaphora per unicam uoculam adiectam, Lumbos enim non corporis, sed mentis dixit, à corpore ad animum transiens. Tertullianus 4. aduersus Martionem libro, Succingere (inquit) debemus lumbos, id est expediti esse ab impedimentis lacinosae uitae & implicitae. Item lucernas ardenres habere, id est, mentes à se de accensas, & operibus ueritatis relucenres, atq; ita expectare dominum, id est Christum. Breuiter, Succincti lumbis sunt, qui omnia animo impedimenta ueritatis deposuere, rotumq;

tumq; deo animum deuouere soli. Sequitur enim quod exponat, *νήφοντες*, id est sobrii siue uigiles: hoc est, succincti lumbis sunt, qui uigiles siue sobrii, ueternum carnis excusserunt, & humanæ sapientiæ crapulam edormierunt. Porro id tum fit, cum *τελειως*, id est, perfecte fidimus euangelio, quod gratiam dei nobis nunciat, ex qua nobis donatus est filius dei. Iterum enim sequitur expositio, *ὅτι ἀπεκαλύφθη ἡσὺς χριστός*, id est, Per reuelationem Iesu Christi: siue ut Erasmus uertit significatius, Dum nobis patefit Iesus Christus. Hoc est, Illam intelligo gratiam qua nobis Iesus Christus manifestatus est. Iam uero hisce omnibus uerbis nihil aliud dixit quam, Proinde expunctis omnibus e' pectore humanis carnalibus ue affectibus, toto corde credite Christo domino, qui uobis prædicatus est per euangelium. Non ergo operæ pretium fuerit multis hic agere de Sobrietate, Castitate aut Temperantia, de quibus nihil dicitur, sed de uera & sincera constanti q; fide in Christum, quæ excoquit & absumit carnis affectiones, pauorem, inconstantiam & impatientiam, aspernatur autem mundi uoluptates & gaudia, uni sese deo totam dedicās. Quod uero sequitur ad uerbum hoc sonat, Ut filij obedientiæ, nequaquam conformes prioribus ignorantia uestre cupiditatibus. Erasmus perspicuitati studens sensum probe reddidit. Desceñt autem Petrus ad innocentiam, ad quam argumento à natura filio rum ducto hortatur. Filiorum est genio & actis referre parentem, huius obedire præceptis. Porro fides efficit nos filios dei, qui nos e' mundo euocatos sibi uult in innocentia uitæ seruire. Proinde nos quidem qui deo credidimus, nō in pristina natiuitatis sed nouæ uitæ moribus ambulare debemus. Voluptatibus, luxui, crapulæ, ambitioni, iræ, auaritiæ, superbix sese dedunt, qui hunc tantum mundum norunt, Christum & uitam beatam in futuro sæculo nesciunt. Nos autem qui uocatione euangelij de mundo auocati sumus, ut illa non expectemus quæ suis ille impartitur cultoribus, sed maiora & permanentiora & amceniora, animū quoq; & mores carnis auitos debemus mutare. De qua transformatione scripsit & Paulus Romanorum 12. Quin & ipse Petrus hisce protinus adiungit Parris cœlestis exemplum inuitans ad innocentiam & sinceritatem dicēs, Sed quemadmodum is qui uos uocauit sanctus est, ita ipsi quoq; sancti estote in omni uestra conuersatione. Idq; iam denuo confirmat & explanat eleganti à pronuntiatis petita sententia, Iuxta illud quod scriptū est, Sancti estote, quia & ego sanctus sum. Locus autem extat Leuitici 19. Cæterum sanctimonia illa de qua loquitur Petrus non contingit nobis ex nostris meritis, sed ex fide Christi, qui nos lauit à peccatis nostris & nos sibi sanctificauit in peculium per fidem, cuius uirtute custodimur ab illecebris mundi, quæ custodia hic dicitur sanctimonia. Alias nemo nescit mortalem non posse æquari integritate & sanctimonia deo. Proinde nobis dum in humanis agimus nostra est sanctimonia, quæ gratia magis quam merito sanctimonia est. Plura de hac re in Psalmo 14. Ezechielis 36. & paulo post in capite quarto. Hinc uero intelligimus errare illos qui præceptis externis, ceremonijs rebusq; nihili, sanctimonia inuoluunt. Qualis est superstitiosa & propudiosa monachorum colluies, unā cum reliqua superstitiosorum doctorculorum turba, constituyente sanctimonia in *ἐδολοθηρικία* (ut Paulus ait) non *ἑσθητικία* καὶ ἀληθεία.

Innocentia siue integritas uitæ.

Sanctimonia.

1. Corinth. 6.

Et si patrem inuocatis (citra personarum respectum iudicantem iuxta cuiusq; opus) uidete ut in timore conuersantes incolatus uestri tempus transigatis. Cum sciatis uos non caducis rebus, uelut argento aut auro fuisse redemptos à uana uestra conuersatione, quam ex patrum acceperatis traditione, sed pretioso sanguine, uelut agni immaculati & incontaminati Christi.

Eodem hæc pertinent quò & superiora. Iterum enim adhortatur ad innocentiam uita, argumento ducto à natura fidei & cognitionis dei. Inuocandi enim uerbum posuit pro uera & solida religione seu fide. Ut fit sensus, Si uere credidistis deo, si itē cognouistis deū esse patrem uestrū, ita tamen ut simul malum puniat citra ullius personæ respectum

Fides ueritate rem dei habet.

Acto. 10.

Hebr. 11. C
13. cap.Vanæ traditi-
ones patrum.

(alibi enim ad Cornelium idem Petrus dicit, In ueritate comperio, quod non sit personarum respectus apud deum, sed in quacunque gente qui timet deum & operatur iustitiam acceptus est illi) iam ipsa hæc dei agnitio efficiet, ut hoc temporis quantulumcunque sit, quo à patrijs, hoc est cœlestibus sedibus, exules, in hisce reptamus atque peregrinamur terris, transigamus in timore dei. At timor ab immunditia omni abstrahit, sanctimoniam custodit & gignit. Hic ego reliqua diligenti lectori expendenda relinquo, nepe quod præcipuo huic argumento cuius summam iam iam exposuimus, alia duo intertexuit, Prius, quod uera sanctimonia non consistat in circumcisione, non in ritu legis externo, sed in uera animi pietate. Hinc enim dixit, Iudicat iuxta cuiusque opus. Posterius, quod breuitate & miseria huius uitæ item conditione nostra quod hic non habemus manentem locum, uoluptates mundi spernendas, cœlestia autem & uere permanentia bona ambienda, suadet. Iam & à redemptionis pretio, quod per collationem egregie amplificat, innocentiam suadet. Liberati (ait) estis adeoque & redempti, non auro aut argento, sed sanguine Christi, redempti inquam à uana conuersatione, quam ceu per manus acceptatis à patribus. Quo uero maius est pretium quo redempti sumus, quo maius periculum è quo liberati sumus, hoc magis cauendum, ne hisdem inuoluamur sordibus. Porro uanas patrum traditiones de Gentium & Iudæorum potes intelligere institutis. Gentes enim à maioribus idololatriam acceperant, quam facile sequitur omnium scelerum lerena. Iudæi uero sacra & ceremonias colebant & uenerabantur, quæ dispendij multum, utilitatis autem parum habuere. Ad tempus etenim correctionis (ut apud Paulum est) imposta erant. Ab his ergo, hoc est superstitionibus, erroribus & peccatis, liberauit nos Christus. A Lege uero quæ dei uoluntas perpetua est (loquimur autem de decalogo, de fide & charitate) neminem liberauit, qui uenit ut legem adimpleret. Quod pretium redemptionis attinet, aperta satis est collatio. Ad amplificationem pertinet quod sanguinem pretiosum uocat, quod ipsum Christum agnum immaculatum, & incontaminatum appellat. Nihil enim in orbe pretiosius est Christo & redemptione eius. Nihil habet anima nobilius, nihil charius aut desiderabilius. Hic ex spiritu sancto conceptus & uirgine natus macula caret, purus & illibatus est ab omni immunditiæ inquinamento unde & pro peccatis nostris hostia pura, sancta & illibata solus esse potuit. Id quod lege quoque apud Moysen in 12. cap. Exodi præfiguratum erat. Ad quem locum alludens etiam Baptista de Christo domino testificans dicit, Ecce agnus dei qui tollit peccatum mundi. Et Paulus, Pascha nostrum immolatus est Christus &c. De redemptione autem per Christum præstita pluribus disputatum est apud Paulum ad Hebræos 7. 8. 9. & 10. item ad Romanos 3. cap. Recte uero ex hoc loco æstimamus perperam colligere eos qui ex patrum maiorumue consuetudine aut traditionibus ueritatem religionis alicuius approbare uolunt. De eorum stultitia alibi in Acta apostolorum diximus.

Qui præordinatus quidem fuerat antequam cõditus esset mundus, sed manifestatus fuit extremis temporibus propter uos qui per illum creditis in deum, qui illum excitauit è mortuis, & gloriã ei dedit, ut uos fidem & spem haberetis erga deum:

Christus agnus
ab origine mundi
occisus.
Apoc. 13.

Occasione arrepta de Christo domino pro more apostolico differit obiter. Quoties enim per occasionem licet excurrunt apostoli in mysterium Christi. Quod autem hic dicit huiusmodi est, Quæ de agno hoc immaculato pura inquam Christi hostia dicimus, non nupera sunt aut hominum arte inuenta uel composita, sed æterna & æterni dei consilio profecta. Deus enim ab æterno filium suum sacrificio destinauit, ut per hoc emundarentur sancti. Vnde alibi Christum Ioannes agnum uocat ab origine mundi occisum, id est eum qui ab æterno hostiæ sit destinatus per quam mundentur omnes ab origine mundi electi. Paulus enim in 9. cap. ad Hebr. Christum non nisi semel oblatum esse sub finem mundi testatur. Est & illud in uerbis Petri considerandum, quod redemptio nostra gratuita est, Si enim in uno Christo salus est, & is nobis antequam iacerentur fundamenta mundi destinatus

destinatus est, profecto salus non ex merito nostro qui nondum eramus, sed ex natua bonitate prorsus gratuita est. De qua re copiosius scripsit Paulus ad Ephesios 1. Dicit iam aliquis, Si ab æterno destinauit nobis filium deus, qui factum est ut serius hunc miserit in mundū? Respondet Petrus, Sed manifestatus fuit extremis temporibus propter uos qui per illum creditis in deum. Vbi duo nobis considerāda sunt. Prius, quod ipsum dei consiliū statuit non quibusuis sed postremis tandem temporibus sanctos per filium redimere. Id enim per prophetas orbi nunciauit, qui hæc sub postrema tempora prædixerunt futura. Proinde apostoli non temere postremorum meminere temporum; quæ & postrema non ideo dicuntur quod finis imminet protinus toti mūdo, sed quod postrema sint respectu uisionum & prophetiæ quæ per Christum implendæ erant. Posteriorius, quod cōsiliū & factum dei à nobis non est culpandum calumniandūue, quod hoc sic fecerit, aut illud tardius fecerit, sed in quouis opere dei quid aut quare fecerit cogitandum. In præsentiarum cum gratiarum actione expendendū quod quæcūq; deus per Christum fecit, propter nos fecit; nimirum in hunc finem, ut per Christum cognoscamus deum, cognitoq; fidamus toto pectore. Nam in Christo declaratur nobis ueritas, iustitia atq; bonitas dei, quibus recte perceptis deo quàm firmissime adhæreamus. Quæcūq; ergo deus cum Christo egit, in hoc egit ut nos sibi familiares faceret, & æternum bearet. Atq; illud in negotio Christi expendendum est, non cur tardius miserit, aut quare sanctis patribus non præstiterit, ut & ipsi coram aspicerent eum quem salutis suæ credebant esse authorem. Præterea expendēdum quid fecerit, nempe excitauit illum à mortuis, ut nobis (sicut & supra annotatum est) certam faceret immortalitatis spem; & hanc ipsi contulit gloriam, ut propter ipsum haberemus spem in deum. Id est eum nobis dedit mediatorem, ut liberum ad deum haberemus accessum. Nam & Paulus ad Romanos 5, dicit, Per Christum nacti sumus aditum fide in gratiam istam in qua stamus & gloriamur sub spe gloriæ dei. Porro si in eo uera & unica filij dei gloria est ut illum credamus & cōfiteamur eum esse per quem nobis iratum numen placatum, & aditus ad æternas sedes paratus sit, item cuius nomine in conspectum dei prodire audemus, quoties uel peccati onus uel periculorum procellæ opprimunt & in profundum demergunt, certè planum est illos gloriæ dei derogare, qui præterito Christo diuos contendunt esse peccatorum patronos, & hominum merita, hoc est humana commenta parare aditum ad ædes beatas. Responsum est superioribus ad calūnias nostri quoq; sæculi rixatorum, quibus hoc potissimum nomine damnatur euangelium, quod iam primum sit restitutum. Sed de his aliās.

In nouissimis tēporibus Christus natus.

Gloria Christi.

Qui animas uestras purificastis obediēdo ueritati, per spiritum, cum charitate fraterna ab omni simulatione aliena: ex puro corde uos inuicem diligite impense, renati non ex semine mortali, sed immortalis per sermonem uiuentis dei & manentis in æternum. Postquam omnis caro quasi gramen est, & omnis gloria hominis quasi flos graminis: exaruit gramen & decidit flos: uerbum autem domini manet in æternum.

Verba Petri ad ueritatem Græcanicam ad hunc propemodum modum habent, Castificantes animas uestras, in obedientia ueritatis, per spiritum, ad fraternā dilectionem, quæ sine fūco sit, ex puro corde inuicem diligentes uehementer. Cæterum cuius expositionem puto quo hæc uerba pertineant, & quomodo cum præcedentibus cohæreant. Dixerat de fide & spe in dominum, idq; obiter, cum aliās instituerat dicere de innocentia & sanctimonia uitæ. Verum cum illa non nisi ex fide nascatur, subinde de fide, aliud tamen agens, differit, interim uero ad institutū rediens uicissim ad sanctimoniam transiit. Eò iam pertinet quod de castificatione (ut sic dicam) animarum profert. Castificatio animarum nihil aliud est quàm uera sanctificatio, quæ quidem hypocritica est si ex animo non est. Animum ergo addidit Petrus, sed & causam, In obedientia ueritatis per spiritum. Author enim ueræ innocentie & sanctificationis est spiritus dei: qui ex eo nomen

Vere sanctimonie notatio per species & affirmata.

Renascentia.

Omnis caro foetura. Verbum dei aeternum.

adeptus est. Nam scriptura spiritum dei ab effectu spiritum sanctificationis uel spiritum sanctum uocat. Qui non quouis modo aut ritu sanctificat, sed in obedientia ueritatis, id est per fidem ueram. Illa enim ueritati obedit. Atqui hæc post se trahit dilectionem, nec quamuis sed fraternam, hoc est Christianam, quæ fucum nescit. Porrò illa fucum nescit, quæ ex puro corde & ἐκτενῶς, id est intente, uehemēter siue impense diligit proximum. De qua multis egit Ioānes apostolus in sua Canonica. Hactenus uero descripsit per gradus siue species quasdam ueram sanctimoniam, quæ consistit in fide, animi pietate, moribus puris & charitate Christiana: nunc ad hanc iterum animat rapitq; argumento dū est à renascentia & indole filiorum. Quasi dicat, Renatos noua uita decet, nempe ut moribus parentem referant è quo nati sunt. Porrò renati sumus non utiq; carnaliter: hoc enim intellexit per semen corruptibile, sed spiritualiter, nempe per sermonem uiuentis dei. Conuenit igitur ut nouam uiuamus uitam, id est sanctam, spiritus sancti uirtute & opera institutam. Sermo autem siue Verbum dei, uis dei & potentia coelestis est, quam apud Ioannem in capite tertio dominus cum Nicodemo de hac ipsa renascentia disputans, aquam & uentum appellat. Non quod renascentia uirtute elementorum fiat, sed ideo isto dicendi genere usus est, ut collatione & similitudine rerum terrestrium facilius coelestia intelligeremus. Renascimur ergo cœlitus spiritu sancto cōuertente & instituente corda nostra uirtute sua atq; opera uerbi ueritatis, quod ab ipso seruatore nostro apud Matthæum semini confertur fructificanti. Nec caret mysterio & emphasi quod non dixit, Per uerbum dei, sed, Per uerbum uiuentis dei. Significauit enim efficacem & uiuentem uim uerbi agentem in cordibus fidelium. Audiūt quidem & impñ uerbum dei, sed nulla interim uiuifica uis in cordibus eorū. E diuerso per semen corruptibile & primam natiuitatem intelligit uim, hoc est impotentiam carnis, deniq; totam corruptionem generis humani: quam sanè uariæ calamitates uariq; scelera ut renascentiam omnis generis comitātur uirtutes. Atq; hic iterum inuenit quo à terrestribus abstrahat ad coelestia. Nam uerbum dei æternum, contra uero omnia terrena marcida esse dicit, adducens elegantissimam ex 40. Isaia capite sententiam. Qua diuinus uates Iudæos in Babylonica captiuitate oppressos solatur, pollicens futurum, ut conuulso regno Babylonico ipsi domum redeant. Istud autem præsentī confirmat sententia, qua totum mortalium genus comparat gramini: in primis uero Babylone flori, qui tamen emarcuerit. Omnia enim mortalium flaccida, solum domini consilium perpetuum & immutabile esse. Diuus Petrus hac sententia generaliter usus est (ut re uera & apud prophetam γῶμην καθολικὴν est) aduersus omnem carnis gloriam, opes uidelicet, uoluptates, prudentiam, & quicquid præcipuum est in rebus mortalium. Cæterum elegans illud miseriæ humanæ simulachrum per gramen siue flores & folia adumbratum, etiam ethnicorum scriptis celebratum extat, Glaucus enim apud Homerum Iliados 6. ad hunc modum interprete Erasmo loquitur,

Tale quidem genus est hominum quale est foliorum,
Quorum hæc uentus humi fundit, rursus illa uirescens
Profert sylua simul Veris iam afflauerit aura.

Loci cōmunes. Iam & multa egregia ex hoc loco dogmata discere, uel locos communes licebit annotare. Quæ uel qualis uera castitas. Qualis esse debeat fraterna charitas. Quod prima natiuitas omnesq; uires carnis nostræ nullæ sunt, quādoquidem ad salutem renascentia opus est. Quid uel qualis sit renascentia. Quod omnia mundana fluida & peritura sint, solum uerbum domini æternum. Quæ si quis per singulas persequi uelit partes, iustum penè uolumen conscribet: ego mei officij esse puto ista paucis annotare, consilium uero auctoris & orationis contextum superstitiosius etiam obseruare & ceu digito demonstrare studioso Lectori, qui deinde singula diligētius excutiet atq; pererrabit, nisi commentarijs abuti uelit.

Hoc autem est uerbum quod prædicatum est uobis.

Alij Verbum interpretantur Christum, qui æterni patris uerbum, & in prophetis promissus

promissus in fine temporum sit exhibitus. Alij referunt ad Verbū proxime præcedens: nec male. Vt sit sensus, Illud quod uobis euāgelica prædicatione annunciatum est, illud ipsum domini uerbum est quod inuito mundo, inuitis infernalibus furijs in æternum manebit. Et sanè ut ut mille quingentis hætenus annis sæuierint tyranni & male genij aduersus ueritatem euangelicam, uictrix tamen perstitit semper perstabitq; aduersus omnes insultus Antichristi in finem usq;. Interim uero peribit impiorum mundi & carnis gloria, maieestas, iactantia & superbia: nec peribit modo in hoc sæculo ipsa impiorum caro floris in morem sensim marcescens, sed in futuras reseruata pœnas sine rerum omnium appetente resuscitabitur, ut æterna, hoc est condigna æternum luat supplicia. Cæterum uideri poterat hæc sententia Petri & docta esse Clausula, qua totam huius .i. cap. disputationem clausit, ueluti cum Cicero post copiosam argumentationem qua probauit quod bellum contra Mithridatem sit suscipiendum, tandem, Quare uidete (ait) num dubitandum uobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo agitur gloria nominis uestri &c. Sic enim & Petrus post copiosam disputationem de fide, patientia & sanctimonia clausulam subiiciens dicit, τὸ πρῶτον δεῖ εἶναι εὐαγγελιοῦ ἐν ὑμῶν, Hoc autem est illud uerbum quod euangelizatum est uobis. Verbum autem summam rei & negotium ipsum dixit, quemadmodum & apud prophetas legimus, Verbū domini quod factum est ad Osee &c. Sensus enim est. Hætenus uero summam eorum contexui quæ olim uobis per euangelij prædicationē copiosius sunt exposita. Sunt tamen hæc nostra, illa ipsa. Si enim diligētius omnia colligas quæ hætenus audiuius in hoc cap. .i. ipsam habebis euangelij substantiam: nempe quod deus natiua bonitate ductus, filium suum ad hostiam pro peccatis mundi destinari priusquam mundus conditus sit, quodq; hæc suam ineffabilem gratiā prophetis reuelarit, significans quando hæc essent futura, quando uenturus Christus, quid passurus, quomodo glorificandus, quæ omnia temporum plenitudine reuoluta prorsus eo modo completa sint quo cōplenda prædixerat per prophetas. Præscripto enim tempore incarnatum & passum asserit Christum, qui sanguine suo à peccatis nos lauerit, spiritumq; filiorū dederit, qui ad honesta impellat, nempe ut in hac fide constantes per patientiam uincamus aduersa, & per ueram sanctimonia uiuamq; innocētiam, sed & in charitate fraterna colamus deum, qui morti genitos genuit nos in uitæ nouæ institutum, & spem uitæ posthac nunquā terminandæ. Ita uides quæ fuerit apostolis ratio prædicandi euangelij peculiaris, & quàm longe lateq; ab hac absint istorum Decreta qui apostolico nomine gaudent, apostolicam autem doctrinam proferunt & persequuntur.

*Animat hæc ad
perseuerantiam.*

Summa euangeliij.

Proinde deposita omni malitia & omni dolo & simulationibus & CAP. II.
inuidentijs & omnibus obtreccionibus ut modo nati infantes, lac illud rationale ac doli expers appetite, ut per illud subolefcatis. Siquidē gustastis quod benignus sit dominus, ad quem accedentes qui lapis est uiuus, ab hominibus quidem reprobatus apud deum uero electus & pretiosus, ipsi quocq; uelut uiui lapides ædificemini, domus spiritalis, sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias acceptabiles deo per Iesum Christum.

Eodem & hæc pertinet quo superiora, sed & eandem rem dicit, sed mutata orationis figura. Perstat enim in cepta metaphora siue allegoria, docens quid renatos deceat. Illud porrò aliud non est quàm institutio in sanctimonia & innocentia uitæ. Ad hanc uero institutionem illatione defertur. Quasi dicat: Proinde cum per doctrinam euangelicam nuper generatione cœlesti estis renati, adeoq; pueri & infantuli dei effecti, æquum est ut pueros imitati sanctos, scelera quæuis deponatis, in primis autem malitiā, dolum, De his ad Romanos .i.
hypocritism, inuidiam, & obtreccionem, maximas Christianæ religionis pestes. Ab his uitijs puri sunt infantium affectus. Vnde in Euangelio legimus dominū, adducto in medium discipulorū infantulo, humilitatem animi eius docuisse exemplo. Matthæus enim

Roma. 16.
1. Cor. 24.

Christus lapis
uiuus.

Ephe. 2.

Templum dei.

Sacerdotes.

Sacrificium.

in cap. 8. Contendentibus (ait) discipulis, quis maximus esset in regno cœlorū, statuit Iesus puellum in medio illorum & dixit, Amen dico uobis, nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli non ingrediemini in regnum cœlorum &c. Huc nimirum alludit apostolus Petrus, qui & allegoriam de Lacte ex 66. Isaiæ transumpfit, ibi enim legimus, Lætamini cum Ierusalem, & cum ea exultate omnes qui diligitis eam. Sugetis enim & faturabimini de mamma cōsolationis eius: sugetis & delectabimini ab ubertate gloriæ eius. Consolans enim ecclesiam propheta de restitutione eius uerba facit, inter quæ lactis meminit, hoc est donorum spiritus sancti, cœlestis sapientiæ, euangelij & genij diuini. Inest enim lacti quidam ueluti genius qui in pueros per ubera ferè transfunditur. Petrus ergo à corpore ad animum transiens notas quasdam addidit per quas intelligeremus, de quo lacte loqueretur, nimirum illo quo de Isaias. Notæ sunt λογικὸν καὶ ἀσολον rationale & doli expers. Hoc est, Dum iubeo lac appetatis non corporis aut humanum inferens genium, intelligo, sed rationale, id est spirituale, & doli expers, id est syncerū, ipsam inquam intelligo synceritatem spiritum & animi integritatem. Et quemadmodum pueri non semper sunt pueri, neq; semper lacte uiuunt materna, sed adolescunt aliquando: ita nolim uos semper esse pueros, sed grandescere donec perueniatis ad mensuram ætatis plene adultæ Christi, ut Paulus dicit ad Ephesios 4. Atq; his ad hunc modum absolutis, calcar admouet currentibus, Addit enim, Atq; hoc quidem facietis, siquidem gustastis ὅτι ἄριστος ὁ κύριος, hoc est quod benignus siue comis & humanus sit dominus. Tantæ enim uirtutis est illud cœleste nectar, cognitio uidelicet dei & euangelij eius, ut qui de eo semel gustarint, eius desiderio sic capiantur ut prorsus in alios mutati subinde sese in fide & rerum diuinarum studio superare contendant, atq; indices magis magisq; ardeant amore & studio rerum cœlestium. Mutauit autem & hanc sententiã ex Psalmo 33. Hæc de priore allegoria, cui protinus posteriorem de spiritali associat ædificio, nec aliud hæc ipsa docens quàm quod superiori docuerat, Christianos decere sanctimoniam. Cæterum maxima breuissimis uerbis immiscuit mysteria: sensus tamen planus est, hic, iubet credentes Christum accedant, hoc est Christo fidant, sese per fidem sanctificent, ut templum ac sacerdotes dei esse possint, qui spirituales deo offerant hostias, id est cui sanctimonia & puris litent precibus. Principio autem utitur accedēdi uerbo, sed per metaphoram sicut & Paulus ad Hebræos 11. Oportet accedentem ad deum credere. Neq; enim pedibus accedimus ad deum, sed animo. Proinde accedere significat credere, & sese deo dedicare. Deinde per eandem metaphoram appellat Christum lapidem, sed tropum exponens ipse uiuum addit. Lapis enim dicitur propter soliditatem ac ueritatem fidemq; infallibilem, sed uiuus additur, ne quis tropum nesciret. Hic autem de reprobatione & pretio Lapidis huius quædã inserit, de quibus paulò post clarius ac copiosius dicit. In præsentiarum ad institutum suum properans subiungit, Ita porrò ad hunc lapidem uiuum debetis accedere, ut ipsi quoq; ueluti lapides uiui superædificemini. Et ne quis nesciret de quo loqueretur ædificio, sese exponens dicit, Sic autem uolo ista intelligi, ut ipsimet illud sitis ædificium, uerum dei templum, domus spiritalis adeoq; & sacerdotium sanctum, id est sacerdotes sancti, qui in spiritali templo spirituales offeratis hostias, hoc est uosipfos fide Christi sanctificatos. Hæc enim hostia per fidem Christi sic oblata deo placet. Videntur autem hæc decerpta esse ex 66. cap. Isaiæ. In eo enim capite docet propheta deum & templum & sacrificia & sacerdotes repudiaturū, delecturum uero templum, sacrificium & sacerdotium nouum. Templum dei nos sumus qui deo fidimus, 1. Cor. 3. & 2. Corinth. 6. Quin & Isaias dei uerba recensens dicit, Ad quem autem respiciam nisi ad afflictum spiritu, & tremetem sermones meos? Quasi dicat, Ego uero aliud templum mihi elegi, corda sanctorum. Sacerdotes porrò in hoc templo sunt quotquot Christo fiunt. Isaias enim in eo quem iam citauimus loco, Et assumam (ait) ex eis (intelligit Gentibus) in sacerdotes & Leuitas. Sacrificium autem quod hoc offeret deo sacerdotium, spirituales sunt hostiæ, non corporeæ aut uisibiles, beluine aut materia constantes terrena, sed cœlestes spiritualesq;. Egregie enim Paraphraustes, Vt (inquit) deus spiritus est, non corpus, ita spiritalibus hostijs delectatur: ne quid desideretis Mosis ritus per euāgelium Christi

Christi iam antiquatos: pro uarijs animantium generibus maētatis affectus mundanos
brutosq; libidinem, superbiam, iram, inuidiā, uindictā cupiditatem, luxum, auaritiā,
pro thymiamate puras preces ē synceri pectoris ara subuolantes in cœlū. Hęc Paraph.
Recte ergo collegerunt ex hoc loco nostri sæculi Theologi, omnes Christianos esse sa-
cerdotes: sed sinistrius intellexere tumultuosuli quidam, qui non uocati, non electi, nec
in scripturis docti uersatiq; ad fastigium ascenderunt euangelisticum, fumentes sibi do-
cendi authoritatem in ecclesia, quam tamen in populo Christi nemo sibi priuata autho-
ritate arrogaret, nisi is (ut Paulus dicit) qui à deo uocatur quemadmodum Aaron. Et sa-
nè aliud est esse sacerdotem dei, aliud esse ministrum ecclesiæ dei. Loquimur autem de
officio. Sed de his copiosius disputatū in epistola ad Hebræos, ubi & de Sacrificio Chri-
stianorum maxime in cap. 13. sicut & ad Romanos cap. 12. & 15. differitur. Hic uero mihi
temperare non potui, quin elegantissimos Aurelij Prudentij uersus de sacerdotio & sa-
crificio Christianorum, pijsime conscriptos hisce insererem Commentarijs. Verba au-
tem sunt Romani martyris, qui post longam de deo disputationē in hunc modū subdit,

Cognostis ipsum, nunc colendi agnoscite
Ritum modumq; quale sit templi genus,
Quæ dicari sanxerit donaria,
Quæ uota poscat, quos sacerdotes uelit,
Quod mandet illic nectar immolarier.

Aedem sibi ipse mente in hominis condidit
Viua ferenam sensualem stabilem
Solui incapacem posse nec destructilem,
Pulchram, uenustam, præminentem culmine,
Discriminatis illitam coloribus.

Illic sacerdos stat sacrato in limine
Foresq; primas uirgo custodit fides,
Innexa crines uinculis regalibus,
Poscit litari uictimas Christo & patri
Quas scit placere candidatas simplices.

Frontis pudorem, cordis innocentiam,
Pacis quietem, castitatem corporis,
Dei timorem, regulam scientiæ,
Ieiuniorum parcitatem sobriam,
Spem non iacentem semper & largam manum,

Ex his amœnus hostijs surgit uapor,
Vincens odorem balsami, thuris, croci,
Auras madentes Perficorum aromatum,
Sublatus inde cœlum adusq; tollitur,
Et prosperatum dulce delectat deum.

His obsecro quid poterat uel excogitari quadrantijs? Videtur omnino sanctus dei mar-
tyr data opera præsentem Petri locum exposuisse: sed pergimus ad cætera.

Propterea continet scriptura, Ecce pono in Zion lapidem summum
angularem, electum, pretiosum, qui credet in eum non pudet. Vobis
igitur pretiosus est qui creditis: cæterum ijs qui non credunt, lapis quem
reprobauerunt ædificantes, hic cœpit esse caput anguli, & lapis in quem
impingitur & petra ad quam offendant, nempe his qui impingunt in
sermonem, neq; credunt in id ad quod & instituti fuerant. Vos autem
genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus peculiaris, ut
uires annūciatis eius qui ē tenebris uos uocauit in admirabilem lucem
suam. Qui quondā eratis nō populus, nūc populus dei: qui quondam

*Christianorum
templum & sa-
crificium.*

non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consequuti.

Scripturis declarat atque confirmat quod hactenus de lapide Christo, & sacerdotio Christianorū dixit: ut simul & Christū pro more apostolico, conuersis nuper ad fidem Iudæis Gentibusq; commodius prædicaret commendaretq;, et sua contra calūniatores solidaret. Dixerat Christum lapidem esse uiuum quidem, sed reprobātū ab hominibus & tamē à deo electum, id iam cōprobat Isaię testimonio trāscripto ex 28. cap. Verba Isaię hæc sunt: Audite uerbum domini ō illufores, qui consultum uobis putatis (sensum reddo) ceremonijs & rebus externis: fallimini prorsus & frustra uobis salutem ex mendatio pollicemini. Nemo enim nisi per Messiam sanabitur. Sic enim dicit dominus: Ecce ego mittam in Zion lapidem, lapidem probātū, angularem, pretiosum, firmissime fundatū: qui crediderit nō festinet. Deus ergo unicā duntaxat in orbe firmitatē constituit, cui qui innituntur nō cadunt. Id quod festinandi uerbo per Metalepsim significauit. Qui enim festinant plerunq; impingunt et cadunt, qui uero cunctantius atq; circūspectius incedūt rarius offendunt & cadunt. Apostoli ergo non uerba sed sensum reddiderunt. Qui crediderit in illo non pudebit. Sed quid nobis frustra facimus negotium? cum ipse Petrus locum Isaię luculenter exponat, lucunda enim distributione subdit, Vobis quidem pretiosus est qui creditis: cæterum incredulis lapis reprobatus. Hic nos de singulis agemus plusculis. Petrus enim in scripturarum abdita relegans occasionem ampliora cogitandi sedulis suppeditaui lectoribus. Primo lapis dicitur Christus propter firmitatem (ut supra quoq; annotauimus) & ueritatem. Dauid enim in Psalmis dicit, Diligam te domine fortitudo mea, Dominus rupes mea, & propugnaculum meum, & eripiens me, lapis meus, confidam in ipso, scutum meum, & cornu salutis meę, protectio mea. Deinde lapis dicitur fundatus firmissime, siue in fundamento fundatus, uel propter fidem dei immobilem, uel propter contemptum & humilitatem incarnationis, uel propter ædificium impositum. Christus enim fundamentū & Petra ecclesię est. Et Paulus eō alludens ait, Fundamentū nemo potest ponere aliud q̄ quod positum est Iesus Christus. Sed et nō ipsa nos, sed ipse nos portat, qui dixit, Non uos me elegistis, sed ego uos elegi, Ioan. 15. Præterea Angularis dicitur lapis. Petrus in præsentiarum unica uoce utens ἀκρογωνιαίον appellauit, quasi dicas sum angularem: idq; duplici nomine, tum propter glorificationem quę reprobationem consequuta est, tum propter hostes qui ipsum reprobarunt, quibus factus est lapis angularis, in quem licet conuictijs impingant impij, sibi tamen suisq; capitibus magis quàm angulari lapidi nocent. Angularis quoq; dictus quod iuxta Pauli uerba ex duabus Gentibus unā fecit, ueluti in ædificijs publicis angularis solet duos sibi necesse parietes. Iam & pretiosus dicitur propter pios quibus in hoc mundo nihil est pretiosius Christo pretioq; redemptionis eius. Sentiūt enim in hoc uno satis esse firmamentum gaudij & uitę, in nulla autem creatura istius quicq;. Vnde D. Petrus apud Ioannē, Quo iremus domine? ait, Tu uerba uitę habes, & nos credimus & cognouimus quod tu es Christus filius dei uiui. Norunt pijs lapidem quidem istum reprobatum esse à sapientibus mundi, sed huic id opponunt, quod reuera pretiosus est. Impijs enim (descendimus iam ad alterum distributionis membrum) lapis reprobationis & petra scandali est. Quę sanē uerba D. Petrus partim ex Isaię 8. cap. partim ex Psal. 117. transcripsit. Isaias populū Iuda consolans ne sibi ab incurfione & minis Syrorum principis metuat, Dominum solum timendum esse docet, qui sit petra firmissima sibi fidentibus & sese ad ipsum in spe recipientibus, Petra autem offensionis diffidentibus. Vt enim fidelium pater, ita infidelium prætor & iudex est deus. Pari ratione Christus dominus pijs author est salutis, impijs argumentum damnationis. Nam qui in eum non credit, iam iam condemnatus est. Porro locus Psalmi 117. hic est ad uerbum, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes factus est in caput anguli. A domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Continent autem hæc prophetę uerba & gloriam & contumeliam siue mortē Christi, præterea & frustratam impiorum spem. Cæterum collationem habent tacitam. Quemadmodum enim ædificantes lapidem aliquem insignem reijciunt ab ædificio ne locum in eo habeat ullum, qui tamen uel inuitis uel nescijs ædificij magistris tandem in summum elatus

Unica salus in
Christo.

Christus lapis.
Psal. 17.

Lapis in funda-
mento fundatus.

Matth. 16.
1. Cor. 3.

Lapis angula-
ris.

Lapis pretio-
sus.
Ioan. 6.

Lapis reprobationis.

Ioan. 3.

elatus angularis fite lapis: ita Christus dominus à scribis ac legis doctoribus, qui populi dei uidebantur magistri reprobatus, & ueluti impostor & seditiosus, minimeq; edificio dei aptus, primum quidem è synagoga eiectus, deinde uero in crucem adactus, tandem inuitis hostibus suis tertia die à mortuis resurrexit coelosq; conscendit, factus iam angularis lapis, qui ex utrisq; unum fecit, & pñs author salutis, impijs argumentum æternæ damnationis existit: in quem si qui impingunt doctrinæ euangelicæ uel infensi, uel in Christum crucifixum iniuriæ & blasphemi, suo pte uitio corruunt & in puluerem atteruntur. Simeon enim apud Lucam in 2. dixit, Hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui cōtradicitur. Quin & ipse Petrus Israëlitas maxime imegisse dicit. Hi enim imeperunt (ait) in sermonem, nec crediderunt ad quod instituti fuerant. Impingunt enim in euangeliū Iudæi, dum eius prædicatione offenduntur, non credentes eum esse Messiam, quem tamen fides ueritasq; euangelica Christum esse testatur, & cuius nomine tot patribus factæ sunt promissiones, quarum cum ipsi hæc redes sint, eas tamen opes repellunt quas ipsis ante cæteras offert deus. Id quod & Christus in ipsis accusat apud Matthæum in 21. ubi & pluribus de occæcatione eorū differit. Hisce uero omnibus sustulit Petrus etiam crucis scandalum, atq; istorum docuit contemnendas esse calumnias, qui euangelium indignis conspurcant ludibrijs.

Petra scandali.

Acto. 5.

Nunc per apostrophen ad Gentes imò ad omnes Christianos conuersus dicit, Vos autem genus electum, regale sacerdotium, &c. Quibus uerbis superiora illa quæ de sacerdotio omnium Christianorū proposuerat, ita confirmat ut tamen filum orationis non interrumpens nouam ordiatur telam. Adhuc enim cohærent hæc cum ijs quæ proxime præcesserunt. Hoc enim dicit. Iudæi qui Christianam religionem & doctrinam euangelicam conuictis proscindunt lapidemq; Christum reprobant, putant nos esse phariseos, se uero populum electum, qui templum, sacrificia & sacerdotium habeat: sed longè falluntur. Nam ipsos non probat deus, qui carne rebusq; externis repudiatis, spiritū & spiritualia poscit. Quod ergo cœperam dicere uos qui Christo fidei esse domum spiritualem sacerdotiumq; sanctum, id nunc absoluam & scripturis muniam, nempe quod uos qui Christo creditis elegerit Iudæorum infidelium loco, ut uos posthac gens electa & sancta ipsi spirituales offeratis hostias, sacrificium uidelicet laudis & gratiarum actionis. Transumpsit autem testimonia ex Exodi cap. 19. Isaia 43. uel 66. & Osee 1. Verum retractabimus singula: est enim locus insignis & fecundus. Dominus apud Mosen non citra conditionem elegit in peculium gentem Iudæorum. Dixit enim, Si audiēdo audieritis uocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, sed uos eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta. Istitis uero testatur dominus suam esse totam terram adeoq; ad se omnium gentium pertinere curam. Non enim putandum est quod deus uerax, iustus, clemens & omnipotens solos curarit Iudæos, alias uero gentes neglexerit omnes: sed illud potius credendū est, quod dum curā gereret omniū, ex omnibus tamen delegerit sibi gentem Iudaicā in peculiū: ita ut in hac maxima potentia, bonitatis & iustitiæ suæ æderet argumēta, in primis uero per hanc toti orbi exhiberet Christū, adeoq; & hanc faceret toti mūdo exemplum. Interim uero dum illam sibi delegerit, non citra conditionem delegit, utiq; liberum sibi permittens illam si uideretur, si pactis non staret, repudiare, & aliam in locum istius substituere. Si (ait) audiēdo audieritis uocem meam, & custodieritis pactū meum, eritis mihi in peculium. Proinde, Si non audieritis uocem meam, nō eritis peculium mihi. Iam Petrus dixit quod Iudæi non crediderint in id ad quod instituti fuerāt: unde iam planum relinquitur, quod Iudæi posthac non sint peculium dei, sed illi potius qui audiunt uerbum dei, credunt & pactum custodiunt. Id quod Gentes fecere, unde & Gentes posthac sunt gens uere sancta, id est munda & separata à prophanis, uerum utiq; peculiū ein sundertrüt Gottes. Impñ sanè & prophani, iniuriæ & blasphemi in filium & euangelium dei non possunt esse peculium dei. Regale sacerdotium uocauit præcipuum & nobile siue selectū: ut cum nos delicias nostras uel epulas uel uestes uel liberos appellamus regium cibum uestem puerum, ein künigliche spys, oder ein fürstlich mensch. Iam uero quò illud

Vocatio Gentium.

Christiani loco Iudæorum populus dei.

Qua cōditione electi Iudæi.

Annūciare pro celebrare. *Annūciare pro celebrare.* *Sacrificium laudis.* *Osee 14.*

pertineat sacerdotium explanant consequentia, ut uires prædicetis illius qui è tenebris uos uocauit in admirabilem lucem suam. Id quod ex Isaïæ 43. cap. desumptum uidetur, ubi ad hunc modum legimus, Populum istum formaui mihi, ut laudem meam annunciet. Quibus non absimilia legis in 56. eiusdem cap. Certe Annunciandi uerbo & prophetæ & apostoli utuntur pro laudandi & gratias agendi affectu. Id frequentissimum est in Psalmis, & Paulus 1. Corinth. 12. Mortem domini (ait) annunciate donec ueniat, id est, mortem domini gratiarum actionibus & laudibus celebrate. Quin & hoc loco causam obiter recensuit, ob quam deus sit à nouo hoc concelebrandus sacerdotio, nimirum quod ab errorum & peccatorum tenebris liberatos, illuminarit nos gratia sua & euangelica ueritate: quæ multis nominibus luci passim in scripturis confertur, id quod notius est quàm multis iam exponendum sit. De hoc ipso sacerdotio & sacrificiandi modo Osee propheta disertissimis uerbis ita differuit, Conuertere Israël ad dominum deum tuum. Unica enim uia ad salutem est conuersio ad deum. Ad hanc porrò in primis monere debet peccatorum calamitas. Addit ergo, Quoniam impegisti in peccatis tuis. Sed & copiosius exponit quid deo offerendum sit ubi ad eum conuerti statueris. Tantum uerba (ait) portate uobiscum, id est sacrificium confessionis & laudis, *Bringend nun gute wort mit uch.* Iam & illa bona uerba, id est formulam huius sacrificij præscribit, Dicite, Omnem auferi iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus uitulos labiorum nostrorum. Graue inquam scelerum onus animis incumbit nostris, tu solus id auferre potes, miserere ergo nostri domine, & aufer à nobis peccata nostra: *vnd nim recht für gut von vns,* boni consule tenuitatem nostram, & offeremus tibi uitulos labiorum, id est laudes & gratiarum actionem pro eo quod nos à peccatis mundaueris. Hoc uero quid aliud est, quàm quod Petrus dixit annunciare uirtutem eius qui nos è tenebris in admirabilem lucem uocauit? Admirabilem inquam quia & Isaïas dixit, Domine quis credet auditui nostro? Et Dauid, A domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris. Istis omnibus per se aliàs satis firmis adijcit clarissimam de uocatione Gentium sententiam, ex primo capite Osee sumptam, ne quid dubij in cuiusquam pectore remaneret, In ea Gentes uocauit non populum, id est impios, quorum non miserabatur deus. Verum hunc locum explanat Paulus ad Ephesios 2. Illud obiter annotandum Petrum dixisse *λαός υἱε πνευματικῆ* populus acquisitionis, tropo Hebraico pro populo parto siue acquisito nimirum sanguine Christi, *ein erarnet volck.* Attamen ego subinde uerti populum peculiij qui proprius *πνευματικῆ* & acquisitus dicitur. Plura de significatione huius uerbi Erasmus in Annotationibus 2. cap. ad Titum. Ista uero de Christo hæcenus perorauit Petrus, quod solus Christus sit firmi-
 tas & fundamentum fidelium, quem cum Iudaica gens recipere noluerit repudiata sit, & in locum eius Gentes surrogata, quæ posthac sanctus dei populus deo spirituales, hoc est laudis & gratiarum actionis offerant hostias.

Vna ecclesia, unus populus. *In nouam religionem.*

Ex quibus nos illud primo colligimus, unam esse ecclesiam, unum populum ueterem & nostrum, siue nos in locum repudiatorum successisse Iudæorum. Id quod Paulus clarius declarauit per similitudinem arboris, è qua naturales rami defraeti, & in defraetorum locum syluestres infiti sint. Quò & illæ domini in Euangelio similitudines pertinent, quibus regnum dei uineæ comparat & nuptijs. Non enim aliam sibi comparat uineam, non nouas componit nuptias, sed alios conducit colonos, atqui in eandem uineam, & neglectis ijs quos primo inuitarat, alios ad nuptias sed easdem inuitat. Ut uinea semper eadem eadem permaneant nuptiæ, coloni & inuitati tantum mutantur. Porrò quatum aut qua in re à nobis distent ueteres illi ante aduentum Christi patres alibi satis est expofitum. Secundo colligimus Pontificem Romanum profus esse impium, utpote qui sibi tribuit, quod nulli hominum citra maximam potest tribui blasphemiam. Hic enim uerborum Petri, cuius se falsò iactitat uicarium, oblitus, sese ecclesiæ caput petram & fundamentum esse ait. Idem ille uerum Christi sacerdotiū, suo illo Chananaico, hoc est mercatorio sacerdotum ordine obscurauit adeoquæ & conculcauit: sed & carnalibus suis sacrificijs spirituales & ueras Christianorum oblationes in neglectum & contemptum abduxit. Id cum hodie plerique feramus indignius, ille nos hæreticos esse clamitat. Cæterum nos

nihil

nihil aliud quàm Christi gloriam assertam & uerum sacerdotium ueracè sacrificia cupimus restituta. Nec diffidimus deo, certi quod spiritu oris sui indies magis magisque interficiet impium, interim & petra futurus sit credentibus & lapis offensionis omnibus aduersus ueritatem conuiciantibus. Erudite enim Zacharias in cap. 12. ecclesiam & ueritatem Christianam comparat lapidi oneris siue exercitationis, ad quem fortitudinè suam explorent adolescentes, attamen non sine insigni suo periculo. Dicit autè, In die illo ponam Hierusalem lapidem oneris omnibus populis, qui tollent illum lacerando lacerabuntur, & congregabuntur contra eam omnes gentes terræ. Pugnabitur quidè aduersus ueritatem, dabiturq; quibusdam uictoria & successus tam felix, ut prorsus uicisse uideantur & lapidem istum super uerticem capitis leuasse, sed uincet tandem pondere, illisq; ipsis illidet cerebrum uictoribus. Quod & Christus hisce uerbis significauit, Qui ceciderit super lapidem illum confringetur, super quem uero ceciderit conteret eum. Nemo igitur prosperitate impiorum seducatur. Aderit aliquando deus ultor. Nihil in hoc mundo stabile. Omnis caro scenum, & omnis gloria ceu flos graminis: exaruit gramen & decidit flos: at uerbum domini manet in æternum. Proinde quisq; curet ut omnibus diuenditis margaritam emat euāgelicam, atq; omni huius mundi securitate contempta conferat se in petram Christum lapidem uiuum pretiosum & in fundamentis Zion firmissime fundatum, cui qui nituntur æternum non cadent.

Semper oppugnata ueritas, oppressis pijs: sed semper uicit ueritas.

Dilecti, obsecro, tanquam aduenas & peregrinos abstinete à carnalibus concupiscentijs quæ pugnant aduersus animam, & conuersationem uestram habete honestam inter gentes, ut in hoc quod obtrectant uobis quasi maleficis, ex bonis operibus æstimantes uos, glorificent deum in die uisitationis.

Quæ hæcenus ex prophetarum testimonijs de Christo lapide & populo sancto dicta sunt, aliena cuiquam ab instituto Petri poterant uideri, sed propriissima sunt. Institutum Petri est innocentiam sanctorum pectoribus inferere. Huc iam probe quadrabāt testimonia de sancto populo super Christū fundata. Hos enim in primis decebat innocentiam uitæ colere, ne impij & prophani sic aliquando abijcerentur, ut Iudæi, in quorum locum subiere, erant abiecti. Verum istud iam clarissimis uerbis ingerit cum dicit, Obsecro ut abstineatis à carnalibus desyderijs, nimirum ut uerum dei templum, gens sancta et sacerdotium sanctum esse possitis. Pro more autè pristino passim non uulgaria miscet argumenta, quibus auditores ad sanctimoniā trahat. Principio blandis eos uerbis compellans, monet meminerint sortis suæ, nempe quod in hisce terris non habeant manentem locum, sed uelut aduenæ sint & peregrini. Nostra enim conuersatio (ut Paulus ait) in coelis est. Cœlestia ergo nobis cogitanda, animiq; ad æternam patriam alleuādi sunt. Si quid interim dum hic in exilio agimus sinisterior abstulerit fortuna, si raptores huius mundi nos spoliarint facultatibus terrenis: aut si dexterior aspirās fortuna, mollius hic uiuere contingat, meminerimus semper nos peregrinos esse, qui etsi lautius uiuant in diuersorij, desertis tamen delitijs ijs pergunt ad ueras patriæ delicias: etsi spoliuntur & qui boniq; consulunt, modo ad patrias ædes aliquando perueniant. Nobis itaq; pari ratione spernenda uoluptas, contemnendæ aduersariorum minæ, constanter per patientiæ campum tendendū ad patriam cœlestem, sedes ubi fata quietas ostendūt, ubi & illorum (ut poëta dicit) meminisse iuuabit. Per carnales uero concupiscentias intellexit totam scelerum & peccatorum uniuersitatem, quæ ex concupiscentia animi malorum omnium & fonte & fomite existit. De ea ad Roma. 7. Additur causa cur carnalibus sit reluctandū affectibus. Militant enim aduersus animam. Anima uero accipitur hic pro mēte religiosa & illuminata à deo. Illam oppugnant concupiscentiæ carnales, ut uincant, occidant, in suas partes pertrahant, & in sempiternum demergant interitum. Tracta est metaphora à militia. Vsus est eadem Paulus ad Galat. 5. & Romanos 7. atq; 8. cap. ubi de his plura annotata sunt. His iunguntur iam argumenta ab honesto & utili ducta. Pulchrum enim est ut coram ijs uiuamus sancte, qui uel odio uel ignorantia, malefici nos insimulant.

Contextus est status orationis

Christiani peregrinifumus.

Vtile quoque quod inde glorificatur deus & reluctantes pertrahuntur ad agnitionem ueritatis. Semper quidem male audiit Christiana religio: id quod uidere est in Apologetico Tertulliani, & in operibus Cypriani & Eusebii: nil ergo mirum si uel hodie male audiat. Verum innocentia uitæ & morum probitate semper superati sunt à Christianis ad uersarij. Eadem ratione & hodie nobis uincendi sunt hostes euangelij, qui religionem nostram hæreseos turbaram & prodicionis insimulant. Sancta & uera est doctrina nostra, sancta & uera sit etiam uita. Dies ὑποκοπιῆς inspectionis siue uisitationis hoc in loco in bonam partem usurpauit. Paraphrastes sensum sic reddidit. Integritate morum & in omnes beneficentia comperta, respicient & illi agnoscentes errorem suum, affati misericordia dei cū illi uisum fuerit & illos attrahere qui uos delegit, iamque glorificent eum ex pijs uestris operibus quem ante ignotum dereftabantur.

Proinde subditi estote cuius humanæ creaturæ propter dominum, siue regi tanquam præcellenti, siue præsidibus, ut qui per eum mittantur ad uindictam quidem nocentiū, laudem uero recte agentium. Quoniam sic est uoluntas dei ut benefaciendo obduret os hominibus stultis & ignorantibus: tanquam liberi & non ueluti prætextum habentes malitiæ libertatem, sed tanquam serui dei.

Obedire dictis principum.

Humane constitutiones.

Oportet deo plus obedire quam hominibus.

Hactenus in genere de uera differuit religione, certitudinem fidei nostræ ostendens, & summa quidem eius fundamenta iaciens, præterea monens ut in hac per patientiam uitæque sanctimoniam constanter perseueremus in finem usque: posthac speciatim ad præcipua Christianorum officia descendens, ea ut in patientia & uera sanctimonia præstanta sint præscribit. Primo autem differit de obedientia magistratui & legibus ciuilibus præstanda. In genere uero, Subiecti (ait) estote cuius humanæ creaturæ. Id quod Lutherus uertit, Subiecti estote omni humano statuto. Græca enim ueritas sic habet, ὑποτάξτε ὑμῶν πρὸς τὴν ἀνθρώπινην κτίσιν. Et sanè κτίσις potest significare ordinationem & constitutionem ciuilem, quam forsan dixit humanam, id est ad res hominum seruandas institutam. Cæterum uideri poterat Petrus suo quodam dicendi genere usus, nihil tamen dixisse aliud, quam quod Paulus præcepit potestatibus supereminentibus obediendum esse. Nam statim subiungitur, Siue regi, siue præsidibus: quibus exposuit, quid per humanam intellexerit creaturam, ordinationem uidelicet magistratus, quæ ad res humanas seruandas sit instituta. Quod si priorem sententiam fueris sequutus, obseruabis duplices esse Constitutiones humanas: aut enim uersantur circa religionem, aut circa res ciuiles. Quæ circa religionem uersantur præscribunt cultum dei, ceremonias instituunt, & extra uerbi dei regulam uaria superstitionis instituta tradunt. Cuius generis sunt plerumque patrum traditiones & constitutiones pontificiæ. De quibus in Euangelio dominus dixit, Frustra me colunt docentes doctrinas præcepta hominum. Porro quæ circa res ciuiles uersantur, æquitatem, pacem publicamque honestatem instituunt, Cuiusmodi sunt leges Cæsareæ & ciuiles, de emendo, uendendo, locando, mutuo, hæreditatibus, idque genus alijs ad religionem nihil pertinentibus innumeris. Quibus si quis non obediatur, nisi cum pietate & charitate prorsus pugnent, non uideo quomodo Christiano nomine dignus esse possit. Nihil enim firmamenti habet quod tumultuosuli quidam subinde obijciunt, Frustra me colunt præceptis hominum. Neque enim hæc à nobis in cultum dei fiunt, sed in emolumentum nostrum, nempe ut salua republica, nos quoque salui esse possimus. Neque uero dominus istud uerbi (ut audiuimus) dixit de ciuilibus sed spiritualibus (ut uocant) constitutionibus quæ ad cultum dei instituuntur. Quod si posteriorem amplectaris sententiam, iam sub regis & præsidum nominibus omnis generis magistratum intellige. De quo ad Roma. 13. copiosiora dedi. Iam uero quare obediendum sit adiungit, Propter dominum. Non (inquit) hoc tantum nomine obediendum, quo supplicium deuitemus quod sumit de inobediētibus magistratus, sed quod ipse quoque dominus obedientiam præcipit. Paulus enim dicit, Quisquis resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem

resistit.

restiterint, sibiſſis iudicium accipient. Appenditur & aliud cur obediendum fit. Miſſi ſunt ad uindictam nocentiũ, laudem uero recte agentium. Finis in quem (ait) inſtitutus eſt magiſtratus, bonus eſt, ergo omni modo obediendum eſt. Hic autem eſt finis, ut ſup-
pliciorum metu coërceantur ſclerati, præmijs uero ad uirtutes incitentur probi. Porro
ὡς δὲ αὐτὸν πεμψύσῃς, id eſt tanquam ijs qui per eum mittuntur, anceps & dubia eſt ora-
tio. Ad regem enim & ad deum referri poteſt, melius tamen ad deum. Non eſt enim po-
teſtas niſi à deo, qui in Pſal. 91. dicit, Iudicate pauperem & orphanũ, inopem & egenum
iuſtificate. Eripite pauperem, & inopem de manu impiorum liberate. Id demum eſt ad
uindictam nocentium, laudem uero honorum eſſe miſſum. Neq; nouum eſt quod laus
ponitur pro aſſertione deſenſioneq;. Veterum enim Leges, id quod & Eraſmus ex Pla-
tone annotauit, non ſolum minabantur pœnam male agentibus, uerum etiam præmijs
inuitabant ad officia. Et dominus apud Lucam in 22. ait, Reges gentibus imperitant, &
qui poteſtatem habent ἐν γένοι καλῶντα, id eſt benefactores uocantur. Vocãtur autem
dixit ad morem Hebraicũ pro ſunt. Id eſt, in hoc inſtituti ſunt reges, ut benefici ſint. Plu-
ra de his ad Roma. 13. Præterea adiungitur aliud quod moueat ad obedientiã. Hæc enim
eſt uoluntas dei ut benefaciendo calumnias ethnicorum eludatis, qui ſi æquum iugum
detrectaretis legum, probabiliter dogma damnarent Chriſtianum, quaſi omni parte æ-
quo & iuſto repugnãs, cum aliãs myſteriorum dei ignari, temerius & ſiniſtrius iudicent
de religione Chriſtiana: nolim ergo commodiorem iſſis præberi noſtra inobediencia
anſam damnandi ſanctum & uerum dogmatis genus. D. Paulus alibi eandem hanc ra-
tionẽ clarioribus uerbis ſic extulit, Subditi eſtote, ne nomen dei & doctrina male audiat.
Iam uero quod multi tũ eſſent ut & noſtris fuere ſæculis, qui libertatis Chriſtianæ præ-
ſidio ſe à magiſtratus & omniũ legum iugo arbitrantur liberatos, non intelligentes ue-
ræ Chriſtianorũ libertatis naturam & genium, non citra increpationẽ tacitam dicit, Nec
eſt quod quiſquam ueſtrum ſe libertatis Chriſtianæ titulo obedientia magiſtratus iuſta
ſubducatur. Liberi ſanè eſtis, ſed à peccatis ne illa uobis dominantur, à lege, id eſt umbra
& maledictione legis: nemo igitur malitiæ ſuæ aut inſtituto peruerſo debet prætexere li-
bertatem: quaſi uero Chriſtiana libertas licentia peccãdi fit, quam mox titulo libertatis
deſendere liceat. Serui dei ſumus liberati à ſeruitute dæmonis, mũdi & carnis. Deo ergo
poſthac ſeruiamus. Deus præcepit magiſtratuĩ obediãmus. Proinde ſeruiamus deo obe-
dientia. Copioſius de libertate Chriſtiana diſputatum eſt in Romanis.

Cur inſtitutus
magiſtratus.

Abuſus liberta-
tis Chriſtianæ.

Omnes honorate, fraternitatem diligite, deum timete, regem ho-
norate.

Rem copioſiſſimam uno iam uerbo breuiq; ſententia comprehendit, quid Chriſtia-
ni debeamus non modo magiſtratuĩ, ſed omnibus penè hominibus: id quod multi co-
pioſiſſimis libris æditis nondum aſſequuti ſunt. Sententia Petri tripertita eſt. Primã ſen-
tentiaẽ partem ſic exponit Paulus, Reddite omnibus quod debetur, cui tributum tribu-
tum, cui ueſtigal ueſtigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Germanice di-
ceremus, Thund yederman was jr ſchuldig ſind. Secundam partem idem Paulus hiſce uerbis ex-
planauit, Nemini quicquã debeatis, niſi hoc ut inuicem diligatis. Tertiam uero paribus
penè uerbis annumerauit Chriſtus, Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei
deo. Illud tamen obſeruandũ in primis, quod deo timorem, regi uult impedi honorem.

Scopus exter-
narum functio-
num humana-
rum.

Famuli ſubditi ſint cum omni timore dominis non ſolum bonis ac
humanis, uerum etiam prauis. Nam hæc eſt gratia ſi quis propter con-
ſcientiam dei ſuffert moleſtias præter meritum affectus malis. Quæ e-
nim eſt laus, ſi cum peccantes alapis cædimini, ſufferetis? At ſi cum be-
nefacitis, & tamen malis afficimini ſufferetis. Hæc enim eſt gratia apud
deum.

Inſtituit famulos. Græca ueritas δικετὰς dixit. At Cælius Lectio. antiq. lib. 13. cap. 49. Serui,
differentiam ponens inter δούλον καὶ δικετῶν. Δούλον (inquit) & δικετῆς differunt,

1. Timoth. 6.

uti in secundo de Concordia prodit Chryfippus. Nam est *δικετης* qui etiamnum seruitutem seruit. *Δσλθ* autem *απελευθωρον* indicat, id est libertum, & uniuersum ministrum quemlibet. Instituit ergo Petrus seruos qui seruitutem seruiebant, & sub infidelium dominorum iugo gementes, indignum putabant ut liber populus, Christianorum uidelicet, tam indignis modis opprimeretur ab impiorum dominio. Habuere & uetera secula Iudam Galilæum, Saduchum, Spartacū, & nostra tempora turbam per uniuersam ferè Germaniam authores, qui eiusdem sententiæ cum his, libertatem Christianorum non intellexerunt. In 1. ad Corinthios 7. capite dicit Paulus, Qui in domino uocatus est seruus, libertus domini est, ne ergo tibi sit curæ, attamen si potes liber fieri magis utere. Ita & Petrus ut feruorem & impatientiæ æstum restingeret, ait, Nolo ut serui ora sua herili subducant capistro, sed potius uolo ut subsint dominis suis, adeoq; & cum timore ac reuerentia subsint. Timor supercilium contemptum & fastum deprimit. Eadem uerba legere est & apud Paulum in 6. capite ad Ephesios. Iam ne responsarent, Obediremus si essent uiri boni & Christiani, at durum est tam misere excarnificari innoxios ab impijs præuenit & ait, Non solum bonis ac æquis siue humanis, sed *τοις σκολοις* etiam prauis ac asperis, siue difficilibus. Rationem addit, quam per antistrophon quodpiam opponit obiectioni. Hæc (ait) est gratia si quis præter meritum tantum propter conscientiam dei affligitur. Obscurior autem paulò est hæc sententia propter sermonem insoletentem. Nam hæc est gratia, dixit pro eo quod est, Illud demum meretur laudem. Germani contrarium feliciter enunciauerimus, *Du wirst des nit vil dancks haben*. Et affligi *διὰ σου νεκροτη δεσ*, id est per siue propter conscientiam dei, dixit pro eo quod est propter causam iustam pati, nempe cum afflictus sibi de innocentia sua coram deo probe conscius, patienter fert iniuriam. Eam dixit Petrus conscientiam dei. Sensus itaq; est. Illud demum deo gratum est & summis uehendum laudibus, si quis iustus sit iustamq; causam habeat, interim tamen afflictionem perpetiatur atq; in hac patiens sit. Huic sententiæ addit contrariam, quam per interrogationem figurat, dicens, Quid autem laudis fuerit, si quis uestrum cum ob malefacta uapulatur, suffert? Merito enim uapulatur mali. Cæterum si quis cum benefecerit, illatas iniurias constanti toleret animo, id demum laudem & apud deum & apud homines non prorsus stupidus, meretur. Additur enim per Pleonasmum ferè aut repetitionem, Hæc enim est gratia apud deum. Ex istis omnibus colligimus eos qui ob malefacta cæduntur aut puniuntur nequaquam martyrum nobili dignos esse nomine. Exempla uerius sunt quam martyres. Nam qui meritis luunt pœnas exemplum fiunt aliorum, ut hi illorum calamitate territi minus peccent. Martyres uero in causa uera, iusta & bona afflictis cæsiq; testimonium ferunt ueritati. Sed de hac re copiosissime simul & doctissime scripsit D. Aurelius Augustinus aduersus Donatianos Periculum & Gaudentium. Plura dicet Petrus in cap. 4.

Martyres.

Siquidem in hoc uocati estis : quoniam & Christus afflictus est pro nobis, relinquens nobis exemplum ut insequeremini uestigia ipsius, qui peccatum non fecerat, nec inuentus est dolus in ore eius : qui cum maledictis incessetur, non regeffit maledicta, cum malis afficeretur, non minabatur, sed tradidit uindictam ei qui iudicat iuste.

Christiani ad
crucem baiulan
dam uocati.

A uocatione siue professione & exemplo Christi trahens argumeta euentius rapit ad patientiam, ita tamen loquens Seruis, ut nemini nostrum non competant. Primo dicit, Religio Christiana non promittit in hoc sæculo cultoribus suis opes amplas, uoluptates uarias honoresq; splendidos, sed crucem & afflictionem, contemptum & facultatum direptionem. Hac ergo lege in hoc uitæ institutum à baptisate suscepti estis, ut patiamini. Proinde nemo causari potest se sua spe frustratum esse. Secundo absolutum Christi exemplum proponit, qui cum innocentissimus esset, afflictionem tamen sustinuit, nimirum ut eius exēplo moniti nil aliud q̄ afflictiones assiduas nobis polliceremur, atq; in his exerciti ad quæuis mala faciē obfirmaremus. Cæterum uerbis Petri mira inest copia, uis & maiestas, quæ si quis pro dignitate persequi incipiat uix multis absoluere queat: nos summas rerum

rerum duntaxat perstringemus. Principio in genere dicit, Etiam Christus afflicus est pro nobis. Deinde ne quis hoc uerbi tantum ad redemptionis pretium traheret, addit, Relinquens nobis exemplum, certe ut insequeremini uestigia ipsius. Vnde nos colligimus Christum non tam ad salutem & propitiationem q̄ ad lucem & exemplum mundi missum esse mortalibus. In Euangelio secūdum Matthæum legimus dixisse dominum, Si quis uult me sequi, abneget semetipsum, tollat crucem suam quotidie & sequatur me. Illō autē uidetur allusisse Petrus, qui & metaphoram transumpfit ab ijs qui uestigijs quibusdam imprudētoribus uiam ueluti delineant. Hinc succisis membris quid aut qualia qualīue animo passus sit Christus enarrat, ut tacita quadam antithesi intelligamus quid nos quoq; deceat. Christus (ait) peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, attamen afflicus est. Ea autem sunt Isaiæ uerba ex cap. 53. His iam oppone, Nos uero peccatores sumus adeoq; non nisi ex dolis, mendacio & hypocrisi confutit minus igitur mirandum si & nos affligimur, multo minus etiam deo responsandū est quoties patimur. Item, cum dira in Christum congererent cōiuitia ludæi & horum primores pharisæi & scribæ, ut extat apud Matthæum in 27. cap. ex Psal. 22. cumq; domino non deessent grauissima scelera quę in aduersarios uere potuisset eiaculari, obticuit tamen, imō & pro hostibus suis patrem obsecrauit cæcitatē eorum misertus. Hinc iam discite id quod Paulus ad Rom. 12. docuit, Bene loquamini de ijs qui uos insecantur: bene loquamini inquam, & ne male precemini. Rursum, Cum indigna pateretur dominus, cum pro omnipotentia & diuina sua uirtute illos uel fulmine cœlitis uocato, uel tellure iussa dehiscere semel potuisset omnes extinguere, deglutire, & in æternum demergere interitū, nil tamen uel minabatur istorum, sed omnem uindictā patri reliquit, quem & iustum iudicem esse nouit, qui ut nemini irrogat iniuriam, ita nullam illatam iniuriam finit impunitam. Discamus ergo & nos uindictam eidem tradere deo iusto æquo uero & ultori: id quod etiam Paulus in eodem capite docuit, quod iam iam citauimus.

Christus exemplum uitæ.
Matth. 16.
Ioan. 12.

Conuertiari.

Vindicta.

qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, quo peccatis mortui, iustitiæ uiueremus: cuius eiusdē uibice sanati fuistis. Nam eratis uelut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & curatorem animarum uestrarum.

Occasione accepta ex Isaiæ cap. 53. modice ab instituto suo deflectēs pro more apostolico scribit de gratia & redemptionis pretio, deq; iustificatione per Christū. Pleraq; uero transcripsit ex Isaiā. Breuiter, Cum nos onere peccatorū grauati succubuissemus turpiter & iam iam æternum expectaremus supplicium, deus nostri misertus filium suum in mundum misit, qui ferendo oneri idoneus esset. Veniens ergo in mūdum filius dei, hominis factus est filius, suscepta carne peccati, id est suscepta natura humana in qua in crucem adactus peccata nostra munda sua carne, sancto inquam holocausto expiauit: quod quidem holocaustum diuinæ literæ peccatum appellitant, propterea quod pro peccatis fit oblatum. Aliās fidei synceræ & orthodoxæ mysterijs docti, credimus Christi carnem de spiritu sancto conceptam, & ex intemerata uirgine natam, carere peccato labe seu macula. In crucem ergo suspensus est Christus, ut peccata nostra portaret, id est expiaret hostia corporis sui, itaq; nos mundaret à peccatis: deinde ut innocentiam uitæ cōmendaret nobis. Debemus enim nos qui credimus Christum pro nobis passum esse mortuum & resuscitatum, carnem nostram unā cum concupiscentijs crucifigere, ut in nouam uitam spiritu dei resuscitati, deum colamus non mortuis operibus, sed uiuis fidei sanctæ fructibus. De qua re egregie disputauit Paulus ad Rom. 6. Cæterū operibus hisce sanctorū uiuis, iustitiæ inquā, non tribuenda peccatorū expiatio, sed sanguini Christi. Petrus enim dicit, Cuius eiusdē uibice sanati sumus. Ambrosius alibi legit, Cuius uulnere plagarum sanati sumus. Alij legunt, Cuius liuore sanati sumus. Est autē liuor uestigiū plagæ in cute, uel tumor ex plaga concretus, ein blütmaaf. Intellexit autem propheta crucem & uerbera, uulnera, sanguinis effusionem & ipsam mortem, quæ uita & emundatio nostra est. Ex eiusdem prophetæ authoritate comparat genus mortaliū ouibus palantibus, ut apta

Christus satisfactio pro peccatis nostris.

Galat. 5.

collatione, & miseriam notet mortalium, & gratiæ diuinæ erga nos magnitudinem. Eadem allegoria usus est etiam Christus apud Lucam in 15. Præterea ipsum saluatorem nostrum (ut in allusione perstaret) *πρωτόκλητος ἡδυσκοπος*, id est pastorem & episcopum, siue curatorem (episcopi enim de rebus necessarijs prospiciunt) uocauit, id quod apud Ioan- nem in cap. 10. Lucam in 15. & Ezech. 34. cap. exponitur. Paraphrastes, Christi (ait) uin- culis, plagis, uulneribus, cruci & morti debetis, quod pristinæ uitæ peccata non imputat deus. Nam ante (nempe ante cognitum Christum) uelut oves palantes absq; duce, alijs aliò aberrabatis, quò quemq; sua ducebat cupiditas, existimâtes licere quicquid liberet, sed ab errore pristino nunc conuerſi estis ad Christum Iesum, pastorem & curatorem a- nimarum uestrarum. Hunc si sequamini ferendis præter meritum afflictionibus malo- rum, illo duce peruenietis ad immortalitatis gloriam.

CAP. III. Similiter uxores subditæ sitis uestris uiris, ut etiam qui uerbo non obtemperant per uxorum cõuersationem absq; uerbo lucrifiant dum considerant cum reuerentia coniunctam castam conuersationem ue- stram:

Vere bona ope- ra. Redit nunc in uiam, & officia Christiana describere pergit. Multum autem bonæ fru- gis in matrimonio est si recte institutū sit in timore dei. Nam & calamitates uariæ & sce- lera innumera oriuntur ex coniugio malo. Qui hætenus de operibus bonis ex Pontifi- ciorum parte scripserunt uere bona opera neglexerunt, fictitia quædam laudibus extu- lere. Nam monachismum, ceremoniarum studium, ieiunia stolidi, & preculas supersti- tiosas laudauere, interim uera Christianorum officia neglexere prorsus. Neq; putauerūt eos labores quos perferunt serui uel coniugati ullum inter opera bona habere locum. At D. Petrus his primum assignat. In præsentiarum eas primū uxores instituit, quæ in- credulis iugatæ maritis imperium eorum hoc ferebant impatientius. Petrus autem nihi- lomius obediendum esse docet, nimirum in ijs quæ religioni Christianæ prorsum ad- uersa non sunt. Paulus enim in 1. ad Corinth. cap. 7. loquens de impari cõubio, Si quæ mulier (inquit) maritum habet infidelem, & is assentitur ut habitet cum ea, ne dimittat illum: item si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc assentitur ut habitet cum illo, ne dimittat eam. Interim pulchre monet Petrus incredulos uiros non uxoribus rixis, sed conuersatione sancta in cõsensum religionis pertrahi. Hortatur ergo castæ, integræ atq; modestæ sint, ut integritate quæ nascitur ex fide permoti mariti istam quoq; fidem & do- ctrinam amplectantur quam uident tantarum uirtutum esse altricem. Et sanè per quàm acres stimulos habet sincera probitas, quæ plus ferè potest apud aduersarios non omni- no peruersos quàm docta disputatio. Sed & uita improba plus nonnunquam diruit, q̄ sana doctrina ædificari possit.

quarum ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillo- rum & additione auri, aut in palliorum amictu, uerum occultus, qui est in corde homo, si is careat omni corruptela, ita ut spiritus placidus sit ac quietus, qui spiritus in oculis dei magnifica ac sumptuosa res est. Nam hoc modo ornabant quondam se sanctę illæ mulieres quæ spem suam in deum collocabant, & subditæ erant uiris suis, quemadmodum Sara obediuit Abrahæ, dominū illum appellans, cuius factæ estis filiæ, dum benefacitis & non terremini ullo pauore.

Habitus ex ue- stitus corporis. Interpretes Erasmus ipse fatetur se hisce uerbis sensum magis quàm superstitiose uer- ba reddidisse. Porrò plurimum momenti habet qua quis sit ueste amictus. Neq; enim temere apud ueteres & nostri æui homines Adagium increbuit, Ex ueste æstimari homi- nem. Credimus enim pleriq; uarij & inconstantioris animi indicium esse uestem uarico- lorem, corrupti aut lacerandi cupidi laceratam siue conscissam, arrogantis & impudētis plus nimio exquisitā & procacem. Proinde Petrus aduersus muliebrem luxū quem sibi

uelut cognatū habent differit, modestiam & uitæ sanctimoniam cōmendat. Præcipuus autem sceminarum cultus consistit *ἢ πολλοῖς τριχῶν*, id est in contextu plicatura siue crispatura capillorum; cui addunt mitras tiaræ siue è bisso contextas & acu uarie pictas, insertis passim auri & argenti gemmarumq; pigmentis. Deinde in amictu palliorum. At sub palliorum uocabulo complexus est Petrus omnis generis omnium nationum ætatumq; pretiosas & exquisitas uestes, quas ætates uarie mutant, & regiones pro uarietate morum diuersissimas habent. Hic uero, Non externo cultu (ait Petrus) exornatur Christiana mulier, sed animi bonis. Vnde iam externum cultum aspernandum internum uero consecretandum docuit. Internum uero cultum dicit in homine interiore esse, nempe si scemina sit animo menteq; incorrupta, nil agat ex affectibus muliebribus, nil intemperantiæ, iracundiæ, rixis, ambitioni, arrogantia uel procacitati tribuat, sed mitis, placida, tractabilis & mansueta sit. Id demum deo probari. Hic spiritus, hic ornatus magnifica inquit & pretiosa res est in oculis dei. Prophani homines pretio & sumptu æstimāt ornatum corporis, & hoc meliorem & speciosiore credūt, quod pararint emerintue carius: sed deus fidem miratur, ex fide æstimat omnia. Cæterum ex hoc loco colligimus duplicem esse hominem, Externum & Internum; magis tamen probari internū, qui si incorruptus sit, sanctiorem esse externum quoq; Paulus in 2. ad Corinth. 4. cap. utriusq; mentionem faciens dicit, Externum contumpi quidem, sed internum renouari indies. Proinde qui sapiunt momentanea relinquunt, permanentia & æterna requirunt. Nec Petrus hæc primum de uero corporis cultu protulit, sed & Solomon Prouer. 11. ait, Mulier quæ honorem tuetur gratiosa est. Item, Mulier quæ formosa est, sed immodesta, non dissimilis est porco naribus aureum torquem gerenti. Et iterū in cap. ultimo, Fallax uenustas est, & uana est forma, mulier timens deum laudanda est. Et Propertius, Ampla satis forma pudicitia. Paulus quoq; apostolus 1. Timoth. 2. cap. uelut Petri uerba exponens dicit, Uolo mulieres in amictu esse honesto siue modesto, cum uerecundia & castitate ornare seipsas, non tortis crinibus aut auro, aut margaritis aut uestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres profitentes pietatem per opera bona. Fortassis hæc ipsa Pauli uerba mutuauit Petrus, & quod sanctos dei uiros nunquam puduit, inter sua retulit. Accusanda igitur hoc in loco arrogans illa nostri sæculi superbia, inuehendum oratori diuino in nimium istum & fatuum corporis cultum, quem & à prophetis uidemus acerrime fuisse increpitum. Certe ne in hac re quicquam negligeret Petrus, exemplum, at exemplis ad permouendum auditoris animum nihil euidētius, proponit. Sic enim egere (ait) sanctæ quondam sceminæ quæ erant fideles. Nam uiris erant subditæ, deinde uarijs uirtutibus sese exornabant, externum & nimium corporis cultum negligebant. Idem itaq; & uos facite decet, modo fideles estis. Atq; hic ex omni sanctarum mulierum turba protrahit Saram. Hanc matrem facit omnium fidelium sceminarum: sicut ex scripturis constat Abraham patrem esse omnium credentium uirorum, eorum inquam qui exemplum imitantur patris, & genium referunt paternum. Sara porrò Abraham fuit subdita, & dominum appellauit illum. Qua appellatione summus notatur honor, summa obedientia. Neque enim uerbis & blanda duntaxat appellatione exhibetur obedientia, sed magis ipsa re. Igitur si quæ gaudent Saræ dici filiæ, Saræ quoq; imitentur exemplū. Sunt stolidi quidam qui locutionis genus non intelligunt, & dominos se ab uxoribus salutarī poscunt, abutentes autoritate sua. Sunt alij qui sorditiem hic commendari credunt, ut illam putent mulierum esse integerrimam, quæ immūda ueste cincta, tetrica sordidaq; simulat sanctimoniam. Sed modus est in re qualibet. At nil aliud q̄ modum docuit Petrus. Iam cum supersticiosulum quoq; sit genus muliebre, & iccirco in rebus nihili frequēter exanimetur timens sibi ubi nihil periculi, & credens quæ sunt superstitiosa minimeq; credenda, iubet ut posito illo inani pauore totas sese deo dent. Hic locus est agendi contra inanes anilesq; fabulas, cōtra benedictiones stultas, superstitionem scemineam, & si quid aliud est huius generis. Hæc demum uera sunt Christianarū mulierum officia, quæ & à Paulo in hunc prorsus modum exposita sunt in 2. cap. ad Titum, & 1. Timoth. 5. Qui loci sic repugnant uitæ nonnaticæ, ut nostro tempore scripta credere possis.

*Animus et mēs
hominis pia ho-
mo internus.*

Gene. 16.

Viri similiter cohabitent secundum scientiã uelut infirmiori uasi muliebri impartientes honorem tanquam etiam cohæredibus uitæ, ne interruptantur preces uestræ.

Maritorum officia.

Vernunft.

Viris quoque quid facto opus sit præscribit. Sunt enim qui, ut iam iam dicere cœperam, abutuntur auctoritate sua putantes uiri in uxorem imperium esse tyrannidem. Hi clamitant, Scriptum est, Vxor is caput est maritus. Equidem, sed nunquid caput in reliquum tumultuatur corpus? an non magis cæteris membris seruit omnibus? an non regit & consulit omnibus? Ita & maritus uxoris caput esse debet, id est iucundus conuictor, consultor & uitæ dux cõmodus. Id si negligat nõ magis titulo capitis dignus est, quã caput illud quod, ut in fabulis est, uulpes inuentũ isto notauit diærio, O quale sine cerebro caput. Petrus itaque importunam quorundam refrenans audaciam & intemperiem, unico uerbo istud negotium totum complectitur & dicit, Viri cohabitare uxoribus cum scientia. Id quod Germanice feliciter exponere possumus, *Sind vernünftig vnd verständig gegē inen.* Scientiam opposuit affectibus, tyrannidi, iræ, morofitati. Scientia solida & iusta facile restringit intemperiem animi. Contra uero tyrannidis, arrogantia & iniuriarum causa est barbaries illa quæ nihil recte finit sapere, imprudentia adeoque stultitia & stupiditas, quæ facit ne ulla quidem beneficia agnoscamus, imò ne nos quidem nouerimus amplius. Hisce addit argumenta quàm elegantia, certe ut persuadeat. Primum ductum est ab imbecillitate muliebri. Hoc (ait) maiorem illis honorem deferte & hoc promptius inseruite, quo imbecilliores esse uidetis. Qua parte alludit ad illud domini dictũ, In adiutorium uiri condita est mulier. Meminerimus ergo uxores nostras nobis in solatium esse conditas: robur, sapientiam & affectuum moderationem uirorum esse: imbecillitatem uero mulieribus quasi congenitam, ut posthac feramus æquius si paulò sint imprudentiores, ut melius consulamus si affectibus deditiores. De qua re copiosissime differuit Erasmus in libello de Instit. Matr. in scripto. Disputatum est, fateor, hic à multis quis honor uxoribus sit exhibendus, cur infirmitatis dixerit uasa Petrus. Sed paucis, Honoris uocabulo usus est ut in cap. 2. Omnes honorati & ut nos dicimus, *Er hat sy in eeren.* Deinde uasculũ dixit mulierem, ut apta similitudine imbecillitatem adũbraret muliebrem. At plerumque usu uenit ut tenerrima quæque & infirmissima uascula omnium sint utilissima magisque necessaria cæteris. Secundum argumentum duxit à dignitate mulierum. Sunt etiam cohæredes gratiæ. Proinde familiarius tractandæ. Huius generis sunt quæ dã & apud Paulum in 1. ad Timotheum 2. cap. Peccauit quidem mulier, & peccatum in mundum induxit, interim tamen sanguine Christi mundata est. Non ergo est quod ob sexum contemnat uxorem aut lapsum imputet maritus. Tertium ab utili traxit, Ne interruptantur preces uestre. Vbi enim iurgia, lites, uerba, ibi nullæ preces puræ. Erasmus prope aliud uidetur sequutus. Sic enim scribit, Neque enim Christiani mariti sunt, qui uxores tantum habent ad usum coitus, imò magis annitendum est ut sociæ fiant ieiuniorum, eleemosynarum, uigiliarum, precationum, quò quæ uocata sunt ad cõmune præmium æternæ uitæ, communibus etiam studijs huc contendant.

Postremo sitis omnes unanimes, similiter affecti, fraterna præditi charitate, misericordes, affabiles, non retaliantes malum malo, aut conuictum conuictio, sed contra benedicentes, scientes uos in hoc uocatos esse, ut benedictionem hæreditate possideatis.

Veluti pertesus singulis ordinibus singula ac propria scribere officia, in fasciculũ colligit generalia & summa quædam quæ si obseruentur accuratius nullum non ordinem rite instituunt atque cõseruent. τὸ δὲ τέλος, id est, In summa uero, siue, Postremo, quæ nota est isthæc generalem esse omnium officiorum institutionem. Primas hic obtinet Concordia siue Unanimitas. De hac & Paulus copiosius in 1. ad Corinth. cap. 2. & Philip. 2. Sequitur συμπάθειε *mittlydig.* Cum nos tãgimur affectu alieni mali: ueluti membrorum mos est, Patientem enim uno cõpatiuntur reliqua. Et Paulus, Memores estote uinctorum, ait,

ait, tanquam unà cum illis uincti, eorum qui affliguntur, uelut ipsi quoq; uersantes in corpore. Additur *ἑλάδελφοί* fraterna præditi charitate. Intelligit autem Christianam. De qua dominus, Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis. Accedit aliud *ἑυωλαγγχοί* misericordes uel ex uisceribus propensi ad benefaciendum. Hebræus *חַיִּימִיּוּת* uiscera siue miserationes uocat. Germanus uertit *Härtz lich*. Additur iterum aliud *ἑιλόφρονης* affabiles. Refertur ad uitæ consuetudinem, faciles commodosq; significans *Früntlich*. Alij uerterūt studiosi accommodatiq; amicitia. Quæ *Iterum desleclit ad patientiam.* hisce præterea membris iungūtur, de eo quod etiam Christus dominus docuit malum malo, uel conuitium conuitio non esse repulsandum, exposita sunt in cap. 2. Porro epicheremate quod ad finem adiecit, afflictos consolatur. Id tale est. Scientes in hoc uos uocatos, ut benedictionem hæreditate cōsequamini. Quasi dicat: Ut benedicatis ijs qui uobis maledicunt, in primis illud mouere debet, quod nemo hic ueram assequi potest benedictionem. Quoad in hisce terris reptauerimus subinde bella & malorum expectanda nobis conuitia. Vbi uero hisce fuerimus exuti miserijs tum ueram benedictionem, id est uitam sempiternam æterna hæreditate possidebimus, modo filij benedictionis esse perrexerimus. Fortassis allusit Petrus ad illam Abrahæ factam pollicitationem, In semine tuo benedicentur omnes cognationes terræ.

Nam qui uult uitam diligere & uidere dies bonos, coërceat linguam suam à malo, & labia sua ne loquantur dolum. Declinet à malo & faciat bonum, quærat pacem, & persequatur eam. Quoniam oculi domini super iustos, & aures eius ad deprecationem illorum. Rursus aspectus domini super eos qui faciunt mala.

Eandē ferè rem dicit, sed alijs uerbis. Adducit enim uerba Psalmi 33. ut simul illa quæ quæ dixerat plus authoritatis haberent. Cæterum clariora sunt illa quàm quod multa egeant expositione. Illud quoq; constat uel prophanarum literarum testimonio ple- *Vide Iacobū in 3. cap.* rasq; hominum pestes ex uitio oriri linguæ. Vnde propheta prudenter ait, Qui uult uitam diligere & uidere dies bonos, id quod in utramq; partem & de feliciore in terris & beata uita in cœlis interpretari potes, coërceat linguam suam, ita autem coërceat, ne uel dolum concinnet, uel mendacia, conuitia, & calumnias effutiat. Cæterum ut hoc præstare queat, declinet quisq; à malo & faciat bonū, deferat lites & quærat pacem, nec quærat modo sed & persequatur. Atqui ut hoc quoq; gnauius perficiat illud maxime mouere debet, quod dominus ijs benignus est qui iusti sunt, eosq; in suam curā recipit & clementer audit, qui iusticiæ & paci ex animo bene uolunt; rursus illis iratus & præsentissimus ultor est, qui faciunt mala. Itaq; si quis uelit sibi deum propitiū, si quis illius cupiat ultionem effugere, ipse quoq; sit beneficus, neminem lædat, malum malo non repellat.

Iam quis est qui sit afflicturus uos si quod bonū est æmulemini? Imò si quid etiam acciderit incōmodi, propter iusticiam, beati tamen estis.

Pulchre ab innocentia delabitur ad patientiam. Docuit hætenus quàm sanctam esse deceat Christianorum cōuersationem: iam infert, Quod si tales esse pergitis, quales esse *Patientia.* debetis, Christiani, nempe qui omnibus etiam hostibus benefaciunt, neminem lædunt, quis obsecro inuadet atq; affliget bene meritos? Hic adijciendum propter Eclipsim, Nemo. Est enim tacita subiectio, cui protinus adiungitur correctio, Porro si qui sint tanta cæcitate affecti, ut immeritos, imò bene meritos persequantur, memineritis uerborum domini apud Matth. in cap. 5. Beati qui persecutionē patiuntur propter iusticiam, quoniam illorum est regnum cœlorum. Quæ consolatio desumpta est à causa & præmio, & commode & summa cum dignitate ad institutum præsens inserta.

Cæterum terrore illorum ne terreamini, neq; turbemini, sed dominum deum sanctificate in cordibus uestris. Sitis autem parati semper ad respondendum cuilibet petenti, ut loquamini de ea quæ in uobis

est spe, cum mansuetudine & reuerentia.

Constantia.

Confirmat afflictos uerbo dei ne uspiam in ueri confessione tyrannorū minis territi labascant aut nutent. Formidulosi, ait, sunt isti fidelibus, qui ut placidi & modesti sunt, ita isti sæui & truculenti nil aliud quàm minantur & affligunt. Sed ipse dominus in euangelio dixit, Nolite timere eos qui corpus tantum occidunt, animam occidere non possunt: sed illum magis timete, qui animam & corpus unà potest in inferos demergere. Et

Confessio.

Isaias in s. unde hic locus Petri uidetur desumptus, dicit, Ne timeatis neq; pauceatis, dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor uester & ipse terror uester. Vnde iam claret quod tum sanctificamus dominum cum ipsum super omnia obseruamus, ipsi adhæremus & ipsum confitemur, spretis mundi conuitijs minis & supplitijs. Proinde quoties ingruit persequutionis procella semper horū meminerimus. Huc refer Isaiæ cap. 49.

& s. Cæterum quod hæc istum què retulimus sensum habeant, conuincunt consequentia uerba de Apologia Christianorum. Ea ad uerbum sic habent *ἔτοιμοι δ' εἰ πρὸς ἀπολογίαμ πάντι τῷ ἀιτούντι ὑμᾶς λογῶν περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πρᾶντητος καὶ φόβου.* Parati uero semper ad responsonem siue satisfactionem omni causanti uos sermonem de spe illa quæ in uobis, cum mansuetudine & timore. Id est, Tum uere sanctificaueritis dominum in cordibus uestris, cum parati fueritis placide de religione Christiana querentibus, ueritatem confiteri & exponere. Potest tamen non tam ad confessionem Christi quàm ad institutionē in religione referri. Erudite enim Paraphrastes, Christi hostes (inquit) non sunt exacerbandi conuitijs, uerum ubicunq; offeret se spes aliqua posse illos ad Christum pertrahi, sitis faciles promptiq; ad respondendum quibuslibet cupientibus cognoscere, qua fiducia quæue spe contemnatis huius uitæ commoda, et incommoda toleretis. Idq; facite non indignabundi non contumeliose, uelut illis in sensu, sed cum omni mansuetudine & reuerentia. Obseruanda autem Synecdoche in uocabulo

Respondendum

cuiilibet.

Matth. 7.

1. Tim. 5.

Cuilibet. Non enim iubet id quod uel Christus uel Paulus uetant, sanctum proicere canibus & uerborum pugnis cum aduersarijs contendere: sed si quæ spes est de illo qui interrogat, uel ipsa dei gloria asserenda, uel nomen Christi iustas ob causas confitendum est. Nam neq; ipse dominus neq; prophetæ apostolique semper responderūt aduersarijs. Iudicium ergo & delectus in responsonem requiritur. Nihil interim hic spectandum est aliud quàm ut gloria Christi & utilitas proximi propagetur latissime. Damnatur hisce istorum uesania qui nuspiam suauius de Christo & religione uera differūt, quàm ubi in tabernis sese uino profus ingurgitarunt, aut ita de Christo disputant ut tandem à uerbis ad uerba deueniatur. Aut qui plus nimio amari nihil de religione uel scripto uel uerbo proferunt quod non spinis & aculeis ita sit intricatum ac hispidum ut nulla ex parte citra periculum hauriri contrectariue queat. Id quod de importunis & intemptiuis quorundam conuitijs, non autem de iustis in impios & impietatem inuectiuis intelligi uelim. Nota satis seueritas prophetica, nota est & maiestas apostolica. Colligimus præterea ex hoc loco cognitionem atq; scientiam Christi & euangelij eius olim Christiano populo perspectiorem fuisse quàm sit hodie. Id quod debemus pōtifijs indignum imò impium uel nunc quoq; post tot tantasq; admonitiones putantibus si lectione biblica exerceatur laicus. Verum nos apostolica autoritate aliud docti, scimus æquum &

Lectio bibliorū

interdicitur ple

bi.

Christiana religione dignum esse, ut quotquot Christi nomen profitentur, rationem quoq; nominis Christiani teneant, quæ non nisi ex literis petitur sacris. Indignissimum enim est si eius nesciamus leges ac placita, cuius tamē nomine & professione censemur. Nemo se Platonis censet esse discipulum, nemo Stoicorum aut Epicureorum agnoscit titulum, nisi prius placita & disciplinam istius professionis teneat adeoq; ad unguem teneat omnem. Solis Christianis licet esse ignaris legum & professionis suæ. Atqui ista lege istaq; ratione lupi isti rapaces ecclesiasticum ouile minore negotio potuerunt irrumperere. Cæsis enim paucis quibusdam pastoribus in Lege dei doctis, reliquā simplicis plebeculæ turbam ad uorum ad libidinem ad rapinam & cædem habuere expositissimam. Nec hodie alia causa ita furiunt et in pastores quos ipsi dicunt hæreticos, et in artem impressoriam inq; uulgatas Bibliorum interpretationes, quàm quod oues sapere incipiūt, & illi

& illi pro sua libidine misera plebe ad quæstum nunc ut quondam abuti non possunt. Verum dominus qui potens est uerus iustus & deus ultor conterat satanam istum sub pedes nostros breui. Fiat.

Et bonam habete conscientiam, ut in hoc quod uobis detrahunt tanquam scelerosis, pudeant, hi qui incessunt uestram bonam in Christo conuersationem. Præstat enim ut bene agentes, si ita uelit dei uoluntas, malis afficiamini, quàm male facientes.

Repetitur illud ipsum quod expositum est superius in cap. 2. Nec mirum nec inutile, maxime si res tam honesta tamq̃ necessaria sæpe repetatur totiesq̃ inculcetur. Meminerimus nos istud in primis obseruandum esse nobis, quod toties ingeritur. Equidem in rebus mortalium nihil melius, nihil suauius aut iucundius illibata atq̃ integra conscientia. Sola mens sibi bene conscia totaq̃ pendens à deo potest alacriter ferre omnia. Illud quoq̃ egregium est, si quis hoc sibi persuadeat. Nemo in hoc mundo uiuit qui non suo prematur infortunio. Quandoquidem ergo hic patiendum est, satius est ut in causa iusta & bona adeoq̃ propter deum patiamur, quàm in negotio iniusto, quod ut laboris ac doloris multum ita nihil utilitatis habet. Qui patiuntur propter iustitiam, præmium sibi habent propositum uitam æternam: ad quam deuicta morte & temporarijs quibusdam cruciatibus modico momento exantlatis eluctamur.

Conscientia bona.

Quandoquidem & Christus semel pro peccatis passus est, iustus pro iniustis, ut nos adduceret deo, mortificatus quidem carne, sed uiuificatus spiritu.

Quemadmodum in fine cap. 2. ita & in huius calce exemplo Christi adhortatur ad patientiam, à qua item eidem hærens exemplo & ad innocentiam uitæ transit cõmendandam fidelibus. Cæterū id in præfentiarum nõ absoluit. Digreditur enim in locū quempiam communem, redit autem ad initium cap. 4. Quod attinet exemplum Christi quo commendatur patientia planum quidem hic, sed & 2. cap. expositum est. Ad digressionem explanandam accingimur, quæ ut plurimū difficultatis ita frugis uicissim multum habet. Magno enim & excellenti ingenio uiri admodum sese in hoc loco explicando torserunt: nos pro ingenij nostri exilitate citra aliorum præiudicium exhibebimus Lectori æquo quod dominus nobiscum communicauit. Duo in Christo nobis à patre cœlesti data esse nemo nescit. Habemus enim & redemptionem & exemplum uitæ in ipso. Itaq̃ Petrus producens exemplum Christi quo inhortaretur ad patientiam, per occasionem iam defertur ad redemptionem. Nam hic est scopus huius digressionis. Ostendit unica Christi morte non tantum suo tempore superstitum, aut mortem Christi consequentiū hominum duntaxat, sed & omnium à condito orbe defunctorum peccata expiari. Principio autem dicit, Christus semel pro peccatis passus est. In quibus uerbis duo obseruanda censeo, quod semel passus est, & quod pro peccatis passus est. Peccatū expiari nõ potest nisi hostia munda & sancta adeoq̃ & effusione sanguinis. Sed passio Christi quæ uera est pro peccatis hostia non nisi unica est. Sola ergo omnium sæculorum peccata expurgat. Sed de hac re copiosius scripsit in Hebræis apostolus Paulus. Deinde addit, Iustus pro iniustis. Iam uero sic colligere licet. Iniusti sese iustificare nõ possunt. Omnes autem homines iniusti sunt. Proinde nullus hominum sese iustificare potest. Vnus Christus iustus est. Solus itaq̃ Christus iniustos iustificat. Porrò iniustorum uoce nõ tantum intelligo certæ ætatis sed omnium ætatum iniustos. Recefferat totum mortalium genus à deo, totum ergo ad deum erat reducendum. Omnes enim tanquã oues errauimus, at dominus Christo imposuit omnia peccata nostra. Atq̃ hic est fructus passionis dominicæ, quod fugitiuos reduxit ad patrē & perditos in ædes beatas: id quod Lucas per 15. cap. pulchris persequitur parabolis. Additur & modus & ratio redẽptionis. Mortuus quidem carne, sed iustificatus spiritu. Quam sententiam pleriq̃ sic exposuerunt, Mortuus est Christus secundum corporis imbecillitatem, sed resurrexit uirtute spiritus. Cæterum uidetur lo-

Christus omnium sæculorum et ætatum salus.

Hebræo. 9.

In morte Christi
si uita est.

quatio respere Hebraismum, ut sit sensus, Christus secundum assumptam naturam humanam, secundum carnem uidelicet ueram, declaratus est esse mortalis, adeoq; & hominibus uisus est omnino esse extinctus: at secundum spiritum declaratus est esse uita mortaliū, quod uidelicet uiuificus sit omnibus credentibus. Proinde per spiritum intellexit uim & potentiam Christi diuinā atq; uitalem, pulchre asserens in morte Christi spiritum, id est uitam consistere mortaliū. Poterat igitur uideri hæc esse tacita quædā Præsumptio, quasi dixerit, Scio equidē quod impij nobis Christi nostri obijciunt mortem, sed illud expendāt uelim quod secundum carnem mortuus est. Sic enim uisum est deo, ut per filij immaculatam hostiam purgaret peccata fidelium. Vnde illum quoq; corpus mortale oportuit suscipere, ut haberet quod pro nobis offerret: cæterum illud interim addendū erat, quod hæc ipsa mors uitam reparauit fidelibus. Tametsi enim carne mortalis fuit, spiritu tamen est uiuificus.

in quo etiam abiit & spiritibus qui erant in carcere prædicauit, qui inobedientes fuerant quondam, cum semel expectabatur dei lenitas in diebus Noë, cum apparabatur arca in qua pauca, hoc est, octo animæ seruatae fuerunt per aquam.

Christus descendit
ad inferos.

Nunc uero palam edicit Christi mortem profuisse ijs quoq; qui iam olim excefferant ē uiuis, In quo, ait, abiit & spiritibus qui erant in carcere prædicauit. Diximus aut spiritum hoc in loco esse uiuificā illam uim Christi. Proinde sensus est, Vita quoq; & redemptio illa per mortem Christi parta, defunctis siue inferis nūciata est, id est mortuis quondam sanctis patribus profuit. Videntur enim hæc per ethiologiam siue profopopceiam esse suffigurata, maxime cum in cap. 4. multo clarissima sequatur expositio. Nam in hoc ait, mortuis annunciatum est euangelium. Atqui euangelium annunciari nil aliud est q̄ redemptionem nunciari. Proinde et si Petrus in præsentiarum de persona Christi nidea tur locutus quæ descenderit ad inferos, certò tamen de uita & redemptione Christi loquutus est, quæ defunctis quoq; profuit: id quod per abeundi prædicandiq; uerba extulit. Sed plura de his annotauimus in 2. cap. Act. Pluscula forsā dabimus in cap. huius

Carcer sancto-
rum.

Luce 16.

Zach. 9.

epistolæ 4. Porro ubi nam locorum hic fuerit carcer nobis ignotū est. Nihil enim de hoc prodidere literæ sanctæ. Hoc certum est quod nil in eo fuit squaloris, nil tenebrarum aut cruciatuum: refrigerij locum nominat euāgelica ueritas, deniq; & Sinum Abrahamæ. Interim uero carceris nomen obtinuit, quod eo in loco detinerentur beatorum animæ. Tertullianus 4. lib. aduersus Martionem putauit locum fuisse paulò æditorem inferis. Sed nescio num ita in rebus dubijs, quæ sibi referuauit deus, ita liceat cōiectari. Satis sit fidelis animæ id nouisse, quod sanguine Christi omnes ab exordio mundi animæ sanctorum à peccatis sunt expurgatæ. Fortassis huc pertinuerit illud Zachariæ dictum, Etiam tu in sanguine testamenti tui dimisisti uinctos tuos ex puteo, in quo non est aqua. Iam uero diuerso quodam modo nunciatū est inferis euangelium. Credulis enim sanctisq; patribus salus, incredulis porro merita innotuit dānatio. Atqui hic locus anantapodoto inabsolutus est. Desideratur enim ex membris alterum, id quod ex ipso sensu orationis ad fidei regulam atq; modum putauit restituendum sarcindū me. Sanctorum enim partes iam negligit, impiorum tantum perstringit, simul & iustum dei iudicium indicat. Longanimis enim deus diu dissimularat olim prioris sæculi impietatem, si forte cōuerterentur ad ipsum, uerum dum pertinaciter in impietate procaci pede pergerent, diluio impcēnitētes iuste extinxit. Atq; hic per speciem genus intellexit. Vnius enim sæculi homines nominauit, reliquos uero in his omnes inclusit impios. Iis uero omnibus nunciatus est Christus, non equidem in uitam, sed in argumentū damnationis cōmeritæ, ut & pijs omnibus in argumentū uitæ æternæ. Quin & isthæc omnia etiam in arca Noë & in diluio significata sunt. Nam ut arca fideli Noë occasio fuit salutis, utpote per quam ex undarum ui ereptus est, incredulis uero argumentum cōmeriti supplicij. Nam Paulus ad Hebræos 11. Per arcam, ait, condemnauit Noë mundū. Item, Quemadmodū diluuium siue aqua credulos seruauit arcam in felicitatis portum ferendo, incredulos autē extinxit ita

ita Christus dominus qui lapis est positus in ruinam & resurrectionem multorum, inferis quoque diuersa ratione predicatus est, alijs ad uitam alijs uero ad interitum. Præterea ut pauca tum seruabantur animæ, id est homines certi & destinati: sic nunc quoque seruantur credentes duntaxat & ordinati ad uitam, qui contempto mundo, per patientiam expectant bona sempiterna.

cuius figuræ nunc respondens baptismus nos quoque saluos reddit, non is quidem quo carnis sordes deponuntur, sed consciëntiæ bonæ interrogatio in deum, per resurrectionē Iesu Christi, qui est ad dexteram dei, pfectus in cœlū, subiectis sibi angelis & potestatibus ac uirtutibus.

Expositio est superiorum & comprobatio quod Christus ut ueterū ita subsequen-
 tis sæculi, id est nostra quoque salus sit. Græca plus habent lucis, ὁ ἀντίτυπος ἡμῶν Ἰησοῦς
 σὺν τῇ βαπτισμῶν. Ostendit autem quod nos eadem uirtute seruemur qua patres uetustos
 constat esse seruatos, nempe ui redemptionis Christi siue per spiritū uiuificum Christi,
 quē nunc propter typū (perstat enim in allegoria cœpta) uocat baptismū. Per Christum
 em̄ abluimur à peccato. Nam ne quis de baptismo aquæ exponeret ipse præuenit & ait,
 Non is quidē baptismus nos saluat, quo abluimus sordes externas humani corporis: sed
 per baptismū intelligo illam uim fidei illum spiritū et uirtutē Christi adeoq; ipsum Chri-
 stum, quo fit, ut conscientia nostra pacata, secure agat coram oculis dei. Nam idiotismū
 linguæ sanctæ clarius exponens pro eo quod Petrus dixit, Consciëntiæ bonæ interroga-
 tio in deū, Erasmus uertit, Quo fit, ut bona conscientia bene respōdeat apud deū. Ad ex-
 positionem & sensum hunc nostrū faciunt iam ea quoque quæ sequuntur de resurrectio-
 ne Christi. Nam nemini obscurū est Resurrectionē apostolis, Petro in primis, usurpari
 pro uiuifica illa ui Christi & toto redēptionis negotio. Iam uero dicit Petrus quod con-
 scientia per resurrectionē Christi bene sibi apud deū respondeat. Dixerat præterea quod
 per baptismū aliud non intellexerit, q̄ illud per quod conscientia conciliatur deo. Cum
 itaq; per resurrectionē Christi conciliatur siue pacificatur, certe nihil uetat quo minus
 baptismū exponamus pro ipso Christo uiuifica uis eius, & aqua uitæ qua nos lauit à pec-
 catis. Alij de baptismi sacramento exponunt, quibus ut nō admodū reclamo, ita illos ui-
 cissim moneo ne plus nimīū rebus tribuant creatis. Exponant sese & suas loquutiones
 symbolicas quemadmodū uident apostolū Petrū fecisse. Recte em̄ & uerissime hic etiam
 de sacramento baptismi dixit, Saluos nos facit baptismus, sed statim addit, Non aquæ,
 ne quis elemento nimīū tribueret, rursus cogitaret in sacramentis non spectanda dunta-
 xat uisibilia sed magis interna. Quæ ad finem de gloria Christi appenduntur, quod cœ-
 los ascenderit, ad dexterā patris confideat, quin & angelos & omnes uirtutes sibi subdi-
 derit, excitant fidem nostrā in eum quē credimus totius mundi esse salutē, scandalū cru-
 cis extenuant, & potentiam uiuificā extollunt, ut maiore ipsum fiducia accedamus. Cæ-
 terum non est quod propter hæc Petri uerba credas quicq; diffidij inter deū et angelos es-
 se obortum, cuius gratia illi per Christū sint sub iugū missi: sed isto loquutionis genere
 magis adūbratur gloria Christi qui super omnes cœlos eleuatus regnū accepit æternum,
 in quo omnibus imperitans creaturis angelis utitur ut creaturis. Vnde consequens est
 ipsum angelis esse maiorē. Id quod copiosius exponitur in epistola Pauli ad Heb. Breui-
 ter. Hisce notatur illa filij dei insignis gloria, de qua Paulus dixit, Deus filiū in summam
 extulit sublimitatem, ac donauit illi nomen quod est supra omne nomē, ut in nomine Ie-
 su omne genu se flectat cœlestiū terrestriū ac infernorū, omnisq; lingua cōfiteatur quod
 dominus sit Iesus Christus ad gloriā dei patris. Errant itaq; turpissime qui Christū uel
 angelis æquāt uel minorē esse censent. Nam dominus angelorū & uniuersæ creature est.
 Hęc uero habuimus in illam Petri breuē quidē sed utilissimā digressionē, qua didicimus
 Christum dominum omnium sæculorum certissimam esse salutem. Id quod cum illo-
 rum sacrilego dogmate uehementer pugnat, qui docent Christum pro originali pecca-
 to duntaxat, uel pro ueterum qui ante Christi natalem uixere, non pro omnium fide-
 lium ad finem usq; mundi peccatis perlitasse. Atqui nostrum erit istorum nugas execrari

Christus baptis-
 mus noster, id
 est ablutio pec-
 catorum nostro-
 rum.
 Varia baptis-
 mata apud uete-
 res.

Gloria Christi.

Philip. 2.

& fideli mente mysterium fidei nostræ tenere, ne sacrilega ingratitude uel redemptionis gloriam tribuamus rebus alijs, uel istam rapiamus in peccandi licentiâ & omnium scelerum prætextum.

CAP. III. Cum igitur Christus passus sit pro nobis carne, uos quoq; iuxta eandem cogitationē armemini: qui enim patiebatur in carne, destitit à peccato, in hoc ut iam non concupiscentijs hominum, sed uolūtati dei quod superest in carne tempus uiuat.

Hic demum absoluit quod in .i. cœperat cap. Quod autem dicit tale est, Cum dux & author uitæ nostræ Christus per uarias afflictiones in regnum patris introierit, cumq; tolerantia armis deuicerit aduersarios, æquum est, ut paribus ad hanc pugnam armis eingamini. Frequens autē est allusio in sacris ad militiam armaq; militaria. Vita enim hominis aliud non est q̄ militia super terra. Quod uero dicit Christū carne passum, mysterio & ratione non caret. Constat enim unica Christi persona natura duplici, diuina & humana, quarū quæq; suum retinet ingenium. Iuxta diuinitatem æternus & immortalis est, iuxta humanitatē passibilis & mortalis est. Petrus ergo, Christus, ait, carne passus est. Sed ea de re exactius disseruere ueteres qui Nestorij & Eurychis blasphemijs responderūt, Cum uero in Christo omnes thesauros nobis dederit pater cœlestis, non tantum ad patientiam hortatur Christi exemplo, sed & ad uitæ innocentiam, quo iam sequentia pertinere uidetur, Quod qui patiebatur in carne, destitit à peccato, in hoc ut iam non concupiscent. &c. Quæ sententia ab alijs sic est exposita, Qui in carne affligitur cessat à peccato, ut Petrus hac exposuerit afflictionis & patientiæ fructum, Cæterum ipse crediderim primum membrum adhuc referri ad Christum, Græce sic legitur, ὅτι ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν πέπαυται ἀμάρτιας, id quod libetius interpretarer ad idioma linguæ Hebrææ, Quoniam qui patiebatur in carne quiescere aut cessare fecit peccatum. Vt intelligamus morte Christi deletum esse peccatum, non ut non sit in carne nostra, sed ne reliquum gratiæ tempus in quo nobis in hoc mortali uiuendum corpusculo carni & affectibus impenderemus, sed uoluntati dei. Opposuit itaq; pulchra antithesi concupiscentijs hominum, uolūtatem dei. Concupiscentiā uero hanc paulò post ethnicam uoluntatē uocat, & per partes siue officia ac fructus subiectos, qualis sit exponit. Et Paulus in 1. ad Thess. 4. cap. Hęc ait, est uolūtatis dei, sanctificatio uestra, ut abstineatis à scortatione, & sciat unusquisq; uestrum uas suum possidere cum sanctificatione & honore, non cum affectu concupiscentiæ, quemadmodum & gentes quæ non nouerunt deum, &c. Plura ad Rom. 6. & 8.

Christus carne passus.

Christiani peccatis mortui.

Sat em̄ est nobis q̄ antea cto uitæ tēpore uoluntatē gentiū patrauerimus, cū uersaremur in lasciujs, concupiscentijs, uinolentijs, comestationibus, compotationibus, & abominandis simulachrorum cultibus.

A tempore & antea ctis argumentans adhortatur ad uitæ nouitatem. Satis aliās ait, su perq; satis flagitiorum designatum iam olim cum Christi synceram doctrinam nescire mus: at postea quā docti sumus ita nos per Christum à peccatis esse lotos, ut posthac studeamus innocentia, æquum est ut uoluntatem ethnicam, id est mores uitæ pristina, hoc est impiæ abnegemus. Simul autem per partes & synathron exponit quæ sit uoluntas ethnica, quam nimirū antithesi quadam opposuit uoluntati dei: de qua supra mentionē fecit. Reliqua omnia satis sunt exposita, nisi illud forsā uideatur annotandū ἀσέλγεια ubi poni pro ἀσωτία luxu & petulantia. Budæus in Comment. linguæ Græcæ ex Cyrilli & Aeschini autoritate pro libidine & obscenitate stuprorumq; flagitiosa consuetudine exposuit. Breuiter per lasciuam omnem intellexit Petrus luxum & obscenitatem & libidinem procacem. Subiunguntur & alia tria insignia quidē uicia, ὅτι οἰνοφλυγία, κῶμος, πῶσις. Ea interpretes uertit, In uinolentjs, comestationibus, compotationibus. Primū significat morbum quendam & animum deditum uino, nugis & petulantia, quæ comitantur uini studium, ut est apud Plinium in 14. cap. 22. Secundū significat uinolentiam & comestationem quidem, sed multum quidem leuitatis habentem, Comus enim nocetur

Ezechiel. 16.

22.

Isaie 5.

Ephes. 5.

narum

narum saltationum habetur deus, cuius mystæ probe poti & coronati noctu cum facibus & instrumentis musicis ad amicarum fores prodibant saltatum. Tertium inexhaustam illam notat ingluuiem eorum qui ad numerum bibūt. Prædum illud omnibus quidem sæculis & apud omnes uitiū, hodie apud Germanos miseros summo in pretio haberi cœpit. Porro idololatriæ epitheton addidit haud suaue, nefariā enim illam siue abominabilem cognominauit. Rationem ostēdimus in Act. apost. & 1. cap. ad Rom. adeoq; & in locis alijs multis. Lex ipsa Deute. 7. idola omnis generis, quæ uidelicet prostituuntur ad cultum, execrans habet: De idolo nil inferes in domum tuam, ne fias anathema sicut & illud est. Quasi spurcitiā detestaberis, & uelut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est. Multo igitur minus conuenit, ut qui nomina Christo dedimus, idololatriam defendamus. Idololatriam uoco idolorum siue simulachrorum cultum. Iam uero nemo nescit quid ad cultum pertineat, & quanto studio, quantis impensis à nobis colantur idola: sed de his alibi.

Idololatria.

Atq; id absurdum illis uidetur quod nō accurratis unā cum ipsis in eandem luxus refusionem, qui de uobis male loquuntur, sed reddēt rationem ei qui paratus est iudicare uiuos & mortuos.

Occupatio est. Scio, ait, quid odij morū dissimilitudo uobis sit conflatu apud Gentes, quibus cū hætenus conuenit uobis, dum socij essetis turpitudinis suæ: at nunc cum frugalitate & sanctimonia temperantiāq; uitæ illorum uidemini damnare luxū, prodigalitate & intemperantiā immundam, nil mirū si obtrectāt uobis, turpiora impingentes scelera. Videas enim uel hodie helluones quosdam pœnitentibus nunc quidem, & euangelicā synceritatem profitentibus, olim uero crapulæ illorū socijs, impingere hæresim, blasphemiam, dei & fidei sanctæ odium atq; abnegationem, hoc duntaxat nomine quod pro more nolint posthac scortari, alea ludere, comessari, cōpotare, stipendia ambitiosorum regum sequi. Notum enim est istorū dicitium, *Er was ouch etwan ein güt gsell, yetz hat in das new kätzerisch ding ouch verfür.* Sed nō est, inquit Petrus, ut horū conuictijs aut odijs commoueamini, aut mutuis conuictijs calumniā à uobis repellatis. Habebunt enim iudicem suū, nempe eum qui aliquando iudicaturus est uiuos & mortuos, qui redditurus est unicuiq; secundū opera sua. Consolatur itaq; Petrus pœnitentes à pœna & præmio. De iudicio futuro non est hic dicendi locus. Plura in prophetis, Daniele in primis, & in Paulo 2. Thess. 1. & 1. Thess. 4. item 1. Cor. 15. Quod ad locū attinet præsentem, illud dicit: Impij iudicabuntur, id est æternis mancipabuntur supplicijs, uos autē si ita in fide cœpta & integritate ac temperantia uitæ perrexeritis ad finem usq; à morte quidē corporea uiuent animæ uestræ in deo, at ad iudiciū futurum resurgēt simul & corpora uestra, ut deinceps anima & corpore æternū uiuatis, illi porrò anima & corpore æternum ardeant.

Pœnitentem uitam irrident impij.

Pœna impiorū.

Dan. 12. Matth. 13. et 25.

Nam in hoc mortuis quoq; prædicatū est euangelium, ut iudicentur quidem secundum homines carne, uiuant autem iuxta deum spiritu.

Alia est occupatio. Atqui Gentes iudiciū fore non credunt, Petrus itaq; probat Christum tam uiuos q̄ mortuos iudicaturum, Ad hoc enim mortuis quoq; annunciatus est (sic enim interpretatur Græcam uocem *εὐαγγέλιον*) ut iudicētur quod ad carnē attinet uulgari more, quo iudicabuntur omnes homines, spiritu uero per deum uiuant. Hic initio audimus Christū mortuis nunciatū esse. Quod quid aliud est q̄ illis innotuisse Christum, animarū salutem aduenisse, atq; mortis pretio eos quoq; redemisse, qui olim in fide Abrahæ excedentes hætenus in beatorū carcere siue societate ad satisfactionē Christi domini detenti sunt: Vt nunc liquido uideamus Petrum superiori cap. profopopœia esse usum. Equidem nobis quoq; indies nunciatur Christus, imò ad nos descendit Christus, interim nemo putat uel corpus uel animā illius descendere. Spiritu enim descendit, spiritu & uirtute nobis adest: ita & ad inferos, id est mortuos quondā descendit. Quocirca articulus ille fidei nostræ ex hoc Petri loco desumptus, aliū sensum non habet q̄ eum quem hoc loco exponit Petrus: interim uero per eandē profopopœiam suffiguratus est. Cæterum si quis omnino contendat etiam animā Christi ad patres descendisse sanctos,

Descendit ad inferna.

Lucæ 23.

Matth. 27.

Resurrectio
mortuorum &
iudicium.Anima immor-
talis.Omnium finis
imminet.Vigilia & ora-
tio.

non magnopere (ut & in 2. Acto, cap. testabamur) reclamabimus. Legatur D. Aur. August. epist. 99. ad Euodiū, qui sancte hac de re disputat: interim uero istā sententiā, ut quæ Petri uerbis eruta uidetur expendendā propono lectoribus æquis, qui nescire non possunt, animam Christi tutelæ patris creditā, in cœlos isto triduo fuisse receptam. Id enim gaudij pollicebatur latroni dicens, Hodie mecum eris in paradiso, utiq; in cœlorum regia, ad quam simul omnes beatorū animæ, hostia in cruce consummata, ilico euolarunt, cum & corpora quorundā sanctorum in sancta urbe resuscitata apparerent multis, atq; ea ipsa hora apparerent qua Christus expirauerat, in apertum profecto argumentum, quod hac unica filij dei hostia mortui iam iam sint uiuificati, inq; sedes beatas unā cum Christo recepti. Et quia quæri poterat quomodo prodierint ex carcere beatorū animæ, amici corpore an pura spiritus substantia: iterum per occupationem dicit Petrus, Iudicabitur quidem & eorum caro, qui Christo uictore liberati sunt, tunc cum omnis caro, id est omnes homines iudicabuntur: interea uero animæ eorum in deo per Christum uiuunt & lætantur. Quo simul & rei summam probauit, nempe Christum iudicaturū uiuos & mortuos. Dixit enim beatorum carnem nō resurrexisse. Quod si non resurrexit, consecraneum est, quod publico iudicanda sit iudicio, proinde fit futurum iudicium: & immortalitatem animarum & corporum resurrectionem asseruit. Locus est omnino egregius, qui summa religionis nostræ mysteria, & cōsolationem fidelium maximā continet, quocirca diligenter notandum censeo. Certè multæ hoc confutātur hæreses. Confutantur & illi qui animas corporibus exutas dormire somniant, & qui resurrectionem corporum floccifaciunt.

Porrò rerum omnium finis imminet.

Ne obijcerent, Næ tu Petre suavis es qui ad iudicij diem terminum sanè q̄ remotissimum reiñcis omnia. Id pleriq; suscipient grato animo dummodo in præsentiarum uoluptate liceat uiuere. Respondet, Ut illi presentibus afficiantur rebus, hoc tamen certum est omnium rerum ut uicissitudinem esse, ita finem quoq; imminere. Peritura igitur ea sunt quæ illi imprudenter sanè mirantur: æterna sunt quibus nituntur Christiani. Elegās huius generis extat Plutarchi sententiā de pueris instituendis, ΕΤΙ ΓΥΜΝΗ ΧΟΝΤ ΠΑΡΕΣΤΙΜΟ ΒΙΟΣ, id est, Temporis punctum est omnis uita. Item alibi, Cum exiguum uitæ tempus datum fit hominibus, somnus uelut foenerator dimidiū eius aufert. Plura de breuitate rerum omnium ipse Petrus dicit in 2. cap. 3.

Sitis igitur sobrii & uigilantes ad orandum.

Occasione accepta à iudicio, sicut Christus aliās sæpe, ita Petrus quoq; ad sobrietatē, uigiliam & orationem animat. Notissimus est locus Matthei in 24. & apud Lucam in 21. de hac ipsa sobrietate, uigilia & precibus, tam clare scriptus, ut huius loci possit esse commentarius. Erasmus in Annotationibus monuit *νήφω* Græcis utrunq; & uigilare & sobriū esse significare. Apostolos uero peculiariter ista tria coniungere, sobrietatem, uigiliam & orationē: ut sobrietas opponatur luxui & crapulæ, uigilia somnolentiæ & inertie. Vigiliæ tractæ sunt à re militari. Arma militiæ nostræ spiritualia, aduersarij carnalia sunt, Ephes. 6. Victoria nobis confertur cœlitus, unde nobis indefessis precibus petendum auxilium, ne hostis potentissimi stratagematis delusi succumbamus: expellenda è pectoris nostri uallo, quæ ille ad expugnationem nostri arripere potest, ea sunt crapula, ira, libido, cogitationes uanæ & noxiæ, & si quid aliud est huius generis. Sic enim uerum institueris ieiunium, ueras uigilias & preces, non eas quidem quas cōmenti sunt superstitiosuli harpygæ, aut quibus monachi & sacrifici hætenus Antichristo duce penu nostrum granaria & arcas expugnauere nummarias, sed gratuitas dei & integritatis nomine susceptas, non hypocriticas, sed ueras.

Ante omnia uero charitatem inter uos uehementem habetote. Nam charitas operiet multitudinem peccatorum. Hospitales estote erga uos inuicem, sine murmurationibus.

Quia Charitas uera innocentie & omnium officiorum uita & spiritus est, in primis

commen

commendat Charitatem Petrus. Charitatem uero non quamuis, sed intentam siue uehementem ardentemue, quā alibi uocauit carentem fūco. Est enim & simulata charitas, manifesta inuidia pestilētior. Paulus ad Coloss. 3. charitatem *σώδυσμορτελοπιτηρ*, uinculum inquam perfectionis cognominat. Et Petrus uim & effectum eius non minori euidētia explicans, Charitas ait *καλύφα* operiet siue obteget atq; sopiet peccatorum multitudinem. Nam sensus est, si charitatem seruaueritis inter uos mutuam, tum citra negotium totam euitaueritis scelerum turbam. Nam ut *ειλαυτία* omnium scelerū parens est & uirtutum pestis, ita *ἀγάπη* omnium uirtutum origo, & uitiorū propulatrix est. Paulus enim, Dilectio, ait, proximo malum non operatur, Consummatio itaq; legis est dilectio. Alij hunc Petri locum detorserunt ad satisfactionem, quasi charitatis opera deleant peccata nostras: sed ea quidem expositio merito passionis dominicæ multum derogat. Si enim ex nobis est satisfactio, iam Christus frustra passus est. Charitati affinis est Hospitalitas, proinde hanc adiungit, & in hac comprehendit omnia alia Christianorū officia siue misericordiæ opera. De quibus Christus apud Matth. in 25. Illa porrò omnia debēt esse spontanea ac proficisci ex pectore non difficili, sed facili & beniuolo. Hilarem enim datorem requirit deus, 2. Corinth. 9. Plura ad Hebræos 13.

Charitas.

Hospitalitas.

Metalepsis. Nemo murmurat, nisi quid faciat inuitus.

Ut quisq; accepit donum ita alius in alium illud ministrantes, ut boni dispensatores uariæ gratiæ dei. Si quis loquitur, loquatur ut eloquia dei: si quis ministrat, ministret tāquam ex uirtute quā suppeditat deus, ut in omnibus glorificetur deus per Iesum Christū, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

Iam cum uaria sint dona & in immensum se extendant charitatis officia, Petrus uno uerbo omnia complectens generalem tradit regulam qua singula digne administrētur. Vnusquisq; ait, donū sibi à deo datum uelut dispensator bonus ac fidelis in gloriā dei, & utilitatem proximi distribuatur. Proin gloria dei & amor proximi scopus est omnium humanarum functionum. Multa in ecclesia oboriuntur dissidia ob donorum diuersitatem atq; abusum, dum alter alterum superare contendit, dum id sibi quisq; cum fastu & aliorū contempnū arrogat quod re uera dei est, ipsi uero in hunc usum à deo collatū erat, ut prodesset plurimis. Petrus ergo donis excellētibus præditos uocat dispēfatores, non dominos. Donaq; ipsa uaria esse dicit, ne quis sibi displiceat si minus uideatur assequutus, uel nimium tribuat si egregijs donis præcellat. Omnia enim dispensat dominus sapiens, ut ipsum agnoscamus, & ijs utamur ad ædificationē ecclesiæ suæ. Copiosiora his habes ad Roma. 12. item 1. Corinth. 12. & Ephes. 4. Porrò omissis donis & functionibus reliquis, ne lectorem oneraret grauius, duas præcipue per distributionē perstringit, prophetiam & magistratū, quod plurimum momēti habeant si hæc rite administrantur. Paraphraſtes prius illud de prophetia membrū breuissime simul & appositiſſime sic exponit. Si cui contingit doctrina sacra, si cui donū eruditæ linguæ, non abutatur ad quæstū, ad fastum, aut inanem gloriam, sed ad proximi salutem Christiꝑ gloriam. Sentiant auditores esse dei sermones, nō hominum, & eum qui loquitur nihil aliud esse q̄ organum diuinæ uocis. Peccant igitur & multis nominibus execrādi sunt qui titulo Theologico gloriantur, & doctores Christiani uideri uolunt, sed humana interim commēta imprudentioribus obrudunt. Nihil in ecclesia aliud tradēdum tractandūmue erat q̄ uerbum domini purum. Posterius membrum Græce significātius est, *ἢ τις διακονῆ, ὡς ἡ ἰαχί*, ἢ *ἡ χερσὶν ὁ δεός*, id est, Si quis ministrat (ita animatus sit) ut ex ui ea (præsit aut administrat) quam suppeditat deus. Id est, magistratus nō suo robore niti debet, id quod tyranni solent, sed meminisse debet quod minister dei est, qui iustus est & iustitiam ac æquitatem amat, in his ergo constās & fortis sit: præsit inquā & imperitet uolo, sed secundum uoluntatē & robur dei, non secundum affectus humanos. Non enim terrori esse debent principes bonis, sed malis. Nam ultores sunt ad iram ijs qui male faciunt. Damnantur ergo hic à Petro qui uel fontes non plectunt, uel innoxios non afferunt de nocentium tyrannide. Præſuerunt populo dei Dauid, Ezechias, Iosias & multi alij uiri sancti, sed in

Scopus omnium functionum.

Prophetia.

Ioan. 10. Magistratus.

uirtute quam deus suppeditat. Alij hunc locum exposuerunt de quibusuis functionibus, quas sic administrari uelit Petrus, ut nemo sibi uindictæ autoritatē, sed quisq; deo transcribat, qui uim & robur suppeditet, ut efficaciter obeat quod agit. Breuiter, in omnibus officijs ut proximi salus ita dei gloria in primis est spectanda. Deo enim per Christum omnis debetur gloria semper.

Charissimi ne miremini dum per ignem exploramini, quæ res ad experimentum nostri fit, perinde quasi nouum aliquid uobis obtingat, imò in hoc quod consortes estis afflictionum Christi gaudete, ut in reuelatione quoq; gloriæ eiusdem gaudeatis exultantes. Si probris afficiimini in nomine Christi, beati estis, quoniam gloria & spiritus dei super uos requiescit, iuxta ipsos quidem maledictis afficitur, iuxta uos autem glorificatur.

Patentia.

Cyprianus hunc locum in epistola 4. libri sexta, reddit ad hunc modum, Charissimi nolite mirari ardorem accidentem uobis qui ad tentationem uestrā fit, ne excidatis tantam nouum uobis contingat, sed quoties communicatis Christi passionibus per omnia gaudete ut & in reuelatione facta claritatis eius gaudentes exultetis. Si improperatur uobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis & uirtutis domini nomen in uobis requiescit. Hæc ex Cypriano non abs re annotauimus. Sunt enim in hac uersione multa quæ ad expositionē faciunt uersionis uulgatæ. Iam uero transit ad Patientiam, de qua per superiora sæpius dicere cœperat, hic omni adhibito studio argumentis non contemnendis ad ipsam hortatur. Principio orationem figurat allegoria, dum nos auro, persecutionem siue afflictionem igni assimilat. De qua re dictum in cap. 1. Deinde argumentatur à causa, dum affligi nos docet, nō ut perdamur, sed ut probemur. Cruce enim probantur corda & fides sanctorum, sicut eodem cap. 1. exposuimus. Porro ab exemplo & præmio post hæc argumentans dicit, Illud neq; nouum neq; durum uideri debet, quod in omnibus ab origine mūdi sanctis uidere est, quod in ipso nuper Christo domino præcessit, quod deniq; in tantam subuehit gloriam. Omnes enim prophetæ sancti indigna ab impijs perpeffi, ipsum dominū Iesum uerum dei filium, in passionibus habuere consortem. Sed illud hic peramœnum est, quod qui hic cum Christo patiuntur, cum eodem & glorificantur. Paulus enim, Certus sermo est, ait, si commortui sumus & conuiuemus, si sufferimus & conregnabimus. Tantum ergo abest ut propter afflictiones nobis dolendum aut metuendum, ut potius si sapiamus, exultandum sit. Maximum enim est confortem esse afflictionum filij dei. Maximum est certum esse de uita beata, ad quam unā cum Christo rapiaris, ubi cursum huius uitæ breuem absolueris feliciter. At durum uicissim est, ais, conuictis proscindi, probris affici & æterna commaculati ignominia etiam apud posteros, idq; propter Christū, dum scilicet mihi de iusta causa bene conscius sum. At qui hoc nomine maxime beati estis, respondet Petrus, modo nō ob malefacta, sed ob nomen Christi affligamini. Nec enim est quod timeamus iniuriā aut ignominia uel in nobis hæsurā uel in ignominia Christi cessurā. Nam gloria & spiritus dei super nos requiescit. Id est, id quidē nobis in gloria, deo uero in laudē cedit. Sequitur enim sententia quæ hanc ita exponit, Tametsi em̄ & ipsa religio & nos ipsi maledictis afficiamur, attamen & nobis ipsis, utpote in quibus est spiritus ueritatis, & de religione ipsa nobis bene consci sumus: ut nunc neq; pijs neq; pietati contumeliæ aut calumniæ impiorum quicquam officiant. Quibus interim peccant, non modo in nos sed in ipsum deum, cui suo tempore commeritas dabunt pœnas.

Roma 4. s.

Roma 4. s.

Non ignominia sed spiritus gloriosus super nos requiescit.

Ne uero quis uestrū affligatur ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut qui alienis inhiet. Porro si ut Christianus affligitur aliquis, ne erubescat, imò glorificet deum in parte hac.

Affligi propter scelera.

Commodū afflictionis causas restringit, ne quis omnē protinus afflictionē crederet esse sanctam, Non om̄is afflictio laudem meretur, nec cruciatus qui uis martyrem facit, sed

sed causa iusta, æqua, uera & bona. Nolim ergo uos, ait, pati ob malefacta. Qui enim ob furtum, cædem, seditionem, rapinam, aut dolum malum, deniq; ob maleficium quouis supplicio afficitur nil habet quod gloriatur. Nam commertitas pendit pœnas. Nemo tamen ei aditum ad æternas sedes præcludit, modo patienter ferat quod commertit, & in uera in Christum fide excedat. Cæterū si quis Christianus cum sit, ob nomen Christi & iusta de causa affligitur ab impijs, non est quod pudeat supplicij, quin potius laudet deum qui per hæc temporarias afflictiones ad æterna ducit gaudia, atq; ita quoq; in hisce terris conformem reddit imagini filij sui, qui & ipse per multas afflictiones ingressus est regnum patris. D. Aurelius Augustinus huic Petri loco maxime innixus Donatistarum martyrium miris uiribus expugnat, cuius uerba si ascripsero, non ingrattam me lectori rem spero facturum. Ea uero contra Petilianij epistolam cap. 17. ad hunc modum habet. De persequutione autem uestra querela sedabitur si cogiteris & intelligatis prius non omnem persequutionem esse culpabilem, alioqui non laudabiliter diceretur, Detrahetein secreto proximo suo hunc persequerbar. Nam quotidie uidemus & filium de patre tanquam de persequutore suo conqueri, & coniugem de marito, & seruum de domino, & colonū de possessore, & reum de iudice, & militem uel prouincialem de duce uel rege: cū illi plerunq; ordinatissima potestate sibi homines subditos per terrorem leuiarum pœnarum à grauioribus malis prohibeant atq; compescant: plerunq; autem à bona uita & à bonis factis minando & sæuiendo deterreant. Sed cum à malo & illicito prohibet, correctores & consultatores sunt: cum autem à bono & licito, persequutores & oppressores sunt. Culpantur etiam qui prohibent à malo, si modum peccati modus coërtionis excedat. Item iure culpandi sunt qui turbide atq; inordinate in eos coërtendos infiliunt, qui nulla sibi lege subiecti sunt. Et paulò post, Si iam uos sine tumultu animi, sine turbulenta contentione, sine amaritudine odiorum consideretis diligenter ea quæ contra uos reges nostræ communionis constituunt, qua causa patiamini. Et si uos in ecclesia Christi esse inueneritis, gaudete & exultate, quia merces uestra multa est in cœlis. Vos enim tanquam martyres coronamini: illi autem tanquam persequutores martyrum iudicantur. Si autem uos contra ecclesiã Christi altare erexisse, & à Christiana unitate, quæ toto orbe diffunditur, sacrilego schismate separatos esse, & corpori Christi, quod est ecclesia toto orbe diffusa, & rebaptizando, & blasphemando, & quantū potestis oppugnando aduersari sancta & canonica scriptura conuincit, uos impij atq; sacri legi, illi autem qui uos pro tanto scelere tam leuiter damnorum admonitionibus uel locorum, uel honorum, uel pecuniæ priuatione deterrendos coërtendosq; decernunt, ut cogitantes quare ista patiamini, sacrilegium uestrum cognitū fugiatis, & ab æterna damnatione liberemini, & rectores diligentissimi & cultores pijsissimi deputantur. Hactenus Augustinus. Illud quoq; uidebatur annotandum *ἁλλοτροπισκοπ* compositam esse uocem, & de uerbo ad uerbum significare alienarū rerum inspectorem. Erasmus in Paraphrasibus exposuit curiosum eorum quæ nihil ad nos pertineant. Cuiusmodi sunt seditionosi, malarum artium inuectores, ueteratores, rapaces, & si quid aliud est huius generis. Certe in uoce *κακοπιδος* omnis generis facinorosos intellexit, quos iure diuino & humano supplicijs afficere licet. Qui enim docent alienum à scripturis & uoluntate dei esse homines noxios cædere, latronum ficariorum & prædonum patroni sunt, indigni quibus respondeatur pluribus. Satis clara sunt, & hæc Petri & apostoli Pauli uerba ad Romanos 13.

August. contra Donatistas.

Hæc legite uos Anabaptista,

Canonica scriptura.

August. de Ciuitate dei libro 20, cap. 21.

Tempus enim adest, ut incipiat iudicium à domo dei. Quod si primum incipit à nobis, quis erit finis eorum qui non credunt dei euangelio? Et si iustus uix saluus efficitur, impius & peccator ubi apparebit?

Iam consolatur afflictos à comparatis ducens argumenta, simul & ingenium dei describens, qui omnium hominū peccata uisitans in primis tamen populū suum affligit. Sic enim legimus apud Ieremiam in 25. Quod si renuerint Gentes bibere calicē, dices ad eos, Hæc dicit dñs exercituū, Omnino bibetis, Quoniã ecce ego incipio affligere ciuitatē

Pij ac impij affliguntur iuxta.

quæ uocatur nomine meo, & uos impunes dimitterem? Non faciam, non eritis immunes. Ad hunc ergo locum alludens Petrus per collationem, Quemadmodum olim, ait, deus Hierosolymitas & populum suum sanctum primo afflixit, deinde uero reliquas Gentes funditus excidit: ita hoc quoque nostro tempore, quod antiquis respondet, fit, ut fidelis ecclesia affligatur primū, deinde uero & impij puniantur. Atque istis simul & pios consolatus est, ne de uindicta dei in impios exercenda, aut de felicitate impiorum, infelicitate uero & oppressione piorum sint solliciti. Quod autem deus impios aliquando perditurus sit probat à comparatis. Si tantis malis affliguntur uiri boni, quid futurum credimus hominibus impijs, hoc est dei osoribus & responsatoribus, qui ut deum contemnunt, ita euangelium dei blasphemijs incessunt? Si inquam per uaria tormenta, per famem, exilia & diras proscriptiones misere excarnificatur amici dei & euangelij eius officiosissimi professores, quæ pœna putas illos manet qui uoluptatibus dediti, sagineata carne omnem temperantiam irrident, & sanctos dei homines suggillant, produnt, adeoque & interimunt? Addit & aliud eiusdem generis ex Prouerbij testimonium, quod extat in cap. 11. En iustus in terra retributionem accipit, etiā certe impius & peccator. Petrus sensum magis retulit, Si iustus uix (id est tanta difficultate & tantis exercitatus malis) saluus efficitur, impius & peccator ubi cōparebit? Id est, quid obsecro is qui aliās omnium scelerum immunditia scæter posthac sperare possit? His adde 51. cap. Isaiæ, & probe expende singula. Nam grauius sunt hæc & imis recondenda sensibus.

Proinde qui affliguntur, iuxta uoluntatem dei, tanquā apud fidelem conditorem, deponant animas suas benefaciendo.

Clausula.

Illatio est ad superiorem de Patientia Christianorum disputationem. Colligit enim rem omnem in breuem summā, & ait, Proinde qui non ob scelera sed iuxta uoluntatem dei, id est propter nomen dei sanctum affligimini, omnem oro uindictam tradite iudici æterno, uero, sancto, iusto & incorrupto, interim ipsi benefactis etiā hostes superare contendite, euentum uero rerum omnium diuinæ prouidentiae ac bonitati committite, in primis uero animas uestras ei deo confidite, qui quæ condidit nimirum ut bonus conditor & pater clementissimus perire non finit, maxime cum ipsius nomine effundamus atque efflemus animas nostras. Christus enim in Euangelio, Si quis uult post me uenire abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me. Qui enim uoluerit animam suam seruare, perdet eam: rursus, Qui perdiderit animā suam mea causa, inueniet eam. D. Aurelius Augustinus plurima ad hunc locum pertinentia disputat in lib. de Ciuitate dei cap. 8. & 9. differens de commodis & incommodis quæ bonis & malis communia sunt, item de causis correctionum quibus simul & boni & mali flagellantur. In 30. cap. eiusdem libri 1. & 20. cap. 2. libri copiosissimis exponit quā pudēdis prosperitatibus uelint affluere, qui de Christianis paulò durioribus conqueruntur temporibus. Tractauit idem argumentum & D. Cæcilius Cyprianus in Apologia aduersus Demetrianum, & in sermone de Patientia, e quibus petat Lector quod in hisce nostris desiderarit. Inueniet in ijs plurima quæ mirum in modum nostris quadrabunt temporibus, quibus plerique ex fortuna & infortunio metiuntur omnia, adeo ut religionem Christi ueram hoc potissimum nomine execrentur ac falsam credant, quod eius cultores affligantur, & improspere semper fortuna utantur. Nihil enim nunc de ijs dicam qui euangelio acceptum ferunt quicquid bellorum, turbarū, morborum & miseriarum calamitatumque miseros inuaserit mortales. Non uidēt isti peccatis nostris maiora deberi. Experientur ergo prope diem quod mature satis moniti pœnitentia sancta propellere noluerunt.

CAP. V.

Presbyteros qui inter uos sunt obsecro, qui sum & ipse presbyter ac testis afflictionum Christi, atque idem consors gloriæ quæ reuelabitur, pascite quantum in uobis est gregem Christi, curam illius agentes non coacte, sed uolentes non turpiter affectantes lucrū, sed animo propenso, neque ceu dominiū exercētes in clericos, sed sic ut sitis exēplaria gregis.

Redit

Redit ad officiorum institutionem, ac excellentissimum propè officiorum breui quidem sed euidentissima præscriptione informat. Ab episcoporum, hoc est præconum uerbi exemplo, doctrina & autoritate pendet totus populus. Multum ergo refert qua sint eruditione, integritate uitæ, & constantia præditi presbyteri, hoc est seniores ac consules, ut sic dicam, populi Christiani. Proinde maximam in his instituendis operam nauat, suo primum exemplo proposito, ut ipsum imitantes contemptis afflictionibus temporarijs, contendant per ueritatis & integritatis professionem immarcessibilem capescere coronam: siue se malorum & officij socium presbyteris iungit, ut gratior illis sit institutio. Præscribit autem formulas quasdam presbyteris uiuendi, quibus instructi feliciter possint suo defungi officio. Plurima eius generis uidere est & apud apostolum Paulum in 1. ad Timoth. 3. ac 4. item ad Titũ 1. & 2. cap. qui loci cum hisce Petri uerbis diligenter conferri debent: ut & prophetarum de hac eadem re non minus clari. Ex his enim ple-
Episcopalis dignitas.
Presbyteri qui sint.
Pascere est docere & reficere uerbo uitæ.
Pascere est docere & reficere uerbo uitæ.

Ioan. 20. Oves enim folius pastoris uocem norūt, alienorū non norunt: pastor cœlestis est. Cæterum cū hæc professio durior ac periculosior sit, ne quis resiliret, addit, τὸ ὑμῶν, id est, quantū in uobis, id est quantū gratiæ dederit dñs. Varia enim sunt talenta quæ in euangeliō diuidit pater familiās: sed in singulis tamen probatur fidelitas, hoc est illud requiritur, ut id quicquid tandē sit fideliter dispensemus quod diuina bonitas benigne nobis contulit. Alij legunt, Pascite qui in uobis est, aut, qui uobis subest, gregē Christi. Significanter autem additur Gregem Christi. Nos enim ministri sumus, Christi est ecclesia. **Baptista enim,** Qui, ait, sponsam habet sponsus est. Amicus autē sponsi, qui stat et audit eū, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Proinde illius sunt oves non nostræ. Nemo nostrū dominus est gregis, sed ministri sumus omnes, dicente domino, Vter maior est, qui accumbit an qui ministrat? Nōne qui accumbit? Accumbit autē ecclesia, ministramus nos. Maior ergo ecclesia. At hodie uideas seruum super dominam exaltatum, miris modis fremere minitari & conscindere, adeoq; & indignis modis tractare ipsam. De episcopis, Romanensi in primis, & ecclesia Christi loquor. Illi enim ut uerbo ueritatis miseræ oves nunquam reficiunt: ita à belligerando et persequēda ueritate nunquā cessant. Semper in procinctu Martis stant, semper noui aliquid comminiscuntur, semper noua fœdera ambiunt, redimunt, & artibus quibusdam pangunt, ut dominā opprimere & in imperio pessimis artibus parto, tyrannico & impio, securi agere possint. Sequitur iam expositio tropi superioris. Quod enim prius dixerat pascere, id nunc exponit per curam agere, *ὑποσκοπεῖτε*, id est intendentes siue uigilum more inspicientes, aut si sic loqui liceat episcopantes, id quod multa in se continet, ut & hæc loquutio nostratum, *Thund ein ynsähen*, Vel, *versähend sy*. Vt cunq; uero res habeat, hoc iam certū est, quod pascentes exposuit per episcopantes: unde consequens est quod pascere & inspicere siue curam agere, & pastorem atq; episcopum esse, idem sit. Adduntur conditiones certæ sine quibus pastorale officium prorsus languet, nempe ut uolentes ac libenter hoc quicquid est muneris suscipiant: ne priuatū ex eo quærant compendium: neue ambitiosi dominium, imò tyrānidem sibi usurpent in clerum. Ea nos sigillatim prosequemur paulò copiosius. Primum cōstat eos qui metu aut necessitate quapiam impulsī prouintiam aliquam subeunt, segnius administrare illam. Atqui socordia & negligentia in hac functione in primis pestilens est. Multa enim uigilia alacritate & indefessa opus est diligentia. Petrus ergo, Nō coacte, ait, sed uolentes. Peccant igitur qui prophetiæ dono non uulgariter instructi, hoc uno nomine docendi prouintiā detrectant, quod plurimum laboris habeat aut molestiæ: aut qui ad hoc sanctissimū munus uocati, non strenue adeoq; & summa cum uoluptate negotium sacrosanctum alacriter peragunt. Tametsi non nesciam quosdam et indoctiores & obscuriores plus nimium promptos esse ad id muneris obeundū. Aiunt illi Paulum scribere, Indubitatus sermo, Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Equidem, sed non est cuiusuis hominis adire Corinthum. Sequitur enim, Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, uigilantem, sobrium, aptum ad docendū, et quæ sequuntur. Deinde præcipua pestis huius functionis est auaritia munerumq; corruptela. Non dānatur lucrū honestū ex re honesta. Ipse quoq; in euangeliō dñs ordinauit, teste Paulo, ut qui euangeliū annunciat de euāgelio quoq; uiuat. Et idem ad Timo, dixit, Quod si quis suis, & maxime familiaribus non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Damnatur ergo auaritia, & quod quidam faciunt qui uel lucrī gratia prædicant, uel qui frusto panis conducti (ut apud Micheā est) quiduis dicere parati sunt. In hos acerbissime inuehuntur diuini propheta, Jeremias nō uno loco. Ezechiel in 13, Micheas in cap. 3, et Isaias in 56. Christus istos mercenariorum nomine notat. Paulus in 1. ad Tim. 6. cap. eosdem grauissime increpat: at Petrus paucis, *μη*, inquit, *ἀισχροκέρδεις*, id est non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo, siue prompte synceriter & candide, non uestrū lucrum sectantes, sed ecclesiæ commodū. Budæus in Com. ling. Græcæ scribit, *φιλοκέρδεις* dicuntur homines lucripetæ & quæstuarij. *Αισχροκέρδεια* autem, est uita turpiter quæstiuosa, cui *πλεονεξία* cognatum est uitium. Demosthenes *ἀισχροκέρδεια* de corruptis legatis à Philippo dixit. Proinde non tam quæstiuosa uita, auaritia,

ritia, quàm munerum corruptela hic damnatur. Male euenit omnibus in religionis negotio cauponantibus. Testes sunt ex ueteribus pseudoprophetae misere extincti, lepra quoque Iesi, & maledictio Simonis magi, Actorum s. Christus dominus ementes & uendentes magna cum indignatione eiecit e templo. At his omnibus contemptis noster ille diui Petri, si dñs placet, uicarius, in templo dei sedet & nihil non uenale habet. Venales sunt illi condonationes peccatorum, uenalia sacramenta, uenales episcopatus, uenalia quoque beneficia quae uocant ecclesiastica: breuiter, omnia apud istum uenalia, adeo ut merito scribere praeforibus palatii potuerit, Si nihil attuleris ibis uel Petre foras. Porro terra huius functionis pestis est ambitio, tyrannis aut dominandi libido, quae si pastoris inceserit animum, iam non pastor sed praedo, lupus & latro faturus fit. Proinde dominus in Euangelio, Reges, dixit, gentium dominantur, & qui praesunt in hoc instituti sunt ut benefaciant. Vos autem non sic, nempe instituti estis ut dominemini, sed qui maior est inter uos, fiat omnium seruus. Ad quae uerba alludens Petrus, *καὶ ὡς αἶν, κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν*, id est, neque ueluti dominio prementes clerum. Hic Erasmus, Cleros autem uocat (inquit) non diaconos aut presbyteros, sed gregem qui cuique forte contigit gubernandus. Breuiter, Clerum dixit sanctum & delectum dei populum qui deo ueluti sorte obuenit, allusione facta ad diuisionem terrae sanctae. Nunc enim totus orbis est terra sancta. Nam per totum terrarum orbem est diffusa ecclesia Christi. Hic locus ex diametro pugnat cum constitutionibus Papalibus maxime cum Ca. Constantinus, distinct. 56. In summa, Christus noluit apostolos esse reges, sed doctores, imò & exemplaria gregis. Nam & Paulus ait, Super omnia temetipsum praebere formam bonorum operum, in doctrina, grauitate, integritate, doctrina sit sana & irreprehensibilis, ut is qui repugnat rubore suffundatur nil habens quod de uobis male dicat. Et dominus in Euangelio, Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant uestra bona opera, glorificentque patrem uestrum qui in caelis est. Haec de officio Christianorum episcoporum, quae in summam colligens Erasmus ita scribit, Pascite gregem, non opprimite, non expilate: idque non coacte uelut ex officio, sed sincero affectu, tanquam patres: neque turpis lucri gratia quasi praesentientes ecclesiae pestem hinc orituram: denique non dominantes more regum, sed exemplo pascite, benefactis uincite. Tantum ille. Sed o deus bone quanta morum ueteris & nostrae ecclesiae disparilitas! Illa habuit episcopos sanctos, integros, doctos, constantes, impigros & ad omnia pericula pro nomine Christi & iustitiae subeunda fortissimos promptissimosque: illi pro ueritate & Christo sanguinem quoque fuderunt ipsum, omne uero uitae tempus lectioni sacrae precibus & praedicationi dederunt, sed & praecleara conscripsere opera, egregia, pia & docti animi monumenta. At nostri prorsus in alios mutati, ueluti in noua ecclesia, nouam quoque functionem obierunt. Plerique enim indocti sunt, corrupti, impij, uoluptatibus dediti, sacrarumque rerum prorsus ignari, qui ut in uenatione, aulica ambitione & pompa, in alea, palaestra, equestri & militari disciplina absolutissimi, ita sunt in orationibus lectione biblica & praedicandi euangelij sanctissimo ministerio, prorsus inexercitati. Neque uero tam felices sunt, ut patrum sanctorum scripta legere possint. Consiliarium ducuntur monitis, quibus uelut oraculis credunt, cum satis constet ipsos & falli & fallere saepissime, quod unicam ueritatis cynosuram scripturam uidelicet canonicam in rebus omnibus non unice obseruent. An uero uel tu Romane Pontifex, uel tu mytrata turba istud negare potes? Quid obsecro clarius hisce diui Petri uerbis, cuius uos uideri uultis Vicarij? Sed quae illa impudentia? Proferte uel ex his omnibus unum quo Petri imitemini uel doctrinam, uel exemplum. Quando ergo uos illius uestrae pigebit fortis? Certè uel ad praescriptum uerborum Petri uobis uita uestra erit instituenda, uel silendum nomen Petri. Aut si omnino, o infelix turba, Pastoris nomine gloriari uelis, ego non uideo quenquam prophetarum de isto pastore nouo quicquam dixisse, nisi is forsan Zacharias sit, qui cap. 11. pastoris cuiusdam meminit stulti, qui derelicta non uisitet, dispersa non colligat, neque contrita sanet, interim uero comedat carnes pinguium & ungulas fortium dissoluat. Vnde & ipsi ceu stupido acclamans ait, O pastor, o idolum, & derelinquens gregem. Non audiemus posthac minas uestras, qui haecenus auctori-

Omnia Roma Pont. uenalia,

Ambitio.

Luc. 22.

Titum 2.

Matth. 5.

In Pont. Rom. & prelatos.

tate Petri & Pauli apostolorum miseros excommunicabatis. Didicimus enim istos à nostris stare partibus, unde & istorum uerbis & doctrina freti quoad uitam uestram non composueritis ad institutum apostolicum, continuis incurfionibus impudèciam istam uestram oppugnabimus. Sed redimus iam ad Petrum.

Et cum apparuerit ille pastorum princeps, reportabitis immarcessibilem gloriæ coronam.

Premium pastorum.

Pastorum princeps ipse est dominus Iesus qui animam suam posuit pro ouibus suis, non mytratus aliquis nedum Romanus episcopus. Præmio autem proposito laborâtes in uinea domini cõfirmat & consolatur, metaphora ducta à pugilibus & more coronandi: sed tropum exponit cum addit, immarcessibilem. Paulus enim clarius in 1. ad Cor. 9. cap. ait, Omnis autè qui certat per omnia temperans est, illi quidem igitur ut perituram coronam accipiant, nos autem ut æternam. Idem Apostolus de hac ipsa in 2. ad Timoth. 4. cap. differens, iustitiæ coronam uocat, omnibus paratam à deo qui bonum certamen certant, fidem seruant, cursum consummant, & aduentum Christi diligunt.

Similiter iuniores subditi estote senioribus, sic ut omnes alius alij uicissim subijciamini.

Senioribus debetur honor.

Nunc pro more apostolico sub finem quasdam paræneses subijcit. In primis autem iuniores monet senioribus subditi sint. Seniorum est ut morum integritate & exemplo sancto ueluti patres multaq; rerum experientia prudètiores grauioresq; iuuentuti præfint, & iuuentus uicissim illos obseruet ac ueneretur. Multum uero refert quo pacto adolescentum ingenia erga seniores sint animata. Hinc enim uel ingenium liberale & optimæ spei aut corruptum & omnino prauum facile æstimaueris. Neq; enim frustra in lege sua præcepit dominus, Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & time deum tuum, ego dominus. Et Paulus in 2. cap. ad Titum paulò copiosioribus Senum officia describit. Fortassis ad Senij laudem, & cur illi præcipuum debeamus honorem, illa elegans Demæ Terentiani sententia pertinuerit, Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit, quin res, ætas, usus, semper aliquid apportet noui, aliquid moneat, ut illa quæ credas scire nescias, & quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies. His uero breuiter præscriptis in genere subdit, Omnes inuicem estote subiecti. Id quod Paulus ad Philip. 2. copiosius persequitur.

Leuit. 19.

Wyt. kumpt nit
voz jaren.

Humilitatem animi uobis infixam habete, propterea quod deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliemini igitur sub potenti manu dei, ut uos extollat cum erit opportunum, omni cura uestra coniecta in illum. Nam illi cura est de uobis.

De humilitate
contra superbi-
am.

Præcipua pestis mutui consensus & obedientiæ mutæ est arrogans superbia. Proinde ut hanc ex pectoribus eijceret fidelium, humilitatè quæ arrogantia & superbiæ contraria est, commèdat. Humilitatem animi, dicens, uobis infixam habete, Animi inquam hoc est ueram. Simulata enim humilitas ipsissima est superbia, & hoc pestilentior quo te tior. ἐγκομῶσας autem dixit pro eo, quod est innodatam habete. Sentit enim humilitatem arte retinendam esse in animo, ueluti nodis illigatam, ne uspiam excutiat. Causa sequitur quæ permoueat, Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Id quod Paraphrastes exposuit, Humilibus libenter impartit suas dotes. Hoc uero tam uulgare in scripturis est, ut multis non sit opus. Multa enim habes in historijs sacris exempla quanta cum indignatione sæpius conuulserit superborum cristas altissimus, quam benignus & clemens fuerit humilibus. Vide Prouer. 6. Isaia 14. Ecclesiast. 10. Esther 5. 6. 7. Luca 14. cap. Maria uirgo cecinit, Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. His omnibus ueluti infert, Cum ergo tanta sit humilitas, humiliemini sub potenti manu dei. Quasi dicat, Nemo obijciat, Cur me propudioso isti subderè homini qui enim se subijcit alij in timore domini, nõ homini sed deo se subijcit. Nec est quod quisquã causetur oppressiõnem, quasi humilitas nostra iniuriam prouocet opprimentium aut occasio sit conculcationis.

tionis. Qui enim se humiliant in timore dei, hi sese sub potenti manu dei humiliant. Proinde non est periculum ne conculcentur perpetuo: ille cuius nomine humiliamur euehet in altum, ubi illi fuerit opportunū, qui sapientissime administrat omnia. Nobis itaq; innocentiae studendum, deo uero permittendus rerum euentus. Nouit ille quando & quid quoq; agendum sit tempore. Ab his uero occasionem accipit docendi, quod omnis cura nostra in deum sit reijcienda. Additur caussa. Nam illi cura est de uobis. Id quod copiosissime exponūt Prophete, Psalmi in primis adeoq; ipse dominus noster Iesus Christus apud Matth. in 6.

*Omnis cura cō
ijcienda in deū.*

Sobrii estote, uigilate, quoniam aduersarius uester diabolus tanq̄ leo rugiens obambulat quærens quem deuoret, cui resistite solidi fide, scientes easdem afflictiones in mundo uestre fraternitati consummari.

*Sobrietas et ui-
gilia aduersus
diabolum.*

Denuo commendat nobis temperantiam, integritatem & uigilantiam, quod hæc in rebus Christianis plurimum habeant momenti. Addit hic quod diligentiam excitet. Quoniam aduersarius noster non dormitat, sed leoni famelico similis obambulat undiq; captans occasionem perdendi uorandiq;. Imitatur Petrus diligētes duces, qui militum animos ad uigiliam & alacritatem per istud excitant, quod sibi negotiū esse cum hoste strenuo docent. Proinde & aduersarium nostrum leoni confert: nec cui libet, sed rugienti & famelico (aliās enim clementissimi ingenij est leo) oberranti, & quærenti quod deuoret: quæ omnia suam habent emphasim. Leonibus comparauit Solomon tyrannos, dicēs, Ceu leo rugiens & esuriens ursus est princeps impius pauperi populo. Prouerb. 28. Et Paulus de Nerone loquens, Eripuit me dominus, ait, ex ore leonis. Nec est quod plura ex Plinio Iul. Solino uel ipso Aristot. scribamus de leonibus. Breuiter ferociam significare uoluit Petrus, qua hostis generis humani crudeliter in nos insurgit, ut deuoret, id est perdat. Sed uos (inquit) resistite illi: modumq; & resistendi uires aduersus tantū hostem indicans, addit, Solidi fide, id est si solidi fueritis in fide citra negotiū uiceritis cruentam beluam. Nam erga diffidentes robur habet, erga fidentes imbellis est. Plura Diuus Paulus ad Ephesios sexto. Adijcit & aliud quo animet & consoletur tentatos, Neq; uero illud nouum est quod tentat uos satanas, neq; nouū quod per membra sua uos persequitur, nec solos uos persequitur, sed toti gregi Christi omnibus inquam deo dilectis fratribus uestris infestus est. Cæterum ista omnia temporaria sunt, & finem suum habebunt. Videtur autem ea consolatio esse ducta ab exemplo & breuitate malorum.

Sed deus omnis gratiæ, qui uocauit nos ad æternam suam gloriam per Christum Iesum, parumper afflictos, idem instauret uos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi gloria imperium in sæcula sæculorum, Amen.

Claudit epistolam sententia imprecatoria, qua simul maxima quædam religionis nostræ sacramenta perstringit. Deum enim deum omnis gratiæ uocat, hoc est eum à quo omne donum & beneficium deriuetur in nos. Ipse enim author & fons est omnium bonorum. Hic uocauit credentes ad æternam suam gloriam, De qua scriptum est, Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ea præparauit deus diligentibus se. Vocauit autem illos non per uiam quamuis, sed per meritum et redemptionem passionis domini nostri Iesu Christi, & sub hac conditione, ut hic illi cōmoriatur. Nec illud cuiquam graue uideri debet. Nam ad breue tempus hic affligimur. Atqui in afflictione persistendum. Iam ergo imprecatur cœtui fidelium Petrus, ut deus qui fidelibus suis aliās ad opitulandum promptissimus est, ipsos instauret, si uspiam cœperit per negligentiam carnis destrui institutum sanctum: fulciat, si nutare incipiat: roboret, si infirmetur, & stabiliat ne subsidat sanctum dei ædificium, ut in petram firmissimam fundatum, perstet aduersus omnes tentationis procellas: ut in membris semper glorificetur Christus qui laudandus est in sæcula. Amen.

*Epilogus
Iacobi 1.*

1. Corin. 2.

Ioannis 14.

1. Pet. 1.

Math. 7.

Per Syluanum uobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis scripsi adhortans ac testificans hanc esse ueram gratiam dei in qua statis.

Scopm episto-
la.

Alij putant D. Petrum de tertia quadã loquutum esse epistola, sed uidetur de hac ipsa esse loquutus, quam uel Syluano tradidit Afianis perferendam, uel iisdem scribendam dictauit, pro more ueteri. Certe paucis hisce uerbis, quod & in argumẽto epistolæ adnotauimus, totum suum colligit institutum, nempe cur scripserit, aut quid quibusue de rebus scripserit. Maximum porrò id argumentum est tam aduersus eos qui putant non omnia ea quæ ad salutem necessaria sunt, scripta esse, quàm aduersus illos qui nullam religionem ueram, iustam & absolutam credunt, quàm quæ secundum patrum traditiones sit instituta. Petrus enim, Hac, ait, epistola illud obtestare uolui, hanc in qua nunc statis esse ueram gratiam, id est fidem & religionem ueram. Proinde cõstat iam omnes eos ueræ religionis esse cultores quotquot apostolicam amplectuntur doctrinam, etsi patrum constitutiones quæ apostolicæ doctrinæ uel aduersantur, uel conformes non sunt, neglexerint prorsus.

Salutat uos ea quæ est in Babylone uestræ consors electionis ecclesia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo charitatis osculo. Pax uobis omnibus, qui estis in Christo Iesu, Amen.

Quemadmodum Paulus ad finem omnium epistolarum salutationes uarias appendit, ita & Petrus facit. Contrauersum autem est inter doctos, de qua Babylone hic locutus sit. Sunt qui Romam intellexisse putent, quod illa per omnia responderit Babyloni. Alij non male de Chaldaica Babylone exponunt. Alij quorum sententia ueritati nihil repugnat, de Babylone exponunt, quæ dicitur Aegyptia & alio nomine Chayrum, quam tamen Strabo Arabiæ magis quàm Aegypto inscribit. Marcum uero cuius hic fit mentio Euangelistam illum esse uolunt, quem filium quidem uocari spiritualement, sicut & Paulus Timotheum. De osculo diximus in caput Rom. 16. Iam ut Paulus epistolas suas hac sententia claudit, Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, ita Petrus suam hac concludit, Pax uobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Quæ tam de externa quàm interna pace intelligi potest, magis tamen de consciètiarum pace. De qua Paulus ad Philipp. scripsit, Et pax dei quæ superat omnem intellectum custodiet corda uestra & sensus uestros per Christum Iesum.

Absoluimus his primam Petri epistolam, in qua explananda fidei filij sequutus sum, ne alicubi grauius impingerẽ. Nodos enim habet perplexissimos, quos si infelicius pro ingenij nostri tenuitate dissolui, nihil tamen aduersus fidei canonem peccaui. Hæc uero Christiano Lectori exactius expendenda offero, ut ea quæ pietatis sunt obseruet & teneat, à cæteris uero, si quæ occurrant absurdiora & minus ad rem pertinentia, deficiat. Vbiq; enim meminisse oportet uerborum Pauli, Omnia probate, quod bonum est tenete.

FINIS.

55

IN POSTERIOREM D. PETRI APO
STOLI EPISTOLAM PRAEFATIO.

HVSEBIVS Cæsariensis uir eruditionis raræ & lectionis uariæ, lib. hist. Ecclesiast. 3. ca-
p. 2. Petrus apostolus (ait) prædicationis suæ monimenta nobis perpauca dereliquit.
Vna etenim eius epistola est, de qua nullus omnino dubitauit, Nam de secunda multis
incertum est, apud plurimos tamen ipsa etiam legenda suscipitur. Quibus tamen uer-
bis nolim offendi quenquam, aut permoueri tantundem ut minus deferat sanctissimæ simul & uti-
lissimæ huic epistolæ. Nam iniquum est ut cuiusquam hominis iudicium diuinæ præiudicet uerita-
ti, quæ ut certa est ita in certas quoq; restricta regulas, facile cõuincit quid canonicum sit & quid mi-
nus. Suscipiendum enim à cætu ecclesiastico quicquid consentit cum illis, repellendum quod cum ijs
non congruit. Iam etsi fuerint qui dubitarint, plures tamen qui nihil dubitarunt. Nec illi ulla habet
dubij causas iustas. Certe hoc ne illijpsi quidem negarint, quod in hac prorsus extet nihil quod no-
uum dici, aut à reliqua scriptura alienum uideri possit. Proinde non est ulla istis causa propter quam
secundam hanc epistolam Canone excludant, aut certe de eius autoritate quicquam dubitent. Fa-
teor, sane non omne proinus scripti genus referendum esse inter canonica, quod à communibus re-
gulis non discrepat ueritatis: plurimum enim hic quoq; facit & scribentis autoritas & scripti ueni-
tas. Iam uero non desunt nobis uulgaria argumenta, quibus citra negotium ostendere possumus,
& ueritatem huius & auctoritatem, nempe quod hæc ab eodem sit apostolo Petro ædita, à quo &
prior. Nam ut è multis istud duntaxat moneam, Titulus siue inscriptio, sed & mētio Christi in mon-
te glorificati, & compositionis genius satis conuincunt quod Petri sit. Quod enim alij characteris &
stili causantur dissimilitudinem, satis puerile est, sicut alibi monuimus. Nos isto contenti erimus q̄
spiritus Petri imò Christi sese in hac unice exeruit, quod sibijsi Petrus nullibi dissimilis est, & q̄ ma-
ximi quiq; religionis nostræ antiq̄tates eius auctoritate ut canonica & apostolica usi sunt, Origenem,
Hieronymum, Augustinum, imò & ipsum Eusebium, & multos alios puto. In primis autem nostris
temporibus hæc congruit & utilis, imò & necessaria est, id quod suis in locis indicabimus. Breuiter,
plena est saluberrimæ doctrinæ & admonitionis, ut mihi persuaserim prorsus istud dubij quodcunq;
apud quoscunq; de hac epistola fuit, ex diaboli enatum esse uersutia. Inuidebat ille nimirum nobis
tantum thesaurum obtrigisse. Dolebat quod regnum suum tam distinctis & tam claris depictum es-
set coloribus. Timebat plurimas hac tam salubri admonitione animas periculum & laqueos Anti-
christi euasuros uitaturosq;: proinde cum totam aboleremõ posset, saltem uel asperginibus quibus-
dam hanc commaculare uoluit. Nos ut Petri esse credimus atq; suscipimus, ita diuino auxilio inuo-
cato ut spiritus sancti opus exponemus.

*De auctoritate
secundæ episto-
le Petri.*

*August. de Ci-
uitate dei libro
20. cap. 19.*

ARGVMENTVM EPISTOLAE.

AD eos secundam scribit epistolam ad quos scripserat primam. sic enim ipse fatetur in cap. 3. Hæc iam
alteras uobis charissimi scribo literas. Cæterum monitoria est epistola permultū habens adhortationis.
Dum enim spiritu quodam diuino persentisceret diem fatalem sibi astare præ foribus, amore paterno et
apostolica cura adactus, uoluit prius Asianos adeoq; et totam Christi ecclesiam munere aliquo egregio dona-
re. Ostendit ergo ijs quod ea religio in qua tunc agebant uera et absoluta sit religio: deinde uero adhortatur
ut in hac persistent, innocentia uera studeant. Addit protinus et quedam certa ueræ religionis testimonia, qui-
bus suffulti firmiter perstare queant. Hic iam pseudoprophetas quosdam uenturos prædicat, quorū nomine hoc
ardentius ad constantiam adhortetur. Hos enim uiam ueritatis blasphematuros habiturosq; dementiae suæ con-
plurimos sectatores, illos uero graphice per integrū cap. 2. depingit, differens de artibus infandis, peccatis, uer-
sutijs, demum et de interitu eorum. Quibus summa diligentia absolutis in 3. cap. de impijs postremi seculi mo-
ribus scribit, de contemptoribus diuini iudicij, aduersus quorum impudentiam effrenem iudiciū dei futurū asse-
rit, docens fidelium esse, ut contemptis impijs illis ipsi sese parent ad diem illam certissimam quidem, sed neminē
tamen cognitam. Porro hæc omnia argumētis agit pressis et densis, euidētibus atq; clarissimis. Stylus enim gra-
uis est, sed argumentum facile pijs, et quod singulis propemodum uerbis maxima offerat mysteria.

INSCRIPTIO.

Symeon Petrus seruus & apostolus Iesu Christi his qui æque pres-
tiosam nobiscum sortiti sunt fidem in iustitia dei nostri & seruato-
ris Iesu Christi. Gratia uobis & pax multiplicetur per agnitionem dei
& Iesu domini nostri.

Fides.

Inscriptio hæc exposita est. Continet scriptoris nomen, & docet quibus sit scripta: ijs quoq; felicitatem pro more epistolari imprecatur. Scriptor est Symeon ille Petrus apostolus. Hic scribit omnibus qui ἰσότητες, id est æqualem siue eiusdem pretij cum eo fidem sortiti sunt. Hoc est, fidelibus in Christū omnibus, Asianis tamen præcipue. Cæterum non dicit omnibus æqualia obtigisse dona per fidem: sed monet à fide arceri neminem, siue is Iudæus sit, siue Gentilis, sed & omnes Christianos in fidei dono æquari. Non præfert se alijs, sed omnes Christo fidentes alloquitur ut fratres. Fides uero illa innititur in iustitiam dei & seruatoris Iesu Christi. Id quod bifariam exponi potest. Vel quod fides innitatur iustitiæ, hoc est ueritati & promissioni dei: Vel quod fides sit iustitia propter Christum qui nobis à deo datus est sapiētia, iustitia & sanctificatio. Est & illud obseruandum quod dixit, Pacem multiplicari per agnitionem dei & domini nostri Iesu Christi. Hic enim dixit, Qui ederit me non esuriet, & qui crediderit in me non sitiet unquam.

CAPVT I.

T eius diuina uirtus omnia nobis largita est quæ ad uitam ac pietatem pertinent, per agnitionem eius qui uocauit nos per gloriam ac uirtutem, per quæ pretiosa nobis ac maxima promissa donata sunt, ut per hæc efficeremini diuinæ consortes naturæ, si modo refugeritis à corruptione quæ est in mundo per concupiscentiam.

Omnia nobis in
Christo dedit
pater.

Confirmaturus fratres in fide Christi ipsosq; ad uitæ innocentiam hortaturus com-
modum in capite negotij totam summam religionis in breuia uerba restringit. Cumq; paucis & citra expolitionem dicere potuisset, Deus in Christo Iesu omnia ea nobis suppeditauit abundantissime, quæ ad uitam & pietatem pertinent: maluit tamen istud efferre per admirationem, Vt eius diuina uirtus, &c. Vt autē particula admiratiua est, quem-
admodum & quàm sapius. Notissimus est literatis ille uersiculus poëtæ,

Vt uidi, ut perij, ut me malus abstulit error.

Græce est ὡς. Et grammatici hoc Homeri carmine eius significationem exponunt,

ὡς ἀγαθαὶ φρένες ἢ ἄρ' ἐχέφρονοι πῶλελοιπέη.

Id iam sic reddunt, Dii boni quàm bonæ mentes (bona indoles) erant prudenti Penelope. Licuisset itaq; & interpreti nostro neglecta uerborum obscuritate sensum copiosius & dilucidius reddere, O quàm abūde omnia nobis largita est diuina uirtus, &c. Ad hūc modum restituenda sunt etiam Germanica, O wie hat vns die Göttlich krafft alles so vollkommen gegeben, das zu dem läben vnd Göttlichem wäsen dienet. Est præterea amplificatio in eo quod non dixit deus, sed Diuina uirtus. Augustius enim est hoc, significans ineffabilem dei potentiam & uirtutem, à qua ipsum sacra scriptura dominum Sabaoth, id est exercituum appellat, pro quo LXX. interpretes ferè transtulerunt, ὁ κύριος ἢ ἡ δυνάμειν, id est dominus uirtutum, Aquila uero ὁ κύριος ἢ ἡ ἰσχυροειάτωρ. Obseruanda est & accurata in dicendo diligentia. Cum enim dixisset, Diuina uirtus omnia nobis largita est, ne quis in dictione Omnia luderet, per interpretationem subdit, Omnia inquam dedit deus quæ ad uitam & uitæ pietatem pertinent. De reliquis enim quæ ad uitam & pietatem nihil pertinent nihil anxius est Christianus. Ita quidem & Ioannes apostolus scripsit, multa quidem & alia extare signa saluatoris, quæ non sint scripta in historia euangelica, ea uero quæ scripta sunt sufficere ad cognitionem Christi & uitam consequendam. Tota sanè religio partim consistit in cognitione dei & spe immortalitatis, partim in pietate uera in qua seruus dei in hisce exerceatur terris, donec ipsi obtingant cœlestia. Vtraq; dedit deus abundantissime. Sed quando, dices, aut qua in re? Respondet Petrus, Tum omnia nobis dedit deus, quum filium misit in mundum, id quod nobis tum primo reuelatum est, quum per fidem sanctam illum agnouimus. Christus enim dominus uocauit, id est asseruit nos διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, id est per gloriam & uirtutem, id est, per illud quod filius dei & homo uirtutibus sacer, hoc est hostia pura esset. Gloria enim

Ioan. 20.

nim & apud Ioannem ponitur pro diuinitate filij. Ad clariorem superiorum expositio-
 nem faciunt & sequentia. Hoc enim dicit, Cum autem orbi donasset filium deus, tum
 sane pretiosa & maxima nobis promissa, olim per prophetas adumbrata, fidelibus ex-
 hibuit: nimirum ut per hæc, id est per agnitionem dei atque filij eius efficeremur diui-
 næ consortes naturæ: hoc est ut in Christo haberemus immortalitatem & uitam sem-
 piternam. Deus enim natura incorruptus immortalis & æternus est: & eadem gloria do-
 nat cum Christo omnes eos qui sibi credunt. Hæc uero de eo breuiter dicta sint, quod in
 Christo nobis omnia dedit pater. Sed quid ista (ais) ad institutum Petri faciunt? Per multum
 sane. Nam qui audit omnia quæ ad uitam uitæque pietatem pertinet, semel esse in uno ali-
 quo tradita, noua & aliena nec audit nec expectat amplius, imò repudiatis facile reliquis
 omnibus receptis semel adhæret firmissime. In hoc autem instituit orationem suam Petrus
 ut fidelibus persuadeat, in recepta religione perseuerent, utpote quæ absoluta & nullius
 rei indiga sit. Quod si priori sæculo persuasum fuisset scripturis sacris omnia quæ pieta-
 tis uerique cultus sunt cõprehensa esse, nõ haberemus nunc tot Decreta, Decretales, Sum-
 mas, Sententias & Sententiarios: imò si uel isti saperemus & uel hodie crederemus scri-
 pturis canonicis omnia esse comprehensa quæ ad uitam pertinent, non ita pertinaciter
 digladiaremur pro constitutionibus humanis. Sed ualeant stulti, & qui sordent sorde-
 scant adhuc. Porro consequenti conditione aditum sibi parat ad adhorrationem innocen-
 tiæ. Pulchre autem necuntur omnia. Dixerat nos per Christum in eum euectos gradum, ut
 aliquando consortes diuinæ naturæ futuri simus. Iam uero æquum est ut incorruptio-
 nem & immortalitatem cœlestem expectantes, à corruptione abstineant terrena. Vnde Pe-
 trus ait, Efficiemini diuinæ consortes naturæ, sed si refugeritis à corruptione. A qua ob-
 secro? Quæ in mundo est, & quæ in concupiscentia est. Corruptus enim mundus, corrup-
 pit & concupiscentia mala. De quo & Iacobus Iaco. 1. & Ioannes 1. Ioan. 2. Quod autem in
 Christo & scriptura canonica omnia ad uitam necessaria dederit & reuelarit deus, non
 modo Petrus docuit, sed & Paulus disertis uerbis ad Coloss. 2. & 2. ad Timoth. 3. cap.

Ioan. 1.

Lapsus nostri
seculi.

Innocentia.

Toto itaque studio huc incumbite, ut in fide uestra subministretis uir-
 tutem, in uirtute uero scientiam, in scientia uero temperantiam, in tem-
 perantia uero patientiam, rursus in patientia pietatem, in pietate autem
 fraternam charitatem, in fraterna uero charitate dilectionem. Hæc enim
 cum uobis adsint & exuberent, haud otiosos nec in irritum laborantes
 efficiunt ad domini nostri Iesu Christi cognitionem. Nam cui non ad-
 sunt hæc, is cæcus est, & manu uiam tentans, oblitus sese à ueteribus pec-
 catis suis fuisse purgatum.

ἡγοῦσα τὸ ὅλον δὲ, de uerbo ad uerbum sonat. Et hoc ipso uero, siue, Et in hoc ipsum au-
 tem. Loquutio est, pro qua nos reddimus, Toto itaque studio, &c. Poterat & sic exponi,
 Eius rei gratia date operam, &c. Iam palam inuitat ad studium innocentiam. Erant enim
 tum quoque sicut & nostro sæculo multi sunt qui ore quidem Christum confitebantur,
 at uita Sardanapalum referebant. Hos in præsentiarum increpat & sanctos instituit ac ad-
 monet. Virtus autem gradatione festiua, qua propè uirtutes omnium maximas ueluti in
 fertum concinnauit pulcherrimum. Paraphrastes ista paucis quidem sed aptissimis expo-
 suit sensibus, cuius uerba ascribere non piguit. Sunt autem hæc, Innocentiam semel lar-
 gitus est deus, eam non satis est tueri, sed omni studio admittentes saragite, ut benefactis lo-
 cupletemini, ne fides sit otiosa, sed hanc comitetur probitas, ne quid agatur dicaturue,
 nisi quod honestum est. Probitatem excipiat scientia, ut non solū sequamini quæ recta
 sunt, uerumetiam perspicatis quid, quo loco, apud quos, quatenus & qua ratione sit agen-
 dum. Scientiam comitetur temperantia & animus inuictus aduersus omnes illecebras mun-
 di sine flexu constanter sequatur id quod optimū esse iudicauit. Temperantiam iunga-
 tur patientia, ut dum benefacitis, mala fortiter toleretis. Nam quos blandimenta mundi
 nõ emolliunt hos aliquies frangit impatientia malorum. Patientiam ad sit pietas, ut quicquid

Virtutum coro-
na.

Fides.

Virtus.

Scientia.

Temperantia.

Patientia.

Pietas.

Fraterna chari-
tas.

Dilectio.

Deute. 28.

Ioan. 15.

Luc. 13.

Fideles electio-
nem efficiunt
firmam.

agitis aut patimini ad dei gloriā referatis. Pietatem comitetur fraterna charitas, ut quem admodum deum amatis propter ipsum, ita illius gratia diligatis omnes qui deum profitentur. Fraternali charitatem augeat cumuletq; dilectio, quæ bene mereri studeat de omnibus, non solum de pijs & Christianis, uerum etiam de impijs. Atq; hi sunt fructus euangelicæ fidei. Hactenus Erasmus. Sequenti uero sententia palam affirmat in his summam ueræ consistere pietatis, maxime si exuberent, id est si incrementis indies assurgant usq; ad plenam mensuram adulti Christi. Sensus autem est, si in istis fueritis toti, tum sanè testabimini quod non frustra agnoueritis Christum. Quidam enim Christum frustra cognoscunt, qui uidelicet uerbis ipsum confitentur, factis autem negant. Subditur enim & à Petro contraria sententia, Cui uero hæc non adsunt, is cæcus est manuq; palpans, oblitus sese à ueteribus peccatis fuisse purgatum. Qua nimirum alludit ad illam diram dei execrationem in lege, Percutiet te dominus amētia & cæcitate ac furore mentis; & palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, & nō diriges uias tuas. Quibus non absimilia prodidit & Isaias in cap. 59. Breuiter, Cæcus iter quidem instituit, sed ubiq; impingit, nec certam rationem habet, palpitat itaq; ita & hypocritæ fideiq; simulatores speciem sanè habent pietatis, sed ubiq; impingunt, circumaguntur in uoluptatibus mundanis, & ueram Christi uiam non uident. Alijs enim intelligerent se à Christo non in hoc liberatos esse à peccatis, ut in iisdem pergāt acrius nouaq; accumulēt identidem, sed ut semel peccatis mortui, reliquum uitæ tempus Christo ac iustitiæ in pœnitentia uiuant. Atq; hoc illud ipsum argumentum est quod & D. Iacobus in epistola sua copiosius tractauit. Quæ omnia mire quadrāt in nostri sæculi homines, qui & ipsi fidem iacentes fructibus fidei carent, omni modo sterilibus arboribus similes, quæ proculdubio excidentur ni ueniam sibi pœnitenti uita impetrent,

Quapropter fratres potius operam date ut uocationem & electionem uestram firmam efficiatis. Hæc enim si feceritis, non labemini unquam. Siquidem ad hunc modum abunde subministrabitur uobis introitus in æternum regnum domini nostri & seruatoris Iesu Christi.

Illatio est. Planis enim uerbis iam adhortatur ut pietati insistant. Commodis autem utitur uerbis, ut permoueat. Annitimini, ait, ut uocationem & electionem uestram firmam efficiatis. Ampla & augusta hæc est sententia, illorum refellens blasphemam uersaniam qui aiunt, Si electus sum planè citra meam fidem & iustitiam seruabor, nimirum per solam dei uocationem. Si uero electus non sum, non proderunt quicquam iustitiæ opera. Petrus enim multo commodius & syncerius iubet ut nos electionem & uocationem nostrā efficiamus firmam. Non quod infirma sit apud deum electio. Stat enim illa immobilis, ut in Romanis docuit Apostolus, sed quod ordo sit in electione & uocatione, ut ostendimus in cap. 1. epistolæ prioris. Quos em̄ elegit hos ad se trahit ac uocat prædicatione euangelicâ; quos autem uocauit, hos fide iustificat; quos uero fide iustificauit, hos in pietate & moribus sanctis cōformes reddit imagini filij sui. De pietate ergo et moribus sanctis loquēs Petrus, rectissime electionē, inquit, uestrā firmam efficite. Moribus enim sanctis perficitur electio. Nam uocationē dei sequitur uitæ sanctimoniam. Proinde qui uitæ impurius sunt prodūt se alieniores esse à uocatione dei. Atq; hoc fortassis nomine D. Augustinus non omnino male fertur dixisse, Qui elegit te sine te, nō saluabit te sine te. De ordine & dispensatione salutis loquimur, nō nescij alijs nihil deberi uiribus nostris, sed gratiæ & merito Christi omnē deberi gloriā. Addit Petrus aliud argumentū quo permoueat, Hæc si feceritis ου μὴ πηλασῆτε, nequaquā labemini unquam. Id est, nō excidētis aut aberrabitis à uia ueritatis. Aberrant enim à ueritatis scopo qui contēptis litteris sacris sectantur humanas traditiones. Ad expositionem huius sententiæ pertinet & sequens, Siquidem ad hunc modum πλοσίως abunde subministrabitur uobis introitus in regnū dei; quasi dicat, Non est quod nouū aliquod doctrinæ genus amplectamini. In hoc enim habetis quod ad salutem consequendā sat est. Proinde non immerito miretur quis quæ egerit Pontificios insania, quod decreta quædā & obseruationes traditionum humana-

humanarum ad salutem credidere necessarias, Ruunt hic istorum omnia uelut otiosa ac inania ad salutem. Diuinis abunde subministratur nobis introitus in uitam æternam, Perstemus itaq; in traditione Christi & doctrina apostolorum.

Quapropter haud negligam uos semper commonere de his, tametsi sciatis & confirmati sitis in præsentis ueritate. Attamen iustum arbitror quãdiu sum in hoc tabernaculo, excitare uos per cõmonitionem, cum sciam breui futurum, ut deponam hoc tabernaculum meum. Quemadmodum & dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo igitur semper operam, ut uos post exitum meum horum mentionem face re possitis.

Obiter inserit nunc qua occasione quibusue de rebus scribere hanc cõperit. Oratio- *De monumētis*
nem autem ipsam sic connectit. Cum itaq; certò cõstet quod hæc, quam tradidimus uo- *& scriptis apo-*
bis, unica uera & absoluta sit doctrina & religio sana, non potui non hac uos submone- *stolorum.*
re epistola, ut in hac ipsa pergatis & perseueretis usq; in finem. Porrò ne isti obijcerent, Igitur de fide nostra dubitas? præuenit & ait, Scio equidem & doctos, & longo pietatis progressu confirmatos uos esse in illa ipsa ueritate ad quã nos hortamur: nihilominus non inutile uobis futurũ credidimus, si subinde eandẽ uobis rem inculcaremus, & calcaria adderemus currentibus. Hoc enim certò scio quod breui sim moriturus: unde prius memoraculũ aliquod pium apud uos deponere uolui, per quod æternũ apud uos prodessem uiueremq;. Nam uolentibus subinde uobis epistolas nostras nostri imò doctrinæ nostræ meminisse licebit etiam post obitũ, cum post fata loquentẽ audire non detur amplius. Hæc de sensu apostoli. Iam plurima hic occurrunt monenda. Primũ quod salubris est cõmonitio, tametsi in pietatis summa & doctrina Christiana nihil aut parũ nobis deesse uideatur. Deinde quod mira proprietate & similitudine appositissima Petrus humanũ corpus scenã siue tabernaculũ uocauit. Ducta enim est metaphora à tentorijs, quæ quod homini oberranti & nullas sedes fixas habenti sunt, id corpus homini. Extãt quædam apud D. Paulum ad Heb. 11. & 2. Cor. 5. quæ hunc locum nonnihil explicant. Porrò apud Ioan. in 21. exponitur copiosius quod hoc loco Petrus paucis annotat. Dicit enim ad Petrũ dñs, Amen amen dico tibi cũ esses iunior cingebas te & ambulabas quò uolebas, cum autẽ senueris extends manus tuas & alius te cinget & ducet quò non uis. Postremo uidemus quo loco quòue gradu literæ sanctorũ dei hominum sint habendæ. Apostolos & apostolicos uiros dederat nobis deus doctorũ loco. Ceterũ cum homines essent & proinde mortales qui saltem uno alicui sæculo prodesse poterãt docẽdo, uisum est uiris optimis & nostri studiosissimis totum doctrinæ suæ genus summarie immortalibus credere literis, atq; ita se totos transmittere ad posteros. Quapropter ingenue fate- *De ueneratio-*
mur ueras apostolorũ, prophetarum & omniũ sanctorũ ueterum olim in fide mortuo- *ne & reliquijs*
rum reliquias & monumenta literas esse ab ipsis scriptas, non corpora sepulta. Habent sa- *sanctorum.*
nẽ corpora suam quoq; spem, sed nos in sanctis dei non carnem, non sanguinem, non ossa, non staturam & habitum corporis miramur, sed animum diuinum, purum, syncerum, integrum. At libri testimonia & indices adeoq; & specula quædam formæq; animi expressissima sunt. Veræ itaq; sanctorum reliquiæ nobis uenerandæ ipsi sanctorum libri sunt, in quibus animum & spiritum illum suum planẽ nobis delinearũt, & ceu testamento delegarunt. Proinde præposterũ sunt qui craneum decaluatum exosculantur, at ipsum capitis sensum non magni pendũt. Qui uero diuorum intercessionem ex hoc loco approbare uoluerunt, inscitiam suam prodiderũt. Non enim dixit Petrus, Efficiam ut post obitum meum me inuocetis: sed, In hoc scribo (ait) ut etiam me mortuo habeatis quod doctrinæ olim à me traditæ admoneat.

Non enim arte compositas fabulas secuti, notam uobis fecimus domini nostri Iesu Christi uirtutem & aduentum, sed qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem. Acceperat enim à deo patre honorem &

gloriam, uoce ad illum delata huiusmodi, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitū est. Et hanc uocem audiuius ē cœlo delatam, cum essemus unā cum illo in monte sancto.

*Authoritas sententiæ
dei Christianæ.*

Redit ut fidelibus approbet eam religionem in qua tum agebant certam, ueram & ab solutam esse, nimirum ut illos permoueret, in hac perstarent huicq; immorerentur. Id porro exquisitis agit uerbis & argumentis. Principio in genere dicit, Cæterum nos qui orbi nunciauimus Christi Iesu uirtutem & aduentum, non fabulas quasdam sequuti sumus, sed illud quod oculis nostris uidimus annunciauimus. Deinde speciatim exponit quid uiderint. Atqui in illis uerbis hæc potissimum consideranda sunt nobis, Quod totum Christi negotium in aduentum & uirtutem partitus est. Aduentus habet præstituta illa à prophetis tempora & aduentum illum in carnem & mundum. Virtus uero comprehendit diuinam Christi uim, miracula, doctrinam, quod ipse fidelium uita, salus, hostia, iustitia & redemptio est. Hoc itaq; dicit, Quæcunq; de Christo diximus, quomodo is in mundum uenerit, quanta cum uirtute salutis hoc negotium peregerit, non ex fabellarum protulimus arcanis, sed ex confessæ ueritatis cōsensu. Opponit enim testimonio ut sic dicam oculato, arte compositas fabulas. Quales erant olim philosophorum argutæ magis quàm salubres disputationes, & poëtarum figmenta quædam, à uero quidem desumpta, sed propter uanitatem hominum mendacijs inuoluta. Nihil igitur fallaciæ, nihil artis, nihil persuasionis, nihil conspirationis aut doli mali quisquam in doctrina nostra latitare credat. Quæ enim docemus rustica prorsum simplicitate absq; uerborum fucis phaleris & inuolucris, absq; sophismatis & humanis argutijs auditori proponimus. Visa enim narramus & cōperta. Iam quis nescit certiora esse quæ cernuntur quàm quæ audiuntur? Horatius certè fatetur,

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

*Expositus locus
Matth. 17.*

Et Ioannes apostolus non absimili fiducia orditur epistolam suam, Quod erat ab initio, quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, &c. Per Maiestatem uero intellexit Petrus gloriam illam filij dei quam uiderunt in monte. Nunc enim ex omnibus Christi cum discipulis factis id solū producit quod in monte sancto dominus corā discipulis transfornatus legitur apud Matthæum in 17. & Lucam in 9. cap. nimirum quod in ea historia semel omnia Christi mysteria sint comprehensa. Ea nos paucis hoc loco perstringemus. Iesus ergo ostensurus discipulis suis quod à deo patre missus sit in orbem redemptor & doctor, cui consentiant lex & prophetæ, & in cuius manu sit uita & immortalitas, selectis ex omni turba tribus, Petro, Ioanne & Iacobo, ut absolutior esset testium numerus, subducit illos in montem uehementer excelsum, ipsa loci celsitudine declarans se nihil humile sed arduum & cœleste quippiam traditurū. Nam in montis cacumine protinus coram illis transfiguratus est, id est, eadem corporis manente substantia aliam induit formā & illustriorem quidem illam. Refulsit enim facies eius in morem solis, & uestimenta eius albicarunt in morem niuis & lucis. Sic enim gustum ipsis exhibebat aliquem diuinitatis, imò immortalitatis & gloriæ futuræ. Simul autem comparuere Moses atq; Helias & ipsi gloriosi. Hi colloquebantur cum ipso. Dicebant autē excessum eius quem completurus erat Hierosolymis. Quæcunq; enim Christus passus est, quæcunq; egit, non secus egit nec aliter passus est quàm prophetæ & ipsa lex prædixerant. In Christo ergo consentiunt lex & prophetæ. Christo testimoniū ferunt lex & prophetæ quod ipse sit uita credētium. Discipuli ubi tanta uiderent ipsis præsentibus agi, propemodum exanimati sunt, adeoq; ipse Petrus spectaculi maiestate totus sibi ipsi raptus cupit eius loci sempiternus fieri in habitator, oblitus omnium eorum quæ aliquando uiderat in terris, in quibus somnia & umbras uerius quàm res ipsas miramur atq; cōplectimur. Magna quidem hæc sunt, sed maiora sequuntur. Protinus ergo lucida nubes, quæ nullibi non in sacris creatori suo officium præstat suum, obumbrat ipsos, Christum tamen in primis,

primis, cui pater cœlestis maximum sanè confert testimonium ilico. Nam uox è nubecilla lucida, nimirum à magnifica gloria, id est à magnifico deo, qui ob maiestatem inedicibilem ipsa dicitur gloria, audita est quæ dicebat: Hic est filius meus dilectus in quo placatus sum, ipsum audite. Hoc uero quid aliud est quàm approbatio quod Christus dominus uerus sit Messias, naturalis filius dei, adeoq; & patri æqualis & dilectus, in quo sibi complacuit uniuersam inhabitare plenitudinem, & per eum sibi reconciliare quæ in cœlo, & quæ in terra: & quod hunc nobis dederit in doctorem, lucem & exemplum uitæ, in quo habeamus omnia? Abeant ergo posthac ad Cynosarges quicunq; alios nobis doctores præcipiūt audiendos, quicunq; alios intercessores, aliæue ad salutem media ostendunt. Vnus Christus proponitur nobis doctor & redemptor, in hoc uno & solo omnia habet fidelis anima. Vnum & solum celebrare omniū sanctorum prophetarum, apostolorum & apostolicorū uirorum uoces, uota & scripta, quæ & summa cum animi lætitia & promptitudine propter Christum suscipimus, exosculamur & ueneramur: cætera uero quæ ihs non consentiūt, ut inutilia & impia execramur. Satis nobis est Christus summi dei unicus filius. Sed ad Petrum redimus, qui miro cōsilio ex omnibus Christi dictis & factis hoc longe sanctissimum & saluberrimum delegit, in quo patris cœlestis de filio & doctrina eius & apostolorum habemus testimonium, ut posthac, nisi uolentes & malitiose de ueritate religionis Christianæ dubitemus, quā hic audimus atq; uidemus tot tantisq; approbatam esse testimonijs. Perstemus ergo ô fratres in recepta ueritate. Doctrina enim nostra ueritatis doctrina est cœlitus delapsa, quæ uincet in æternum.

Et habemus firmiorem sermonem propheticum cui dum attenditis ceu lucernę apparenti in obscuro loco, recte facitis, donec dies illucescat & lucifer exoriatur in cordibus uestris.

Satis erat credentibus testimonium patris, sed nondum omnes credebāt euangelicæ *Euangelium in historia & prædicationi apostolicæ, ergo propter istos, Quod si (inquit) cuiquam infirmiora uideantur quæ diximus, proferemus prophetarum testimonia, quibus isti fortassis plus credent. Quod autem nos de fide Christiana docemus, idem ante nos docuerunt prophætæ. Cuius quidem rei argumenta quædam ostēdimus in cap. 1. Firmiorem ergo dixit propter infirmiores in fide, nō quod firmiora testimonio patris crederet prophetarum testimonia, cum non ignoraret etiam prophetarum testimonia patris esse instinctum. Erant autem ex Iudaismo conuersi multi uehementer intenti prophetarum testimonijs, quemadmodum & de Berrhœensibus tradidit Lucas, quorum studiū hic approbat Petrus, dicens, Cui dum attenditis recte facitis. Est enim scriptura sacra ueluti lucerna quædam, ut ait Dauid in Psal. 118. Quemadmodum enim lucerna in obscurum locum posita oberrantibus niam aperit emergendi è tenebris: ita scriptura sancto proposito & mente fideli lecta educit ex erroribus in apertum ueritatis campū. Qui uero mente obscura & curiosa ad sacra accedunt, plus dispendij q̄ compendij sibi comparant. Proinde Petrus significanter addit, Donec dies illucescat & lucifer exoriatur in cordibus uestris. Habet autem allegoriam locutio. Diem præcedit lucifer diei nucus, at ipsa dies per incrementa quædam succedit illucescitq;. Iam hisce additur quod tropum explicet, Exoriatur in cordibus uestris. Ecce, In cordibus ait, non in cœli regia, exoriatur. Itaq; de augmento fidei & cognitionis Christi loquutus est, quam per luciferi stellæ ac diei amœnas metaphoras significauit. In hunc ergo finem legendi sunt prophetarū libri, ut in Christum tandem credamus, ut ipsa lux euangelica ipseq; lucifer Iesus Christus oboriatur in mentibus nostris.*

Si illud prius noueritis, quod omnis prophetica scriptura non sit priuatæ interpretationis. Non enim uolūtate hominis allata est olim prophetia, sed à spiritu sancto impulsū loquuti sunt sancti dei homines.

Quod semel ceperat clarius & copiosius hisce exponit, nempe in quem finē aut quo *Expositio sa-* modo canonica scriptura sit legenda, imò exponenda, Illud (inquit) Lectori propheta- *cre scripturæ.*

rum in primis erit obseruandum, quod scriptura prophetica ἰδίας ἰδιότητος οὐ γίνεται, id est propriæ interpretationis non fit. Hoc est quod illa non fit exponenda secundū cuiusq; arbitrium sic ut cuiq; fuerit uisum, sed quemadmodū ipse spiritus flagitat, qui prophetas inspirauit. Sequitur enim causa. Non enim uoluntate hominis allata est propheta, id est, prophetæ qui uaticinia prodiderunt, non ē suo sensu animicq; arbitrio ea prodiderunt, sed à spiritu sancto impulsu loquuti sunt dei homines. Idcirco uaticinia eorum iuxta spiritus quoq; instinctum, aut ipsa scriptura per sese, obscuriora uidelicet per clariora, sunt exponēda. Insignis est hic locus quo docemur illud in primis, Quod tametsi homines fuerint prophetæ, uaticinia tamen eorum non sint humana, sed sancti spiritus inspiratio. Deinde quod ea demum scripturæ expositio approbanda sit, quæ ex scripturis petita nihil dissidet ab ingenio diuini spiritus. De qua re disseruit & apostolus Paulus in 1. ad Corin. cap. 2. Aberrāt ergo qui humano iudicio æstimant sensum scripturæ. Cū enim de sensu alicuius loci contrauertitur, expositio uera uel circūstantiis, uel per contextum, uel per clariore, uel per contrariū locum erit ostendenda. Nō enim ualet hic locus ab autoritate, ut dicamus Thomas, Hugo, Lyranus, uel Gregorius eum locū ita exposuere, sed excutiendæ rationes cur sic exposuerint, & an expositio consentiat cum ingenio spiritus diuini, & quā sit fidei & charitatis regulæ conformis, sed de his aliās plura.

Hactenus uero de eo quod deus nobis in Christo omnia dedit, quæ ad uitam & pietatem pertinent, quodēq; fides siue religio Christiana, certa, uera & absoluta sit, approbata cœlestis patris et prophetarum testimonijs. Quæ omnia si qui intelligunt rectius ultrò in recepta ueritate perstant, cum uideant nihil posse uel excogitari, uel dici melius. Omnia enim extra Christum & canonicam scripturam tenebræ sunt.

CAP. II.

Fuerunt autem & pseudoprophetæ in populo, quemadmodum & inter uos erunt falsi doctores, qui clam inducēt sectas perniciosas, etiam dominum qui illos mercatus est abnegantes, accersentes sibi ipsi celestem interitū, & pleriq; sequētur illorū exitia; per quos uia ueritatis blasphemabitur, & ex auaritia faciētijs sermōibus de uobis negotiabūtur.

De falsis doctoribus.

Aliam inducit rationem, per quam constantiā illis in fide cōmendet. Ducta est à contrario. Est enim sensus, Quod autem tam anxie uos moneo deum in Christo nobis dedisse omnia: quod toties inculco perstandum esse in ueritate recepta, hinc est, quod certo noui uenturos pseudoprophetas, qui sint cōmentaturi noua quædā adeoq; & aliena & contraria traditis addituri. Hos autē cauere uelim. Cæterū nemo sibi cauebit, nisi prius persuasum habuerit omnia semel in sacris esse tradita quæ ueræ pietatis sunt. Hi enim uident nihil superesse quod istis relinquatur, quasi de nouo adiiciendum decernendūq;. Sic uidemus Paulum in 2. ad Timo. 4. cap. ardentissimis uerbis obtestari discipulum, imò quemlibet episcopum, ut in tradita disciplina, incorrupta mente & constanter pergat, & causam tandem subdere, Nam erit tempus cum sanam doctrinam nō sustinebunt, &c. Iam ne uanam crederent esse Petri de uenturis pseudoprophetis diuinationem, addit quod fidem faciat: Fuerunt autem iam olim & pseudoprophetæ in populo.

De his consule historias et prophetas sanctos.

Ab Antecessis enim trahitur argumentum: ut sit sensus, Nunquam defuere uel sanctissimo dei populo pseudoprophetæ. Semper enim infelix hoc loliū nimis q̄ feliciter excreuit in agro dominico, proinde ne nunc quidē cessabunt in ecclesia Christi falsi doctores. Falsos autē doctores uocauit uel eos qui cōtemptis sacris literis figmenta prædicant humana, uel sacras scripturas ad animi sui affectū libidinēq; detorquet. Sed ipse Petrus illos suis pingit coloribus. Certa enim attributa illis tribuit, certasq; notas & tanq̄ stigmata quædam ostendit, ut per hæc nemo non, nisi qui omnino nolit, sibi ab istis cauere possit. Ipso enī digito indicat quos uelit. Non secus ac si quis ita moneat, Si quis obuiā prodeat qui barba sit hispida & subrufa, facie torua, oculis micantibus, ueste stricta & uiridi, caligis indutus scissis & uarij coloris, tectus insuper pileo purpureo, hic ater est, hunc tu cauere memento. Ita enim Petrus, Venient, ait, falsi doctores, qui clam inducēt sectas perniciosas, qui dominum negabunt, uiam quoq; ueritatis blasphemabunt, & ex auaritia de fidelibus

bus sermonibus fictitijs negotiabantur. Descriptionem ergo & ueluti hypotyposim quandam pseudoprophetarum subiicit Petrus. Nos sigillatim perstringemus singula. Primum attributum est, *οιτινες προσάξουσιν αιρεσεις απωλειας*, id est qui subintroducunt *Subintroduce-
re haereses.* haereses perniciosas. Est autē in singulis uerbis, ut solet in omnibus uaticinijs, mira emphasis. Non ait, Inducunt haereses, sed subintroducunt: id quod Erasmus propriissime uertit, clam inducent. Non ergo palam negabunt scripturam sacram, non omnino negabunt deum, sed ista confidentes, aliquid de suo assuent, atq; hoc ipsum titulo pietatis ac ueritatis contegent, & imprudentibus ut uerum proponent. Haereses autem dixit sectas, id est institutum quoduis nouum humanū & à canonicis scripturis separatū ac alienum, in primis tamen quod perniciosum est, id est quod perdit, dum à Christo & uero abducit, aut dei Christi & ueritatis gloriam transfert. Sic enim Paulus ad Roma. 16. Obsecro, ait, fratres ut cōsideretis eos qui dissidia & offendicula **CONTRA DOCTRINAM** quā uos **DIDICISTIS** gignunt, & declinetis ab illis. Petrus ergo, Illi, inquit, nolent uideri hostes ueritatis, sed acerrimi propugnatores, cum sint fidelium pestes. Nam clanculo & aliud interim agentes inducent dogmata & instituta quaedam aliena & separata à ueritate canonica, ergo & perniciosa. Id quod factum uidimus & in priore illo & nostro seculo. Venit enim Valentinus & simulabat se dei ueritatis & Christi gloriā quaerere, interim uero ueris falsa & noxia dogmata aduersus incarnationē Christi miscuit, & ecclesiae corpus conscidit, rapiens multos in istud blasphemum uitae & doctrinae suae institutum. Successit Arrius presbyter quondam Alexandrinus & de religione Christiana sanctissime disputans, subtexit illud nefandū de inaequalitate patris & filij dogma, & totum penē Orientem in suas attraxit partes. In hoc numero recensendus uidetur & Pelagius Britto noxius haereticus, qui de operibus iustitiae quā officiosissime & admodum plausibiliter differens, tandem in animis auditorum sui fidutiam gratiaeque contemptum pestiferum sanē aculeum reliquit. Et nostro tempore inter euangelicā praedicationis hostes, professores Legum humanarum, neminem non audias ingeminātem, Quis negaret scripturas? Quis non crederet esse deum? Iamdudum audiuius de Christo & redemptione eius. Semper illius nobis euangelium est praedictum. Sed si interim quis facta & dicta uitaeque instituta, opiniones, dogmata, ritus, ceremonias, regulas, decreta, idē genus alia norit expendat & ad scriptam dei regulam examinet districtius, Deus bone quāta rerum dissimilitudo. Omnia enim istorum iuxta euangelion instituta sunt, & à communi ueritatis uia abducunt, & nouum quodpiam uitae genus praescribunt, instituant & defendunt. Nam ut ē multis uel unam illam Hydram monasticam protraham, An non ista clam in ecclesiam Christi irrepfit? An nō aduersum traditionem canonicam priuatum genus uiuendi, & uerē perniciosa secta esse coepit? Non ergo est ut multis inquiramus quibus de loquutus sit Petrus, cum ipsa res & usus nostri saeculi subinde ista exponant clarissime. Secundum attributum fere pertinet ad expositionem primi. In eo enim dixerat, quod sectas introducturi essent perniciosas. In hoc ostendit quo potissimum nomine sint perniciosae. Hoc potissimum quod istis dominum abnegant. *Abnegant uim
redemptionis.* Graeca penē euidentiora sunt, *ητοι ο αρνησαντα αυτους λεωνοτη αρνημενοι*, id est, Et qui se mercatus est dominū negantes. Significat autem istos non omnino negaturos esse Christum, sed ea potissimum parte qua salutaris est. Valentinus enim non omnino negauit Christum, sed ea parte qua hostia salutaris est pro peccatis mundi, Incarnationem enim negauit. Arrius uero diuinitatem Christi posuit in dubium, secundum quam dominus noster panis est uitae. Iam & Pelagius ea duntaxat parte Christum qua nos liberauit, negauit. Si enim ex operibus est iustitia, Christus frustra mortuus est. Et monachica pontificiaque religio tantum non adorat nomen Christi, sed si ritus decreta & cōmenta illorum expendas, dices nil unquam uirtuti passionis dominicae magis fuisse aduersum. Si enim unica hostia peccata nostra expiauit Christus, si semel oblatas, amplius non offertur: si hoc illi credunt, quid Christum offerunt quotidie? Si solus ille mediator, satisfactio, salus, intercessor & uita est, quid isti tot fingunt intercessores satisfactionis & iustitiae modos? Sed hoc illud ipsum est quod Petrus dixit, Negabunt Christū, sed ea maxime parte

qua redemit. Et redemptionis gloriã alijs tribuisse, & non uni Christo, est negasse Christum. Pudet me hoc loco recensere condonationum modos, Bullarũ siue Diplomatum artes, & alias huius generis impostrices blasphemias. Petrus certum & celerem istis impostoribus minatur exitium, dicens, Accersentes sibiipsis celerem interitum. Quæ sententia allusionem habet ad superiorem. Superius enim dixit, Subintroducunt sectas pernitiosas: hic addit, Sed his sibiipsis celerem accersent perniciem. Arrius enim cacãdo expirauit. Misere & insperato interiire & alia hæreticorũ monstra. Haud diu præ fuit Machometus. Paucissimos annos imperitãt in hunc usq; diem Pontifices Romani. Verum ego hanc Petri sententiã malim de uindicta domini exponere, quam illi in suum sibi caput consciscũt doctrina & uita impia. De pcena seductorum ipse Petrus paulò post pluribus aget. His addit, Et pleriq; sequentur illorum exitia. Testantur enim historiã quã multos semper habuerint uã sanie suæ sectatores hæretici Valentinus, Martion, Arrius, Donatus, Pelagius. Testãtur & nostra tempora quot habeat cultores Machomet & Papa. Causam indicauit apud Ioannem Christus, dicens, Si de mundo fuissetis, mundus quod suum est diligeret, sed ego selegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Porro illud in primis obseruandum est quod istorum religionem non uocauit fidem uel uitã institutum, sed exitium. Nam istorum dogmatis hæsisse aliud non est quã se in interitum demersisse. Solus enim Christus est uia, ueritas & uita. Nemo autẽ miretur hodie si uideat maxima quæq; regna & magnam hominum partem repugnare euangelio. Id enim futurum prædixerunt prophetæ. Tertium attributum est quod uiam ueritatis blasphemabunt. Porro non est nisi unica ueritatis uia, illa nimirum quam nobis in scriptis canonicis per Christum ad cœlos ostendit cœlestis pater, simplex quidem illa exposita & in arcum compressa. Hanc illi incessunt conuitijs, dicentes: Non omnia quæ ad salutem consequendã necessaria sunt, expressa esse canonicis literis. Apostolos enim nec omnia scisse nec omnia omnibus tradidisse. Scripturas sanctas esse obscuras, & aliquibus in causis steriles satis, & proinde constitutiones quasdam esse necessarias, eas quas ipsi condiderint, unde id protinus accusant hæreseos quod ipsis repugnarit, tametsi e sacris petitiu sit literis. Istud uero est uiam ueritatis blasphemare. Quartum attributũ ita sibi peculiare tenent Pontificij, ut nullos hic patiantur corruales. Ex auaritia, ait, factitijs siue confictis uerbis de uobis negociabuntur. Id est, Neglecta ueritatis doctrina figmenta quædam ex auaritia comminiscuntur, & hæc docentes nihil aliud spectabunt quã ut ex uobis sibi quã plurimum auferant lucri. Quis uero negare aufit Romanis Chanaanais, hoc est mercatoribus hætenus omnia religionis fuisse uenalia? Religio sanẽ illis nil aliud quã quæstus haberi cœpit. Non satis putabant esse si uiuos indulgentijs, uotis, Missis, donis, peregrinationibus, cultu diuorum, confessionibus, & id genus alijs nugis deprædarentur, nisi & à mortuis tributum exigere. Sed nemo uerbis queat assequi quanta impudentia isti sacra & prophana, auaritia sua inexplebili corruerint. Et cum tales sint hunc Petri locum de nobis exponunt, qui tamen sola canonica scriptura contenti, nullas insuper sectas subintroducimus, & mysteriũ incarnationis ita ueneramur & colimus solum, ut cætera præ hoc omnia contemnamus, unde & paucos habemus nostræ doctrinæ sectatores synceros. Viam ueritatis nullus nostrum blasphematur, humana duntaxat figmenta execramur. Quin & uictũ & amictũ habentes ijs contenti sumus. Pauperibus docemus offerẽdum esse si quis deo gratum munus offerre uelit. Neq; ullas profitemur deglubendi artes, neq; ulla didicimus uerba ficticia, quibus simplicioribus pecuniam extorqueamus. In nostrum ergo caput congerunt impudentes cuius ipsi sese reos esse negare non possunt.

quibus iudiciũ iam olim non tardat, & perditio illorum non dormitat. Nam si deus angelis qui peccauerant non pepercit, sed catenis noctis in tartarum præcipitatos tradidit seruandos in iudiciũ. Et prisco mundo non pepercit, sed octauum iustitiæ præconem Noẽ seruauit, diluuiò in mundum impiorum inducto.

Iam

Lata est uia
quæ ducit ad in-
teritum.
Ioan. 15.

Veritatem bla-
sphemant.

Auaritia,

Philip. 3.

Iam differit de iudicio & iusta pœna pseudoprophetarũ, qui felici rerum successu elati *Male perdẽtur sanctos persequuntur & opprimunt, putantes in gloria & uoluptatibus ueram confite falsi doctores.* re beatitudinem, neq; unquam futurum ut de ipsis commerita suppliia sumat deus. Sed Petrus, Nemo, ait, credat istos perpetuo uicturos impunes. Nemo seducatur à falsa ipsorum felicitate, quod hic ditescunt & suauiter uiuunt. Haud diu fruuntur hac usura falsæ felicitatis. Hæc si legerent & crederẽt multi non audiremus quotidie tot blasphemias uoces: Nisi religio istorum esset uera, haud illis tot obtingerent bona. Obtingunt sanè illis bona temporaria multa, sed saginantur his ad mactationem & interitum. Certò enim iudicabit ipsos deus. Id ne cui esset dubium exempla siue argumenta quædam subiicit ex sacris, quibus astruat falsos istos doctores diuino iudicio esse puniendos. Iudicium uerò usurpamus ad morem Hebraicum pro pœna et iusto supplicio. Primum argumentum ab exemplo sumptum per collationem à maiori ad minus est aptatum. Si angelis non pepercit, ne pseudoprophetis quidem parceret. Defectiua enim ac truncata loquutio sic erit adiecto membro facienda. Hic uerò amplificat horrendum supplicium quod deus de angelis sumpsit, ut & pseudoprophetis incutiat terrorẽ. Atq; hic locus est propter quem nonnulli forsã de hac dubitarunt epistola, quod nullibi in sacris reperiatur expressum quod hic citatur de angelis. Cæterum uidentur ipsa ex quarto capite Iob esse transcripta, ubi ad hunc modum legimus, Nunquid homo dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit uir? Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum consumentur uelut à tineas? Plura nos de iudicio dei quod sibi reseruauit curiosius disputare nolumus, eo contenti quod disertis uerbis scriptura Dæmones refert in tartarum præcipitatos æternum expectare iudicium quo unà cum omnibus seducto-ribus & seductis æternum doleant & excrucientur. Secundum argumentum à primo nihil differt. Sumptum est ex Genesi septimo cap. habet autem hunc sensum, Si ueteri illi sæculo non pepercit quod seductum esset & seductores haberet plurimos, certe nec impijs istis doctoribus, & seductis per ipsos parceret. Iam & prius sæculum satis mature *Noe præco iu- siliu.* monuerat per Noë iustitiæ diuinæ præconem, & nunc satis tempestiue monet per apostolos & apostolicos uiros, qui si contemnantur, supplicium certò sumetur de contemptoribus. Olim Noë octauus est seruatus (quam loquutionem probe reddidit Germanus interpres *selbachtet.*) Sic sanctorum numerus tametsi semper sit exiguus futurus, seruabitur à scabiæ hæreticorum & supplicio quod de seductoribus & seductis sumet deus.

Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæ in cinerem redactas sub- uersione condemnauit, eosq; fecit exemplum ijs qui impie forent actu-ri: & iustum Loth oppressum ab impudica conuersatione abominan- dorum hominum liberauit. Is enim oculis & auribus iustus, cum habi- taret inter illos quotidie animam iustam iniquis illorum factis excrucia- bat. Nouit dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos seruare.

Et hoc argumentum à superioribus nihil discrepat. Eodem enim refertur & eodem *Liberantur à modo aptatur quo & superiora, nisi quod in hoc quædam sunt apertiora. Principio e- domino pij.* nim excidium Sodomæ publicum uocat exemplũ, et Sodomitas in exemplum omnium impiorum esse subuersos, nimirum quod et ipsis non sit parsurus deus iustus si in impie- tate perrexerint. Deinde copiosius & planius hic loquitur de liberatione piorum. Quæ enim superius in exemplo Noë cœperat in absolutiora & tectiora fuerunt. Hic uero mul- tis agit, quomodo Loth à nepharijs oppressus, indies coactus sit uidere q̄ nollet. Quo ex loco illud quoq; liquido colligere licet, istud quidem typo esse gestũ. Nam hodie mul- ti quoq; uiri boni in ecclesia audire & uidere coguntur ab impostoribus ac seductoribus quod doleat. Sed liberauit uirum bonum dominus, poterit ergo uel hodie pios omnes

1. Cor. 10.

liberare. Erasmus monuit hunc locum paulò esse obscuriorem. Eum de uerbo ad uerbum ita transtulit, Aspectu enim & auditu iustus inhabitās inter illos, quotidie animam iustam iniquis operibus excruciatu siue explorabat. Significat autem Petrus illum cum oculos haberet sanctos & aures sanctas abhorrentes ab omni turpitudine grauer dis-cruciatum fuisse, quod uiuens inter illos cogere tur quotidie uidere & audire quæ nollet. Idem in Paraphrasi. Ex his satis declaratum est, ait, nunquam committere deum ut cuiquam sua innocētia sit frustra, aut ut cuiquam sua impietas sit impunita, etiam si ad tempus leniter fert aliquos, ut aliquando respiscant, etiam si patitur suos ad tempus aliquando tentari, tamen cum tempus adest nouit pios eripere. Iam enim sequitur generalis sententia siue Gnome quæpiam, Nouit dominus pios ē tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos seruare. Atqui miram emphasim habet uerbum Nouit. Cum enim sapiens iustus & bonus sit deus, nouit quid, quando & quomodo quidlibet sit faciendum. Ne ergo putemus quod iustorū sit oblitus si uideamus regnare impios. Nouit dominus iustus quid cuiq; debeat, quantum cuiq; concessum, quousq; quisq; progredi peruenireq; debeat. Quocirca cum ad terminos uentum fuerit præscriptos & illorum libidini & intolerandæ superbix, ambitioni, auaritiæ & crudelitati imponetur modus, & asserentur in libertatem filiorum dei omnes pñ, quin & rerum uertentur uices. Nam impij æternis supplicijs excruciantur, pñ uero æternis uoluptatibus ad satietatem fruentur. Hæc expendite diligentius ô fratres, qui nobiscum gemitis & corruptum adeoq; deploratum illud sæculum nostrum lugetis. Videntur sanè appetisse dies Noë & Loth, de quibus etiam in Euangelio dominus. Caueamus ergo ne mundanis delusi illecebris inuoluamur simul cum delusoribus & hypocritis, sed uigilemus potius solidi fide, ut possimus stare ante dominum,

maxime uero illos qui carnem sequentes in concupiscentia pollutionis ambulant, ac dominationem contemnunt, audaces, præfracti, qui gloria præcellentes non uerentur conuitijs incessere: cum ipsi angeli, qui sunt robore & uirtute maiores non ferunt aduersus sese apud dominum maledicum iudicium.

Supra nefanda.

Redit nunc ad descriptionem pseudoprophetarum. Desleat oratione in criminationem. Miro enim seruore persequitur illos. Hic duo illis impingit, Immūditiam siue scortationem & contemptum sancti magistratus. Cæterum orationem pulchre sibi nectit. Dixerat de Sodomitarū libidinosa & nefaria conuersatione, quam tandem igne & sulphure exciderit dominus: commodum ergo nunc ingerit, Puniet itaq; & illos potissimum qui nihil quàm carnis uoluptates sequentes, in concupiscentia pollutionis ambulant, hoc est, Qui sese fœdis libidinibus oblectant, imò totos sese hoc cœno immergunt & conspurcant. Atq; hic nisi castis parcerem auribus annotarem quid nobis uota pepererint monastica, & fictus ille sacerdotū cœlibatus. Verum ipsa res clamitat, ipsaq; testantur sæcula nostra, quod ab apostolicis istis, si dijs placet, uiris, totum illud sit, quod Petrus prædixerat futurum. Nam ab istis sacrosanctum damnatur matrimonium, scortatio uero & omnis generis libido & immunditia defenditur. Eos enim diris excruciat tormentis, qui ne fœdus urantur, coniugio se dedunt: at istos qui quod uouerunt præstare non possunt & impudentius quàm canes per omnia libidinis adulteriij stuprorum & scortationis genera grassantur, in delicijs fouent, honoribus augent, & ex ecclesiasticis bonis lautissime nutriunt, ut nunc hic si uspiam exclamare liceat, O tempora, ô mores. Posterius quod in illis accusat est contemptus magistratus. Isti, ait, non modo impuri sunt, sed etiam audaces & ἀυθάδεις præfracti & intractabiles. Nam autoritate publica præditos non modo contemnunt, sed & conuitijs incessunt. Id uitij iam per collationem amplificat, Angeli qui hominibus multo fortiores & maiores sunt, cum nunciorum uice funguntur, coram deo magistratui non impingunt maledicum iudicium, id est crimen audacius: at hi tantam sibi autoritatem, imò impudentiā sumunt ut uel opti-
mos

Dominationem contemnunt.

mos principes execrentur, excommunicent, dirisq; deuoueant. Sunt qui de malis exponant angelis. Iam uero quid cum optimis principibus egerint Pontifices Romani testantur historia: rursus quomodo assecclæ istius sese sanctis principum edictis legibus & ordinationi ciuili subduxerint, quomodo blasphemant uel hodie totam magistratus institutionem, testantur Decretales, Bullæ, & quotidianæ experientiæ. Porro nihil peccant qui principibus malis peccata, socordiam, uenale iudicium, luxum, neglectum iustitiæ & contemptum legum opprobrant, hoc enim faciunt & prophetæ, fecit hoc ipsum & Baptista: sed peccant qui uel magistratus functionē ut impiam damnant, id quod Catapostata uerissimi pseudoprophetæ solent, & qui magistratus legibus æquis non obtemperant, ijs sese eximunt, easq; contemnunt, id quod Pontificij omnes penè faciunt.

At isti ueluti bruta animantia, natura genita in capturam & in perniciem, in his quæ non intelligunt maledicentes in perditione sua peribunt, reportantes mercedem iniustitiæ,

Alij referunt ad superiora, ut hæc illa absoluant. Paraphrastes enim, At isti spiritibus, inquit, impijs sceleratioribus, ceu bruta pecora, nata in hoc ipsum ut capiantur & perdantur, cum non uereantur præfectis suis obrectare ac maledicere, ignorantes interim illud ipsum cuius gratia de illis maledicunt, quemadmodū corruptis suis moribus accersunt sibi perniciem, ita pecudum ritu peribunt, percipientes impiæ uitæ dignam mercedem. Cæterū uideri poterat noui criminis noua esse accusatio, ut crudelitatem istorum quam *Crudelitas.* exercent in pios notarit. Leonibus enim, pantheris & lupis natura ad rapiendum & sæuiendum pronis illos comparauit. Nesciunt bruta cur sæuiant in prostratos, iram & appetitum sequuntur magistros. Nesciunt & tyranni nostri cur nos persequantur. Nam quod doctrinam ueritatis calumniantur & hanc in culpa esse aiunt imprudenter agūt. Nam illam nunquam intellexerunt. Proinde & sanctos dei ita persequuntur ut non habeant in eos ullam causam. Verum istud quidem nō facient impune. Nam ut pecudum ferarumq; ritu sæuiuerunt, ita more insanientium luporum occidentur: & ut iniustitiæ studuerūt, ita iniustitiæ mercedem, interitum uidelicet æternum, recipient. Ita uidemus Petrum ubiq; supplicia intentare prophanis.

pro uoluptate ducentes si in diem delicijs fruuntur, labes ac maculæ, qui conuiuantes in erroribus suis, insultant uobis, oculos habentes ple nos adulteræ.

Luxum uitæ notat. Isti, inquit, sibi uidentur lumina esse ecclesiæ, sed re uera *καὶ λὸς καὶ κωμοί* *Luxus uitæ.* id est labes & inquinamenta sunt, *whist vnd vnflidt*, quorū merito puderet pigeretq; ecclesia. Causa, Existimant suauem ac magnificam uereq; beatam esse uitam, si prorsus exuto omni pudore, scædis uoluptatibus indies indulgeant. Erroribus autem & imposturis acquirunt ac lucrantur hoc quod tam turpiter absumūt. Petrus ergo, Conuiuantes, ait, in erroribus suis; Nec hoc solum, uerumetiam summe aliās miseris insultant petulantius, uelut insanis, qui præsentis uitæ commodis non fruuntur. Et cum nunquam non madeant uino & crapula distēti sint, libidine quoq; scæda ardent. Quocirca Petrus subdit, Oculos habentes plenos adulteræ: id quod multo uiuidius est quàm si dixisset, Libidinosi sunt. Nunc enim comparauit illos adulteræ mulieri procaci & lasciuienti, proinde lasciuos & prorsus impudentes illos fore significauit. Atq; hisce quidem tam affabre & tam scite molliculam istam prælatorum nostrorum & procerum ecclesiasticorum turbam delineauit, ut non uideatur uaticinium texuisse, sed rem gestam descripsisse. Isti enim uentrem pro deo colunt, in delicijs agunt, hypocrisi & superstitione lucrantur quod abliguriant, seductis insultāt. Quis enim nescit quod pecunijs per religionem falsam è nobis emunctis nos indies oppugnant? Quis deniq; nescit quod Romanenses, miseros Germanos ut beluas & stupidi ingenij homines contemnunt? Dum enim aliquid sperant se accepturos clamant, Alman bon Christian: at ubi peram euacuaris, grandis fies bestia, De libidine stupris & adulterijs istorum satius est nihil dicere quàm

pias aures offendere. Breuiter caret ferè exemplo quod istis hac in re uidetur esse leuicolum & parui momenti.

& qui à peccando cessare nesciant, inescantes animas instabiles, cor habentes exercitatum rapinis, execrabiles filij, qui relicta recta uia, aberrauerunt, sequuti uiam Balaam filij Bosor, qui mercedem iniquitatis dilexit, sed redargutus fuit de sua iniquitate. Animal subiugale mutum, humana uoce loquens prohibuit prophetæ dementiam.

In his primo accusat mentem in istis poenitere nesciam adeoq; & in peccatis induram. Deinde damnat in illis hoc potissimum, quod non satis habebant quod ipsi essent mali, nisi & alios si qui essent paulò leuiore in consortium luxuriæ pertraxissent. Id uero flagitij in sacris passim damnatur grauissime: & nostris illis tam est peculiare ut paucos habeant amicos quos non ista ratione sibi astrinxerint. Habet autem dictio Græca *ἀλεξοῦρες*, inescantes, allusionem ad aucupes qui illecebris quibusdam in rete pelliciunt aues. Sic enim isti conuiujs, munusculis & comotationibus quorundam hominum fidem sibi astringunt. Hinc auaritiam & rapinam istorum execratur. Non enim simpliciter dicit, Auari ac rapaces sunt: sed, Cor habent exercitatum (*durchriben*) rapinis & imposturis. Iam & illud accusat quod questus gratia quiduis facturi sint, & pro muneribus quidlibet dicaturi. Id iterum auget adiectio è sacris exemplo Balaam, qui, ut extat Numeri 22. capite, ob lucrum ijs maledicebat quos benedixerat deus. Id cum nostri quoq; soleant, multo rectius se Balaam Iesi & Simonis magi successores iactarent, quàm apostolorum uicarios. Atq; hic iterum miscet criminationi poenā pro more. Quemadmodum enim dementiā auari & corrupti prophetæ olim corripuit asina: ita nunc plebei & profus contempti homines successorum Balaam protrahunt imposturam. Merito autem talis patella tali contegitur operculo. Proinde nemo posthac gloriatur in errore. Deus enim uel de ipsis potest excitare lapidibus qui errorem, impietatem & impudentiam uestram protrahant, conuincant & conculent. Verbum domini manet in æternum.

Isti sunt fontes aqua carentes, nebulæ quæ à procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

Vana doctrina.

Recte comparantur falsi doctores fontibus carentibus aqua, & nebulis huc atq; illuc uento impulsis. Nam ad fontes recreantur sitientes. Nebulæ autem sitienti terræ pluuij spem faciunt. Ita doctores in hoc instituti sunt, ut anxias cōscientias uerbo ueritatis consolentur, & pluuiā doctrinæ salubris irrigent corda mortalium. Verum cum hi doctores noui euangelica consolatione neglecta, nouos quosdam confinixerint condonationis modos, id apud eos inuenient sitientes quod apud fontem aqua carentem inuenias, lutum & sordes. Dereliquerunt enim Christum fontem aquæ uiuæ & foderunt sibi cisternas quæ aquas non retinent salutare: de quibus multa dominus differuit in Euangelio Ioannis. Spem quidem præbebunt cōdonationis, non secus atq; nubes quæ piam uentorum procellis iactata solet spem facere futuræ pluuiæ. Sed ut illa ne guttulam quidem distillat, ita hi cum coelesti uerbo destituti sint, sitientis peccatisq; animam uana spe lactant. Nec interim impune. Nam quemadmodum ueritatis lucem tenebris inuoluerunt humanis, sic uicissim æterna caligo ipsos aliquando excipiet apud inferos.

Siquidē ubi uehementer fastuosa uanitatis uerba sonuerint, inescant homines per concupiscentias carnis uoluptatibus, eos qui uere aufugerant, eos qui in errore conuersantur, dum illis libertatem pollicentur cum ipsi serui sint corruptionis. Siquidē à quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est addictus.

Hiscē uerbis exponit superiorem parabolam, quod impostores isti miseris multa polliceantur, nihil autē præstent, imò magnificis pollicitationibus, ceu illecebris quibusdā in peccata

peccata rapiant. Pollicentur, ait, peccatoribus libertatem, id est peccatorum condonationem, quam interim ipsi non habent, cum fide in Christum careant & serui sint corruptionis. Hic appendit sententiam generalem, A quo quis superatus est, cuiusq; arbitrio uiuit, huic iure seruus dicitur. Eam forsan mutuauit ex s. capite Ioannis. Breuiter. Cæci sunt (inquit) cæcis ergo si uiam ostendant utriq; cadūt in foueam. Illud uero grauius est quod pollicitationibus suis non modo uana spe illudūt miseris, sed & maioris mali occasio sunt. Eos enim qui semel auferant scelerum turbam, pollicitationibus istis suis reuocant, ut postea confidentius in flagitiosorum uia ingrediantur, freti indulgentiis illorum. Equidem nostrū illud sæculum non nesciuit largitiones, bella, uenale iudicium, usuram, adulteriū, furtum, homicidia, inuidiam, ambitionem, luxum esse peccata mortifera, nec illa posse nisi sancta pœnitentia & sanguine Christi expiari: in hac si constanter perrexisset auferat perditionem, sed uoluptas & concupiscentia carnis remorabatur, huic suppetias ferebant largæ Pontificum indulgentiæ, quas cum miseri uiderent tam esse largas in eodem luto & errore confidentius hærebant. Videbant parua pecunia iustos etiam condonationum acruos posse parari. Mirandum uero qua fronte Romani Pontifices sub nomine apostolorum Petri & Pauli istas indulgentiarum nundinas cœperint instituere, cum diuus Petrus hac epistola nobis tam amice suaferit cauendum esse ab istis impudentibus mercatoribus. Quo simul & fidem suam liberauit. Nam si quis posthac istorum credit confictis uasamentis, persuasus quod Petri autoritate ista faciant, sua culpa sciens & uolens perit.

Nam si postquam refugerunt ab inquinamentis mundi per agnitionem domini & seruatoris Iesu Christi, tamen his rursus inuoluti superantur, facta sunt illis postrema peiora primis. Satius enim fuisset illis non cognouisse uiam iustitiæ, quam ubi cognouerunt, conuerti ab eo, quod illis traditum fuit, sancto præcepto. Verum accidit illis id quod uero prouerbio dici solet, Canis reuersus ad suum ipsius uomitum, & sus lota, reuersa ad uolutabrum cœni.

*Hæc legant qui
à ueritate recidunt
cognita.*

Non negat hisce uerbis pœnitentiam lapsis, quod multis Nouatianica tamen labe infectis uisum fuit, sed principio hisce exponit superiora, ostendēs quàm grauius peccent seductores & seducti: deinde graui oratione deterret à consuetudine peccandi, & continuo scelerum studio. Huc enim orationis ductu delapsus est, ut ad studium puritatis adhortetur, occasione accepta ab ijs qui à seductoribus in peccata pristina reuocati impudenter in ijs pergunt. Primum argumentum sumpsit ex historia euangelica, Matthæi capite 12. & Lucæ 11. Quibus locis pulcherrima parabola adumbratur quàm periculosum sit post ueritatem agnitam pristinis indies sordibus commaculati, adeoq; ad semel abnegatam impietatem redire. Secundum argumentum collationem habet. Præstiterat illis, ait, omnino non nouisse doctrinam euangelij, quàm post agnitam ueritatem, quæ docet deum fide delectari & sanctimonia, in impuritate per omnia libidinis & intemperantiæ genera grassari. Tertio loco subiūgit duplicem sententiam siue parœmiam. Vtranq; sumpsit ab immūdissimis animantibus cane & sue. Canes resorbent quod euomuerūt, id quod & Solomon citauit Prouerbiorum 23. Sues ab amne protinus recurrunt ad cœnum. Ita & illi solent qui post sanctam euangelij doctrinam redeunt ad porcinā uitam. Plura de hoc diuerbio Erasmus Chiliad. 3. cent. 5. adag. 13. Quod si cui uideatur hic locus Petri de peccato in spiritum sanctum esse exponendus, non magnopere reclamari, quod & argumenti genus hanc expositionem admittat, & certæ uideantur uerbis inesse notæ, quæ istum propè sensum indicent atq; euincāt. Certe multam inter se affinitatem habent pseudoprophetæ & peccatum in spiritum sanctum. Sed de his iudicent lectores.

*Grauius peccāt
qui sciētes peccant.*

Hæc iam alteras uobis charissimi scribo literas, quibus extimulo per commonitionem uestram synceram mentem, ut memores sitis uer

CAP. III.

borum quæ prædicta sunt à sanctis prophetis, & mandati nostri qui sumus apostoli domini & seruatoris,

Præstat scripturas tenuisse.

Iam uero canit receptui, colligens in quem finem hæc de falsis doctoribus scripserit, nimirum in hoc ut commoniti ab illis caueremus. Interim immiscet obiter unde hæc acceperit, quo plus fidei apud nos haberent. Ex prophetis enim & uerbis Iesu saluatoris nostri pleracq; decerpta sunt. Nam hi de uenturis pseudoprophetais et temporibus extremis multa uaticinarunt. Petrus itaq; Scio, ait, quàm synceri & alieni sitis ab omni doctrina & fide falsa, sed uolo interim ut posthac memores sitis uerborum domini Iesu prophetarum & apostolorum, quibus præmuniti in recepta ueritate possitis perseverare, ne uispiam pseudoprophetarum (quos illi uenturos sed cauendos monuerunt) blandiloquentia animi uestri corrumpantur. Hisce uero sibi commodum ad sequentia transitum struxit. Nunc enim de impijs postremi sæculi moribus scribit, ut monuimus in argumento epistolæ. Habet enim hæc causa affinitatem cum ea quam de pseudoprophetais tractauit. Cæterum hic non putauit necessarium esse copiosius ex prophetis & euangelistarum literis differere, aut ostendere ex quibus prophetis quibusue e locis singula decerpsit Petrus. Nam commentarij nobis plus æquo excresceret. Certe Daniel & Zacharias maxime in hoc argumento præ cæteris uersati sunt. Nostrum fuerit eorū probe meminisse quæ isti nobis bona fide tradiderunt, & quorum summarium quodpiam in præsentiarum contexit Petrus.

illud primum scientes, uenturos in extremis diebus illusores, qui iuxta proprias concupiscentias ambulent & dicant, Vbi est pollicitatio aduentus eius? Siquidem ex quo die patres dormierunt omnia sic permanent ut ab initio conditionis erant.

De illusoribus postremi temporis.

Diligenter describit quales impij illi postremi sæculi futuri sint, & qualia eorum consilia, quales sermones. Principio illusores uocat, non tam quod illis uerbum domini merus uideatur lus, quàm quod instructi sunt præstigijs & imposturis, quibus fallunt incautiores & non omni parte adhærentes uerbo domini. Hebræi eiusmodi genus hominum *דור* appellant. Deinde iuxta proprias, ait, concupiscentias ambulat. Id quod ex prioribus enascitur. Quibus enim uerbum domini & res diuinæ lus sunt, ipsi & uoluptas pro uita, & libido pro ratione est. Ut enim pro animi sui turpissimis cupiditatibus turpiter uiuunt, gulam sectantur, & genio duntaxat indulgent, ita etiam pro libidine sua docent & dicunt, quod cõgruit prostituta uitæ & moribus turpissimis. Iam ergo quid dicturi sint per mimesim indicat, Vbi (inquiunt) est pollicitatio aduentus eius? Nasum uero habet oratio omni parte audax & confidens. Abnegat enim & deum & iustitiam eius, & mortuorum resurrectionem, & diuinum præmium, idq; summo cum contemptu & risu. Qui enim iudicium abnegat, is & mortuorum resurrectionem & diuinum præmium abnegat, adeoq; deum ipsum. Si enim deus est, iustus est. At iniustus esset, si non esset futurum iudicium & præmium tam pijs quàm impijs pro ratione operum, fidei & perfidia cuiuslibet paratum. Additur & aliud per eandem mimesim, quo impie satis impiam prodant mentem. Mortui (inquiunt) sunt patres nostri, nec quisquam interim illorum reuixit aut redijt à mortuis qui nunciaret aliam præter hanc superesse uitam: nec quicquam in orbe à constitutione eius ad hunc usq; diem innouatum est, eadem semper orbis facies, ijdem semper nascentium & morientium uices, proinde cum hæc ita habeantur expectarem uel iudicium ullum, uel ullam mortuorū resurrectionem? Agè uiuamus hic dum uiuere conceditur. Istæ quidem Pfafforum minæ sunt & terriculameta, quibus nos uel decipere, uel tyrannidi suæ nituntur subiugare. Deus non curat nos, nec ullum nobis facessit negotiū, edamus ergo & bibamus, cras enim moriemur. Tales sunt & nostrorū quorundā porcorum uerius quàm hominum blasphemæ uoces, Quid nobis indies de fide, sanctimonia, iudicio, immortalitate inueteratam occinitis cantilenam? iam olim istorū nos piguit: agè de uoluptatibus, poculis & lepidis puellis differamus. Quid enim auspiciati

Ieremias 44.

auspicati nobis inuexit illa nupera religio: Olim dum scortaremur, potaremus & principum sectaremur stipendia, ad uorum succedebant omnia: at nunc cum isti obstreperi graduli nobis quædam de spernendo mundo, de amplectenda fide euangelica intonant, ad uersa habemus omnia: præstat igitur nouam istam doctrinam de euangelio contemnere & pristinum uitæ institutum sectari & lætari. Sed quid ad ista respondet Petrus?

Illud uero uolentes nesciunt, quod cœli iam olim fuerint ac terra ex aqua & per aquam consistentes dei sermone, per quæ is qui tum erat mundus aqua inūdatus perijt. At nunc qui sunt cœli & terra, eiusdem sermone repositi sunt, & seruantur igni, in diem iudicij & perditionis impiorum hominum.

Illi, ait, dicunt se nescire ullam rerum mutationem, res hominum eodem semper loco eademq̄ fortuna constitisse, sed illud interim nesciunt, imò nescire uolunt, quod totus fateretur orbis, illud nempe quod idem ille deus semel diluuiò in orbem misso totum aboleuit: maxime quod tum quoq̄ impij essent qui iudicium dei contemnerent, & prorsus illud ipsum facerent quod hic de illusoribus audiuimus. Ex eo autem facile licet colligere quod diuina iustitia non omnibus dormierit semper, sed de omnium sæculorum impijs semper sumpserit supplicium. Huic iam pulchre nescit propositionem instituti sui, deum iudicaturum pios & impios ipsumq̄ sæculum per ignem. Olim aqua immissa terram purgauit à sordibus, Cœli hæcenus perseuerarunt, sed & ipsi ad extremū diem purgabuntur igne, cum per ignē perdentur impij, sicut olim perierunt per aquam. Videntur autem hæc sumpta esse ex Isaiæ cap. 66. Porro quod in priori membro terræ meminuit, quod illa ex aqua & per aquam sermone dei siue uirtute diuina consistat, alludit ad 1. cap. Gene. ubi legimus, quod aquæ terram ex parte nudarint quam prius contexerant, magna simul aquarum ui in sublimi pendente.

Vnum autem hoc ne lateat uos, dilecti, quod unus dies apud dominum, perinde est ut mille anni, & mille anni ut dies unus. Haud tardat dominus qui promisit, quemadmodū nonnulli tarditatem existimant: uerum patiens est erga nos, dum non uult ullos perdere, sed omnes ad pœnitentiam recipere.

Dicat iam aliquis, Quando uero ueniet? Diu iam expectata est illa iudicij dies. Hunc & prophetæ priores minati sunt peccatoribus. Respondet Petrus, Cum semel constet diem illum certo uenturum, non refert admodum serius an maturius ueniat. Rectissime enim loquitur Paraphrastes, Nobis pro animo nostro quædā longa uidentur quædam breuia: at De nihil est, neq̄ breue neq̄ longum. In suis promissis non sequitur cupiditatem nostram, sed suum æternum & immutabile consilium. Vtitur autem sententia Moses quæ extat in Psalmo 89, quæ mire huc quadrat, est autem huiusmodi, Tu domine redigis hominem in puluerem, & contra dicis, Redite in integrum filij hominum. Quia mille anni ante te sunt, sicut dies hesternæ quæ præterijt, & excubiæ nocturnæ. Te illos dissipante somnus fiunt, ac subito sicut scœnū mutantur, Scœnū mane floret & crescit, uespere incisum arefcit. Sic te irato consumimur & in furore tuo deturbamur, &c. Ex quibus uerbis facile colligere licet quod non tam in hoc produxerit istud testimonium Petrus, ut expectationem leniret & tædium moræ discuteret pijs, q̄ ut præsentissimā impijs pœnam impêdere ostenderet. Quod ergo iudicij diem procrastinat dominus, quod pœnam differt diutius, nemo ita interpretetur (inquit Petrus) quasi ipse dominus nunquam sit uel iudicaturus orbem, uel puniturus impios, sed propterea spatium præscribit longius, ut peccatores inuitet ad pœnitentiam. Vnde & Paulus ad Romanos 2. Cur diuitias bonitatis & lenitatis dei contemnis? ignorans quod longanimitas dei te inuitat ad pœnitentiam. Hæc obsecro expendamus diligentius ô fratres, ne uspiam per impatientiam murmuremus contra dominum aut impingamus. Si tardior uidebitur

uindex nostri dominus, si benignior & lenior erga hostes nostros, meminimus quod deus non modo deus ultor, sed & deus longanimis sit, qui neminem temere opprimit, sed cuilibet spatium poenitendi concedit. Iam si ille hostis noster poeniteat, condonanda illi noxa, ut aliàs, & gaudendum nobis propter ouem restitutam. Porro si ille lenitate dei abutitur, certus sis quod diuina uindicta tarditatem supplicij grauitate compesabit. Certissimum enim illud Germanum prouerbium, *Lang gebeuet ist nit gscheneckt.*

*ἔοικε ἄστρον ὄρη
sonore et magno cum
impetu.*

Veniet autē dies domini sicut fur in nocte, quo cœli procellæ in morem transibunt, elementa uero præ æstu soluentur, terræq; & quæ in ea sunt opera, exurentur.

*Tale est illud,
Stellæ de cœlo
cadent.*

Planis iam sed horrendis uerbis describit futuram iudicij diem. Inexpectatus, ait, aderit dies illa. Dum enim dixerint, Pax & securitas, repentinus illis incumbet interitus: nec aliter obrepit illa dies mortalibus, q̄ fur nocturnus obrepit dormientibus. Id quod & Christus prædixit futurum Matthæi 24. & Paulus 1. ad Thessalon. 5. Iam quæ sequuntur hypotyposis sunt futuræ diei, & declarant nobis hyperbola quadam adeoq; & pro soporosa quanto terrore consternendi & quàm diris supplicijs impij sint afficiendi. Quod si quis simplicissime iuxta literam interpretetur, id quod magis mihi probatur, habet Augustinum uirum in scripturis sacris maximum de hoc loco doctissime disputantem libro de Ciuitate dei 20. cap. 19. Et hætenus quidē probauit deum iudicaturum orbem & puniturum impios, aduersus impiam illorum opinionem.

Cum igitur hæc omnia soluantur, quales oportet esse uos in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes & accelerantes ad aduentum diei dei, per quem cœli incensi soluentur, & elementa æstuantia liquefcēt. Sed cœlos nouos ac terram nouam iuxta promissum illius expectamus in quibus iustitia inhabitat.

Sanctimonia.

Deflexu quodam deferretur ad innocentiam, ad quam elegantibus argumentis hortatur, ut tandem in optatum feratur portum. Primum desumptū est ex re præsentis & aptum per collationem. Si, inquit, elementa per ignem expurganda sunt, quæ tamen nihil peccarunt, quantopere nobis annitendum, ut puri uitæq; innocentia præclari inueniamur in die illo? Atq; hoc quidem ipse beatorum locus flagitat. Noui enim cœli parantur iustis, iustitiæ ergo studendum ijs qui noui cœli uelint esse incolæ. De cœlo hoc nouo & terra noua legere est apud Isaiam in 65. & Augustinum libro de Ciuitate 20. cap. 16. Iustitiam per heterosim posuit pro iustis.

Quapropter dilecti hæc expectantes, date operam ut immaculati & incontaminati ab illo reperiamini in pace, dominiq; nostri patientiam salutem arbitremini, quemadmodum & dilectus frater noster Paulus, iuxta sibi datam sapientiam scripsit uobis etiam in omnibus ferè epistolis loquens de his, inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parumq; firmi detorquent, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perniciem.

*Epistole D. Pauli
commendatæ
à Petro.*

Illatio est ad superiora. Est enim sensus, Cum ergo rem expectetis tantam, præstat ut iudicium hoc tam rigidum semper præ oculis habentes, ita posthac uiuatis, ut ueniens dominus inueniat uos paratos. Quod si tardius uenerit, nihil aliud cogitate, q̄ quod mora trahatur propter peccatores quos saluare cupit dominus. Atq; hic Pauli simul epistolas commendat fidelibus. Tametsi enim apostolis ex æquo collatus esset spiritus sanctus, non tamen quisquam eorum alterius monumenta contempsit. Daniel ille desideriorum uir quo non fuit sapientior alter, orationes prophetarum, Ieremiæ in primis, legere solebat. Arrogantiæ ergo & superbiæ spiritu aguntur, qui optimorum uirorū optimos libros lectione dedignantur, nec quicquam approbant nisi quod scripserint ipsi.

Colligimus

Colligimus hinc quoq; quod similis & constans adeoq; & una omnibus fuerit aposto-
lis ratio prædicandi euangelij. Interim uero monet ut epistolas Pauli legamus animo
fideli ac uigilanti. Esse enim in ijs difficultia quædam, sed ijs qui in fide indocti & in reli-
gione parum sunt exercitati & firmi. Nam hi non tantum scripta Pauli, sed omnes alias
scripturas detorquent ad suam ipforum perniciem. Id enim his usuuenit quod aranæ
dulcem succum floris sugenti. Quia etenim uenenata est omne quod imbibit protinus
uertitur in uenenum noxium. Sic cum illi mente corrupti sint omne etiam quod legunt
prauis affectibus deprauant. Rectissime ergo monuit Hilarius, sensum scripturis nõ esse
inferendum, sed e scripturis petendum.

*Scripturæ diffi-
ciles, sed corru-
ptis.*

Vos igitur dilecti, posteaquam præmoniti estis, caute ne simul cum
alijs nefariorum errore abducti, excidatis à propria stabilitate, sed cre-
scite in gratia & cognitione domini nostri & seruatoris Iesu Christi.
Ipsi gloria & nunc & in diem æternitatis, Amen.

Hac clausula totam concludit epistolam, & in hac mira breuitate omnia penè cõstrin-
git quæcunq; fusius in tota epistola tractauit. Abunde, inquit, præmoniti estis, didicistis
quæ uera sit religio, didicistis quæ falsa, & quod ingenium seductorum & illusorum, re-
stat ergo ut firmiter in ccepta ueritate perseueretis, & ab artibus impostorum uobis ca-
ueatis diligētissime, crescatis autem in gratia & cognitione domini Iesu, Cui soli gloria
in æternum, Amen.

Conclusio.

Si uero nũc præstiti quod in operis initio pollicitus sum Christiane Lector, gaudeo:
sin minus, ueniam mereor, ut qui tibi prodesse uolui. Dandũ est etiam breuitati tempo-
ris nonnihil, qua oppressus uix relegere nõ iam dicam reuidere & expolire licebat quod
iam iam effuderam. Sed quid multis opus? eloquentiæ non studui, simplici quadam ra-
tione tibi sensum Petri aperire uolui. Tuum igitur erit opera nostra bene uti, & quod be-
ne & pie dictũ uideris, bene & pie uiuendo exprimere. Beati enim pronũciantur à Chri-
sto domino, qui audiunt uerbum dei & custodiunt illud.

FINIS.

GG

IN EPISTOLAM IO

ANNIS APOSTOLI ET EVANGELI

STAE CANONICAM COMMENTARIOLVS.

AD PIVM LECTOREM H. BVLLIN

GERI PRAEFATIO.

Vi uere cupis, Lector, uera ac uiua Christi philosophia imbui, huc accede. Siue em spectes illud Plauti, Pluris est oculus testis unus, quam auriti decē: siue hoc Socratis, Pluris est auritus testis, q̄ oculati decē: habes hic testē, fidei probatissimæ, dilectum Iesu discipulum Ioannem, tonitruum filium, qui in cena illa mystica pectori Dñico admotus, diuina mysteria exactissime & plenissime hausit, A quo nobis, ita disponente dei bonitate, erudira hæc & sanctissima emanauit epistola, præcipuum Noui testamenti decus: in qua breuitate mirifica & absolutissima, euidētius & perspicatius de pietate Christiana differui, quam omnes aliās omnium sapientissimorum hominum copiosissimi commentarij. In hanc ego pauca hæc commentatus, uolui eruditiores prouocare, ut ipsi proferant meliora: candidatos uero & rudiores iuuare, ut expeditius in sacris agant. Quod si ipse in locis difficilioribus aberro, ueniam precor. Nihil enim temere adsero, sed ita prophete uolo, ut iudicium sit apud sedentes. Ideoq; meliora doctus, lubens & uolens cedā. Non contemno spiritum sanctum in Apostolo dicentem: Spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur. Cæterum si sensero præexercitamenta hæc nostra pijs placere lectoribus, dabo et in Epistolā Pauli ad Hebræos expositionem. Tu interim orabis dominum pro me ac Tigurina nostra ecclesia. Mense Martio Anno 1532.

1. Corin. 4.

ARGUMENTVM EPISTOLAE.

Statu.

Iliberatiui generis est Epistola. Nam hortatur credentes, ut puritate uitæ & charitate fraterna, Christum exprimant. Initio autem totum Christi negotium paucis proponit. Deinde ne quis ex redemptione Christi peccandi sibi (id quod pleriq; tum quoq; solebant) arriperent licentiam, docet fidem in Christum cōgenitam sibi habere puritatem uitæ: ad cuius amorem & studium uehementissime inflammat. Cæterum erant qui currentes in uia domini remorarentur heretici & homines maligni: hos ergo fugiendos suadet, ut Antichristos, & annunciate ueritati indiuisse hærendum. Mox redit, & iterum ad puritatem uitæ animat. A qua deinde ad charitatem transit, adhortans, ut hac fratribus sincere seruiamus, & re ipsa, non uerbis diligamus. Hic uero interserit quædam de probandis spiritibus: redit ad charitatem: & fidei uel fideliter excussa, pulchre claudit Epistolam. Fidei enim in superioribus quatuor capitibus, sepe meminerat: unde pro more apostolico, diligentius ea retractanda erat.

Occasio.

Hiscæ itaq; oppugnauit, & ueluti ex obliquo subruit cum Hebionica & Cerinthiana phalange, pseudochristianos etiam omnes: quorum illi Christum penitus abnegabant, hi uero uerbis, imo loquacitate futili Christum quidem confitebantur, uita autem referebant cacodæmonem. Isti præterea Ioanni ansam scribendi præbuisse uidentur: quanquam pia semis cura & Christianæ plebis amor pijsimum Apostoli animum, proculdubio ad scribendum uel maxime impulerunt.

Vsu.

Epistola est nostris temporibus accommodatissima, quippe quæ homines protulere quorum alij diuinitatem Christi in dubium ponunt, alij uero humanitatem ignorant, & alij rursus sint qui pietatem metiantur uel humanis commentis, uel ceremonijs, uel suauibus & expolitis de Christiana religione uerbis. Isti autem omnes hac epistola discunt, Christum Iesum uerum esse deum & hominem. Discunt Christum Iesum unicum & æternam esse orbis salutem. Discunt ueram religionem consistere in fide, uita puritate & charitate: non in loquentia, hostijs, aut humanis inuentis.

Argumentum

Affuerat se certissima adeoq; comperta proferre, nempe euangelium de Iesu Christo, uero deo et homine: in quo discamus uitæ innocentiam, et in quo consequamur peccatorū remissionem, si modo peccata cōfiteamur.

Quod erat ab initio,

CAP. I.

Hic est mos Ioannis euāgelistæ, ut ferè absq; omni uerborum ambage sua mox ab ipso auspicietur deo, ut qui sit omnium rerum initium conseruatio & finis. Magnam ista gratiam habent, sed & speciem quandam exordij. Nam ueluti beneuolentiam ambiens, dicit se nihil noui allaturum, sed id quod fuerit ab initio: neq; dubij quicquam, sed negotium longe compertissimum, lætum inquam euāgelij nuncium. Idem uero agit in exordio huius epistolæ, quod egit in sui euāgelij principio. Nam ostendit Christū Iesum uerum esse deum, & totius orbis salutem unicam. Et Christum quidem dominum sine nomine insinuat, quod hominibus diuina natura sit infabibilis nomineq; careat. Periphrasi autem usus mira euidētia dixit *ὁ ἄρ' ἀπ' ἀρχῆς*, id quod erat ab initio, hoc est, illud omnium rerum principium & æternum illud bonum dei filium annunciamus uobis. Longo enim interuallo repetendus est sensus, quē obscurum conturbat hyperbaton. Iam quod in Euangelio suo uerbum dixit, idem hoc loco Quod erat ab initio nominauit. Et uerbi quidem significatio augusta est apud Hebræos. Hi enim uocant *דבר* quod uis negotium, rem & causam quamlibet, & propemodum id quod Germanus infinitam rem expositurus, *Das ding* appellat. Ita hunc locum significantius fortassis redderet Germanus, *Den handel, radt, anschlag vnd das ding das von anfang was*. Initium uero siue principium longe alia ratione hic inducitur quàm apud Mosen in primo. Ibi enim principium ueluti ordinis est, quasi tu dicas, Primo quidem creauit deus cælum & terram, deinde uero digessit singula. Quem sanè sensum uides spectare ad sequentia, siue relationem (ut aiunt) habere non ad superiorem æternitatem sed consequentem creationis ordinem. Id quod & Hebraica innuere uidentur, quibus *אשר* est principium caput & cuiusuis rei exordium. Cæterum hic uidemus Principium notam esse periphrasticam infiniti & æterni. Neque uerbō dissimulandum nobis quod scripsit, *Erat*, & non potius *Fuit*: quo certe cauere uoluit ne quis putaret filium per incarnationem id esse desisse quod erat priusquā nasceretur ex uirgine. Vnde ipse Christus significantissime in Euangelio dixit, Priusquam nasceretur Abraham *ἐγὼ εἰμι*, ego sum. Quibus sanè omnibus allusum uidetur ad nomen dei *τετραγράμματον καὶ ἀνεκφώνητον יהוה* quod sacratissimum dei nomen illi non ab effectu inditum est ut creator, dominus & omnipotens: sed ab essentia. Est enim deus uita & esse omnium, quia per ipsum uiuimus, mouemur & sumus.

Ioan. 1.

Ioan. 3.

Acto. 17.

quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de sermone uitæ.

Hiscæ iam notatur euāgelij ueritas & certitudo. Nam admiranda uerborum uerba ac turba auditores tenet & urget. Est enim in oratione mirum incrementum. Non satis erat quod dixerat, Audiuius, adijcit, Quod uidimus, nec hoc contentus, subdit, Oculis nostris, imò aliud grauius iungit, Quod perspeximus, his deniq; omnibus superimponit, Et manus nostræ contrectauerūt: quæ loquutio postrema hyperbolen aliàs sapit: quam & ad resurrectionis ueritatem poterat referri, quam discipulis comprobauit, redi uiuo corpore ob oculos posito, & Thomæ contrectandum oblato. Porrò nihil aliud istis omnibus dixit, quàm quod in Euangelio istis uerbis expressit, Et conspeximus gloriam eius. Item Petrus, Nō enim arte compositas fabulas sequuti notam uobis fecimus domini nostri Iesu Christi uirtutem & aduētum, sed qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem. Sed quorsum pertinet quod sequitur, De sermone uitæ: Hic demum absoluitur sententia, & si planius paulò post claudatur, hic tamen aperitur quodnam consilium quæ res & quod negotium fuerit ab initio, quid inquam uiderint & audierint apostoli, utiq; uerbum uitæ, hoc est Christum & salutem euāgelicam, uerbum & negotium

Ioan. 20.

Ioan. 1.

2. Pet. 1.

Ioan. 1.
2. Timoth. 1.

uiuificum. Est enim Schema Hebraicū. In hoc enim (inquit in historia) uita erat. Et Paulus, Christus (inquit) mortem quidem aboleuit uitam autem in lucem produxit & immortalitatem per euangelium. Quin audiamus ipsum sese exponentem.

Et uita manifestata est, & uidimus, ideo testamur, & annūciamus uobis uitam æternam quæ erat apud patrem, & manifestata est nobis.

Epanaphora est iuncta ephexegeſi. Redit enim ad sese ut se de sermone uitæ dilucidius expediat. Vita (inquit) manifestata est, hoc est, uerbum caro factum, ipsumq; euangelij mysterium orbi reſectum est. Vidimus, repetit ad maiorem euidentiā. Etiam testamur, καὶ inferentis nota est. Ideo testamur. Sic Ioan. 1. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Nam postremū Et, concludentis est particula, non coniunctio copulatiua. Seruit enim duobus medijs unica illatio: ad hūc modum, Deus infinitus est, ab initio id est ab æterno subsistens. Verbum est à principio, ergo uerbum deus. Huic seruit posterius, Et uerbum erat apud deum: quod enim deo unitum (περὶ τὸ πρῶτον, περὶ δεῦτε commissuram significat) cum deo sempiternū sit oportet, adeoq; deus ipse. Sed uerbū est apud deum, ergo uerbum deus. Hoc exemplo uides Et, commode & uere poni pro illationis particula ergo aut simili quapiā. Sed quid oro testaris apostole, qualis est ista tua contestatio? Respondet: Annunciamus uobis uitam æternam, id est, prædicamus uobis Christū Iesum, per quem orbi restituta est uita æterna. Siquidem in Euangelio dixit, Hæc est autem uita æterna ut cognoscant te solum deum uerum & quem misisti Iesum Christum. Hic erat apud patrem: Nam uerbum erat apud deum. Et manifestata est nobis, id est, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. De qua re pluribus differit Paulus in Philip. 2.

Ioan. 17.

Quod uidimus & audiuius annunciamus uobis.

Longū hyper-
baton.

Hactenus quidem totus sermo suspensus fuit, nūc demum absoluitur sententia: quasi dicat, Id inquam æternum bonum, quod audiuius, uidimus & peruidimus, annūciamus uobis, nempe quod hominē deus induerit, quod nobiscū conuersatus sit, & quod uitam mortuo mundo restituerit. Verum hoc paulò copiosius edifferit sequentibus.

Christiane reli-
gionis ueritas.

Hinc uero liquet quāta sit Christianæ philosophiæ authoritas, quāta maiestas, quāta rerum gestarum ueritas. Nulla est scientia, nulla religio, professio nulla quæ Christianæ æquari possit. Illæ enim rebus nititur dubijs, ratiocinationibus humanis, uanis stultorum & uanorum huminū testimonijs. Nostra autem undiq; sibi constant, quadrant, & robore quodam diuino compacta sunt, ut nemo nisi stultissimus quisq; dubitarit.

Quomodo ui-
sum uerbum ui-
ta.

Ioan. 1.

Ioan. 5.

Videbatur & hoc obiter monendū ista apostoli uerba, Quod uidimus & audiuius de uerbo uitæ, non pugnare cum istis locis, Deum nemo uidit unquā. Et cum hoc, Neque uocem eius unquam audistis neq; speciem uidistis. Discipuli enim non uiderunt aliud quā humanitatem assumptam, diuinitatem nō uiderunt. Quia uero deus humanam induerat naturam, hinc dicunt se uitam uidisse, hoc est Christum incarnatum qui iccirco uita sit fidelium quod deus. Est itaq; in uerbis Allæosis, qua consuetus ordo commutatur, propter aliquam affinitatem & uicinitatem. Poterant & per hyperbolen excusari. Quid quod totus orationis status non tam ad ipsam Christi dei personam, quā Euangelij negotium poterat referri? Ut hic sit sensus: Prædicamus uobis Iesum Christum dei filium uitam & redemptorem mundi, & quæcūq; de eo prædicamus uerissima scimus esse & probatissima.

Redimus iam uisuri quis sit fructus aut quæ sit ratio huius annunciationis, sequitur itaq;.

Ut & uos societate habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum patre & filio eius Iesu Christo.

Hic est fructus huius annunciationis & euāgelij, quod ij qui suscipiunt testimonium & credunt unum sunt cum patre & filio, id est scedere deo iunguntur & consortes efficiuntur uitæ æternæ. Sed agē introspiciamus singula penitus. Principio quidem quod uidimus (ait) annunciamus uobis, ut & uos societatem habeatis nobiscum. Quibus sanè uerbis

uerbis omnem à se purgat dominij & quæstus suspensionem. Quasi dicat: Annunciamus uobis salutaria, non quod dominium cupiamus, aut opes uestras ambiamus, sed ut uestræ consulatur saluti. Cupio enim uos esse collegas & cohæredes illius æterni boni. Vt primo hoc membro nihil aliud uoluerit Ioannes, quàm quod in Cor. Paul. istis uerbis in
 i. Cor. i.
 nuauit, Non quod dominemur uobis nomine fidei, sed socij & adiutores simus gaudiij uestri. Videtur autem metaphoræ esse desumptæ ab ijs, qui in hæreditatē aut functionē quā
 piam alios quoq; admittunt: qua in re tantū abest ut sua quærant, ut magis sua alijs com
 municent. Et Græce est κοινωvία, quæ etsi uaria significet, hic tamen, cogentibus circūstan
 tijs, aliud nihil est q̄ communio, familiaritas, amicitia et societas. Sequitur, Et societas no
 stra sit cum patre, &c. Nihil egregij dixisset superiori mēbro, si humanam tantum intelle
 xisset societatem, splendidius igitur subdit, Vt inquam societatem habeamus cum ipso
 deo. Sic enim & alibi orauit: Non pro eis autem rogo tantum, sed pro omnibus qui cre
 dituri sunt per sermonem eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego
 in te, ut & ipsi in nobis unum sint, & ubi ego sum, ibi sint mecum, & uideant gloriā meā,
 &c. Itaq; societas hic quoq; pro pace cōcordia consensu amicitia & fœdere sumitur, quo
 deo unimur non substantia, sed amicitia & participatione. De quā in Corinthijs ita scri
 pfit Apostolus, Fidelis deus per quem uocati estis in consortium filij ipsius Iesu Christi
 i. Cor. i.
 domini nostri.

Et hæc scribimus uobis, ut gaudium uestrum sit plenum.

Veluti clausula est ad superiora, quasi dicat, Neq; uero istis omnibus aliud spectro q̄
 ut conquiescant conscientia uestræ. Fide autem paratur animi tranquillitas et gaudium,
 i. Cor. i.
 externis non item. Consulatur Pauli locus ad Hebr. 9.

Et hæc est annūciatio quā audiuimus ex ipso & annūciamus uobis.

Hactenus Christi negotium paucis, sed quantū instituto suo satis, perstrinxit, osten
 dens, pro more apostolico, uitā in Christo esse redditā. Nunc propius ad suū descendit
 institutū, ac docet hac Christi uita nō tradi licentiam peccādi, sed magis uitæ puritatem:
 Et hæc (inquit) est annūciatio. ἐπαγγελία, expositio est siue narratio & denunciatio, aliq̄
 promissionem exposuere, atqui prior lectio huic magis quadrat. Et hæc (ait) est denun
 ciatio, Das ist der antrag, die erforderung, vnd annützung, quasi dicat, Audistis qualem sese nobis
 deus exhibuerit, quomodo in filio restituerit peccato amissam uitā & quod uocarit nos
 in consortium dilecti filij sui, nunc ergo quid is à nobis uicissim exigat, percipite, istud ni
 mirum, quod & prædicamus, nempe,

Quod deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ.

Hiscie iam tradit doctrinam de puritate uitæ. Deus (inquit) sanctus est & purus, qui
 ergo deo cohabitare aut illi fœdere adhærere uelit, purificetur oportet. Atqui istud nulla
 præstabit carnis impotentia, nulla hominis uirtus: proinde filiū nasci oportuit, qui cor
 ruptum peccatis mundum sanaret, & innocentem uitam orbi cōmendaret. Ideoq; quot
 quot istud dei negotium intellexerunt, innocentia student, quippe qui senserunt deum
 esse sanctum & sanctimoniam amantem. Ita scriptum est, Ambula coram me, & esto inte
 ger. Et alibi, Sancti estote, quia & ego sanctus sum. Item, Domine quis habitabit in taber
 naculo tuo? Innocens manibus, & mundo corde, &c. Et iterum: Quis poterit habitare
 cum igne deuorante? Isaiæ 33. Ex quibus prophetarū locis hæc Ioannis desumpta uiden
 tur. Porrò deum appellauit lucem certe secundum similitudinem non secundū substan
 tiam. μεταφορικῶς itaq; lux est deus. Luce enim nihil pulchrius, amœnuius, purius: ita deo
 nihil mundius aut præstantius. Tenebris contra nihil tristius squalidius impurius & fœ
 dius: & peccatis ac erroribus quid oro tetrius aut horribilius? Iam ergo (annotatis istis)
 certus & perspicuus erit allegoriae sensus: Allegorica enim sunt sequentia. Et allegoria
 est perpetua metaphora.

Si dixerimus quod societatem habemus cum eo, & in tenebris am
 bulamus, mentimur, & ueritatem non facimus.

2. Corinth. 6.
Matth. 7. Hæc inquam aduersus istos dicuntur, qui deum se nosce dicunt factis autem negant. Si (inquit) nomen & foedus Christianū uerbis magnificis ultro citroq; iactauerimus, interim perseuerauerimus in erroribus flagitijs & carnalibus desiderijs, hypocritæ sumus, pessimi homines optimarum rerum simulatores. Quod enim consortium (inquit apostolus Paulus) iustitiæ cum iniustitia: aut quæ communio lucis & tenebrarum? His consentiunt uerba saluatoris in Euangelio dicentis, Quid autem dicitis Domine domine, & non facitis quæ dico? Veritatem autem facere, est fidelitatem, & id quod audis aut profiteris, re ipsa præstare.

Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus inter nos mutuam.

Ioan. 3.
Ioan. 1.
Roma. 8. Peculiare est Ioanni per antitheses & membra contraria eandem efferre rem, certe ut res alioqui præclaras clarius proponat auditoribus & infigat altius. Sic in Euāgelica historia, Qui credit (inquit) in eum non cōdemnatur: qui uero non credit iam condemnatus est, quia non credit in nomen unigeniti filij dei. In hoc exemplo uides ter eandem rem ingeri, sed subinde clarius & euidentius. Pari elegantia & euidentia eadem res hic quoq; repetitur. Cæterum ambulamus in luce, qui innocentiae studemus, Ioannis 3. Deus est in luce, id est, deus absolute purus est & sanctus. Nostro itaq; modulo ita ambulamus in luce sicut deus est in luce. Ille enim ipsa lux est & puritas. Nos ab ipso illuminamur, & illuminati nihilominus homines & peccatores sumus. Qui ergo non ambulamus secundum carnem, sed secundum spiritum, societatem habemus inter nos mutuam. Proculdubio, ut cum deo sumus foedere nexi, ita inter nos ipsos quoque cohæremus uinculo charitatis.

Et sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato.

1. Cor. 6.
Ioan. 1. Digreditur ab instituto suo & differit de peccatorum remissione. Auspicatur autem ab antypophora, ut omnia probe cohæreant. Nam cum deus immaculatus sit & lux purissima, nos uero in peccatis geniti nihil nisi malorum lerna simus, uideri poterat neminem mortalium cum deo tam sancto societate uniri, nec quenquam pure uiuere posse. Ei itaq; obiectioni occurrit Ioannes & dicit, Sanguis filij dei emundat nos ab omni peccato. Ut sit sensus, Si quis nostras spectet uires, alienissimi erimus ab amicitia dei, neque quisquam inuenietur non pollutus: aliud porrò spectādum, gratia uidelicet diuina, qua salui facti sumus per filium dei, per quem habemus aditum ad deum, per quem & abluti sumus (ut Paulus ait) & sanctificati & iustificati. Iam ut hæc Paulina miram habet emphasim, sic hæc Ioannis admirabiliorem. Sanguis enim Christi passio est hostia & mors Christi. Ea fortassis cōtemni potuisset, nisi addidisset, Filij eius. At morte Christi filij dei nihil uidit orbis uel magnificentius uel admirabilius, deniq; nullum aliud malagma omnibus peccatorum uulneribus medendis præsentius est. Hinc Baptista quoq; Ecce (inquit) agnus dei qui tollit peccatum mundi. Peccatum, inquam, dixit is numero singulari τὸν ἀμ. ἁγ. ἰαγ, non peccata, eoq; plus quiddam expressit quàm si dixisset Peccata. Per peccatum enim omne id intellexit quod peccati nomine censeretur, siue id capitale sit siue minus. Genus itaq; pro omnibus posuit speciebus synekdocha quadam. Iam si peccata dixisset numero plurali potuisset cogitari certa siue numerata duntaxat ablata esse non omnia: ideo peccatum utrobique dixit & intellexit omnium peccatorum colluuiem, non unius hominis aut ætatis, sed omnium & hominum & temporum. Cuius equidem rei certissimas notas utrobique etiam subdidit, hic, Emundat nos ab omni peccato, in historia uero, Qui tollit peccatum mundi, Sed mundus ad omnes & ad omnium refertur ætates, non ad certum uel hominum uel peccatorū numerum. Plura de his traduntur in Roma. cap. 7. & 1. Pet. 3. Blasphemias enim in sacrosanctum dei filium eiaculantur qui docent Christum uel pro originali peccato tantum, uel pro ueterum delictis tantum, uel pro aliquibus peccatis tantum, & nō etiam pro omnibus omnium temporum peccatis perlitasse.

Sidj,

Si dixerimus peccatum non habemus, nosipfos fallimus & ueritas in nobis non est.

Alia est occupatio, quasi dicat, Neq; est ut quisquã hic elabatur & suam iactitet munditiam, aut ita se lustratum existimet ut peccatum nõ habeat. Nam nemo est mortalium qui mūdatione Christi non egeat. Nemo est qui uiuat (inquit scriptura) & non peccet. *Iob 5.* Omnes peccauerunt & destituuntur gloria dei: ergo omnes purificatione opus habemus. Hęc aduersus Nouatianos & Catabaptistas fortissima & lætalia sunt iacula. Quod autē in 5. cap. dicit, Omnis qui natus est ex deo non peccat, expediemus cum expositione eò peruenerimus. Nosipfos fallimus,) Mire eleuat uanam istorum spem qui se iustos esse credunt: aut certe per Christum ita mundatos, ut nihil reliqui sit peccati. Et iterū mi re deprimit istorum cristas cum subdit, Et ueritas in nobis non est.) hoc est, nihil ueræ religionis, nihil pietatis in nobis est, *ουδὲ μὲν ἕως, nihil solidi, nihil sani.*

Si confiteamur peccata nostra fidelis & iustus est ut remittat nobis peccata nostra & emundet nos ab omni iniquitate.

Contrario membro (more suo) rem penitius animis fidelium figit, & docet confitenti bus conferri peccatorum remissionem: cæterum peccata hic esse agnoscenda siue confitenda. Confitentur autem peccata sua, qui infirmitatem suam agnoscetes totos sese deo subiiciunt, de suis uiribus desperant, & ab unica dei gratia pendent. Hic uero deus fidelis est & iustus, *πιστός καὶ δίκαιος*, *trium vnd vsrecht*, qui quæ pollicebatur præstet. Pollicitus est autem penitentibus peccatorum remissionem Psalmo 31. & Ezech. 18. Isaiæ item 1. Iccirco fide indubitata præstabit. Iustitia itaq; hoc loco nõ accipitur pro ea uirtute qua emundum æquum discernimus ab iniquo, sed pro constantia & ueritate. Est enim fidei iuncta uelut expositio, uidelicet ne quis per imprudentiam intelligeret fiduciam: sed magis ueritatem. Ita sæpe uidemus precari prophetam, In iustitia tua libera me. Item, Iudica me secundum iustitiam tuam. Alibi uero, Ne intres in iudicium cum sermo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Iustitia itaq; dei in istis locis ueritas dei est, qua pacis stat, idq; quod dicit, facit. Ab omni iniquitate.) Et si indies peccauerimus, ipse tamen dei filius sempiterna est hostia. Vana itaq; & impia est merx Romana, indulgentiæ, absolutiones, missæ, confessiones, & si quid aliud est eius generis.

Si dixerimus, non peccauimus, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.

Eandem rem tertio iam infert *κατ' αὐτὸν κριπ.* Nam inexplabile scelus est si peccatū tuum dissimules. Quæ enim sanitatis spes apud eum fuerit qui uulnus perito medico retegere nolit; Mendacem itaq; facimus deum, non quod æterna ueritas mentiri possit, sed quod nos ueritati dei non credentes, ipsa re testamur quod deum non credimus uera dixisse. Si enim credimus deum ueracem, qui fit ut peccata nostra non agnoscamus: is enim dixit, Omnis homo mendax. Iam si uerum dixit deus, certe non est iustus, non est intelligens, non est requirens deum. Sermo itaq; eius non est in nobis qui infirmitatem non agnoscimus. *λόγος* uerbum uel sermo, ponitur pro religione ueritate dei, *Sin forcht, erkantius vnd krafft.* In superiori enim membro dixerat, Et ueritas in nobis non est.

ARGUMENTVM CAPITIS II.

Hortatur nomine fidei ad uitæ puritatem, charitatem mutuam, & multam uigilantiam, eo quod Antichristi multi sint, quorum artes euitare possint si doctrinæ spiritus sancti indiuulse hæserint.

Illioli mei hæc scribo uobis ne peccetis.

Initium capituli secundi pertinet ad finem capituli primi. In eo enim dixerat, Si dixerimus non peccauimus, mendacem facimus eum. Nunc igitur diluit quod obijci potuerat, Si igitur ueritas dei nostro cõmendatur mendacio atq; *Roma. 3.*

CAP. II.

peccato, peccemus itaq; ut ueritas dei nostris grandescat peccatis. Respondet ergo Ioannes & ait, Ista uero non in hoc scripsi, ut ad peccandum incitarem, sed in hoc potius scripsi, ut à peccando retraherem. Pluribus id negotij exponit Paulus in Roma. cap. 3. & 6. ex eo si copiosiora uelis, pete. Filioli.) Specimen est apostolicæ lenitatis & exordioli formula quædam admodum blanda, quæ paternum spirat amorem, longanimitate & benignitate nobis imitanda.

Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum.

Iam uero cum exigis, apostole, ne peccemus, rem profecto exigis homini impossibilem, utpote qui totus ex peccatis consutus, nihil nisi peccare possit. Si igitur peccauerimus, ànne protinus desperabimus atq; peribimus? Hic Ioannes per occupationem: Et si quis (inquit) peccauerit, aduocatum habemus apud patrem. Neminem (inquit) desperare uolo. Neminem enim reijcit ad se redeuntem diuina bonitas. Neminem à se pellit, modo sancte & solida fide accedat. Id quod aliàs multis euangelicis historijs proditum est, in primis historia de Maria Magdalene, de Latrone in extremo supplicio ad gaudia paradisi uocato, de Zachæo Matthæo & Petro. Huc pertinent & illæ euangelicæ sententiæ, Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. Qui sani sunt medico opus non habent, sed qui male habent. Item, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Sed agè excutiamus singula diligentius: Aduocatum (inquit) habemus apud patrem, Græce *πρόκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα. Πρόκαλος* autem auctore Budæo, non modo hortor, sed etiã oro significat, item pro alio precator interuenio, ut aduocatus & patronus. Vnde *πρόκλητος* dictus aduocatus & fautor, qui alicuius causam agit apud iudicem, non uerbis tantum, sed qui seipsum interponit mediatorem & obfidem: apud Germanos, *Der vertrittet vnd dem rechten wil gnüg thun*. Talem dicit Ioannes esse Christum, nimirum per metaphorã quandam aut ethopœciam aut per prosopopœciam. Est autem ethopœcia imitatio morum alienorum. Prosopopœcia uero personarum fictio. Ioannes itaq; de remissione peccatorum per Christum collata agens fori expressit morem, iudicum patronorũ et reorum referens personam: quasi scilicet pater aut ipsum numen iudex sit, Christus uero aduocatus uel patronus, & peccatores siue hominum genus, rei. Attamen ista, re ipsa, aliter se habent, ita tamen prescribuntur, ut allusionibus docti diuina & spiritualia rectius & facilius intelligamus. Nam nullum est in cælo forum iudiciale, nullæ sunt lites aut accusantium & defendentium altercationes. Quo magis mirandum est, quæ istos agat dementia, qui diuorum intercessionem probaturi, similitudine patronorum, coram iudice aut principe defendentium reos, abutuntur? Conducit equidem, non eo inficias, aduocatus, sed nõ quilibet. Habemus autem aduocatum certum ac definitum à deo qui intercedat, ipsum inquam dei filium Iesum Christum iustum. Talis enim decebat ut esset nobis pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cælis factus, cui non sit quotidie necesse prius pro proprijs, deinde pro populi peccatis offerre. Nam id fecit semel, cum seipsum obtulit. Manet autem in æternum & proinde *ἀπαράβατον* (hoc est incommutabile & quod successio ne non transmigret ad alium) habet sacerdotium: eo quod absolutissime seruare possit omnes qui per ipsum accedunt ad deum, semper uiuens, in hoc ut interpellat pro illis. Hæc penè omnia ex Paulo huc transcripsimus. Ex quibus æstimare licet cur tantopere diuorum intercessionem impetamus, certe quod intercessionis beneficiũ & negotium solius sit Christi iusti & sacerdotis æterni.

Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autẽ tantum, sed etiam pro totius mundi.

Adijciuntur hæc à sanctissimo Euangelista paucula quidem sed sacrosancta ad maiorem euidentiã & claritatem, ne quis putaret unum atq; alterum peccatũ sublatum, non omnia: & eius rei gratia existimaret Christum non esse semper & propter omnia peccata compellandum. Sanè Christus (inquit) semper nobis aduocatus est, quippe quum sit

Luc. 7.

Luc. 23.

Luc. 19.

Matth. 9.

Matth. 26.

Matth. 9.

Matth. 11.

De paraclito.

ἐνθρονωπία
θωσ.

Hebr. 7.

fit propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi. Verum annotauimus huius generis & alia in cap. 1. Græcica autē hoc in loco sunt *Christus propitiatio.* *καὶ ἀντὶς* (inquit) *ἰλασμός ἐστι πρὸς τῷ ἀμάρτιων ἡμῶν*, quæ quidem multo exactius intelligemus, si nonnulla huc ex 3. ad Romanos capite transcripserimus. Ea sunt, Omnes peccauerunt & destituuntur illa dei gloria. Iustificantur autem munere fauoris eius gratuiti, idēq; beneficio redemptionis, quæ contigit nobis per Iesum Christū, quem deus (uelut orbi unicum sydus) proposuit *ἰλασθριον*, Quod interpretarunt propitiationem. Vt ergo, quod uolumus dicamus, *ἰλασθριον* deriuatur (ni fallor) ab *ἰλασθηρ*, quod est litare siue placare & deum benignum facere. Hinc uero est *ἰλασμός* (quo usus est hoc in loco Ioannes) quod per litationem significat, sacrificiū, satisfactionem, placationem & conciliationem. Est itaq; Græcicæ uoculæ multo maior uis quàm Latini exprimamus. Præterea apparet Paulum apostolum hac uoce alluisse ad Hebræorum propitiatorium, quod illi uocant *כפרת*. Nam *כפר* est remittere & expiare. *כפרת* autem expiatio, redemptionis pretium & sanctificatio. Christus ergo is est, in quo patri complacitū est uniuersam inhabitare plenitudinem, & per eum reconciliare cuncta erga se, pacificatis per sanguinem crucis eius, per eundem siue quæ in terra sunt siue quæ in cælis, Colof. 1. Recte itaq; & Petrus clamauit, Non est in alio quoquam salus: nec aliud est sub cælo no- *Act. 4.* men datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Hæc autem subruite nobis, si potestis, o nos Pontificij, qui neglecta hac unica & æterna salute, indulgentias, pœnitentiales satisfactiones & Missas impie impijssimi uenditis. Nam uel hisce locis cōiūcti, blasphemia uos liberare non poteritis.

Et per hoc scimus quod cognouimus eum, si iussa illius obseruamus. Qui dicit noui eum, & præcepta eius nō seruat, mendax est & in eo ueritas non est.

Admodum docte ad sese redit apostolus, & occupatione rhetorica consequentia necit superioribus. Ab eo enim loco, Et sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato digressus, obiter disseruit de peccatorum remissione, altera euangelij parte. Nunc uero redit & de puritate uitæ altera euangelij parte, exhortationē continuat. Occupatione autem (ut monuimus) orditur. Siquidem audiuimus, Christum Iesum sacrificium esse pro peccatis nostris: nec pro nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi. Vnde iterato impius colligere potuisset, Impune ergo et libere peccabo, quādo iam olim ea sint abolita peccata quæ ego nūc quidem facio, aut in posterum patraturus sum. Hæc autem est omnium impiorum protrita obiectio, qui protinus atq; discunt, unico Christi sacrificio tolli peccata mundi, suas illas blasphemias eiiculātur. Sed apostolus, Et per hoc scimus (inquit) quod cognouimus eum, si iussa illius obseruamus. Hoc est, Ea est Christiani hominis nota certissima, si legi diuinæ noctes atq; dies insumperit, si innocentia & sanctimoniam studuerit. Locus est à causis. Est autem Christum cognoscere re- *Psal. 1.* ipsa Christianum esse. Exemplo fiet res dilucidior. Qui dicit (ait Ioānes) noui eum, hoc est, qui iactarit se Christianum esse & se intelligere Christum totius orbis esse salutem, interim uerbum Christi contemnit, is in tenebris agit: quod si impuram uitam uiuit profecto hypocrita est, & nulla in eo ueritas est nihil solidi imò nullus in eo deus est. Quam sententiam Germanus feliciter fortassis redderet ad hunc modum, *Vnd der hat kein rechte verrichtung mit Gott.*

Qui autem seruat sermonē eius, uere in hoc charitas dei perfecta est.

Idem est sensus huius membri qui & prioris. Nemo tamen *ταυτολογία* fœdum orationis uitium committi putauerit. Nam in 1. cap. annotauimus id quod per integrā epistolam & omnia Ioannis scripta unice obseruari uolumus Ioannē creberrime uti adeoq; delectari contrarijs inter se membris componēdis. Id quod hic quoq; fecit. Negatiuam præmisit, sed affirmatiuam hic subiungit. Porrò charitas, *ἡ ἀγάπη*, accipitur à Ioāne pro amicitia, religione & coniunctione. Vt sit sensus, Cæterum qui sermonem eius seruat & innocentia studet, hic uere pius est, hic uere deo fœdere & amicitia iunctus est,

Der ist mit Gott recht vereint. Sic audiemus in quarto charitatem dei sumi pro uera religio-
ne. Sequitur.

Per hoc scimus quod in ipso sumus.

Dubia est sententia. Nam referri potest non tam ad consequentia quàm præcedentia. Quod si referas ad præcedentia, iam ueluti epiphonema & clausula quædam rhetori-
ca erit ac si tu dicas, Ex istis uero liquet quod qui Christiani sunt, pie quoque uiuunt. Atque
ita poterat & epanalepsis uideri ad illud inquam respiciens quod præcesserat. Et per hoc
scimus quod cognouimus eum. Idem enim nunc repetit post probationem & dicit, Per
hoc scimus quod in ipso sumus. Et quod paulò ante dixit, Quod cognouimus eum, id
hoc loco clarius effert, Quod in ipso sumus, id est, quod ipsi uere adhæremus, quod illi
societate & amicitia iuncti sumus. Quod si referas ad consequentia, iam hic erit sensus,
Si uitam nostram ad Christi exemplum cõposuerimus, per hoc inquam sciemus quod
in ipso sumus. Sed quò interim referemus quod protinus sequitur, Qui dicit se in eo ma-
nere? Magis itaque mihi probatur prior sensus qui hæc necit superioribus. Iam enim se-
quitur separatum argumentum.

Qui dicit se in eo manere debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.

Aut à connexis aut ab exemplo ducit argumentum. Cuius hic est sensus, Quicumque
Christiano se nomine uenditat, is & à Christi exemplo pendere debet. Qui enim Plato-
nici dicuntur aut Cynici magistrorum dogmata & exempla impense sectantur. Si igitur
Christiani sumus, age Christum quoque magistrum uita & moribus imitemur. Est enim
hic nobis à deo datus sapientia, uitæ magister, & uiuum pietatis exemplum, ut eius con-
uersatione instituti, sanctam agamus uitam. Hinc in Euangelio dicit Christus, Exemplum
dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, sic uos faciatis. Hinc etiam ueteres dicebant, Om-
nem Christi actionem nostram esse institutionem. Non quod aquam protinus uertas
in uinum, aut quadraginta dierum curriculū ieiunio & inedia superes. Nam ea quibus
diuinitatem demonstrare uoluit, sub hanc regulam non cadunt, sed ea quibus fidem no-
bis commendauit charitatem & innocentiam. Itaque pari etiam tropo expeditur quod
alij hic intricatissime inuoluunt, fieri non posse ut quisquam mortalium ita ambulet, si-
cut Christus ambulauit. Nam pro nostro modulo & iuxta uim gratiæ nobis à deo da-
tæ, ita ambulamus, non utique filio dei æquales, sed quantum à deo nobis conceditur. Neque
uero & de hac re hic disputatur, sed docetur uitæ integritas, quandoquidem Christus,
qui Christianorum sit archetypus, integritatem sua nobis uita commendat: unde iam
consequatur, indecorum esse si quis ex illius familia nomine quidem Christiano deco-
retur interim Christo uita & moribus non respondeat. Obseruabis hic quoque Ambulan-
di uerbum ad morem Hebraicum, pro conuersandi modo esse usurpatum. Item aposto-
lum hisce uerbis, Qui dicit se in eo manere, alluisse ad ista saluatoris uerba, Qui diligit
me sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus & man-
sionem apud eum faciemus.

Charissimi, non præceptum nouum scribo uobis, sed præceptum uetus
quod habuistis ab initio, Præceptum uetus est sermo quem audistis ab initio.

Hoc autem de puritate & integritate uitæ præceptum, ipsa uetustate, argumento plau-
sibili, & à pronūciatis petito, commendat. Denique purgat se generali illa suspicione qua
nonnulli apostolos reddebant inuisos, quasi euangelica prædicatione rebus nouis stu-
derent. Ideoque dicit, Cum ad innocentiam uitæ hortor, & sanctum filij dei exemplum pro-
pono, nihil noui propono, sed id prorsus quod habuistis ab ipso statim religionis initio.
Nempe, Præceptum uetus est sermo quem audistis ab initio. Sic enim ipse sese exponit.
Sed uerborum hic est ordo & sensus, Sermo ille, id est, illa prædicatio, quam audistis ab
initio per legem & prophetas hoc ipsum præceptum est quod iam nunc proferimus. Tota
enim scriptura sacra fidem tradit innocentiam & charitatem. Et Christus in Euangelio,
Dilige (inquit) dominum deum tuum ex totis uiribus tuis, & proximum sicut teipsum.
In his autem duobus mandatis pendent lex & prophetæ. Quod si (inquis) idem est
præceptum

Christus exem-
plum.

Ioan. 13.

Ioan. 2.

Matth. 4.

Ioan. 14.

Matth. 22.

præceptum eadem doctrina priusquam nasceretur Christus, & posteaquam natus est, eadem. Quid ergo nascendo nobis contulit?

Rursum, præceptum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso, idem uerum est & in uobis: quia tenebræ præterierunt & uerum lumen iam lucet.

Επιωφθωσις est, quam Latini dixerunt correctionem: cuius sensus est, Est equidem Christiana prædicatio noua prædicatio. Sed qua parte aut quomodo dicitur noua? Quod uerum est in ipso (inquit) idem uerum est & in uobis: quæ sententia in Græca ueritate paulò dilucidior (*ὁ ἐστὶν ἀληθὴς ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐν ὑμῖν*) & tamen propter breuitatē satis obscura est. Copiosius ergo ad hunc modum reddenda, Denique nouum præceptum scribo uobis, nouum in quā ea parte, qua omnia in filio uera sunt, & per hunc etiam in uobis ueriores certiora & perfectiora quàm hæcenus. Hoc enim profuit Christus quod ipse omnibus satisfecit, umbras & typos antiquauit, corpus (ut scriptura ait) & ueritas sit re- *Colloss. 2.*
rum omnium. Lex (inquit Ioannes) per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Chri- *Ioan. 14.*
stum exorta est. Veritatem autem & nos facimus qui spiritu Christi imbuti præcepta dei *Ioan. 1.*
diligimus. Huc pertinet sequens *ἀτιολογία*, Quia tenebræ prætereunt, & uerum lumen iam lucet. Lumen istud Christus est, spiritus & fides in cordibus fidelium. Christus autem umbras legis discussit. Fides item tenebras carnis & errorum propellit. Hæc autem orbi contulit Christus. Proinde præceptum hoc est mandatū & prædicatio Christi noua dicitur.

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum in lumine manet, & offendiculum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat, quia tenebræ occæcauerunt oculos eius.

Rara eruditione & supra modum admirabili ratione totam inter se connectit orationem qui hæcenus harenam sine calce nonnullis necensuisse uidebatur. Nunc enim occasione sumpta à lumine iterum à connexis ducit argumentum & charitatem, potissimam Christianorum notam, & alterum huius epistolæ statum, ingerit, quem tamen in cap. 3. *Charitas.*
& 4. latius persequitur: hic enim obiter eam perstringit, docens Christianam religionem, ut puritate uitæ ita & mutuo amore cōstare. Utitur autem suo iterum idiotismo, qui peculiaris est auctoris cuiusuis dicendi genius: nam pro ardore suo nimio eandem rem diuersis & geminatis membris effert. Qui (inquit) dicit se in luce esse. Hoc est qui lucem euangelicam & Christum sibi illuxisse fatetur. Nam alludit ad illud Ioan. 8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me nō ambulat in tenebris. In tenebris est usque adhuc.) id est, etiam dum, etiamsi grandia iactitet. Schema est Germanico respondens, *Es ist nüt, vnd ob du noch einist so vil klappertist*. Et offendiculum in eo non est.) Quemadmodū is non impingit qui in luce ambulat. Sic is non impingit qui ad lucem Christi uiuit. Aut certe, Vita sua nemi ni est offendiculo. Et in tenebris ambulat.) Incrementū est & similitudo. Et tenebræ occæcarunt oculos eius.) A corpore ad animū, per metaphoram, deflectit significationem. Per tenebras enim intellexit carnis caliginem inuidiæ iram & odium. Hæc occæcant homines, ut quod rectū est non uideant. Simili allegoria usus est etiam Christus Matth. 6.

Scribo uobis filioli, quæ remittuntur uobis peccata propter nomen eius.

Epanaphora est, quia enim dixerat se non studere rebus nouis, iccirco eò redit & breui quadam periocha colligit potissima euangelicæ doctrinæ capita omnibus cum hominibus tum ætatibus congrua, quasi dicat, Quod olim docui, idē nunc repeto ut inquam uideatis me uobis antiqua sancta præcipua & diuina, non humana aut nupera aut noua tradere. In initio, quod peccata nobis remittuntur, non propter iustitiam nostram, sed propter nomen gratiam bonitatem misericordiam & uirtutem Iesu Christi. Plura huius generis legas in Ephes. 2. cap.

Scribo uobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est.

Secundum & quod reuera primum est & maximum, Non prædicamus deum ignotum, sed eum qui est ab initio, deum inquam uerum uiuum & æternum. Denuo enim aliusit ad essentiam dei, de qua annotauimus in cap. 1.

Vetus religio. Idem respondendum est nostri sæculi hominibus, qui & ipsi clamitant nos noua & inaudita quædam producere dogmata, cum tamen nostra illa sint uetustissima, & iam olim prophetarum & apostolorum testimonijs mundo prædicata, & per nos ab humanis fordibus & mendacijs (quæ asperferant Pontificij) duntaxat repurgata & in lucem prolata denuo.

Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis illum malum.

Ioan. 16.

Proximum est in functione euangelica ut carnis labefactentur cupiditates, & ut satanas suo expellatur regno. Dixit enim Christus, Spiritus sanctus arguet mundum de iudicio, quia princeps mundi huius iam iudicatus est. Nulli uero hominum ætati satanas æque insidiatur atq; iuuenili, quod ea ætas ijs abundet quibus uitia aluntur. Hinc lubricam dixere uetusti. Armanda ergo erat aduersus satanæ astus armatura dei. De qua paulò post plura & copiosissima apud Paulum in Ephes. 6. Dæmonem autem uocat Ioannes *ὁ μὴ ἰδόμενον*, illum malum, emphasi quadam: quemadmodum & deum appellamus *ὁ ἀγὰθος*, ipsum bonum, certe summum & æternum.

Scribo uobis filioli, quoniam cognouistis patrem.

Psalmo 103.

Deus non modo fortis est iustus omnipotens terribilis magnus dominus iudex & æternus, sed etiã æquus suauis benignus familiaris bonus misericors & pater, qui mundo per omnia id præstat quod solent parentes adamatis præstare liberis. Producit enim fouet nutrit conseruat protegit condonat regit & sanat. Atq; hæc omnia solus & semper facit deus, qui eius rei gratia apud Mosen & per Isaie scripta subinde se ingerit parentis nomine. In Psalmis legimus, Sicut miseretur pater filiorum ita misertus est dominus timentibus se.

Scripsi uobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est.

Ioan. 16.

Non caret mysterio quod hanc sententiam secundo iam ingerit. Forfan propter donum diuinæ cognitionis qua, citra controuersiam, nihil est in orbe nobilius. Rem ergo repetit inæstimabilem, quod maiestatem ac bonitatem dei uerbis quantum uis augustis nemo satis exequi possit. Repetit & propter præcedens membrum quo deum appellauit patrem. Iam uero ne humili hac appellatione uilesceret deus in humanis mentibus, antithesi occurrit ac dicit, hunc patrem non terrenum esse patrem sed cœlestem, æternam omnium rerum subsistentiam uitam & conseruationem. Ita cum dixisset in euangelio, In mundo erat, mox subdit, Et mundus per eum factus est. Rursus, Et habitauit in nobis. Sed ne quis offenderetur humanitatis imbecillitate, subiungit, Et uidimus gloriam eius. Hoc modo & hac ratione putamus etiam hoc loco eandem rem & idem membrum repetitum esse. Quo & illud pertinere uidetur quod dixit, Scripsi, & non scribo.

Scripsi uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & uerbum dei manet in uobis, & uicistis illum malum.

Fortitudo.

Gene. 39.

Sermonem iterum conuertit ad adolescentes & proinde dicit, Scripsi & non scribo. Id enim quod prius dixerat paulò breuius & obscurius nunc clarius & copiosius repetit. Repetit inquam ut comodius ea subnecteret, quæ de fugiendis concupiscentijs mundanis dicenda erant. Et superius quidem dixerat adolescentes uicisse illum malum, hic autem uictoriæ neruum & uim addit fortitudinem. Fortitudo autem hæc non est temeraria mortaliū audacia, sed animi robur uirtus & gratia dei, quæ per nos operatur, imò temperantia est & constantia Christiana, qualis fuit in adolescente Ioseph. Porro hæc enascitur ex uerbo dei eodem firmatur ac conseruatur. At uerbum dei non illud est æternum, ut uocant, uerbum, sed uirtus spiritus operatio diuina institutio fides timor dei & religio eius. Istitis enim armis superantur cacodæmonis artes. Hinc & ipse Ioannes subdit, Et uicistis illum malum. Quasi dicat, Sic inquam intelligatis uolo quod superius dixeram, Scribo uobis adolescentes quoniam uicistis illum malum, Non enim uestris uiribus

ribus sed diuino robore uicistis. Vicistis autem dixit, pro uincetis. Qua enallage pulchre usus est Lucullus imperator qui pugnaturus cōtra Mithridatis & Tygranis copias, priusquam pugnare cōpisset clamauit, Vicimus milites. Nondum enim uicerat qui nondum pugnare cōperat: uidebatur autem uicisse qui uincēdi occasionem nactus erat. Ita & adolescentes uicisse dicuntur qui rationem uincendi habent. Et poēta, Dimidium facti (inquit) qui cōepit habet.

Ne diligatis mundum, neq; ea quæ sunt in mundo.

Hactenus ostendit se nullis studere rebus nouis, & doctrinam euangelicam de fide innocentia & charitate præcipientem doctrinam esse uetustam & sacrosanciam. Nunc redit ad id unde erat digressus & innocentiam ac puritatem uitæ commendat fidelibus, occasione nihilominus sumpta ab adolescētum pugna & uictoria. Retegit autem hoc tandem loco illud malum quo innocentia & puritas uitæ proditur & labefactatur. Poterant ea uideri à causis uel euentis esse petita. Initio autem in genere præcipit, Ne diligatis mundum. Nam in eorum uertimur naturam quorū familiaritatem nobis conciliauit arctior coniunctio & amicitia. Porrò mundus aliquando homines significat mūdānos uel peccatores, aliquando impios, aliquādo uero totam uniuersi machinam: hinc Ioannes subiungit, Neq; ea quæ in mundo sunt, ut intelligeremus apostolum loquutum esse de concupiscentiis mundanis. De quibus paulò post.

Si quis diligit mundum non est charitas patris in eo.

Charitas patris uera est religio & fides uera qua discimus bonitatem & charitatē dei erga nos. Dicit ergo, Si quis sectatur mundū & impura sese oblectat uita, is sanè pius nō est neq; unquam amicū illud dei negotium sanè intellexit, quod euangelica prædicatione ad nos deferretur. Et mundus & charitas patris ueluti repugnantia inter se sunt.

Quoniam omne quod est in mundo, ueluti concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & fastus uitæ, non est ex patre, sed ex mūdo.

Αιτιολογία siue probatio est eius quod dixerat, In eo non esse ullam patris charitatem qui mundum sectaretur. Nam nulla (inquit) est conuentio lucis & tenebrarum. Deus enim purus est sanctus mundus & integer. Et religio eius pura est. Mundus uero corruptus est pollutus & omnigenis flagitiis dissolutissimus. Sed & studium mundi cum foedum est tum abominandum. Et hic sese aperit dilucidissime apostolus quid in superioribus intellexerit per mundum, & ea quæ sunt in mundo, concupiscentiam uidelicet carnis, qua comprehendit omnia cordis impura & carnalia desideria. Sicut per cōcupiscentiam oculorum omnia flagitia quæ externis sensibus uisu, auditu, tactu, gustu & olfactu concipiuntur & fiunt, intellexit. Atqui ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίβ, quod Latinus interpres uertit fastum uitæ, poterat etiam ad opum siue facultatum referri fastum & pompam. Id uero hoc in loco in primis admirandum est quod intra arctissimam hanc sectionem omnia penè scelera colligere licet. Omne enim peccatum uel sub concupiscentiā carnis, uel sub concupiscentiam oculorum, uel sub fastum uitæ & facultatum refertur.

Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem facit uoluntatem dei, manet in æternum.

Ab utili & inuiti suadet puritatem uitæ, dehortatur à carnalibus & mundanis desideriis. Mundus (inquit) transit & concupiscentia eius. Nam Solomon mirifice hoc argumentum tractat in Ecclesiaste docens, nihil usquam in orbe esse uel firmū uel satis tutum. Idem docet & Moses Psalmo 89. Et quis est qui nesciat toties iam maxima esse mutata, imò & funditus deleta felicissimarum Gentium augustissima regna? summos uiros fastigio deiectos? & opulentissimos ad extremam redactos esse pauperiem? Rectissime igitur & uerissime dixit Iacobus apostolus: Quæ est autem uita uestra? Vapor utiq; qui ad exitum Iacobi 4. guum tempus apparet & mox euanescit. Rectissime quoq; & uerissime dixerunt uetusti, qui hominem bullam esse perhibuerunt. De qua re eruditissime scripsit Erasmus in suis illis Chiliadibus, Ioannes uero istis mox subiicit membrū contrarium, Qui autem facit uo

luntatem dei manet in æternū. Faciunt autem uoluntatē dei, qui filio eius credunt. Ioan. 6. Et qui puram uitam uiuūt. Nam hæc est uoluntas dei (inquit Apostolus) sanctificatio uestra. 2. Thef. 4. Qui ergo fecerit uoluntatem dei, hic uiuet in æternum.

Filioli nouissimum tempus est.

Ad mundum pertinent errores et hæreses quæ non raro solent simpliciores iusta excutere uia ut cōtentionibus impliciti, quæ eundū sit, prorsus ignorent. Digreditur itaq; hinc Apostolus & deterret à doctrina falsa, cohortans ad multā uigilantiam & ad constantem in doctrina spiritus perseverantiam. Cæterum id negotij auspicatur à tempore. Veluti cum Apostolus dicit, Nunc tempestiuum est ut à somno expergiscamur. Ita hic quoq; Ioannes, fideles excitans, Filioli (inquit) nouissimum tempus est. Id est periculosa sunt tempora, utpote quæ turbas seditiones ac uberrimam pseudoprophetarum tristem fanè frugem minitantur, unde nobis diligenter uigilandum est. Verum ipse sese exponit, & ait.

Et sicut audistis quod antichristus uenturus sit, etiam nunc antichristi multi cœperunt esse: hinc uero scimus nouissimum tempus esse.

Ioannes aperte distinguit inter antichristum & antichristos. Antichristus enim est insignis ille hostis Christi, illud ipsum abominandum regnum quo uirtus gloria & maiestas Christi supra modum blasphematur contemnitur & propemodum aboletur. Sicuti fieri uidemus in regno Turcico & Pontificio. De quo & Daniel propheta & Apostolus Paulus. Sed antichristi sunt omnes illi qui impia doctrina simplici plebeculæ imponunt. Cuiusmodi est hæreticorum turba, in qua primas tenent Valentinus, Martion, Hebion, Cerinthus, Arrius, Pelagius, qui & ipsi non exigua portio sunt præcipui illius antichristici regni, magni uidelicet antichristi præambulones. Atq; inde pulchre colligit Ioannes, Hinc uero scimus nouissimum tempus esse.

E nobis profecti sunt, sed non erant ex nobis.

Christiani olim fuerant quos hic uocauit antichristos. Quod si tu Chronica & præcæ ecclesiæ historias, Tertullianum quoq; Irenæum & Eusebium consulas, inuenies Simonem Magum, Menandrum, Saturninum, Basilidē, Carpocratē, Cerinthus & Hebionem, Ioannis floruisse temporibus. Et primos quidem duos à sectatoribus suis dei loco adoratos, posteriores autem Christi uel diuinam uel humanam negasse naturam. Ceterum cum Christianorum nomine se uenditarint hæretici obijcere quis potuisset, Cur igitur uocas antichristos? cur ab illorum doctrina nos absterres, qui Christiana religione imbuti æque atq; tu sacro sunt fonte lauari? Respondet Ioannes, Infitias nō eo, Christiani fuerūt, sed e nobis exierunt, id est, à fide & uera religione descuerūt. In causa fuit, quia nunquam fuerunt ex nobis, hoc est, Recensiti quidem sunt Christianorū numero nomine & titulo, sed reuera nunquam crediderunt. Nam cum à pastoris uoce nunc abhorreant certe quales aliquando fuerint produnt. Verissime ergo dixit apostolus, Non omnes qui sunt ex Israel sunt Israel, neq; ñ filij dei sunt qui secundum carnem recensentur, sed qui secundum promissionem.

Nam si fuissent ex nobis permanissent utiq; nobiscum.

Genio & natura ueræ religionis probat quod hæretici nunquam fuerint in albo populi dei et uerorum Christianorum numero. Quia si fuissent (inquit) de numero eorum qui uere credunt, proculdubio nō potuissent agnitam abiurasse ueritatē. Nam ad quem (inquit Petrus) ibimus domine? Verba uitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus quod tu es Christus filius dei uiui. Et Paulus in Hebræis, Fieri (inquit) nō potest ut qui fuerint illuminati, gustauerintq; donum cœlestē, &c.

Sed ut manifesti fierent, quod non sint omnes ex nobis.

Causa est cur isti exciderint, oportuit enim triticū cribrari & uentilari paleam. Nam & Paulus, Oportet (inquit) hæreses esse in uobis, quo qui probati sunt manifesti fiant inter uos. Idem argumenti exquisitissime & copiosissime tractauit Paulus in 2. ad Timo. 2. cap.

Rom. 13.

Dan. 11.
2. Thef. 2.

Matth. 24.

Ioan. 10.
Rom. 9.

Ioan. 6.
Hebr. 6.

2. Cor. 11.

secundo capite, & post eum Tertullianus in insigni illo suo De præscriptionibus hæreticorum opusculo.

Sed uos unctionem habetis à sancto illo & nostis omnia.

Ostenso periculo iungit consolationem, Maximum nobis ab hæreticis imminet malum, sed tuti agemus, si doctrinæ spiritus sancti indiuulse hæserimus. Nam quæcunque ad salutem sunt necessaria per istum nobis sunt prodita. Ad quem modum posteaquam apostolus Paulus satis graphice pinxisset periculosa extremi sæculi tempora, iisdem proterius subiecit, At tu persistito in his quæ didicisti & quæ tibi concredita sunt: & quæ sequuntur. Locus aliàs est longe elegatissimus & huic nostro instituto conuenientissimus. Vnctionis autem uocabulo alludit Ioannes ad *χρίσμα* ueterum, typum sancti spiritus, quem hoc loco uocat *πνεῦμα*, præposito articulo specificatiuo, designans non quemuis spiritum aut unctionem quamlibet sed illius promissi sancti & dei spiritus. Quod negotium mirum est quàm doctè absoluerit Dydimus in libris suis De spiritu sancto editis. Omnia nostis.) Synekdocha est. Nam omnia norunt fideles quæ nosse oportebat. Sunt enim & alia quæ ignorasse profuerit. Dicit enim propheta, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi deus illa cogita semper, & in multis operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessariū ea quæ abscondita sunt uidere oculis tuis. Vide 1. Corinth. 2. cap. & Roma. 11.

Non scripsi uobis quasi ignorantibus ueritatem, sed tanquam scientibus eam.

Quod si omnia tradidit spiritus, si omnia (ais) didicimus, quid opus erat tua institutio ne? Respondet Ioannes, Non scripsi indoctis & istarum rerum imperitis, sed sanè institutos uolui hac mea institutione excitare & currenti (quod dici solet) equo calcar addere.

Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est. Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse Christum?

Πᾶσι γὰρ ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ἐκ τῆς ἀληθείας, id est præteritio & regressio. Nam & si dixisset istos omnia uidere, redit tamen & ueluti non uidentibus clarius ob oculos statuit antichristos, istos inquã (ut ut magna iactitent) nullatenus esse de coetu credentium. Idèq; probat hoc syllogismo, Qui mendax est is ex ueritate non est. Ductum à repugnantibus. Sed qui negat Iesum esse Christum, is est mendax. Proinde qui negat Iesum esse Christum, is ex ueritate non est. Hanc uero ratiocinationem dilucidissimam quidem illam obscurant tropi & schemata. Nam mendacium per enallagen ponitur pro mendace, res pro persona. Quanquam & uehemèter flagitiosos soleamus ipsum uocare flagitium, κατ' ἀνομιαν. Veritas autem sumitur pro uero integro & solido, imò pro ipso uero dei populo, pro ueris dei filiis qui per ueritatem sunt filij. Ut nunc Ex ueritate nō esse, dixerit pro eo quod est, non esse de consortio uere fidelium. Porro ò ñ negant Iesum esse Christum qui aut diuinitatem aut humanitatem in Christo negant aut qui non omnem in eo quærunt plenitudinem uitam & salutem. Sed de hac re copiosius disputabitur in cap. 5.

Hic est antichristus, qui negat patrem & filiū. Quisquis negat filium is ne patrem quidem habet.

Palàm nunc edicit quid superioribus de antichristis differēs intellexerit. Est itaq; exegesis. Quasi dicat, Ex istis uero liquet istos esse antichristos dei hostes (nam antichristus cōponitur ab *ἀντί* aduersatiua particula, & *χρίστος*) qui filium aut contemnunt aut prophanant. Deum enim non hominem prophanant & aspernantur. Nam sicut pater suscitatur mortuos & uiuificat, ita etiam filius quos uult uiuificat. Et quemadmodum pater præter filium nihil agit, ita ne citra filium quidem iudicat (quo administrandi & regni functionem uniuersam intelligimus) quenquam, quod & ipsum posuit pro quicquam. Est itaq; omnis administratio filij, qui est expressa imago substantiæ paternæ, qui omnia moderatur uerbo potentiæ suæ, in hoc ut omnes honorent filium sicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit illum. Hæc trāscripsimus

ex s. Ioannis capite. Ea autem mirum in modum istorum detegunt impietatem qui uastro dogmate Christi diuinitatem negantes clamitant se isto modo diuinæ maiestati & gloriæ consulere ut inquam solus & unus adoretur deus. Sed ipsa ueritas aliud statuit, Esse sanè unum & solum deum uerum adorandum, sed unum esse cum patre filium, ut qui nunc filiū adorat patrem non inhonestarit. Qui enim non habet filium (inquit apostolus) is ne patrem quidem habet. Per filium enim agnoscitur pater.

Vos igitur quod audistis ab initio, in uobis permaneat. Si in uobis permanerit quod audistis ab initio, & uos in filio & patre manebitis. Et hæc est repromissio quam ipse pollicitus est uobis, uitam æternam.

Iam infert finalem conclusionem & id quod pñs persuasum cupit, ut inquam neglectis istorum nouis dogmatis ueritati spiritus indiuisse hæreant. Audierant autem ab initio sanctam apostolorum prædicationem, qua pure & simpliciter pñs prædicarant ex scripturis Christum, fidem, uitæ puritatem, & charitatem. In his igitur uult permanere & exerceri credentes. Hic uero admiscet honesto utile. Si (inquit) in uobis permanerit apostolica quæ & prophetica est doctrina, et uos in patre et filio permanebitis. Sed quid est in patre & filio permanere? Vitæ æternæ consortem esse. Nam sequitur, Et uita æterna est illa promissio quam promisit ijs qui perstiterint in traditione ueritatis.

Hæc scripsi uobis de his qui seducunt uos.

Subinde planius aperit institutum ac consiliū suum, nempe, quod ista in hunc finem scripserit, ut imprudentiores à nouis abstraheret hæreticorum inuentis, uitam autem amarent ac tenerent religionem, utpote ueram & firmam. Sequitur enim,

Et unctio quam uos accepistis ab eo manet in uobis. Hinc non necesse habetis ut quisquā doceat uos, sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus, ita uerax est & nullum mendacium.

Sunt qui hunc locum sic exponant. Scio quidem nunc in uobis ut ueris dei filijs unctio manere; reliquum igitur est, detis operam ut semper maneat. Cæterum accommodatior forsan instituto apostoli fuerit hic sensus. Non est quod timeatis aut putetis spiritum sanctum alia nunc docere, alia uero olim docuisse. Nec est quod uereamini spiritum aliquādo cessaturum. Nam sicut unicus & æternus est ueritatis doctor, sic eius doctrina perpetuo sibi constat. Si autem hic est apostoli sensus, iam primo eos confutauit qui doctrinam suam, etiamsi à traditione apostolica esset alienissima, nihilominus spiritus sancti asserbant esse impulsam. Deinde uero alludit ad uerba saluatoris in Euāgelio dicentis, Et ego rogabo patrem & alium patronum dabit uobis ut maneat uobiscum in æternum, spiritum inquam ueritatis. Huc faciunt & sequentia, quibus superior hæc sententia dilucidius exponitur. Hinc non necesse habetis ut quisquam uos doceat. *καὶ οὐ χρεία ἔχετε &c.* καὶ iterum est inferentis nota. Quasi dicat, Cum ergo spiritū perpetuum habeatis præceptorem, non est quod alienos uobis asciscatis doctores. Sed spiritui obediētes, istud pro certo uobis persuasum habetote, quod uera & infallibilia sunt quæcunque ille tradiderit. Porro Catabaptistæ abutūtur hoc loco duplici nomine. Primo, quod per spiritum non intelligunt spiritum sanctum, sed melancholiam suam nescio quam, phanaticum scilicet spiritum, mentem aitonitā, & corruptissimi animi corruptissimas imò perplexissimas strophas. Secundo, quod spiritum sanctum separant à scriptura sancta. Quasi uero ueritas dei à deo separari possit. Aut quisquā sit qui nesciat ipsam etiam scripturam sanctam creberrime spiritum cognominari. Et quid obsecro est scriptura aliud quàm instinctus spiritus sancti? Proinde noluit Ioannes istis uerbis tollere prædicationem aut prophetiam, sed à sufficientia quadam hæreticorum confutare dogmata. Non secus ac si tu dicas, Quæcunq; ad salutem sunt necessaria ea scripturis sunt prodita. Id si uerum est, ut sanè ueritate comprobari potest, iam nihil opus est alienis uel doctrinis uel doctoribus. Nam si dogmata uestra scripturis repugnant, falsissima sunt. Quis uero audiat mendaces? Si uero ea scripturis consentiunt, qui fit ut scripturis non omnem tribuatis

Ioan. 24.

2. Timoth. 2.

Heretici.

tributis gloriam? Quid quasi de nouis rebus gloriamini? Et Tertullianus author est hæreticos ea retulisse ad spiritum, successiones & apostolorum traditiones, quæ scripturis firmare non potuissent. Verum confingant (inquit) tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam illicitum est? Sed & si confinxerint nihil promouebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciat neque apostoli alicuius authoris esse neque apostolici. Quia sicut apostoli non diuersa inter se docuissent, ita & apostolici non contraria apostolis addidissent: nisi illi qui ab apostolis descuerunt & aliter prædicauerunt. Hæc ex opusculo De præscriptionibus hæreticorum. Cuius equidem libelli lectionem tam familiarem omnibus Christianis cuperem quam est usitatum & crebrum hæretici nomen.

Et sicut docuit uos, manete in ea.

Illatio est & rerum disputatarum conclusio, miro ardore per repetitionem illata. Hactenus enim per digressiunculam differuit aduersus nouatores & hæreticos de perpetua ueritatis doctrina.

Et nunc filioli manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non pudeamus ab eo in aduentu eius.

Qui capita Apostolicarum epistolarum distinxit nullam rationem contextus habuit, hinc factum ut coniuncta sæpius discerpserit, disiuncta uero commiserit. Huius rei argumentum uidisti in initio huius secundi capituli: eiusdem generis est etiam finis. Cohæret enim cum materia capituli tertij. Nam redit apostolus & horrore iudicij, teu à metu & pœnis hortatur ad puritatem uitæ. Quid enim aliud est manere in Christo quam ita ambulare sicut ipse ambulauit innocentissime? Et Christus ipse iudicij mentione hortatur ad constantiam, cum diceret, Quicumque puduerit mei ac meorum sermonum in generatione hac adultera, pudebit illius & filium hominis cum uenerit iudicare. Et per fiduciam (quæ est *παρρησία*) non quamuis intellexit spem sed liberam confidentiam. Nam pudori opponitur, quo fit, ut attoniti ne loqui quidem aut possimus aut sciamus.

Si scitis quod iustus est, scitote quod omnis qui facit iustitiam ex ipso natus est.

A Coniugatis & Natura rei duxit argumentum. Nam iustus & iustitia coniugata sunt. Et ita rerum natura comparatum est, ut genuini filij parentum referant naturam. Iam uero si sumus ex deo per fidem renati, & deus iustus est, certe fideles quoque iustitiam student & iusti sunt. Verba autem Scitis & Scitote miram habent cum gratiam tum uehementiam. Viderur enim Apostolus eos perstrinxisse qui de iustitia dei multa & magna commentabantur imò garriebant, sed impie interim uiuebant. Germanus diceret, *weist eins, so wüßz auch das ander.*

ARGUMENTVM CAPITIS III.

In eodẽ adhuc uersatur argumento, adhortans ad morum uitamque innocentiam, maxime uero ad charitatem fraternam.

Videte qualẽ charitatem dedit nobis pater ut filij dei nominemur. CAP. III.
Amplificatione mira effert id quod iam iam dixerat nos esse natos ex deo, & commendat fidelibus beneficium & admirabilem charitatem dei. Sed charitatem dare dixit Ioannes pro eo quod est beneficium exhibere & dilectionem aliquo præclaro facinore commendare. Beneficio autem dei proposito non minus trahit ad innocentiam quam iustitia dei superius commemorata. Sic enim natura comparatum est ut eos uicissim diligamus qui nobis benefecerunt. Et nominari filium dei est iuxta proprietatem sermonis Hebraici esse filium dei.

Propter hoc mundus non nouit uos, quia non nouit eum.

Hic locus planior fiet si adhibeas quartum caput prioris epistolæ Petri, quod postquam Christiani exo-
si mundo.

2. Timoth. 3.
Galat. 2.
Iaco. 4.

ad innocentiam cohortatus esset, mox subiungit, Atque id absurdum illis uideretur quod non accurratis unà cum ipsis in eandem luxuriam refusionem, qui de uobis male loquuntur. Sed reddituri sunt rationem ei qui paratus est iudicare uiuos & mortuos. Eandem absurditatem remouet etiam hoc loco Ioannes. Nam hic est uerborum sensus. Scio equidem quanto contemptu eleuaturus sit mundus si uos perrexeritis uitam filij dei dignam uere. Sed nolim quenquam eo offendi contemptu. Nam qui ex deo est, is ex mundo non est. Sed mundus sua tantum nouit, ergo deum & diuina non nouit, & proinde mundus filios dei non potest non odisse. Huc iam pertinet uerba Christi Ioan. 15. & 16. Illud quoque Pauli, Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo persecutionem patiatur oportet. Iterum illud, Si hominibus placerem Christi seruus non essem. Illud quoque D. Iacobi, Amicitia mundi inimicitia est cum deo. Quicumque ergo uoluerit esse amicus mundi, inimicus dei constituitur.

Charissimi, nunc filij dei sumus & nondum apparuit quod futuri sumus.

2. Timoth. 2.
Roma. 8.

Iterum extollit amplificatione per comparisonem Christianorum dignitatem, quominus moueatur si contemnatur a mundo. Comparatio autem in hoc consistit quod nunc quidem filij dei dicimur: uerum id quidem paruus esse, quantumuis per se magnum sit, si ijs conferas quæ post hanc uitam parauit deus diligentibus se. Huc fortassis quadrabit illud Apostoli, Siquidem sumus filij dei certe cum eo etiam patimur, ut & cum eo glorificemur. Atqui afflictiones presentis temporis impares sunt ad futuram gloriam collatae, quæ reuelabitur erga credentes. Sed quæ obsecro est ista gloria? quid oro futuri sumus? Respondet nunc & ait:

Scimus autem quoniam si apparuerit similes illi erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est.

Ioan. 5.

Apparet autem nobis Christus cum hinc per mortem nos ad cælestia traducit gaudia, cumque orbem iudicaturus uniuersum, omnem resuscitabit carnem, ut totus & integer homo, æternum cum deo uiuat. Tunc similes ei erimus liberati adfectibus morbi uarijs corruptionibus absoluti autem erimus & perennes. Tunc uidebimus eum sicuti est, id est ad satietatem eo fruemur. Plura de hac re lege in 2. Pauli ad Corinth. 15. cap. & in epistola ad Philip. 3. & Coloss. 3. cap.

Et omnis qui habet hanc spem in eo purificat se, sicut & ille purus est.

Supra cap. 1.

Ex præstructis colligit nunc omnes fideles puritatem colere uitæ. Nam qui nouit & credit uitam sempiternam eamque hac uita præstantiorem esse, is sese purificat, hoc est abstinet a concupiscentijs carnis. Propterea quod deus purus est & nemo illi nisi purus cohabitare potest. Sed & indignum est, ut is qui ad tantum destinatus est regnum quicquam tantarum opum hæres adoptatus est sese omni polluat impuritate.

Omnis qui committit peccatum, idem & iniquitatem committit, & peccatum est iniquitas.

Peccatum est iniquitas.

Sic scripsit Ioannes, Πᾶς ὁ πειρῶν τὴν ἀμνηστίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν περὶ. Et omnis difficultas in istis duabus consistit uocibus, ἀμνηστία & ἀνομία. Et prius quidem solet nonnunquam usurpari pro uitio & infirmitate, hic porro grauius quidpiam sonat, nempe scelus & flagitium, cum uidelicet pecco non nescius quam scædam rem patrem. Posterius non multum abest a priori, Nam νόμος lex est, ἀνομία autem transgressio & legis præuaricatio, summa uidelicet iniquitas, cum sciens & uolens pereat. Iam igitur hæc erit apostoli sententia. Qui autem Christiana religione imbutus æternam uitam credit & nihilominus perstat in immunditia, is sanè infirmus dici non potest, sed contemptor uerius est legum pietatis & innocentiae proditor. Ut sit confutatio istorum qui sceleribus suis blandientes & sese sanctimonie titulo uenditantes, publica crimina solent infirmitates errores & uitia quædam nominare, Nam protinus subiecta sententia impuros istos acerbissime urget, Et peccatum est iniquitas. Hoc est, Et quod in impuritate perstat, nemo illi

illi pro errore imputare potest, sed summa est iniquitas. Germanice, *Vnd diß sin lasterhafft liden ist ein fräuel vnd müßwill.*

Et scitis quod ille apparuit ut peccata nostra tolleretur, & peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet non peccat: omnis qui peccat non uidit eum nec cognouit eum.

A causa incarnationis ducit argumentum, ut ad innocentiam trahat. Potissima (inquit) incarnationis causa fuit ut peccata nostra tolleretur filius dei. Tolleretur inquam, id est hostia corporis sui expiaret: deinde ut pura doctrina & sancto uitæ exemplo scelera aboleret, non equidem ut non agerent in hominum mentibus, sed ut sanctificati & fideles expurgarent se indes ab istis, neque permitterent imperium. Huc iam quadrant 15. cap. Ioannis, & 2. Pauli ad Titum. Porro ex genio credentium & exemplo Christi denuo colligit eos qui uere pii sunt non peccare, id est, non perstare in immunditia. Nam prius au diuimus peccatum hoc loco non usurpari pro errore humano, sed pro iniquitate quæ est ex perfidia. Proinde sensus est, Omnis qui fide adhæret deo, is non perseverat in impuritate: ergo quicumque perseverat deo non adhæret, imò nunquam illum uel uidit uel cognouit. μεταφορικῶς pro eo quod est, dei negotium nunquam intellexit.

Filioli mei nemo uos seducat.

Referuntur hæc non tam ad præcedentia quàm consequentia. Est enim exclamatio quædam, ueluti & illa, Qui aures habet ad audiendum audiat. Istis uero excitantur auditorum animi, ut ea quæ dicuntur diligentius perpendant. Et *μὴ εἰς* infinite significatio nis est, non tam ad personam quàm res quasuis respectans. Cauete ne ulla res uos seducat. Nam plurima sunt quæ innocentiam studentem remorantur. Hinc Apostolus post istam Epicureorum sententiam, Edamus & bibamus cras enim morimur, mox subiunxit, Ne decipiāmini. Corruptunt mores bonos colloquia praua. Matth. 13.
1. Corinth. 15.
Ibidem.

Qui exercet iustitiam iustus est, sicut & ille iustus est.

Iterum à coniugatis ducit argumentum, ad hunc sensum, Qui operatur iustitiam is certe iustus est, non is qui multa garrit de iustitia. Hoc enim est quod monui, ne quis sibi ipsi imponat, uel ab alijs falsa specie seducatur. Fucum atque hypocrisim odit deus, ueritatem exigit ac iustitiam, diuinam quidem illam, hoc est, diuinitus profectam & ad illius exemplar formatam, non ab homine uel per hominem inuentam. Ideoque additur hoc loco, Sicut & ille iustus est. Et in Euangelio: Nisi iustitia uestra plus abundarit quàm scribarum & pharisæorum, &c. Matth. 5.

Qui committit peccatum ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat.

Antithesis est, ab authore & factorum similitudine sumpta. Quemadmodum ille iustitiam facit qui ex iusto deo natus est: ita qui peccat, ex diabolo natus est. Nam sicut deus sanctus est & iustus, & sanctimoniam & iustitiam fons: ita diabolus omnis iniquitatis author. Ioannis 8.

Ad hoc apparuit filius dei ut dissoluat opera diaboli.

Magno & graui pondere repetitur causa incarnationis dominicæ. Et quod superius dixerat, Apparuit ut peccata nostra tolleretur, id nunc paulò planius dicit, ut dissoluat & aboleat opera diaboli. Huius autem opera mors peccatum & impietas, in mundum sub introijt. Sed per Christum ea iterum elata sunt. Roma. 5.

Omnis qui natus est ex deo peccatum non committit, quoniam semen ipsius in eo manet & non potest peccare, quod ex deo natus est.

Ex genio & natura rei argumentatur. Clarius item exponit quod iam iam duobus dixerat uerbis, Qui in eo manet non peccat. Nam hic subdit causam, Quoniam semen ipsius (inquit) in eo manet, ut non possit peccare, cum ex deo natus sit. Alludit enim ad seminis naturam quæ ea referunt quæ ex eo nascuntur. Proinde cū deus sit purus, conse

1. Pet. 1.

quens est ut & filij dei sint puri. Semen autem est uerbum dei uirtus & ueritas. Nam Petrus, Diligite (inquit) uos inuicem impense & ex puro corde: renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem uiuentis dei & manentis in æternum.

In hoc manifesti sunt filij dei & filij diaboli. Omnis qui non facit iustitiam non est ex deo, & qui non diligit fratrem suum.

Ioan. 5.

Acto. 13.

Veluti epilogo superiora colligit & transitu quodã, mira arte, ad charitatis negotium transit. Hactenus enim de iustitia & puritate uitæ disseruit. Horum summa est. Quemadmodum filij diaboli impuritate iniustitia & omni iniquitate patrem referunt: ita filij dei puritate iustitia & omnigena sanctimonia referunt deum patrem. Proinde qui filij dei, id est ueri Christiani sunt, pie quoque uiuunt & semper innocentia student. Hic autem alterum huius epistolæ statum charitatem uidelicet annectit, ut unica sententia utraq; complectatur capita. Fratres uero uocauit ex more Hebraico quos nos uocamus proximos socios contribules ciues Christianos. Nam Christiani initio & discipuli & fratres appellabantur. Antiochiæ cœpere dici Christiani.

Quoniam hæc est annunciatio quam audistis ab initio, ut diligatis uos inuicem.

Ioan. 13.

A capite doctrinæ & religionis Christianæ ducit argumentum, ut ad charitatem incendat. Simul & superiorum causam reddit. Quemadmodum uero unica & præcipua Christianorum nota est puritas uitæ, ita & charitas. Nam ita dixit saluator in Euangelio, Præceptum nouum do uobis, ut diligatis inuicem: Sicut dilexi uos ut & uos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei sitis si charitatem habueritis inter uos mutuam. Quibus uerbis utrobique eodem filo ductis discimus Ioannem unice studuisse ut quæ propriissime imitaretur characterem & docendi modum Iesu Christi. Nam sicut ille in Euangelio dixerat, In hoc cognoscent, &c. Ita Ioannes hoc loco dixit, In hoc sunt manifesti filij dei. Et sicut ille testabatur, se nouum præceptum, id est, præcipuum & præclarum in quo omnia essent comprehensa præcepta, orbi traditurum, Ita Ioannes, Hæc est annunciatio (inquit) quam audistis ab initio, &c.

Exempla.

Non sicut Cain qui ex illo malo erat, & occidit fratrem suum.

Proponit exemplum iusti & iniusti, filij dei & filij diaboli ex Gene. cap. 4. Exemplis autem nihil est in docendo nobilius, nihil apertius & quod magis moueat. De qua re post Fabium elegantissima scripsit Erasmus in 2. Copiæ.

Et propter quid occidit eum? quia opera eius mala erant, fratris autem eius iusta.

Hebræ. 11.

Causam cædis obiter aperit & cædem ipsam amplificat. Opera autem posuit pro omnibus affectibus & studijs. Equidem mala mens malus animus. Et sancti dei nulla alia causa cæsi sunt semper quam iustitiæ gratia, 1. Pet. 4.

Ne miremini fratres si odit uos mundus.

Acto. 14.

Ideoque cum ab ipso mox (inquit) mundi initio pius occiderit impius, minus mirandum est si uel nostris temporibus pietas atque pijs pariter exhibentur ab impijs omnibus. Nihil noui aut iniustitiam usu uenit fidelibus qui multis exemplis præmuniti, didicerunt quod per multas afflictiones pateat uia in regnum dei. Est autem species quædam occupationis & epanaphoræ. Nam huius rei meminit & per initia cap. 3.

Nos scimus quod translati sumus de morte ad uitam, quia diligimus fratres.

Consolationis loco subiiciuntur hoc sensu, Iam etsi contemnat adeo & occidat mundus, tamen nos de æterna salute certi sumus. Maximam enim & indubitatam certitudinem expressit uerbo præteriti temporis. Etenim non dixit, Transferemur, sed Translati sumus. Sicut & Ioannis 5. Amen amen (inquit Christus) dico uobis qui sermonem meum audit & credit ei (sic enim exponit quid per audiendi uerbum intellexerit) qui misit me,

me, habet uitam æternam, & in iudicium (hoc est pœnam) non ueniet, sed transiit de morte ad uitam. Addit conditionem apostolus, Quia diligimus fratres. ^{ὅτι} autem uarie usurpatur in scripturis quemadmodum & Hebræorum ^{אב}. Nam in hisce uerbis Christi, Et dedit ei potestatem iudicandi quoque, quia filius hominis est, Quia, usurpatur pro Eri, licet sit filius hominis, homo uerus, attamen diuinam quoque usurpabit functionem ut appareat quod & deus uerus sit. Vel quia ille filius hominis est quo de dixit Daniel in cap. 7. In præsentiarum ponitur pro dummodo: ut sit sensus, Translati sumus de morte ad uitam, modo diligamus fratres, id est, si modo uere credamus. Nam signum ueræ fidei est charitas ex puro corde & conscientia bona & fide non simulata. Neque uero temere usus est ista metalepsi, partim ut notaret se loqui de fide quæ per charitatē est efficax, partim ut continuaret disputationem de charitate. Nunc enim sequitur.

Qui non diligit fratrem manet in morte.

A pœna & mulctā deterret ab odio & hortatur ad charitatē. Est enim ueluti antithesis ei opposita sententiæ, Nos translati sumus de morte ad uitam. Et Christus Ioan. 8. Nisi (inquit) credideritis quod ego sum, moriemini in peccatis uestris.

Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quod omnis homicida non habet uitam æternam in se manentem.

Probat eum manere in morte qui odit proximum, probat autem syllogismo ex contrarijs ducto ad hunc modum, Omnis homicida nō habet uitam æternam in se manentem. Omnis qui fratrem odit homicida est. Proinde omnis qui fratrem odit, non habet uitam æternam in se manentem. Per odium uero intellexit omnia quæ odium post se trahit, & quæ Ouidius inuidiam describens probe annumerauit libro Metamorph. 2. Huc refer omnia quæ aduersus cædes prodiones inuidiam & lites in scripturis dicuntur. Quod si miraris qua ratione homicidam uocarit apostolus eum qui odit fratrem, consu le uerba Christi apud Mattheum in 5. Audistis quod dictum sit ueteribus, Non occides, &c. Eodē loco dixit Christus, Quicumque uiderit uxorem proximi, & concupiuerit eam, iam mœchatus est cum ea in corde suo. Item de Abraham uolente filium mactare, nec ta men mactante scribitur, Quia fecisti hanc rem & non pepercisti filio tuo. Ex quibus omnibus colligimus & destinatam uoluntatem reputari à deo pro ipso opere. In qua sententia fuerunt & illi apud gentes qui dixere, In magnis & uoluisse sat est. Poterat & ^{αυξη} ^{σιν} uideri. Nam hoc tropo dicimus occisum qui sit cæsus, exanimatū qui sit dolore affectus, & reuixisse qui spem receperit. Porro in morte manet qui agit uitā flagitijs undique scatentem, ex quibus existit mors. Proinde uitam æternam in se manentem non habet qui sceleribus palam declarat quod nihil fidei (quæ uita est fidelium) gerat in pectore. Qui enim fratrem odit & cædit, is animū qualis sit prodit, prophanus scilicet & impius. Sic inquam constat homicidam non habere uitam æternam in se manentem. Ideo uero hinc non sequitur, ergo omnes homicidæ damnabuntur. Nam Dauid & Iatro euangelicus homicidæ fuerunt. Et tum quidem non habuerūt uitam in se manentem cum opera patrarent mortis. Vita enim hominis fides est, cædes ex perfidia est. Cæterum fidei pœnitentia & innocentia reparari potest.

Per hoc cognouimus charitatem quoniam ille animā suam pro nobis posuit, unde etiam nos debemus pro fratribus animas ponere.

Occupatio est. Nam hæc est apostoli mens. Mirabitur forsan aliquis quomodo fratres sint diligendi, quis inquam sit modus & quæ sit ratio charitatis Christianæ. Is ergo sciat Christum Iesum huius negotij esse absolutissimum exemplar. Hic uero pro nobis mortuus est, unde consequens est Christianorum charitatem debere esse summam, utpote quæ & uitam debeat fratribus, qua tamen nihil in orbe habemus nobilius aut charius. Quid enim (inquit Christus) dabit homo cuius permutatione redimat animā suam? Alludit autē apostolus ad ista saluatoris uerba in Euangelio, dicentis, Hoc est præceptum meum, ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis, Animam uero usurpauit pro uita, Deinde

Sic inquam æterna erit, ut in iudicium non ueniat.

Ioan. 5.

1. Timoth. 1.

Galat. 5.

Gene. 22.

Roma. 5.

2. Reg. 12.

Luce 23.

Matth. 16.

Ioan. 15.

animaduertendum & illud quod Per hoc, dixit pro eo quod est In hoc, & hac ueluti certissima nota didicimus quæ sit charitatis ratio quod ille suam nobis impendit uitam, Germanus ita redderet, *Darby habend wir erlernet der liebe art.*

Qui uero habuerit substantiam mundi, & uiderit fratrem suum egentem, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo?

Contrario exemplo sese clarius exponit, & à comparatis arguit, Si (inquit) terrenas opes fratri non impartiris, quæ interim instabiles temere & disperduntur & congregantur, quomodo uitam tuam tui nobilissimam portionem, quæ semel amissa recuperari non potest, egenti impendas? Nulla itaq; in te charitas dei, dei inquam, quæ diuinitus inspirata uel ad exemplum Christi filij dei formata sit. Verba autem apostoli planè sunt pathetica & quæ ad misericordiam pium sollicitare possint animum. Paria, & si non adeò elegantia & euidètia legere est Iacobi 2. Sed longe comptiora apud Lucam in 16. ubi hæc res diuitis & Lazari tragœdia ceu hypotyposi quadam oculis lectorum subiicitur. *Viscera.* Viscera autem dicuntur omnia interiora hominis ut sunt præcordia cor pulmo iecur. Quia uero in præcordijs, ut Platonici quoq; uolunt, adfectuum sedes est, hinc usurpantur uiscera pro rebus ipsis quas continent concupiscètia ira dolore gaudio, hoc sanè loco pro misericordia. Est enim metonymia.

Filioli mei ne diligamus uerbo, neq; lingua, sed opere & ueritate.

Sententia est elegans qua totum proponitur charitatis negotium. Et uerbo quidem mira gratia opposuit opus, linguæ ueritatem. Sic enim omnem excludit hypocrisin, & id asseuerare uult quod Iacobus apostolus istis uoluit uerbis, Quod si frater aut soror nudi fuerint & egentes quotidiano uictu, dicat autem aliquis uestrum illis, Abite cum pace, calefcite & saturamini, non tamen dederitis illis quæ sunt necessaria corpori, quæ erit utilitas? Iacobi 2. Ad ornatum & gratiam dictionis pertinet & illud quod sententia hæc Ioannis & epiphonematis speciem habet & apostrophes figuram.

Per hoc cognoscimus quod ex ueritate sumus.

Ex ueritate sunt qui uere sunt filij dei. Nunc enim per enumerationem quandam exponit commoda Christianæ charitatis, id est, quid utilitatis in percipiunt qui uere diligunt. Locus est ab honesto & utili. Si (ait) uerè & ipso opere præstiterimus charitatis officia, hoc ipso, ceu infallibili indicio comprobabimus quod uerè credimus. Vide Matth. 23.

Et in conspectu eius suadebimus cordibus nostris.

Pertinet & illud ad præsens charitatis commodum, quod cum ad tribunal iudicis eundum fuerit nobis nihil timendum sit, eo quod conscientia nostræ sint pacatæ, utpote de nulla sibi hypocrisis conscia. Et lectio Græcica longe planior est, *καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς κριτίας ἡμῶν.* *Εμπροσθεν* uero Coram significat, ueluti si quis ad conspectum statuatur iudicis. *πείθω* plura significat pareo, morem gero, suadeo & persuadeo, item placeo, ut Matthæi 23. Ibi enim dicunt principes Iudæorum, Dicite quod discipuli eius non se uenerint & sustulerint eum, uobis dormientibus. Quod si hæc res apud præsidem in accusationem uenerit, *ἡμεῖς πείσομεν αὐτόν,* nos placabimus eum, *καὶ ἡμᾶς αὐτίκως πείσομεν,* & uos omni culpa & periculo liberabimus. Ita hoc loco quadrantius fuerit, Placati erimus in cordibus nostris. Cor autem affectuum sedes pro ipsis ponitur affectuum motibus. Id quod in scripturis frequentissimum est. Fructus itaq; ueræ charitatis & religionis est tranquilla mens, pacata & sibi bene conscia conscientia. Qua nihil est in uita iucundius. Quod multis aliâs sententijs inculcauit & Hebræorum sapiens Solomon.

Quoniam si condemnet nos cor nostrum, maior est deus corde nostro, & nouit omnia. Charissimi, si cor nostrum non condemnet nos fiduciam habemus erga deum.

Hic locus admodum obscurus est, sed luce clarior fiet, si ὅτι ἐὰν uertamus Quod si. Nec ignoro ὅτι utrumq; significare & Quoniam & Quod. Cæterum filium orationis ostendit

ostendit utrum ex istis deligendum sit. Equidem particula Quoniam siue Quia, causalis est: sed nulla causalis huc quadrabit. Quòd, frequentius ordinat membra, proinde cum duo hic iungantur membra, Si condemnet, & Si non condemnet, quadratius erit Quòd. Deinde uerisimile est orationi subesse aposiopesis, siue ut planius & magis proprie loquar eclipsin, hoc est defectū, qui sic possit sarciri. Dixi de tranquilla mente & conscientia pacata. Quod si quis ista (ut sit occupationis species) ceu exigua & nullius momenti res contemnat credatq; consciētiae motus suppressi atq; dissimulari posse, is sciat deum (id enim est deum corde nostro maiorem esse) affectuum quoq; deum esse, hoc est, talem qui abdita etiam cordis rimeretur adeoq; norit omnia, ut hūc nihil secretorum lateat. Huic loco duo alij ancillantur. Prior est apud Ioannem in 10. Et pater qui dedit mihi oues, maior omnibus est: id est uere maximus summus & super omnes est. Posterior apud prophetā est in Psalmo 93. Qui plantauit aurem non audiet? & qui finxit oculum non considerat? Alij hunc locum sic exponunt, Quod si animus noster nos accuset ac damnet, fortior deus qui liberet & saluos faciat. Sed quorsum referemus, Et nouit omnia? Nunc enim non dicam quod hoc sensu utraq; membra coinciderent. Atqui priori sententiæ multo concinnius addes nunc membrū posterius, Charissimi, si cor nostrum, &c. Cuius sensus erit. Cæterum si posito fūco & sublata hypocrisis in uera charitate ambulauerimus ut conscientia nostra nos non possit simulationis & mendaciū conuincere iam libere cum deo agemus. Id enim opponit ijs qui quoniam hypocritæ sunt, cum deo (qui omnia nouit) libere agere non possunt.

Et quicquid petierimus accipimus ab eo.

Est & hic peculiaris ueræ charitatis fructus, quod quæcūq; petierimus accipiemus ab eo. Alludit autem ad uerba Christi Matth. 6. 7. & Ioan. 15. & 16. At ne quis offendatur adhibeat & hanc Iacobi sententiam, Petitis & non accipitis, eo quod male petatis ut in uoluptatibus uestris insumatis. Iaco. 4.

Quoniam præcepta eius custodimus & ea quæ sunt placita corā eo facimus.

Causa est sed magis repetitum propositum, sicut & illud, Hic erat in principio apud deum. Nam *ōur* exponentis est & repetentis probationem ueluti conclusionis causam. Veluti si dicā, Omnis uirtus est beata, Veritas est uirtus, ergo ueritas est beata, quia uirtus. Sic in Euangelio, Deus est ab initio, & uerbum est ab initio, ergo uerbum deus, quia hoc erat ab initio. Ad hunc modū hic quoq; colligit, Qui uere diligunt omnia quæ à deo petūt accipiūt. Nos diligimus, ergo omnia accipimus, quia diligimus. Nam idem est præcepta seruare & diligere, Roma. 13. Sequitur.

Et hoc est præceptum eius, ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus nos mutuo, sicut dedit præceptum.

Quia meminerat præceptorum, ideo nunc omnem mandatorum summam in duo colligit capita, in fidem scilicet & charitatem. Fide agimus cum deo, sed charitate cū proximo. Porrò charitatis neruus uis & anima, fides est. De nomine uero, quod pro maiestate, gloria & uirtute dei accipitur, alij sæpe monuerunt.

Et qui seruat præcepta eius, in illo manet, & ipse in eo. Et per hoc scimus quod manet in nobis, è spiritu quem nobis dedit.

Duplici nota & gemina sententia docet nos esse Christianos qui charitati studemus & innocentiae, qui huius epistolæ capulus est. Prior sententia est, Qui deo fidit & proximos diligit uere cum deo consentit uerusq; est Christianus. Sicut pluribus audisti in superioribus. Posterior uero sententia existit ex priore, Nemo autem de consensu & amicitia dei nobiscum inita dubitare potest nisi qui nescit spiritum sanctum in corda nostra missum qui testetur nos esse filios dei. Ita nunc nemo proprijs uiribus seruat mandata. Roma. 9.
Deinde qui Christi sunt spiritum Christi habent, qui autem carent ij non sunt eius. 2. Corinth. 13.

Interferit quedam de probatione spirituum, deinde uero redit ad charitatem, ad quam hortatur multis quidem argumentis.

CAP. III.

Spiritus.

1. Corinth. 14.

Charissimi ne cuius spiritui credatis, sed probate spiritus an ex deo sint, quoniã multi pseudoprophete exierunt in mundum. Digreditur apostolus. Nam suspenso charitatis negotio differit de probatione spirituum occasione sumpta ex fine cap. 5. Erant enim tum quoq; plurimi, qui sua mendacia spiritus titulo uenum exponebant. Aduersus istorum imposturam præmunis fideles, & monet ne cuius credant spiritui. Spiritus autem significat reuelationem siue dogma (metonymyce) non ipsum tantum dei spiritum. Est enim & spiritus malus ac mendax. Et Paulus, Spiritus (inquit) prophetarum prophetis subijciuntur. Posuit enim spiritum pro doctrina sensu & mente enarratoris. Ea mens & is sensus prophetis subijcitur, ut si cui uel melius uel appositius sit reuelatum ille protinus mentem in melius mutet. Et in 2. ad Thessal. epist. cap. 5. Idem, Spiritum (inquit) ne extinguatis. Deinde sese exponit & subdit, Prophetias ne aspernemi. Quasi dixerit, Per spiritum intellexi prophetias hoc est dona spiritus maxime uero scripturarum expositiones. Ergo censes Paulus, omnia citra delectum à fidelibus esse suscipienda dogmata? Respondet, Omnia probate, & quod bonum fuerit tenete. Ita Ioannes quoq; Charissimi (ait) ne cuius spiritui credatis, sed probate spiritus an ex deo sint. Causa, Quoniam multi pseudoprophete exierunt in mundum. De quibus audisti in 2. & nonnulla audies paulò post. Recte porò monent grammatici *ψευδο* cum alijs nominibus proprijs maxime, compositum si militudinem ferè significare, ut *ψευδοελπιπ* qui similitudinem quandam gerebat regis Philippi. Vocauit igitur pseudoprophetas apostolus qui cum re uera non sint prophete, aliquam tamen propheticam præ se ferant speciem. Vide Ierem. in 23.

Per hoc cognoscite spiritum dei. Omnis spiritus qui cõfiteatur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est. Et omnis spiritus qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo non est.

Confiteri.

ἀντιπροφῶ est. Nam tacite occurrit quæstioni & simpliciore omni cura liberat, ne is per ignorantiam & imprudentiam ab argutulis istis seduceretur. Quod si (ait) nescis quæ sit spirituum discretio, aut quæ nam dogmata uera sint quæ falsa, hanc tibi sumito regulam, Omnis spiritus qui confitetur Iesum, &c. Ista autem uerba apostoli plus habet in recessu quàm fronte promittat, ideoq; diligentius excutiemus singula. Principio confitentur qui uere & ex animo credunt. Confiteri enim aliàs laudare significat, & gratias agere, ut in Psalmis, & fateri, ut Iaco. 5. Confitemini alterutrum peccata, & orate pro uobis inuicem. Nam hæc sententia refertur ad superiora: quasi dicat, Quod si mutua inter uos fuerint similtates agere quisq; suam culpam ingenuè fateatur, & cõdonet alteri offensam, & orate pro uobis inuicem ut salui sitis. Nam & inuida mens & similtate exulcerata non conducit ad sanitatem corporum. In præsentiarum Confiteri est ex certa animi persuasione imò ex perspectissima quadam *πληροφορία* rei certissimæ & indubitæ fide re, huic inniti, eamq; ut certissimam & uerissimã palàm & intrepide profiteri. Sic enim tradidit ista & ante nos diuus apostolus Paulus in Hebræis cap. 11. & in Roma. cap. 10. de niq; ipse Christus Matthæi 10. Deinde In carnem uenire suo more & schemate dixit pro eo quod est hominem induere & in humanis agere. Nam idem in historia dixit, In sua uenit, & sui eum non receperunt. Id est, Semen Abrahæ induit & inter fratres suos conuersatus est, uerum illi negabant illum esse istud semen promissum. Porò Arrius & Hebion (inquies) aliq; hæreticorum monstra, confessi sunt Christum in carnem uenisse, ergo ex deo nati sunt. Respondeo. Etsi humanam in Christo naturam non negarint, tamen non crediderunt neq; docuerunt Christum in carnem uenisse. Nam duo sunt quæ hic significantur, alterum quod fuerit ante carnem, & alterum ipsa caro. Aliud enim est ad quod uenitur, & aliud quod uenit. Itaq; necessum est id fuisse aliquid priusquam uenerit

nerit quod in carnē uenit, Christus itaq; Iesus id est persona in diuinis filij, uenit in carnem, id est, hominem induit, & uenit in carne, id est, tanquam homo conuersatus est. Id quod hæretici non confitentur. Ex quibus liquido liquet Ioannem cum aduērus in carnem meminit non loquutū esse de humana tantum natura, ut uideri poterat, sed de toto Christo uero deo & homine, sicut est una persona in duabus manens diuersis substantijs. Nam notus est orthodoxorum consensus iuxta quē ita confitemur, Vnus est Christus non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in deum. Vnus inquam non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Ita nunc commodissime intelligemus per carnem totum illud negotium quod deus egit in assumpta carne. Tum sanè hic erit apostoli sensus. Omnis doctrina quę huc unice spectat, ut doceat Iesum Christum dei filium hominis factum esse filium & in humana natura nobiscum fuisse conuersatū, mortuū, resuscitatū, et cœlos assumptum, illū inquam ipsum illū esse sacerdotem & sacrificium mundi unicum: hoc est, redemptionem, salutem, & ueritatem æternam, ea doctrina proculdubio ex deo est. Quæ autē contrariū agit ea prorsus ex deo non est. Et hac ratione neq; Arrii neq; Macedonij neq; Photini neq; Pelagij neq; Pontificiorum doctrina omnis ex deo erit. Nam si nostris uiribus & inuentis paratur salus, iam Christus frustra passus est. Galat. 2. En habes regulam quo probes omnia omnium dogmata.

Et hic est ille spiritus antichristi, de quo audistis quod uenturus sit, & nunc iam in mundo est.

Alludit ad ea quæ audiuius in cap. 2. eaq; dilucidius exponit. Vnde nos discimus antichristi spiritum et uim cœpisse apostolorum temporibus, sed nostris omnino absolutam esse. Nos enim uidimus Turcicā fidem ex Arrii et Nestorij hæresibus collectam, extremis blasphemijs Christum proscidisse. Vidimus & hisce auribus audiuius pontificia religione, hoc est indulgentijs, satisfactionibus, missis, diuorum cultu, monasticis uotis, alijsq; id genus humanis inuentis Christū adeo obsoleuisse ut uix centesima humani cordis portio ei fuerit dicata amplius. Quid ergo restat aliud quàm ut immani truculenta & sæuissima antichristi (quæ certo imminet ac irruit) persequutione superata, expectemus iustissimum uenturum iudicem?

Vos ex deo estis filioli, & uicistis eos.

Mitigatio est, species quædam correctionis, qua consolatur in discrimine constitutos. Similis ei quam habuimus in cap. 2. Sed uos unctiōne habetis, &c. Nam hic est uerborum sensus, Monitione hac forsan nō erat opus apud uos, qui ex deo nati estis & spiritum dei arrabonem habetis, qui cum sit spiritus ueritatis & constantiæ non permittet ut uos quouis uento doctrinarum circumagimini. Porro de enallage quæ subest uerbo Vicistis annotauimus in cap. 2. Eos refertur ad antichristos. Ephē. 4.

Quoniam maior est qui in uobis est, quàm qui in mundo.

Causa est. Nō uincetis uestris uiribus neq; uestro robore uicistis si quid uicistis, sed dei auxilio, qui spiritu suo animat & confortat ecclesiam suam. Dicit enim Christus in euangelio, Spiritus ueritatis ducet uos in omnem ueritatem. Non enim relinquam uos orphanos sed alium cōsolatorem dabo uobis, illum ueritatis spiritum. Item, Non est ut anxie de defensione fitis solliciti: nam ipse dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere neq; resistere omnes qui aduersabuntur uobis. Et apud Ioannem, In mundo afflictionem habetis, sed bono animo fitis ego uici mundum. Recte igitur & proprijs sine dixit apostolus, Non est quod astus & uires istorum timeatis. Deus enim uobiscum est qui solus fortis & omnipotens est. Vide Isaiam in 51. & Paulum in Rom, cap. 8. item Sapientiæ 7. Ioan. 14.
Luca. 21.
Ioan. 16.

Ipsi è mundo sunt, ideo è mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex deo sumus. Qui nouit deum audit nos. Qui nō est ex deo, non audit nos.

Iam uero ne quis offenderetur multitudine & prosperitate errantium pulchram subiicit antithesim, qua & causas utriusque religionis & doctrine ostendit. Christiana ex deo est, sectatores eius cœlestes; hinc in orbe paucissimos habet ueros cultores. Nam mūdus est terrenus, terrena ergo diligit. Sed hominum inuenta & hæreticorum dogmata sunt terrena, impio stulto & cæco homine orta; quo fit ut impius stultus & cæcus mūdus amplexetur imō impensius sectetur mūdāna siue humana quā cœlestia. Alludit autem ad uerba Christi quæ extant in euangelio Ioan. cap. 8. & 17.

Per hoc cognoscimus spiritum ueritatis & spiritum erroris.

Clausula est, Veluti diceret, Et hætenus quidem de probatione spirituum differuimus.

Charissimi, diligamus nos inuicem, quia charitas ex deo est.

Absoluto negotio de probandis spiritibus redit ad institutum atque ad charitatem hortatur, inde enim digressus erat in fine cap. 3. Nunc uero ducit argumentum à causis. Diligamus (inquit) nos inuicem, quia charitas ex deo est, res sancta & diuina est, illaque ipsa charitas illud præcipuum dei mandatum est.

Et omnis qui diligit ex deo natus est & cognoscit deum. Qui nō diligit non nouit deum. Quoniam deus charitas est.

Pertinent hæc ad superiorem argumentationem. Idem enim clarius reddit antithesim posita ob oculos. Et filij genium referunt parentum. Id quod supra ostendimus. Deus autem charitas est, κατ' αὐτὴν φύσιν. Nam hominē profuturæ impudentiæ appellamus impudentiam, hominē impense clementem clementiā. Eodem modo & ratione eadem dixit Ioannes deum esse charitatē, qui & aliās exemplar est charitatis. Iam enim sequitur.

In hoc apparuit charitas dei, quod filium suum unigenitū misit deus in mundum, ut uiuamus per eum.

Dixerat deum esse charitatē, id uero nunc probat ex actis, ut nihilominus exemplum sit quo credentes ad charitatem (ut postea audiemus) trahuntur. Porro singula uerba pondere quodam & matura quadam grauitate mirifice urget Lectores, mirifice item & supra quā dici possit proprie incomparabilem dei erga nos charitatem describit. Verum hoc (ait) argumento probauit nobis deus charitatem suam qua deperit in humanum genus quod filiū suum misit. Nam ipse dominus Iesus in Euangelio dicit, Sic deus dilexit mundum, ut daret filium suum pro mundo, En tibi, filium suum dedit nobis. Ioan. 3. Magnus æstimatur & merito Abraham qui filium suum deo dederit. Hic autem nihil offert creatura creatori, sed ipse creator deus summus uerus & æternus filium suum, suum inquam, nobis impendit, & unigenitum quidem illum. En amplificationis incrementum. Impendit autem impio mundo. Sed quis est qui pro amicis moriatur? aut filium suum hosti impendat? Deus autem pro hostibus summum decus cœli suasque illas gratissimas delicias, dilectissimum filium in mortem dedit. Quæ ergo posthac alia inuenietur charitas ardentior?

In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus deum, sed quod ipse dilexit nos & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris.

Etiam istis amplificat charitatem dei, ut hoc uehementius euidentissimis istis inferat, Si sic deus dilexit nos, &c. Amplificare autem solent rhetores correctione quadā, ut Cicero in Verrem, Non enim furem, sed raptorem: non sacrilegum, sed hostem sacrorum: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium fociorumque in iudicium uestrum adduximus. Simili correctione subdidit & Ioannes, Nec est ut quisquam suis id tribuat uiribus quod filium suum misit deus. Non enim nos dileximus deum, sed ipse nos dilexit deus. Non ipsi nobis salutem nostris paruimus meritis, quæ re uera nulla sunt, sed ille elegit nos ex gratia. Nam elegit nos in ipso (ut Paulinis utar uerbis) antequam iacerentur fundamēta mundi, ut adoptaret in filios per Iesum Christum, &c. Ephes. 1. Hinc uero discimus quanto contemptu & blasphemia diuinæ gratiæ iacentur quorundā de meritis & libero arbitrio placita. Nam si salus est ex gratia iam non est ex operibus, &c.

Roma-

Romanorum 21. Quod autem superius extulerat, Misit filium ut per eum uiuamus, id nunc sic effert, Misit filium propitiationem pro peccatis nostris. Vide quæ annotauimus in cap. 2.

Charissimi, si sic deus dilexit nos, & nos debemus nos mutuo diligere.

Adaptat nunc exemplum ad suum institutum. Si (inquit) deus tanto nos amore complexus est ut ne filio quidē præ dilecto nostri causa pepercerit, certe iustissimū & æquissimum est ut etiam nos mutuo diligamus, nec uulgariter quidem sed impense imō flagrantissime.

Deum nemo uidit unquam. Si diligamus nos inuicem deus in nobis manet & charitas eius est perfecta in nobis.

Tacitæ obiectionis tacita responsio est. Quasi dicat, Istis uero omnibus nolim quicquam intelligat deum esse uisibilem, quasi scilicet is qui nobis in charitate imitāndus præponitur aut nobiscum consentire & cœdere necesse traditur uisibilis sit & corporeus. Stat enim scripturæ sententia, Deum nemo uidebit & uiuet. Aliud autem uolo, eo uidelicet penetrare, ut intelligatis deum nobis charitate unitum esse, hoc est, eos cum deo esse nexos cœdere qui fratres diligant. Qui enim diligit ex spiritu dei diligit. Proinde spiritus ille charitatis utrumq; coniūxit, homini deum, & deo hominem. Charitas itaq; Christiana certissimum signum est gratiæ diuinæ amicitiae & coniunctionis. Nam charitas eius ponitur pro ipso deo diligente, sicut Herculis robur & Cæsaris maiestas pro ipso Hercule & Cæsare usurpamus. Et Germanis usitatissimum est *üwer lieb, Fürstliche gnad*. Annotandum & illud *δεδου* & hoc in loco & in historia euangelica legi citra articulum præpositiuium, fortassis eius rei gratia, ut diuinitatem magis intelligeremus quàm deum. Nam uera est propositio, Diuinitas à nemine est uisa. Quanquam & illa non sit falsa, Deum nemo uidit unquam. Inuenias tamen qui non perinde capiant si absolute dicas, Deum nemo uidit unquam. Apostoli enim uiderunt Christum, qui (ut Paulus ait) deus est super omnia benedictus. Quanquam Christi caro tantum uisa sit, ut ostendimus capite 1. Quæ omnia nō in hoc monemus, ut deum & diuinitatem separemus, sed ut doceamus quanto studio quantāue diligentia debeant tractari sacra. Quod si tu deum alibi legas à prophetis uisum, id certe de assumpta intelliges forma uel specie, qua sese uoluit mortaliū oculis ingerere. Huius generis plurima legas apud Tertullianum in opere illo incomparabili aduersus Praxæan pro sacrosancta trinitate ædito. Item apud Ambrosium in lib. de Incarnatione dom. Sacra.

Ex hoc cognoscimus quod in eo manemus & ipse in nobis, quoniā de spiritu suo dedit nobis.

Clarius edisserit quod iam iam de amicitia dei dixit. Spiritualiter (inquit) unum sumus cum deo. Spiritu cohæremus. Poterant autem hæc omnia uideri ab utilitate esse ducta hoc sensu, Quod si fratres dilexerimus unum cum deo futuri sumus. Et in Euangelio paria tribuit fidei. Dicit enim, Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet & ego in illo. Iam ut fidelis non cupit ipsam Christi naturalem, hoc est humanam carnem edere: sed spiritu contentus, fide in Christum lesum mortuum & resuscitatum saturatur. Ita omnes pii spiritu deum uidere, spiritu deo cohærere, & quoad in terris agunt charitate uniri gaudent.

Et nos uidimus & testamur quod pater misit filium seruatorē mundi. Quisquis confessus fuerit quod Iesus est filius dei, deus in eo manet & ipse in deo.

Epanaphora redit ad id quod dixerat, Et misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Id uero poterat alicui uideri infirmatum per subiectam sententiam, Deum nemo uidit unquam, quasi Christus non sit deus. Mature itaq; redit ac dicit, Et nos uidimus & testamur. Quæ apostolica est attestatio, rhetorica asseueratione & uehementior

& certior. Plura huius generis annotauimus in cap. 1. Addit, Ad religionem itaq; pertinere ut confiteamur, id est credamus Iesum esse dei filium, Nisi enim sic credas & fatearis profectò neq; tu in deo eris neq; deus in te manebit, hoc est neq; propitium numen neq; cum numine scædus & communionem habebis. Quod si hanc sententiam Apostoli ei iunxeris, quam in initio 4. cap. de adsumpta carne tractauimus, uidebis Christum duabus (ut monuimus) constare naturis, Secundum naturam diuinam salus est & uita, secundum humanam gratiæ pignus & redemptionis pretium. Plura require ex tertio & sexto cap. Ioannis, item ex Paulo ad Rom. 3. & ad Hebr. 1. ac 2. cap.

Et cognouimus & credimus charitatē quā habet deus in nobis. Deus charitas est & qui manet in charitate, in deo manet & deus in eo.

Fidei certissimo negotio charitatis coniungit (ut in cœpta pergat uia) æque certum negotium, eadem utens asseueratione. Hoc enim dicit, Sicut uisa & comperta docuimus de fide in dominū Iesum, ita certa quoq; tradimus de charitate. Quod scilicet deus charitas sit (en ut nunc colligat) & qui in charitate manet in deo etiam maneat & deus in eo. Nam cum deus uideri ab hominibus non possit nisi per spiritum & benefacta sua, recte ex actis uocauit deum charitatem, *Ein früntlich lieblich güt.* De quo non nihil attigimus inter initia huius capituli.

In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij, quod sicut ille est & nos sumus in mundo hoc.

Abrupta hortatione docere instituit ut tamen non curret (quod dici solet) extra oleas. Nam notis quibusdam certis ueram & absolutam charitatem designat. Vbi ego per charitatem non tantū dilectionem sed etiā totam religionem intelligo quæ fide & charitate absoluitur. Igitur duabus notis certo deprehendemus an uera religione uere simus imbuti. Prima, Si conscientiam habuerimus in die iudicij inconcussam. Secunda, Si in hoc mundo instituerimus uitam nostram ad exemplum Christi, ut & nos in innocētia uitæ & summa uiuamus charitate, sicut et ipse uixit. Et de hac re satis disputatū est in cap. 2. De fiducia uero in die iudicij habenda, & de impauida conscientia de qua sæpius cœperat dicere Apostolus, nec unquam absoluere poterat, audiamus quæ sequuntur.

Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras eijcit timorē, quia timor cruciatū habet. Qui autē timet nō est perfectus in charitate.

Non est quod multis agamus de timore seruili & filiali, neq; de timore dei qui est religio eius cura & studium mandatorū & reuerētia eius. De quo propheta dixit, Initium sapientiæ est timor domini. Nihil enim horum hic agitur. Sed timor sumitur pro desperatione & conscientia cōsternata, quæ angitur curis indefessis. Nam ipse Ioannes statim subiecit, Timor cruciatū habet. Vult ergo dicere apostolus, Qui uere pñ sunt uereq; cognouerunt illud amabile, quod deus mundo per filium exhibuit, negotium imò beneficium desperare non possunt. Nam religio quæ absoluta est timorē expellit: hoc est, conscientiam pacificat. Nam ex fide existit pax. Vnde in Euangelio legimus, Qui bibit ex aqua hac sitiet iterum, qui autem ex ea biberit quam ego dabo non sitiet in æternū. Item, Ego sum panis uitæ: qui uenit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam. Quod si quis timet, id est, si adhuc acerba ringitur conscientia is in charitate non est perfectus, id est nondum uere & absolute, ut debebat, credidit, nondum sese totum dedit amico dei negotio. Nam qui fieri posset ut eius pungeretur conscientia qui credidit deū nihil posse negare fidelibus, quippe qui nec filio pepercerit, sed pro nobis omnibus tradiderit illum? Hinc uero conijcere licet pontificiam religionem omnium esse ut peruerfissimam ita stultissimam quoq; utpote quæ rebus nitatur e quibus nullam expectes animi tranquillitatem, quæ item doceat nescire hominem odio an amore dignus sit.

Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos.

Videtur nunc epilogum contexere eorum quibus hactenus inflammauit ad charitatem, Charitas oritur non ex homine, sed ex deo, quem ideo diligimus, quod ipse et amorem

Prover. 2.

Rom. 5.

Ioan. 4.

Ioan. 6.

Esaiæ 57.

Rom. 8.

rem sui prior inspirauerit, & beneficijs suis ad amandum se illexerit.

Si quis dixerit diligo deum & fratrem suum oderit mendax est.

Colligit magnificis uerbis non delectari deum, sed splendido charitatis opere. Qui enim fausta precatur fratri egenti, interim inopiam eius cum possit non iuuat, nihil præstitit. Proximus enim (ut in 2. cap. audiuius) opere, non sermone diligendus est. Et dilectio dei & proximi ita cognata sunt ut altera sine altera non subsistat. Hinc sequitur.

Qui enim non diligit fratrem suum quem uidit, deum quem non uidit quomodo potest diligere?

A comparatis colligit. Nam ea quæ coram contuemur plus mouent quàm ea quorū mentionem tantum audimus. Si ergo habeas substantiam huius mundi, uideas autem fratrem tuum egere, & non communicaueris ei facultates tuas, iam nulla est in te dei charitas. Ille enim ut inuisibilis est, ita non potest nisi per spiritum suum habitare in pectoribus nostris. Sed spiritus dei comis est benignus & misericors. Tu uero difficilis es immittis & immisericors, hæc itaque facta palam testantur quod ut spiritum dei non habes, ita neque ipsum deum diligas neque proximum.

Et hoc habemus præceptum ab eo, ut qui diligit deum, diligat & fratrem suum.

Summario legis concludit hoc negotium. Est autem hæc summa legis & prophetarum, Dilige deum tuum ex toto corde, & proximum tuum sicut teipsum. Dicit ergo Ioannes, Quid uero multis opus? Ipsa dei præcepta omnia in hoc sunt tota ut diligamus deum & proximum. Proinde qui uere deo inseruire uelint, qui re non ipso tantum nomine Christiani esse malint, fratres diligant.

ARGUMENTVM CAPITIS V.

Differit de uirtute fidei, fidei inquam quæ est in Christum Iesum, qui sit uerus dei filius & æterna credentium salus adeo ut extra eum non sit ulla salus.

Minis qui credit Iesum esse Christum ex deo natus est.

CAP. V.

Apostolicæ functionis erat non modo opera iustitiæ inculcare sed & uim ipsamque bonorum operum innocentiam uidelicet & charitatis animam, quæ fides est accurate curare eamque potissimum exornare prouinciã. Apostolus itaque cum fidei, redemptionis & sanguinis Christi in innocentiam & charitatis negotio sapius meminisset, nihil tamen solide & ex professo de ijs scripsisset, nunc accingitur ut solide & quantum satis esse possit de fide in deum Iesum scribat. Et initio quidem caput fidei proponit. Deinde uero ostendit quod hæc fides non sit otiosa quædam (ut aiunt) qualitas in animis hominum sed uirtus & potentia dei, e qua illa duo maxima, de quibus hactenus egit, innocentia & charitas nascantur. Et hæc duo in præsentiarum tractabimus. Caput itaque fidei hoc est, ut credamus Iesum esse Christum, id est Iesum esse Messiam. Nam esse Christum est esse Messiam. In idem recidit uox utraq; sed altera est altera notior. Nam *Χριστός* Christus quæ Græcanica est, unctum significat. Idem significat & *משיח* Messias quæ Hebraica est. Est autem Messias siue Christum esse regem & pontificem esse maximum, liberatorem, hostiam, redemptionem & salutem. Reges enim & pontifices inungebantur. Regum autem erat liberare & seruare. Pontificum hostijs atque donis iratum numen placare. Christus ergo Iesus ueri Israëlitiçi populi rex & sacerdos uerus uenit in orbem, & ea mundo præstitit quæ boni & iusti principes suo populo solent & debent. Sanctas tulit leges, impias & tyrannicas soluit. Oppressam libertatem & ab impijs dirutam restituit. Ementes & uendentes e templo (ueluti sacer templi dei uerus rex) exturbauit. Pharisaicam & humanam doctrinam impiam iuxta ac inutilem labefactauit. Dei gloriam asseruit. Sed & ipsum sese deo patri obtulit, certe ut à dæmonis tyrannide & æterna morte suos liberaret. Idem à mortuis resurrexit & tanquam æterni regni rex & sacerdos æternus cælos ascendit ut ibi pro suis intercedat & in orbe regnet, uerus deus in sæcula sæculorum. Hæc uero omnia confitemur cum confitemur Iesum esse Christum. Hæc item omnia tradebat in synagogis Iudæorum aposto-

Christus est Messias.

Acto. 17.

Matth. 16.

Ioan. 6.

Ius Paulus cum ostenderet Iesum esse Christum. Hæc confitebatur & apostolus Petrus cum omnium apostolorum nomine interroganti Christo quem se esse dicerent responderet, Tu es Christus filius dei uiui. Quemadmodum uero Petrus post eam confessionem audiebat, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in caelis est: ita hoc in loco audimus, Omnis qui credit Iesum esse Christum ex deo natus est. Est enim ex deo natum esse à deo doctum esse adeo quod & caelitus esse renatum. De qua natiuitate pluribus egit Christus apud Ioan. in 3. ubi Nicodemum instituit & ait, Nisi quis renatus fuerit est supernis, non poterit, &c. Et hæc in transcursu de capite fidei differuimus. Videamus nunc quomodo ostendat hanc fidem esse uiuam & bonorum operum feracem. Sequitur.

Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.

Ex deo nascuntur credentes, sicut modo audiuius. Proinde credentes sunt filii dei. Iam ergo docet similitudine humana quod fides non possit non progignere à se charitatem. Nam ita comparatum est in rebus humanis ut qui patrem diligit filium quoque patris nomine diligit. Quid quod unicum habent omnes credentes patrem? Unde consequens est omnes credentes esse fratres uno patre genitos. At immane fuerit flagitium si fratrem quis uterinum oderit aut cæciderit.

In hoc cognoscimus quod diligamus filios dei, cum deum diligimus & præcepta eius seruamus.

Nota est unde possit cognosci quod uere diligamus. Si (inquit) ipsum diligamus deum necessario diligimus etiam fratres. Deinde si rationem habuerimus mandatorum eius, iam necessario diligimus. Dilectionem enim præcepit deus. A pronuntiatis igitur denuo probauit quod fides non fit sine charitate. Subiicit euidentem causam & assertionem.

Hæc est enim charitas dei ut præcepta eius seruemus.

Hoc est, Ea est enim natura eorum qui diligunt deum ut præcepta eius seruent. Sed summa præceptorum est charitas, ergo genio & instinctu quodam naturæ, quæ ex renascencia est diligunt.

Et præcepta eius grauiora non sunt, quoniam omne quod natum est ex deo uincit mundum: & hæc est uictoria quæ uicit mundum, fides uestra.

Interferit hoc ne quis obijciat præceptorum dei difficultatem. Nam per contrariam sententiam dicit, Et præcepta eius grauiora non sunt. Huius rei causam statim addidit, Quoniam omne quod natum est ex deo (nascuntur autem ex deo qui credunt) uincit mundum. At in 2. audiuius mundum aliud nihil esse quam malarum rerum concupiscentiam & studium. Fides igitur ea est uictoria (uide ut ipsum sese exponat) quæ uicit mundum. Hinc fit ut præcepta eius non sint grauiora. Quia ipsa fides qua renascimur facile potest omnia. Omnia enim possum in eo (inquit Apostolus) qui me confortat. Atque hoc modo pulchre coniunxit charitati puritatem uitæ, ut quæ hactenus per integram epistolam coniuncta tractauit eadem ne hic quidem, ubi de fidei uigilantia agitur, separet. Nam ex fide nascitur non modo charitas fraterna, sed & sancta innocentia temperantia & puritas. Ita simul & hoc probauit. Quod uera fides non sit otiosa, neque ueri fideles sint impuritati dediti. Nam sanctam esse fidem & sanctimoniam genitricem. Huc refer integrum cap. 11. ad Heb. de uirtute fidei scriptum & uidebis quomodo fide uicerint mundum omnes à condito mundo serui dei. Huc pertinet & illud Christi uerbum, Et portæ infernales non præualebunt aduersus eam ecclesiam, quæ per fidem Christo Iesu innititur. Illud quoque, Omnia possibilia sunt credenti.

Philip. 4.

Matth. 16.

Quis est qui uincit mundum nisi qui credit quod Iesus est filius dei?

Pulchre connectit omnia. Nam commode nunc transit ad id quod instituerat probare Iesum esse dei filium uerum Messiam. Pertinent enim hæc ad expositionem superioris sententiae, Omnis qui credit Iesum esse Christum ex deo natus est. Iam enim absoluta fidei uigilantia & ostenso quod fides non sit uana quedam opinio sed efficax uirtus, accingitur ut caput fidei, quod in initio summarie tantum proposuerat, firmis nunc fulciat argumentis. Hisce nimirum quæ iam sequuntur.

Hic est qui uenit per aquam & sanguinem Iesus Christus.

Alij

Alij hunc locum uarie exposuerunt. Ego si quid mihi post alios conijcere licet ista diligentius pensanda prijs propono lectoribus. Duobus potissimum argumētis probare uult quod Iesus sit filius dei uerus saluator mundi. Iccirco enim ad finem adiecit, Iesus Christus. Et Græca quidem ueritas sic habet, οὗτος ὁστις ἐλθὼν ἐν ὕδατι καὶ αἵματι, ἰησοῦς χριστός, hoc est, Hic est ille ueniens, aut qui uenturus erat per aquam & sanguinem Iesus Christus. Quasi senserit diuinū spiritum per scripturas prænuñciasse aliquando uenturum esse saluatorem, qui se orbi probaturus sit per aquam & sanguinem quod sit saluator. Per aquam uero intelligimus cœlestem doctrinam & sapientiam, idē ob puritatem & quod reficiat ac fluat. Nam *ῥυέω* fluo est, unde & *ῥύσις* fluxus oratio & uerbum. Ex aqua ferē omnia nascuntur, aqua omnia conseruantur & uegetantur. Ita nunc metaphorice doctrinam Christi uocauit aquā. Sed & sanguinis nomine alludit ad ueterum sacrificia. Et sine sanguinis effusione (ait Apostolus) non fit remissio. Poneit ergo sanguinem pro hostia remissione & redemptione. Venit igitur Iesus doctor & lux mundi, Hostia & redemptor æternus. Nam docuit cœlestem sapientiā, & morte sua uiuificauit nos, & sanguine suo lauit. Quibus ceu infallibilibus argumentis mūdo declarauit quod ipse sit Christus, hoc est quod Iesus uerus sit Messias uerus dei filius.

Hebræ. 9.

Non per aquam solum, sed per aquam & sanguinem.

Correctione rem amplificat. Nam Iesus Christus nō modo uenit per aquā, id est doctor aut legislator, ueluti Moses aliquis, sed per aquam & sanguinem, id est, redēptor & conciliatio mundi, cui aquā, id est euangelicā iunxit prædicationem. Ita uides aquam, id est doctrinam non esse solam, sed sanguini iunctam. Hinc in Euangelio dixit Ioannes, legem per Moysen esse latam, sed gratiam & ueritatem per Iesum Christum esse exortam.

Ioan. 1.

Et spiritus est qui testificatur.

Est & spiritus peculiare argumentū quod Iesus sit Christus uerus dei filius. Per spiritum autem intellexit uel illud spiritus sancti testimoniū de quo legimus Ioan. 1. Vidi spiritum descendētem de cœlo specie columbæ, &c. Vel illud quod & Paulus allegat in Romanis, Qui declaratus fuit filius dei cum potētia per spiritū sanctificationis, &c. De quo qui copiosissima uelut legat Isaiam in 11. cap. & c. Additur robur & aggrauatio.

Romæ. 1.

Quoniam spiritus est ueritas.

Spiritus testimonium uerum certum & diuinum est testimonium, ut si solum restaret satis roboris causa haberet.

Quoniam tres sunt qui testimonium dant, spiritus & aqua & sanguis, & hi tres unum sunt.

Veluti in foro res agatur producit testes. Dixerat omnino uerum esse quod Iesus sit Christus. Id porrò negabatur à multis. At Moses uoluit ut res dubiæ discernerētur duorum aut trium contestatione. Nam in ore (inquit) duorū aut trium stabit omne uerbū. Probaturus ergo rem dubiā Ioannes & in certū ordinem cōpositurus testimonia aquæ, sanguinis & spiritus, tres producit testes, aquam inquā, sanguinem & spiritū. De ijs loquens tanquā personæ sint quæ re uera personæ non erant. Subest itaq; uerbis profopoeia. Iam uero si testes non consentiant uanū est testimonium. Proinde nō temere subiunxit, Et hi tres unum sunt, id est, omnium suffragia siue testimonia consentiunt & in idem recidūt. Germani exactius id schematis ita reddimus, Die zügen sind eins. Quidā multis hic agunt de unitate trinitatis, sed non in loco suo. Nihil enim hic agit de unitate trinitatis, quæ alibi cōmodius & firmitus inducitur & cōprobatur. Nam illud membrum, quod quædā insertum habent exemplaria (quoniam tres sunt qui testimoniū dant, in cœlo pater, sermo & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt) ē margine uidetur irrepisse. Annotauit id forsā sciolus aliquis, qui non uidit aqua significari cœlestem doctrinam, sanguine redemptionem, & spiritu uirtutem & administrationē diuinam. Fecit itaq; ex aqua patrem, eo quod ex aqua omnia generari dicatur: ex sanguine filium, eo quod sanguinem fuderit: sed ex spiritu personā spiritus sancti. Verum plura huius generis annotata sunt & ab Erasmo in eruditissimis illis suis in nouum testamentū Annotationibus.

Si testimonium hominum accipimus, testimoniū dei maius est, quoniam hoc est testimonium dei quo testificatus est de filio suo.

Confirmat sua fortius argumēto ducto à comparatis à minore ad maius. Vt Si quis cui honorem putat deferendū, cur non magis consuli? Ita hoc loco, Si (ait) humano credimus testimonio, cur diuino non crederemus? At diuinum testimoniū hoc palam asseuerat quod diximus de filio, nēpe quod Christus sit doctor cœlestis uita orbis & redemptio, proinde certum est quod Iesus sit Christus. Similia lege in historia Ioan. 5.

Qui credit in filium dei habet testimonium in seipso. Qui non credit deo mendacem fecit eum, quia non credit in testimonium quod testificatus est deus de filio suo.

Prius est ut Christū quis & qualis sit cognoscamus, posterius uero ut cognito eo modo adhæreamus quo eum cognouimus. Iam uero cognouimus eum ut filium dei & unicum & æternum saluatorem totius mundi, proinde æquum est ut Iesu Christo toto corde fidamus & nitamur ut saluti. Et hic est finis prædicatæ religionis Christianæ. Hinc & Ioannes idem pulchre ingerit, posteaquē quis esset docuisset, iam itaque Qui (inquit) testimonio dei credit quo testatus est Iesum esse uitā & salutem is testimoniū habet in seipso, id est, ipsam uitam & redēptionem habet in seipso, uerequē assecutus est. Nam usurpauit testimoniū pro ipsa re testata pro ipso Christo aut salute. Et per antithesim pro suo more adijcit, Qui autem hoc diuinum testimoniū non suscipit, is deum mendaciū coarguit. Causa, quia non credit in testimonium, &c.

Et hoc est testimonium quod uitam æternā dedit nobis deus, & hæc uita in filio eius est. Qui habet filium habet uitam, qui nō habet filium dei uitam non habet.

Ne quid obscuritatis inesset rei nobilissimæ & summæ hanc subiungit exegesis ut omnia ipso sole clariora fierēt utquē nullo alio indigeremus interprete. Et quid oro potuit clarius dici quā quod dictum est? Et hoc est testimonium quod uitam æternam dedit nobis deus. Rursus ne quis nesciret quomodo oblatam assequeretur aut susciperet uitam addidit, Et hæc uita est in filio dei, Vt qui nunc filiū dei per fidem possideat is certo nitā æternam habeat, qui uero huic non fidat is uitam prorsus non habeat. En tibi breuia absoluta & clara habes. Quid uero dicent ad hæc sacrosancta & luce clariora uerba Pontificij? Qui credit in filium (ait apostolus) habet uitam, ad eum omnis in filio habitat plenitudo. Qui non credit in filium uitam non habet, ad eum extra hunc nō est ulla alia salus. Ideoque qua fronte quāue impudentia audetis uos uitam uestris tribuere inuentis, qui auditis in unico Iesu Christo & in nulla alia re esse salutem? An non intelligitis? In nullo alio est salus. Nullum aliud est medium. Nemo uenit ad deum nisi per Christum. Vestris sanē nēnijs populū deo per Christum non adducitis, sed à deo quā longissime abducitis, ut inquam eam gloriam creaturis deferant quæ re uera creatoris & mediatoris Christi erat. An ne pudebit uos aliquando uestre impietatis? Quod si Christo (ut uideri uultis) uere creditis, uni omnem date gloriā, & cum Apostolo ex animo clamate, Absit ut gloriē nisi in cruce domini nostri Iesu Christi per quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo, Galat. 6. Vide igitur ô ingratissimum sæculum an hæresim doceamus qui aduersus impij antichristi regnum unici Christi unicum gloriam tam anxie adserimus.

Hæc scripsi uobis qui creditis in nomen filij dei, ut sciatis quod uitam habetis æternam, & ut credatis in nomen filij dei.

Pertinent etiam ista ad exegesis superiorem. Nam hæc (inquit) scripsi uobis de æterna salute, non quod putem uos esse incredulos: sed credentes confirmare uolui ut hoc certiores sitis de uera salute (obserua emphasim) nequē quicquā dubitaretis de uita. Et ut credatis) id est credere pergatis. Nam iam nūc audiuius eos credidisse & proinde hæc de perseverantia sunt interpretanda. Credimus autem in nomen filij dei, id est propterea

Acto. 4.
1. Timoth. 2.
Ioan. 14.

pterea credimus in Christum quod sit filius dei. Nam nulla creatura potest esse fidei obiectum. Ergo nos credimus in nomen filij dei, id est innitimur diuinæ eius uirtuti.

Et hæc est fiducia quã habemus apud eum, quod si quid petierimus secundũ uoluntatem eius audit nos. Et si scimus q̄ audit nos quicquid petierimus, scimus q̄ habemus petitiones quas postulauimus ab eo.

Faciunt ista ad robur fidei. Nam ei liberius & confidētius fidimus qui & uelit & possit præstare quod cupias. Talem dicit hoc loco Ioannes esse deum, certe ut huic per Christum citius & tutius adhæreret mundus. Fidutiam autem dixit nobilem aliquem thesaurum qui nobis depositus sit apud deum. Nam thesauris solemus fidere plurimũ. Et quid oro augustius dici potest quã quod omnipotens ille deus audit nos, id est sese nobis & promptum & benignum impendit, & prorsus talem qualem se nobis scedere astrinxit. Nam cum certum sit quod audiat nos, est etiam hoc certum, quod quæcũq; petierimus ab eo dabit nobis. Est em̄ deus omnipotens & Schadai. Si modo petierimus secundum uoluntatem eius, id est, si sancte sancta postulauerimus. Nam uoluntas dei sancta est & bona. Cadūt hic impura & inutilia omnia quę non largitur petentibus diuina bonitas.

Si quis uiderit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet & dabit ei uitam peccantibus non ad mortem.

Quia cœperat de oratione differere hinc eandem rem clarius exequitur, ut doceat nos solida fide etiam alijs prodesse posse: non equidem quod alter pro altero credere possit, sed quod multum ualeat (ut Iacobus dicit) deprecatio iusti efficax. Istis uero omnibus ueluti fœturis commoditatibus & concomitantijs extollit apostolus fidei præconium. Si (inquit) uideas fratrem tuum peccare peccatum non ad mortem, hoc est si uideris fratrem tuum agere uitam non usq; adeo puram, sed lasciuam & impudentem, ita tamen ut interim ueritatem euangelicam non contemnat aut ueritati doctus & correptus reclamet, iam ora pro homine, & impetrabis ei uitam, nec huic uni tantum (uide augmentum) sed & omnibus mortiferum peccatum non peccantibus impetrabis uitam: ut scilicet ñ diuina bonitate conuersi uitam pristinam fruent in melius. Verum quomodo (dicitis) uitã dabit homo, qui uitã non habet? Respondeo. Schema est nobis quoq; usitatissimũ. Nam dare usurpamus pro impetrare, idẽ quod impetrauimus dedisse uidemur. Dicitis. Quid ergo censes pro incredulis non esse orandum? Istud porrò non agit hoc loco Ioannes, sed istud potius uult ostendere quod ea quæ à deo in fide petimus, accipiamus. Poterat autem aliquis pro impio aliquo cõtemptore dei orare deumq; ipsum non exauditus arguere mendacij. Istud ut declinaret apostolus, notanter addidit, Impetrabis quidem, si ille deum conuertentẽ non contempserit. Nam quid oro dares ei qui offerentem conuitijs peteret ac diceret: Quid dabis? quid istud? quasi uero illud curauerim aut petierim unquã. Tibi seruato. Ego uero istis neq; ego neq; talia uolo. Sic enim impij, Quid (inquiunt) euangeliũ affers? quasi uero quis euangelio caruerit unquã. Pœnitentiã prædicas, sed quid illa opus? Christũ prædicas, sed nõ omnia solus. Viuemus equidẽ, sed si meritis nostris uiam nobis ad cœlos parauerimus. Hi omnes cum morbum nõ agnoscãt, neq; ipsum medicũ curant. Proinde frustra cucurrerit qui medicũ ad talem uocare tẽtauerit. Aliãs ex Paulo didicimus orandũ esse pro oĩibus hominibus pro bonis & malis, nempe ut deus peccatores ad se conuertat, impijs uero oculos aperiat, &c.

Iacob. 5.

1. Timoth. 2.

2. Timoth. 2.

Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roges. Omnis iniquitas peccatum est.

Iterum exponit se quid intellexerit per peccatum mortiferum, & qui nam illi sint quibus oratio fidelium nihil impetret. Primo. Pro eo (inquit) qui ad mortem peccat rogari nolo. Id est, Nolo quis expectet se quicquam cõsequuturum si oret pro perfido & impio contemptore numinis. Nam uides metaleptica quadam oratione postulationẽ pro ipsa poni uenia quæ postulatur. Secũdo. Peccatum ad mortem aliud nullum est quã peccatum in spiritum sanctum, perfidia scilicet & incredulitas. Nam in Euangelio dicit Chri-

Ioan. 8.

Rom. 4, 14.

stus, Si non credideritis quod ego sum, moriemini in peccatis uestris. Et hic per sententiam generalem subiicitur, Omnis iniquitas peccatum est. Ea uero sententia tantum pollet quantum illa Pauli, Omne quod non est ex fide peccatum est. Nam ἀδικία iniuria est, iniuria autem iniquitas est, cum aliquid fit præter fas & ius, *Ein vnbill.* Quæ uero maior est iniuria quam prædilectum dei filium æternam ueritatem & salutem paratam nolle agnoscere aut recipere: imò oblatam conuictis proscindere & summo cum ludibrio fastidire?

Est peccatum non ad mortem.

Psalmo 13.

Aliud uero est peccatum siue alia peccati species, cum credens in Christum carnis imbecillitate uictus carni succumbo, sed mox per pœnitentiam uitam in melius muto. Hęc uero facile condonabitur à deo. Pro hac orabunt sancti indefinenter. Nam delicta quis intelligit? Verum ista explicabuntur per sequentia.

Scimus quod omnis qui natus est ex deo non peccat.

Quomodo itaq; dixit in 1. cap. Si dixerimus peccatum non habemus nos ipsos fallimus? Quid quod iam dixit esse aliquod peccatum quod non fit ad mortem? Sequitur expositio.

Sed qui genitus est ex deo, seruat seipsum, & malus ille non tangit eum.

Peccant etiam p̄i sed peccato quod non est ad mortem. Fide enim purgantur filii dei. Fide custodiunt se ab illecebris & impuritate uitæ. Fide si labantur resurgunt. Custodia igitur illa Christiana dicitur innocentia, quam & si sæpius labefactet satanas, euertere tamē non potest. Quam rem proprijs sanè uerbis expressit Ioannes cum dixit, Et malus ille non tangit eum. Nam ἀπομαί est irretire uincire & adglutinare, *Den klawen schlachen*, ut nulla supersit euadendi spes. Tentarat quidem satanas Dauidem Adam & Petrum, sed capere & irretire non potuit. Et ἀπειθεῖ etiam est quod tentare nostri dicunt, id est lædere & affligere.

Scimus quod ex deo sumus, & mundus totus in malo cōstitutus est.

Et nos (inquit) qui credimus non sumus quos malus ille non tangit, sed quia ex deo sumus diuina quoq; & sancta diligimus, quemadmodum isti quoq; terrena & prophana diligunt qui ex satana sunt. Totus autē mundus ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἐν τῷ, id est in malum illum incumbit & innititur. Est igitur hæc subiecta ex contrarijs sententia. Quemadmodum uero deus ille bonus bonorum est aceruus: ita satanas ille malus omnium malorum est lerna, id quod monuimus & cap. 2.

Scimus autem quod filius dei uenit & dedit nobis mentem ut cognoscamus illum qui uerus est, & sumus in uero in filio eius Iesu Christo, hic est uerus deus & uita æterna.

Epilogus est eorum quæ disputata sunt de fide. Nemo autē uerbis exequi queat quanto ardore quātis uerbis & quām felici breuitate omnia dixerit. Venit (inquit) filius dei. Filius inquam dei carnem induit humanam, & dedit nobis mentem, διάνοιαν, intelligentiam, hoc est instituit nos ut uera religione imbuti nunc uerum deum cognoscamus & in uera religione uiuamus. Nam Christus est uerus deus per quem nobis contigit uita æterna. Huic fidere & illi sese dedicare est ueram religionem tenere. Illi uero non credere uel saltem non soli credere est superstitionem colere.

Filioli cauetes uobis à simulachris.

Per simulachra omne id intellexit quod ad simulachra pertinet, aras, ædes, tabulas, anathemata, ornamenta, sacrificia, pontifices, uota, & si quid aliud est huius generis. Mirro autem ingenio simulachra absoluto Christi negotio induxit. Nam idololatria enascitur ex ignorantia dei. Qui ergo deum uere cognoscit, facile ab idololatria deficit. Cum enim uidet neminem in toto orbe esse omnipotentem uerum æternum & bonum nisi unum deum protinus ad hunc cōuertitur deum. Signa ipsi statuimus quorum auxilium imploramus & quibus bene fidimus. At fidelis mens nemini præterquam uni deo fidit. Neminem itaq; nisi unū deum colit & ueneratur. Non utiq; rebus caducis, auro, ebore, argento,

argento, gemmis & uestibus Damascenis, quibus didicit æternum illud bonum non de lectari, sed spiritu & ueritate, fide innocentia & charitate. Commodè igitur ad finem appendit hanc commonitionem, Filioli cauete à simulachris. Nam qui hac epistola iam didicerant unicum tantum esse deum qui se orbi aperuerit per filium, in quo sit omnis plenitudo & uita æterna, & qui docuerit uerum dei cultum consistere in fide uitæ puritate & charitate, ñ facillime poterant idololatriam deferere.

EPILOGVS.

Ita tradidit nobis Ioannes hac epistola uerum deum & ueram religionem. Iesus Christus uerus & unus est cum patre & spiritu sancto deus. Et Christiana religio uera & indubitata est religio. Sed ea uni deo per Christum omnem tribuit gloriam salutem uitam & redemptionem. Hunc cõfiterur uerum esse deum & hominem, eumq; tradit sanctum esse qui non possit coli rebus caducis sed innocentia & charitate, ad quæ ista quidem epistola cohortatus est.

FINIS.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some words like 'NOTA' are visible at the bottom.]

IN EPISTOLAM DI- VI IACOBI APOSTOLI COMMENTARIUS.

DE AVTHORE EPISTOLAE.

*Iudicia veterū
de hac epistola.*

IMIS quidem procaciter epistolam hanc D. Iacobi quidā contempserunt tractaruntq; scurriliter, cui pepercissent merito uel propter antiquitatem uel propter salubria quæ in ipsa continentur uitæ præcepta. Fateor sanè de hac non nihil dubitatum esse etiam apud ueteres quosdam, sed hi absq; perulantia & reuerenter admodum summaq; cum modestia addubitarunt. Nam ut huius quædam proferam testimonia, Eusebius Cæsariensis inter ecclesiasticos scriptores Græcos haud postremus lib. Ecclesiast. histo. 2. cap. 23. uitam & interitum D. Iacobi ex Egesippo referens ad finem ista appendit uerba, Et hæc tenus de Iacobo cuius illa habetur epistola quæ prima scribitur inter eas quæ Catholicæ appellantur. Sciendum tamen est quod à nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminerit eius. Sicut ne illius quidem quæ dicitur Iudæ, quæ & ipsa est una de septem. Nos tamen scimus etiam istas cum cæteris ab omnibus penè ecclesijs recipi. Hæc Eusebius. Ad quem modum & D. Hieronymus inter scriptores Latinos præcipuus in Catalogo ecclesiasticorum scriptorum, Vnam tantum (ait) Iacobus scripsit epistolam quæ de septem Catholicis est, quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine eius ædita asseritur. Licet paulatim tempore procedente obrinuerit auctoritatem. Tantum Hieronymus. D. Aurelius Augustinus & reliqui pares sancti testimonijs ex illa depromptis etiam in rebus serijs libèter usi sunt. Tamen igitur de ipsa non nihil apud quosdam sit addubitarum, nemo tamen legitur illam explorasse exhibasseq; penitus. Sua illi reuerentia perpetuo habita est, suum locum in ecclesia nunquam non tenuit.

*Diuersi apud
ueteres Iacobi.*

Iam qui decimumtertium fingunt apostolum Iacobum fratrem domini, alium ab eo qui cognominatur Alphei, quales apud præcos fuisse author est in 5. Commentariorum in Isaiam libro diuus Hierony. facile refutari possunt ex eiusdem D. Hieronymi scriptis contra Heluidium. Ibi enim ostendit eundem esse Iacobum qui & Alphei & Minor & Frater domini appellatur. Paulus certe in 1. cap. epistolæ ad Galatas, Alium, inquit, apostolorum uidi neminem nisi Iacobum fratrem domini.

Qui uero contendunt tertium quendam fuisse Iacobum non apostolum quidem & illum è numero duodecim neq; decimumtertium, sed alium quendam cognomento Iustum filium Mariæ sororis matris domini, & qui primus ab apostolis fuerit ordinatus Hierosolymorum episcopus, cuius hæc sit epistola, ab ipso refutatur Egesippo, qui in 5. Commentariorum suorum libro ut apud Eusebium est, Suscepit (ait) ecclesiam cum apostolis frater domini Iacobus qui ab omnibus cognominatus est Iustus, ab ipsis domini temporibus perdurans usq; ad nos. Et multi quidem Iacobi uocati sunt, sed hic ex utero matris suæ sanctus fuit, &c. Præterea D. Hieronymus in libello contra Heluidium de sorore illa matris domini de matre inquam Iacobi disputationem concludens, Restat, inquit, conclusio ut Maria ista quæ Iacobi minoris scribitur mater fuerit uxor Alphei & soror Mariæ matris domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes euangelista cognominat siue à patre siue à gentilitate familiæ aut quacunq; alia causa ei nomen imponens. Sed & Beda in Annoratis suis in Acta apostolorum redarguit illos qui tertium quendam confingunt Iacobum, aliumq; à Iacobo Alphei putant Iacobum Iustum & fratrem domini. Ostendit autem unum duntaxat fuisse eundemq; esse Iacobum qui & Alphei & Iudæ & Iustus & Frater domini nuncupatus sit.

Quæ quidem non ideo recenseo quod iudicio præfractioni hanc epistolam Iacobo uendicem filio Alphei, sed ut ostendam quàm nihili nitantur argumentis qui epistolam adimunt apostolo, alijs uero ueluti rerum suarum certi tribuunt, cum interim maiora supersint argumenta quæ illi hanc tribuant magis quàm adimant. Verum hac in re nolumus cum quoquã contentiosum ducere funem. Consultissime enim iudicans sanctæ memoriæ D. Erasmus, Superuacuum, ait, arbitror anxie de auctore digladiari, rem potius amplectamur & spiritum sacrum auctorem exosculemur. Huius ergo consilio obsequentes ipsam nunc aggredimur epistolam.

ARGV-

Scribit S. Iacobus conuersis ad Christum dominū, ideoq; nihil agit in hac epistola de primis fidei rudimentis & dogmatis nostrae religionis, de poenitentia, de abrogata lege, de fide sola iustificante, hoc est de salute per unicum Christum parata toti; mundo oblata, aut de peccato & libertate Christiana idq; genus locis alijs in quibus proculdubio satis erant instituti, sed corrigit quaedam quae in populo dei exoriebantur peccata. Erant enim qui iactarent se euangelio credidisse, interim uero mire impatientes cum propter nomen Christi aliquid erat ferendum. Erant qui impure loquebantur de sancta & iusta dei prouidentia omnem peccati culpam reijcientes in deum. Idem iactabant fidem, sed operibus fructibusq; fidei carebant homines uani & irreligiosi. Ambiebant alij munus docendi nulla expectata uocatione, ij & lingua erant promptissimi & ad contendendum semper armati. Quidam uero ad rem attentiores fraudabant proximos genioq; indulgebant intemperantius. Hos aliosq; his similes errores corrigit apostolica seueritate, adhortans pios ad patientiam, mox etiam docens sancte & reuerenter loquendum esse de dei prouidentia, cum certum sit homines non dei uitio sed sua culpa fieri malos. Statim autem post illa hortatur ut positis affectibus carnalioribus uita religionem ueram exprimant, non uerbis, non iactabundis de fide uocibus. Fidem enim semper esse feracem bonoru operum, imò hanc non posse esse sine bonis operibus. Ibidem docet non temere ambiendam esse docendi functionem, docet item coercendam esse linguam, à contentionibus, auaritia circumscriptente, à pauperum oppressione atq; studio uoluptatum omnino esse temperandum. Addit ad finem & alia quaedam uitae praecepta & sancta & salubria. Recte igitur D. Erasmus censuit Iacobum in hac epistola uersari in locis communibus. Nostro autem saeculo mire utilis est. Laborat enim iisdem morbis quibus illud propter quod D. Iacobus hanc edidit, Stilus facilis est & expositus, ratio tractandi plana & pulchra.

IACOBUS dei ac domini Iesu Christi seruus, duodecim tribubus quae sunt in dispersione Salutem. CAP. I.

Proditur hac inscriptione quis author huius epistolae & quibus peculiari ter scripta sit, additur & epistolaris Salutatio. Author est Iacobus seruus dei ac domini nostri Iesu Christi, Homines magnum existimant si dicantur Regum huius saeculi ministri. Iacobus ter maximum putauit seruum esse Iesu Christi ueri dei & domini. Dei inquam, id est essentiae uiuae aeternae & omnipotentis ac omniscientis. Domini autem, id est assertoris et redemptoris. Diligenter sibi cauerunt uiri dei à Titulis arrogantioribus. Hodie gaudet alius uocari Sanctissimus, alius Euangelicae ueritatis restaurator, alius lux mundi, alius haereticorum malleus, & si quid aliud est quo sibi palpat humana stultitia. Inscribit hanc epistolam peculiariter Duodecim tribubus in dispersione, id est ludæis per uaria dispersis regna. Captiuitas enim Assyriaca, deinde Babylonica, motus item Asiatici & Aegyptij, item intestina dissidia & Romanorum arma, deniq; & rabies pharisaica cuius meminit Lucas in Actis cap. 9. Iudaicam gentem in uarias disiecerant terras. Ut autem Petrus peculiaris fuit ludæorum apostolus, ita Iacobus quoq; Deinde scripta est haec epistola omnibus ex aequo dei filijs omnibusq; palantibus. His omnibus imprecatur salutem non corporis tantum sed animae potius. Apostoli enim animarum magis quam corporum medici erant.

Pro summo gaudio ducite fratres mei quoties in tentationes inciditis uarias, illud scientes quod exploratio fidei uestre parit patientiam, cæterum patientia opus perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri nulla in parte diminuti.

Verum uerae religionis studium certissimam post se crucem trahit uel ipso Christo Patientia sua apud Ioannem in cap. 15. & 16. teste. Fieri autem non potest ut animus humanus non exdet, det. pauescat ad persequutiones carni prorsus intolerabiles. Iam erant quibus Euangelium adlubescebat quidem, sed grauatim interim ferrent si quid tolerandum erat propter dominum. Hi querebantur religionem Christianam plus satis inauspicatam ac turbulentam esse, & tantum non consternabantur animo ex afflictionibus. Hos ergo compellans

D. Iacobus, Tantum abest, inquit, ut tentationes id est afflictiones ob Christum infligere mœrorem uobis incutere, ut magis debeant exhilarare. Si enim propius expenderitis quid fructus enascatur ex illis, plus sentietis his inesse mellis quàm fellis. Statim autè per subiectam gradationem explicat laudem & fructus crucis. Deus, inquit, author est afflictionum quas immittit uobis non ut perdat sed ut prouehat. His enim explorat fidem num solida sit & firma. Cedunt in tentationibus qui non crediderunt uere nec senserunt quid pararit dominus illis qui mundum hunc propter æterna relinquunt. Porro exploratio illa cum habeat egregia documenta & experimenta multa, parit patientiam ut fidelis in re sancta & propter præmia summa sibi proposita uolens & libens quidlibet perpetiatur propter dominum. Patientia autem illa omne opus bonum & uirtutes omnes perficiet absoluet expoliet, ut sitis undiq; perfecti & integri nec quicquã desideretur in uobis quod pertinet ad perfectionem hominis Christiani. Quæ quidem congeries & copia uerborum est. D. Paulus ad Hebræos cap. 10. Patientia, inquit, uobis opus est ut ubi uoluntatem dei peregeritis reportetis promissionem. Idem ad Roma. 5. iisdem propemodum uerbis de patientia loquens usus est quibus hic utitur Iacobus. Et D. Cyprianus in serm. de bono patient. 3. de hac ipsa differens scribit quod ad sententiã Iacobi intelligendam non parum facit. Sunt autem hæc Martyris uerba, Patientia est quæ nos deo commendat & seruat. Ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frenat, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris uiolentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam diuitem, inopiam pauperum reuouet, tuetur in uirginibus beatam integritatem, in uiduis laboriosam castitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem. Facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias & contumelias mites. Docet delinquentibus cito ignoscere, si ipse delinquas diu & multum rogare. Tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passionem & martyria consummat. Ipsa est quæ fidei nostræ fundamenta firmiter ponit, ipsa est quæ incrementa spei sublimiter prouehit, ipsa actum dirigit ut tenere possimus uiam Christum dum per eius tolerantiam gradimur, ipsa efficit ut perseueremus filij dei dum patientiam patris imitamur. Hactenus Cyprianus.

Quod si cui uestrum deest sapientia, postulet ab eo qui dat, nempe deo, qui dat inquam omnibus simpliciter nec exprobrat, ac dabitur ei: sed postulet cum fidutiã nihil hæsitans. Nam qui hæsitat is similis est fluctui maris qui uentis agitur & impetu rapitur. Neq; enim existimet homo ille se quicquam accepturum à domino. Vir animo duplici instans est in omnibus uis suis.

Orationibus petenda patientia.

Solus deus adorandus.

At dicat aliquis, Vnde mihi ea sapientia ut possim esse patiens? Respondet, Non è philosophia humana, non à diuorum aut operum nostrorum meritis, sed ab ipso deo, à quo indefessis postulanda est precibus. Tria uero hic agit apostolus. Principio docet patientiam petere à deo. Deinde ostendit qualis debeat esse oratio nostra, firma uidelicet & fidelis nihil prorsum uacillans. Hinc ubiq; inserit argumenta quibus & inuitat ad preces & abstrahit à diffidentia. Solus deus orandus est in rebus omnibus, maxime uero ut patientiam nobis conferat. Solus enim omniscius & omnipotens omnia tantasq; doctes nobis dare potest. Abeant ergo quò digni sunt qui pro deo diuos animis hominum inserunt. Horum enim impudentia fit ut creatore præterito supplices diuis accidant homines simpliciores. Deinde bonam cultus dei partem conferat à creatore in creaturam, imò hanc plus reueantur ac colant quàm illum. Argumenta uero quibus moneri possunt corda nostra ut sponte petitori deum accedamus duo sunt potissima. Primum petitum est ab ipsa dei promissione & ueritate. Nam in Euãgelio dixit dominus, Petite & accipietis. Quisquis enim petit accipit. Quò respiciens S. Iacobus, Postulet inquit à deo qui dat, & dabitur ei. Secundum petitum est ab ipsa dei natura, quæ facilis exposita munifica est. Neminem inquit excludit. Dat omnibus sapientibus & insipientibus, pauperibus & diuitibus, omni sexui & ætati. Dat autem simpliciter. Quod bifariam potest exponi. Vel, Dat

Dat abundanter & copiose, Vel, Dat liberaliter, nec spectat nostram gratiam hoc est ut beneficio suo maius eliciat à nobis beneficiū. Sic enim alibi scriptum est, Qui ministrat in simplicitate ministrat, id est ita benefaciat ut purum sit beneficium, non uitiatum. Est autem uitiatū cum non studio benefaciendi sed maiora consequēdi benefacio. Id quod auarorum est. Dat inquam simpliciter, nec exprobrat, id est nō maligne dat, nec solet facere quod faciunt sordidi quidam qui dum beneficium exprobrant ex beneficio maleficium faciunt. Deus ut natura bonus est & munificus ita dona sua nobis sincere pure simpliciter sancte copiose benigneq; confert absq; inuidia auaritia & malignitate. Deinde quod ad modum attinet orationis qualis scilicet illa esse debeat exponit hisce uerbis, Sed postulet cum fiducia. Idq; quid sit iterum exponens subdit, Nihil hēsitans. Ergo qui nihil hēsitat postulat cum fiducia. Hēsitat autem qui fluctuat nec toto pectore in promissa dei innititur, sed affectibus & perturbationibus animi abripitur ut sese non comitat diuinæ bonitati interim pendet ab humanis præsidijs. Hocq; ipsum denuo expolit & ob oculos statuit eleganti similitudine petita à fluctibus marinis, à quibus etiam ductum est Prouerbiū Maritimi mores, in homines inconstantes. Huc pertinere uidetur illud Ciceronis quod pro Plaucio hisce uerbis exposuit, Quod fretum quem Euripum tot motus tantas tam uarias creditis habere agitationes commutationes fluctus, quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitorum? Non potuisset ergo Iacobus animum hēsitantem picturatiōibus depinxisse coloribus quàm pinxit. Exaggerat & amplificat euidentiā quod addidit Qui uentis agitur & impetu rapitur. Mare enim per se fluit & refluit, at uento turbatum tantum non insanit. Animorum autem uenti affectiones sunt & uaria obiecta quæ animum nunc metu, nunc spe, mox dolore conturbant. De hac hēsitatione annotaui quædam in 7. cap. Pauli ad Rom. Addit, Qui huiusmodi est non putet se quicquam accepturum à domino. Id quod miris modis abstrahit à diffidentia. Fide sola recipiuntur dei promissiones. Quæ autem ad finem adiicitur *γνώμη*, Vir duplici animo inconstans est in omnibus uijs suis, hanc habet sententiā, Cuius animus bifariam difissus est hac parte deum respiciens, illa mundum, is inæqualis est & inconstans, non tantum in precibus suis sed in omnibus etiam quæ agit, aliud habens in ore aliud in pectore proq; tempore nunc hoc nunc illo affectus modo. Solent autē esse tales qui præ animi impatientia nihil ferre possunt propter Christum, sed pro flatu reflectuq; fortunæ animum instituta & studium mutant. Nunc em̄ sunt euangelici, mox nubecula aliqua oborta non agnoscunt euangelicos. Hoc autem hominū genus longe est turpissimum uel Diuerbijs notatum Gentilium.

Qualis debeat
esse oratio.

Glorietur autem frater qui est humilis in sublimitate sua: contra qui diues est in humiliatione sui, quoniam ueluti flos herbe præteribit. Exortus est enim sol cum æstu & exaruit herba, & flos illius decidit, & decor aspectus illius perijt: sic & diues in abundantia sua marcescet.

Confutat nunc illa sopitq; quæ excitant & alunt impatientiam, ea sunt pauperies, contemptus, opumq; direptio exilium ac proscriptio. Dicit autem, Si quis frater hoc est Christianus humilis id est spretus à mundo, tenuis fortunæ ac pauper est, non despondeat animum: imò hoc nomine gaudeat ac gloriatur magis quod apud mundum contemptus apud deū non sit contemptus. Deus enim quos diligit sic subuehit ad gloriā. Nam in humiliatione consistit Christianorum exaltatio. Sic enim & Christus caput nostrum humiliatum est ut aliquando exaltaretur super omnes cælos ipsiq; subicerentur omnia. Iam quod attinet diuites. Solent nonnunquam uel bonos uiros in exitium demergere diuitiæ impuræ. Recte ergo D. Iacobus iubet diuites sibi gratulari ob humiliationem sui, id est ob ereptas opes. Licet enim in mundo sint humiliati, apud deum interim sunt exaltati. Sublata est peccatorū multorū occasio. Præterea nō est quod quisquam doleat ob surreptas opes. Sunt enim incertæ & per omnia floribus similes, quibus ut nihil quidem pulchrius in orbe est, ita nihil instabilius & diuturnum minus. Copiose autem posset hæc tractari parabola, sed plana est, desumpta ex prophetis Isaia maxime ex

Remouet quæ
impatientiam
souent.

cap. 40. In Psalmis quoque huius generis inuenias plura.

Beatus uir qui suffert tentationem quoniam cum probatus erit accipiet coronam uitæ, quam promisit dominus his à quibus fuerit dilectus.

Concludit locum de Patientia. Proponit autem præmium amplissimum uitam sempiternam sub inuolucris & metaphoris petitis à pugilibus & coronis triumphalibus. Vnde intelligimus neminem fore coronandum nisi prius certauerit legitime fortiter intrepide. Et Christus beatos pronunciat qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam illorum sit regnum cælorum. Ex diuitijs autem hoc est metallo nulla est uera beatitudo. At si quis metalli in morem per ignem tribulationis fuerit excoctus & solidus in fide inuentus is uere felix erit, 1. Petri 4.

Ne quis cum tentatur dicat se à deo tentari. Nam deus ut malis tentari non potest, ita nec ipse quenquam tentat: imò unusquisque tentatur, dum à propria concupiscentia abstrahitur & inescatur. Deinde concupiscentia posteaquam concepit parit peccatum, peccatum uero perfectum progignit mortem.

Deo non est imputanda culpa peccati nostri.

Deflectit nunc ad alium locum. Dixit de tentatione hæc hæc id est de afflictionibus quibus deus tentat id est explorat fidem nostram probatque iam contra eorum disputabit impudentiam qui tentationem id est lapsum in tentatione (est enim Metastasis in uoce Tentatio) deo impingunt, dicentes, Lapsus sum fateor in afflictione siue persecutione, obmurmuraui, impatienter tuli aduersa, negaui Christum, terrena magis quam cælestia sum sectatus, atqui dei potius quam mea culpa sic peccaui. Cur enim tentauit me deus? aut si omnino tentare uoluit, quare non contulit animi robur ac uires quibus uincerem? His respondet Iacobus ad hunc modum, Si quem molestia afflictionum à statu mentis recto & à pietate abducit, non est quod imputet deo, qui non in hoc immitit afflictiones ut perdat & in impatientiam coniiciat, sed ut pro sua bonitate materiam segetemque pietatis suppeditet id est occasionem præbeat pulchris uirtutibus hoc est fortitudini, constantiæ, patientiæ, fidei & spei. Pulcherrimæ enim hæc uirtutes exerunt & sese exercent maxime in tentationibus afflictionibusque. Cæterum ut totum hoc negotium quod uidelicet deus omni careret peccati nostri culpa fieret spectabilius & explicatum certumque magis profert quæ sit ipsa dei Natura, Deus inquit natura bonus est, nullis malis sollicitari potest, ideoque neminem sollicitat ad mala. Quod ergo alibi scriptum est, Tentauit deus Abraham, hunc habet sensum, Deus experimentum sumere uoluit de fide Abraham adeoque omnibus hominibus documentum præbere quam fuerit Abraham obsequens & timens dei. Vnde liquet Tentare non usurpari perpetuo pro impellere, ut in præsentem accipitur. Nam sensus uerborum Iacobi hic est, Quemadmodum deus in mala non labitur & propellitur, ita neminem in malum propellit. Iam dicat aliquis, Cui ergo imputabimus mala, aut à quo impellimur ad malum? Respondet Iacobus, Imò unusquisque tentatur dum à propria concupiscentia abstrahitur & inescatur. Quasi dicat, In nobis est peccati seminarium ipsa uidelicet concupiscentia & ad uitia procliuitas insita nobis adeoque agnata ex primorum parentum uitio. Ideoque ἐμφατικῶς dicitur A propria concupiscentia. Malum ergo siue peccatum proprie nostrum est, quod suggestionem dæmonis primo quidem enatum est, nunc autem eadem illa fouetur & augetur indies apud corruptos homines. Ita enim & de satana loquitur apud Iohannem dominus, Cum loquitur mendacium ex proprijs loquitur, quia mendax est & mendacij pater. In qua sententia obseruandum est quod dicit Ex proprijs loquitur. Et, Mendax est & mendacij pater nimirum fons principium & origo. Interim uero hac disputatione nostra non ponimus duo rerum principia. Agnoscimus enim unum omnium rerum principium, & deum quidem causam esse mali, sed talem qualem & Scholæ uocauerunt sine qua non. Præterea dicitur & illud ἐμφατικῶς Abstrahitur & inescatur. Deus enim

enim bonum condiderat hominem, ipse suo uitio in peccatum est prolapsus, adeoq; abstractus. Abstrahitur autem qui in diuersum ab eo in quo fuerat abripitur. Abripitur autem in malum, ergo fuerat in bono. Item deus uel nunc pro ingenita bonitate sua hominis misertus inferit pectoribus nostris notiones ueri æqui et boni: at ab illis abstrahunt & in diuersum rapiunt animos nostros cupiditates, quæ per cupedias & obiecta sensibus uaria illicituntur in opera carnis fœda, ut scilicet id quod concupiuius animo, sectemur auide opereq; compleamus. Et sanctus Paulus sensit aliam legem in mente aliam in membris suis rebellantem legi mentis & abstrahentem à sancto uero iusto & bono in id quod non probabat. Lex autem illa in membris concupiscentia & procliuitas erat ad peccandum, Lex autem mentis ipse dei spiritus, ipsa fides, dei ac ueri notiones erant animo insculptæ à solo deo. Cæterum legem animi ueluti deo propriam, legem autem membrorum ceu homini propriam tribuit. Idem prodidit & de conscientia accusante & excusante, item de lege Naturæ ad Romanos cap. 2. Inscribit deus naturæ legem in pectora hominum. Ex illa autem lege informantur conscientia. Quod autem præuaricamus insculptam legem, non dei uitio id quidem fit sed nostra culpa, qui lumen illud cœlestelutulenta caligine, hoc est ingenito malo obscuramus. Vnde Iacobus propriissime dixit homines per concupiscentiam abstrahi & illiciti ad res malas. Post quæ allegoria & allusione pulcherrima describit peccati ortum progressum & fructum. Concupiscentia ceu matrix concipit peccatum, oritur autem atq; nascitur cum opere atq; cōsensu fit, perfectum occidit ac damnat. Intelligunt autem omnes metaphoram esse tractam à conceptione parri et effectibus hominis. Et Paulus ad Romanos cap. 5. hoc ipsum argumentum tractans peccatum mortem & damnationem ab Adamo deducit, gratiam uitam & salutem à Christo. Hæc autem expendant qui parum sobrie de iusta dei sanctaq; prouidentia theologiantur.

Ne erretis fratres mei dilecti. Omnis donatio bona & omne donum perfectum è supernis est descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio aut conuersionis obumbratio. Is destinata uoluntate progenuit nos sermone ueritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum.

Inferunt nunc ad hunc modum. Cum autem hæc ita habeant, hoc est cum ex nobis oritur malum, nemo imputet posthac peccati sui culpam deo. Procul absit à nobis error tantus. Huic subiicit dogma Christianum, Omnis donatio bona, & omne donum perfectum è supernis est. Quæ locum enarrans Paraphrastes, Ut deus, inquit, suapte natura pure summeq; bonus est, ita nihil ab ipso proficiscitur nisi bonum. Igitur si quid in nobis est uitiorum, non deo sed nobis ipsis feramus acceptum. Si quid bonæ rei, si quid ueræ lucis, si quid illibatæ sapientiæ, id totum auctori deo ascribamus. Si quid lucis habet hic orbis crassior, à cœlestibus illis corporibus habet & potissimum à sole. Quicquid à nobis ueræ est cognitionis, quicquid puri synceriq; affectus, id à nobis non oritur, qui alioqui nil aliud sumus q̄ peccatores et ignorantes, sed è sublimi proficiscitur, ab auctore honorum omnium uenit quicquid uere bonum est, à fonte totius perfectionis obtingit, quicquid legitimum & perfectum est, taleq; ut nos deo cōmendet. Quicquid uere lucidum est, id nobis ex sese mittit ille pater & princeps omnis ueræ lucis. Hæc non impartit meritis nostris, sed gratuito nobis largitur, ut est natura benignus. Dona sunt uerius q̄ præmia, liberalitas est uerius q̄ merces. Fas igitur non est, ut hinc quicquid nobis arrogemus, sed pro nostris malis dei misericordiam interellemus, pro bonis non nostris illius liberalitati gratias agamus. Hactenus Paraph. Egregie itaq; Iacobus ostendit à deo esse omne bonum idq; nobis conferri gratuito, ab homine autem malum qui in peccatis concipitur & nascitur filius iræ. Quicquid ergo boni & salutis est in homine, id totum diuinæ bonitati acceptum feret qui sapit & deo uult esse gratus. Quod quidem primarium est religionis nostræ dogma. Subiicit ad hæc rem pertinentem & aliam rationem à natura dei petitam, Apud quem non est transmutatio aut conuersionis obumbratio. Quasi dicat, Deus est æternus immutabilis & lux purissima,

Vt ab homine malum, sic omne bonum à solo deo est.

Bona non merita sed dona uocat Iacobus.

qui nō mutatur aut caligine obscuratur. Apud homines fit frequēs transmutatio, ut qui fuerat hactenus uir bonus & munificus, mox fiat malus & sordidus. Deus semper sui si milis est, semper benefacere cupit. Apud nos sunt diei & noctis uicissitudines. Exoritur sol, idem mox densis conditur tenebris, imò ipse sol crescit & decrescit, habet obumbrationes suas. In deum uero æternū & purissimū solem nihil obumbrationis cadit, semper lucidus, semper illustris & purissima lux est atq; manet. At qui hanc rationē secum excutit, nunq̄ poterit deum fontem mali constituere. Porrò in hisce loquutionibus omnibus nemo nō agnoscit idiotissimos Hebraicos, Pater luminū pro summa & æterna luce à quo ceu fonte omnis lux emicat. Conuersionis obumbratio, pro obumbratione suas habente uices. Hic uero non possum satis mirari quid S. Hiero. uenerit in mentem, ut hæc Apostoli uerba de Umbris exposuerit legis. Verba sancti si quis requirat, hæc sunt in 1. contra Iouinianum libro, Transeamus ad Iacobum, inquit, qui frater domini dicebatur, tantæ sanctitatis tantæq; iustitiæ & perpetuæ uirginitatis, ut Iosephus quoq; historicus Iudæorum propter huius necē Hierosolymam subuersam referat. Hic primus episcopus ex Iudæis Hierosolymæ credentis ecclesiæ, ad quē Paulus cū Tito Barnabæq; pergebat, loquitur in epistola sua, Nolite errare fratres mei dilecti, Omne datū bonū & omnis perfecta donatio de sursum est descendens à patre luminū, apud quem non est differentia aut conuersionis obumbraculū. Et paulò post, Apud quē non est differentia Iudæi siue Gentilis, nec illa umbra quæ uersabatur in lege premit eos qui de nationibus crediderunt &c. Hæc ille, quem qui sequuntur me quidē non offendunt. Præterea quod deus salutis & gratiæ omnisq; boni non perditionis peccati ac mali author sit liquet uel ex eterno dei consilio & mysterio Euangelij, item ex fine uocationis nostræ. Dicit enī Iacobus, Is destinata uoluntate progeniuit nos sermone ueritatis, ut essemus primitiæ quædā suarū creaturarū. Quæ quidē hunc habent sensum, Adam genuit nos morti. Seductus enī mendacibus serpentis pollicitationibus uitā amisit, peccatorumq; tenebris obscuratus genuit nos tenebris obnoxios, adeò ut nunc cœlestia fastidiamus, inhiemus autē terrenis. Deus uero nostræ misertus calamitatis nullo nostro merito puocatus sola sua bonitate regenuit nos, non iterū ex corrupto semine carnis, sed ex purissimo & uerissimo semine sermonis eterni. Hic autē cœlestis sermo tam est efficax ut prorsus mutet homines, qui iam execrantur quod amarunt prius, amantes nunc quæ execrantur antea. Id uero est illud ipsum quod euangelij mysterio traditur mundo. Hoc illud æternū dei consiliū est quo statuit reparare mundū. Quis autē hæc audiens temere posthac peccati culpā deo impegerit? Rursus si spectemus uocationē nostram ad quid simus uocati, ut uidelicet essemus primitiæ quædam suarū creaturarum, nō maculæ & labes, sed opimū & præstantissimū dei sacrificiū, quod præ omnibus creaturis deū amaret, deo gratū esset, ueracq; coleret iustitia. Hæc, inquam, qui spectat non potest ullam peccati culpā reijcere in deū. Hæc de apostoli sententiâ & de eo quod homines suo uitio mali sint, dei beneficio boni, quodq; homines de sancta dei prouidentia reuerenter debeant loqui. De spontanea & gratuita dei in nos uoluntate, id est beneficentia, de electione & uocatione nostra copiosius disputatum est in epistolis Pauli, ut & de Regeneratione Ioan. 3. & 1. Pet. cap. 1.

Itaq; fratres mei dilecti, sit omnis homo uelox ad audiendū, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Nam ira uiri iustitiam dei non efficit.

Colligit uela & concludit locum de diuina prouidentia, non nihil adhuc respectans locum de patientia. Ira enim quæ impatientiæ uis & fomes est efficit quo minus faciamus iustitiam dei, hoc est quo minus simus malorū patientes, perq; tolerantiam omnem dei iustitiam perficiamus. Petulantia uero linguæ ex ignorantia est rerū diuinarū. Hæc autē oritur ex illa temeritate qua prius magistri esse uolumus q̄ fuerimus discipuli, cū quilibet frena linguæ laxat, deq; religione & operibus dei cornicatur ineptissime. Hinc enim sunt illæ uoces impiæ, Deus potuit me potentia sua à lapsu præseruare, quia omnipotēs est, qui etiā prouidentia sua præuidit quid essem factururus, ceterū non præseruauit, ipseus ergo culpa non meo uitio peccaui. Ideoq; D. Iacobus, Itaq; fratres mei dilecti, sit omnis homo

homo, inquit, ad audiendū, id est ad discendū uelox acer diligens impiger, tardus ad loquendum, id est prudens & circumspectus in sermonibus, ne scilicet lingua mentē præcurrat, aut aliud loquatur de religione dei quàm operibus quæ ipsa præscripserit pietatis doctrina, quæ hic probe didicisse oportet: sitis item ad irā tardi, hoc est animi potētes, patiētes & longanimes. Causa additur, Ira hominis iustitiā dei non efficit. Nā hominē sibi ipsi eripit, ut nullū locum habeat ullum pietatis officium. Nam ut patientia animi quæ lenitas totum uirtutum chorum post se trahit, sic impatientia siue ira omnia scelera habet.

Quapropter deposita omni immunditia & superfluitate malitiæ, cum mansuetudine recipite insitum sermonem, qui potest saluas reddere animas uestras.

Connectit superioribus cōsequentia. Dixerat paulò ante deum nos ex mera beneficentia genuisse per sermonem ueritatis. Nunc infert, Vt ergo huic semini naturæ quæ respondeamus diuinæ, age deponamus à nobis omnē immunditiam quæ omnes sibi homines à primo contraximus parente ut scilicet ex nostris uiribus nihil quàm peccare possumus, deponamus præterea superfluitatem malitiæ, hoc est inutiles superfluos ineptos, imò impios de rebus diuinis sermones, qui enascuntur ex malitia & ignorantia rerū diuinarum, recipiamus autem insitum illum sermonem, id est per regenerationē illam cœlestem insitā pectoribus uim, aut quæ insita debebat esse animis nostris, quando quidem uere eramus regeniti: recipiamus hanc, inquit, cum mansuetudine, id est recte, cum patientia, modestia & iustitia, modeste & prudenter sentiētes de operibus dei, sancte loquentes de his, iuste quoque uiuentes in hoc sæculo. Sic autē poterit animas nostras ille dei sermo saluas facere, qui interim saluas non facit cū immodestius & sentimus & loquimur de operibus dei, cū irascimur & turbulētiore animi sequimur motus, cum impatientissime ferimus manum domini, cum religionem uerbum dei & fidem Christianā iactamus ore, opere uero abnegamus. Hac autem ratione magno spiritu persequutus est superiores duos locos conclusit, & uiam strauit consequentibus quibus docet uanos esse quæ sine fructu bonorum operum multa de fide & uerbo dei garrunt, Regnū enim dei non in sermone sed in uirtute esse docuit etiam ipse Apostolus Paulus.

Fidem quæ est sine pietate nō iustificare.

Sitis autem effectores sermonis et non auditores tantū fallentes uos metipfos. Quoniam si quis audiat sermonem nec eum factis exprimat, hic similis est uiro consyderanti faciem natiuitatis suæ in speculo. Consyderauit enim seipsum & abiit, & continuo oblitus est qualis esset.

Qui, inquit, audiunt uerbum dei non autem faciunt & ideo se Christianos putant quod audierunt, longe falluntur. Philosophi quidē ediscūt bene uiuēdi rationes & id satis esse putāt longe fallentes semetipfos cū non in lingua sed in uita hominis felicitas facta sit, Christus autē in euangelio nobis dixit, Beati qui audiunt uerbū dei & custodiūt illud. Item apud Matth. Omnis, inquit, qui audit ex me sermones hos & facit eos, assimilabo illum uiro prudenti qui ædificauit domū suam super firmam petrā. Proinde & D. Iacobus ex doctrina Christi hortatur suos, ut quod didicerunt ex doctrina ueritatis opere cōpleant pietatis, neque satis esse putent si audierint tantū didicerint & probarint pietatis doctrinā. Falli enim qui in hoc summam pietatis collocant. Atque hic est scopus consequentium ad cap. usque 3. Addit egregiam parabolā qua explicet quæ uanum & inutile sit audisse quidem uerbū dei sed parum cogitasse de moribus ad illud corrigēdis. Vultis audire, inquit, quæ nullum fructum referat qui leuiter & incogitanter euangelicum sermonem audit. Simillimus est homini contemplanti faciem natiuitatis, id est natiuam in speculo, qui cum accessit ut uideret qua forma esset nec interim cogitauit de mutādis formæ uirtutibus, idem ille non alius à speculo discedit quæ accesserat, imò simul atque recedit à speculo ne meminit quidem qualem se conspexerit. Speculū certe purissimus est sermo euāgelicus. Ad hunc sese contemplaturi accedūt qui uel ad lectiones uel contiones ueniunt sacras. Ex his discunt quæ deceant hominē Christianum, quæ minus. Si quæ in uita ipsorum ma-

Audire uerbū dei sine fructu.

culæ sunt, labes, scelera, protinus relucēt illæ in hoc sacro speculo repercutiunturq; in faciem contuentium. Hic nisi quis cogitet de neuis abluendis repurgandisq; uitijs, inutilis fuit spectator atq; auditor: imò statim atq; uerba in auribus eius sonare cessauerint, cessauit simul & peccatorum memoria, sed & omniū quæ ille audierat obliuiscitur proq; more solito uiuit perditæ.

At qui prospexerit in legē perfectā quæ est libertatis, et permanferit, hic cū nō sit auditor obliuiosus, sed effector opis, beatus factō suo erit.

*Audire uerbū
dei cum fructu.*

Opponit membrum orationis contrarium quod superiori respondet per antithesim. Quod autem prius uocauit speculum id nunc appellat Legem perfectā libertatis. Et uerbum quidem dei constans firmum sibiq; per omnia simile est semper habēs suam naturam uim & efficaciam. Varietas ergo illi non ex sese tribuitur, sed ab auditorū diuersitate. Accedit enim ad uerbum dei uanus aliquis hypocrita, huic sanē speculum est. Rursus accedit uir sanæ mentis et qui ex animo deum quærit, ei uerbū dei lex est perfectionis et libertatis. Iacobus ergo, Qui, inquit, accedit non tantū ut audiat, nō uti uerbo dei tanq; speculo utatur, sed tanq; ad absolutam uitæ regulam omniumq; functionū directorium, qui, inquam, totus in hoc est ut perficiatur & uere liberetur ab erroribus ab iniquitatibus & ab omni corruptela, nec incipit tantum pio zelo, uerum magis pergit & in sancto studio permanet: talis, inquam, cum non sit obliuiosus uerbi dei auditor, sed effector magis præcepti dei, uere beatus erit. Non quod audierit sed quod præstiterit, id est uere et ex animo crediderit, fidemq; expresserit factis. Huc uero oratio Iacobi consiliūq; non spectat ut persuadeat nos iustificari per opera. Omnis enim doctrina & euangelica & Apostolica in hoc tota est ut doceat nos non per opera ac merita nostra sed per merā Christi gratiam in fide iustificari. Vnde D. Iacobus hoc primariū religionis nostræ dogma non impugnat aut euertit, sed magis conatur approbare illam fidem quam iactabāt quidam bonis operibus uacuum et nihil aliud quàm inanem opinionem & gloriationē non prodesse, sed ueram fidem prodesse quæ se bonis operibus prodit, imò quæ sine operibus bonis esse nequit. De qua re pluribus disputabitur in cap. 2.

Si quis uidetur religiosus esse inter uos qui non frenat linguā suam sed aberrare sinit cor suum huius uana est religio.

*Qui habeant
uanam fidem.*

Exemplo planius ostendit contra quos disputet & qui auditores sermonis nō effectores sint, hoc est qui uera careant fide interim maxime religiosi uolunt uideri. Qui uide licet linguam suam non frenant. Deinde qui corda sua sinunt aberrare. In quibus speciebus omnia alia complexus est uitia. In lingua enim & corde affectuum sede inhaerent peccata & omnia & maxima. Laxāt frena linguæ qui irreuerenter de deo de operibus eius de providentia dei de fide iustificante & operibus fidei loquuntur & iudicant uel in ipsum deum mali culpam regerentes uel iustitiam ita eleuantes ut auditores existiment se in carnis libertatem esse assertos, satis deniq; esse si quis dicat se credere utcunq; uiuat impure interim. Præterea linguam suam non frenant qui sibi non temperant à conuitijs obtrectionibus & turpiloquijs. Cæterum corda sua aberrare sinunt hypocritæ & prauī homines deum & timorem eius expectorantes & sese totos affectibus & concupiscentijs tradentes. Ex uago autem & instabili corde nascitur linguæ petulantia. Qui autem tales sunt utcunq; iactent fidem iustificantem & euangelij prædicationem indubie tamen uani sunt uanaq; ipsorum est religio.

Ephes. 4.

Religio pura & imaculata apud deū & patrē hæc est inuisere orphanos & uiduas in afflictione sua, & immaculatū seipsum seruare à mūdo.

*Vera religio
ac fides quibus
fructibus illu-
stris.*

Ad finem capitis pulcherrima exprimit sententia in quo consistat uera apud deum religio, non in amplis uerbis splendidisq; de religione, non in multa sacrarum literarum lectione uel auscultatione etiam, neq; uero & in ijs in quibus pleriq; sitam existimant, in delectu ciborum & dierum, in monachorum regulis, in missis, indulgentijs & horis canonicis, in prolis precibus ac ceremonijs pompæue tēplari, sed in misericordia et charitate

ritate in innocentia & custodia uitæ, Significanter autem dixit Religio pura & immaculata. Sunt enim religiones impuræ & pollutæ, hoc est superstitiones, quarum mentio fit ad Coloss. 2. Addit notanter & hoc Apud patrem id est quæ locum habet apud patrem & quæ deo placet, Est enim religio qua sibi homines placent admodum, quæ deo interim supra modum displicet, clamanti Quis requisit hęc à manibus uestris? Veræ autem religionis duo ponit capita Misericordiam uidelicet siue Charitatem, & Innocentiam siue custodiam uitæ. Annumerauit species certas at in his comprehendit alias similes, pares, affines. Per orphanos ergo & uiduas omnes intelligit homines auxilio & consilio destitutos quibus nos opera nostra prodesse possumus. Per mundum intellexit omnia quæ sunt in mundo ut sunt concupiscentia carnis, oculorum &c. 1. Ioan. 2. Atq; in his ueram uersari religionem conuincunt post alios multos hi potissimum loci scripturæ, Deut. 6. 10. Psal. 14. & 23. Isaias in 1. & 58. Ieremias in 7. & 22. Ezech. in 18. & 22. Oseas in 6. Micheas in 6. Zach. in 7. & 8. Christus deniq; ipse Matth. 23. Ioan. 13. Paulus quoq; ad Romanos 12. & 1. Thess. 4. ut interim infinita alia loca transeam. Porrò nisi hęc omnia ex fide fiant, nulla sunt. Omne enim quod non est ex fide peccatum est. Rursus si illa non fiant, dicat aliquis interim se credere aut fidem habere, nullus est. Non enim in sermone sed in uirtute est regnum dei. Nihil item ualet præputium nihil circumcisio sed fides per charitatem efficax. De qua re D. Augustinus egregie disputauit libro ad Bonifatium contra duas Pelagianorum epistolas 3. cap. 5.

Fratres ne cum respectu personarum habeatis fidem domini nostri Iesu Christi ex opinione. Nam si ingrediatur in coetum uestrum uir aut reum gestans annulum ueste indutus splendida, ingrediatur autem & pauper in sordida ueste & respexeritis ad illum qui uestem gestat splendidam & dixeritis illi, Tu sede hic bene, & pauperi dicatis, Tu sta illic aut sede hic subter scabellum meum, an non dijudicati estis in uobisipsis & facti estis iudices cogitationum malarum? CAP. II.

Audiuimus religionem consistere in misericordia & charitate. Hinc uero occasionem capit sui sæculi redarguit uanitatem. Erant homines qui fidem iactabant Christi, interim autem proximorum nullam habebant rationem imò pauperes contemnebant penitus quos tamen unice suis commendarat Christus, magni autem pendebant quos opes gloria & mundi huius fortuna magnos fecerat. Contra hos ergo ex prædisputatis differens Iacobus, Si inquit fidem habetis ut uultis uideri, certe estis religiosi. Fides enim uera est religio. Religio docet charitatem & misericordiam, ergo si eam habetis fidem quam & doctrina & exemplo uitæ nobis commendauit Iesus Christus, certe non oportet ita ut facitis respicere personas, idq; ex opinione id est uestra existimatione carnali qua non spectatis quàm pius fidelis uirtuosus aliquis sit, sed quàm diues nobilis stemmatisq; clarus. Non quod nolit honorem exhiberi uiris honorandis, sed quod improbet nimium harum rerum studium, pauperumq; contemptum. Cæterum subiecta hypotyposi exponit quid et qualis sit illa receptio personarum quam damnat. Si inquit ingrediatur in coetum uestrum aliquis aureo insignis annulo aut torque splendidaue ueste conspicuus, simul autem ingrediatur & pauper aliquis, nec annulum gestans in digitis nec purpuram in corpore sed ueste uili sordidaq; tectus, continuo assurgitis non ob aliud quàm quod miramini splendorem illum fortunæ inglorium, desertis protinus imerito locum honoratiorem cum geniculatione dicentes, Tu sede hic bene: pauperi autem ueluti contempto dicitis, Tu sta illic aut sede illic subter scabellum meum, nec ob aliud quàm ob fortunam tenuiorem aut ob uiliorem uestem. Habes qualis fuerit receptio personarum: iam audi quomodo profligetur duriter ab apostolo, Cum autem sic facitis quæso an non statim animus uester reclamationem & condemnat in corde uestro factum hoc uestrum, qui honorem qui debebatur uirtuti per adulationem tribuitis auro ac purpuræ, contemnitis autem eum quem commendauit Christus quem item uera animi bona

Respectus personarum charitati aduersus refulatur.

In sæculi nostri
præposterum
iudicium circa
Diuites.

commendant, fidei sinceritas, animi modestia, sobrietas, castitas, cæteræq; dotes quæ ue re splendidū reddunt hominem? Hæc autē de sententia Apostoli. Non potui autē mihi temperare quin ascriberem uerbotim pulcherrimum D. Leonis Iudæ præceptoris & fra tris nostri obseruandissimi charissimiq; locū, qui est in illa Explanatione huius Epist. lu culenta quā ex ore clariss. uiri D. Huld. Zuinglij exceptā triennio ab hinc ædidit. Hæc au tem sunt optimi & doctissimi uiri uerba, Personas accipere aut respicere loquutione He braica significat oculos & animum in externum hominis habitum defigere, eumq; ex hoc uel æstimare uel contemnere ex hoc respectu ei deferre, eum metuere, in gratiam il lius quod phas non est committere. Ab hoc nephando & pessimo uitio quoniam lon gissime abest dei natura per spiritum sanctum in scripturis auocat & absterret eos quos sibi in peculium quoddam selegerat. Et quoniam humilibus gaudet ab omni fastu mun di abhorrens huius rei uiuum exemplar in Christo Iesu filio suo proposuit, qui cum di ues esset pauper, & cum omnium rex atq; dominus seruus pro nobis factus est, ut disce remus humiles esse & pauperes, nec mirari aut amare quæ mundus miratur et amat. Sed nec prophetarum atroces minæ, nec Christi exemplum & doctrina mansuetissima, nec Apostolorum uoces tantum apud nos ualuerunt, quin grande hoc malum hodie pas sim in orbe regnet omniaq; late occupet. Posteaquam ergo uera rerū uocabula iam pri dem (ut Cato aiebat) amissimus quod bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum au dacia fortitudo uocatur, difficile est (inexpertis maxime) in tam confuso & perturbato rerum omnium ordine, uirtutes non dico amare sed ne nosse quidem & à uitijs secerne re, partim quod oculus hominis corruptus in externam rerū faciem tantum fertur non in animum actionum omnium fontem penetrat, partim quod uitia uirtutum nomina induunt & earum ueste sese uenditant adeo ut uix tandem uel à spiritualissimis depre hendi possint, dum scilicet uel longo rerum usu edocti id sentiunt, uel hypocrisis (quæ perpetua esse non potest) suo se uitio prodit. Catilinæ largitionem tum demum liberali tatem non fuisse deprehensum est dum proditorio animo apertoq; Marte in urbem & patriam suam conspirasset & arma mouisset. Hæc *προσωποληψία* omnium uitiorum no bis omnium malorum deniq; causa est dum & uirtutes & uirtutum nomina euauerūt. Ex hac hydra tot nobis hypocritæ, tot adultores pullularunt. Nam dum uirtuti nec lo cus est, nec honos nec præmium, regina uero pecunia regnat & quisq; tantum fidei & existimationis quantum in arca nummorum habet, fit, ut nemo solidæ uirtuti nemo ue ræ gloriæ studeat. Tantum ille.

Audite fratres mei dilecti, nōne deus elegit pauperes huius mundi diuites in fide & hæredes regni, quod promisit ihs à quibus dilectus fue rit? Vos autem contemptui habuistis pauperem. Nōne diuites tyran nidem exercent in uos? & ihsdem trahunt uos ad tribunalia? & ihsdem ma le loquuntur de bono nomine quod inuocatum est super uos?

Pauperes dei
amici.

A persona Pauperis & Diuitis trahit argumenta quibus respectum personarum dis suadeat. Et primo quidem de Pauperibus loquens, Pauperes inquit mundi huius elegit deus, hoc est, Pauperes deo placent, pauperes hic amat, his dilectatur, hos magni facit. Huic membro opponitur Vos autem cōtemptui habuistis pauperem, quæ sanè magna est iniquitas adeoq; magna dei iniuria, utpote quæ nō in hominem sed in ipsum deum redundat. Nam amicorum omnia communia sunt. Oportet ergo & iniurias esse com munes. Et pauperes dei amici sunt. Intelligis ergo quantum scelus sit obseruasse perso nas. Iam ne quis abuteretur nomine Pauper, significanter addit, Mundi huius hoc est quibus tenuis est fortuna in mundo. Et cum illi quoq; nonnunquam magni sint nebu lones quos contemnat uir bonus merito, iterum addit Diuites in fide & hæredes regni. Hoc est, qui tamen inopes sint & egeni, prædiuites tamen sunt in fide & uirtutibus a deoq; hæredes æternæ gloriæ. Illam uero ne quis merito ascriberet humano statim sub dit, Quod promisit ihs à quibus fuerit dilectus. Promisit enim ex gratia datur ergo uita ex gratia, Quod autem & dilectioni attribuitur, ne id quidem aliud est quàm gratia. Di ligit

ligit enim qui credit. At fides merum dei donum est. Deinde loquens de Diuitibus, exponit de quibus loquatur non omnibus, sunt enim quidam diuites uiri boni. Proinde Iacobus Diuites inquit exercent in uos tyrannidem, uiolentia uidelicet, usuris & alijs artibus malis opprimentes uos. Illi pertrahunt uos ad tribunalia, id est reos uos peragunt uel propter debita uel propter religionem. Idem illi blasphemant religionem Christianam à qua uos nomen adepti estis ut dicamini Christiani. Est enim loquutio frequens in scripturis quemadmodum & illa in Genesi, Inuocabitur nomen meum super illos, id est illi uocabuntur appellabunturq; meo nomine & censebuntur mei filij. Hodie certe uidere est ut illis geniculum quibus omne studium dirigitur ad interfectionem ueræ religionis & ad instaurationem idololatriæ. Atqui ea re, id est personarum receptione, prodimus quàm nulla in nobis sit fides uera.

*Diuites oppres-
sores.*

Si legem quidem regiam perficitis iuxta scripturam, Diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis: sin uero personam respicitis, peccatum committitis & redarguimini à lege ueluti transgressores.

Absoluitur sententia ad hunc modum, Hinc cõsequitur inquit benefacere uos ipsoq; opere professioni uestræ uos respondere cum legem perficitis regiam, rursus peccare & ab ipsa redargui lege si respexeritis personas. Regiam uero legem uocauit præceptum charitatis. Quod charitas ueluti corona adeoq; omnium uirtutum regina sit, omnium præceptorum colophon et summarium. Docet igitur hoc loco Iacobus quod ad Galatas tradidit Paulus, fidem quæ per charitatem efficax est prodesse.

*Christiani non
personas respi-
ciunt sed regiam
legem.*

Quisquis enim totam legem seruarit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus. Nam qui dixit, Ne mœcheris, dixit etiam, Ne occidas. Quod si non fueris mœchatus occideris tamen, factus es transgressor legis.

Dixit transgressores esse legis qui recipiunt personas. Id uero uidebatur quibusdam durum admodum. Dicebant enim, Tametsi illa re aberrauerimus non nihil, ideo tamen non sumus transgressores legis. Pauperi enim nihil incommodauimus quod ei prætulimus opulentiorum. Respondet Iacobus, imò & probat quod sint transgressores legis idq; hac ratiocinatione. Qui offenderit in uno, uiolatæ legis tenetur reus. Offendistis autem uos in uno, estis ergo rei uiolatæ legis. Si enim fieri posset ut aliquis totam seruaret legem (quod quidam sibi falso tribuebant) aberraret autem in uno tantum, iam legis transgressor non minus factus est quàm si omnium esset reus factus, id est non minus hoc ipso facto suo illegitimo in legem peccauit quàm si aliquod peccasset ex omnibus quæ lege prohibentur ne fiant. Non dicit apostolus quod omnia peccata fecerit quæ in lege prohibentur qui unum aliquod peccatum designauit, sed non minus inquit peccauit quàm si ex uniuersitate illa peccatorum aliud quodpiam peccasset. Nam certissimum est eum non esse homicidam & adulterum qui pauperem contempsit diuitem in honoratiorem locum collocauit. Ceterum non minus peccauit quàm qui homicidium commisit aut adulterium. Licet alterum altero grauius sit. Illuc autem pertinet exemplum consequens Qui dixit, Ne mœcheris, idem dixit etiã, Ne occidas. At ideo non sequitur quod qui adulterium commisit idem & homicidium patrarit, illud autem sequitur quod qui adulterium designauit non minus peccarit quàm qui homicidium fecit, adeoq; quod hoc nomine se non possit excusare & ueluti innoxium iactare qui tametsi in multis non offendit in certo tamen aliquo impegit. Ergo ut ad institutum nostrum reuertamur, Apostolus Vt inquit demus in plerisque uos inculpabiles esse, id tamen negare non potestis à uobis recipi personas. Atqui cõstat ea re peccari à uobis cõtra regiam legem, unde uos non poteritis à transgressione legis liberare. Causa. Qui in unam aliquam legem peccauit, non minus tenetur uiolatæ legis quàm qui in ceteras peccat. D. Aurel. August. epist. ad D. Hierony. 29. hunc locum de Charitate exponit, cuius uerba si quis requirit hæc sunt. Vnde fiet omnium reus si in uno offendat qui totam legem seruauerit. An forte quia ple-

*Nemo excuset
se leuiculis pec-
catis et quod ali-
ij peccant gra-
uius.*

nitudo legis charitas est qua deus proximusque diligitur, in quibus præceptis charitatis tota lex pendet & prophetæ, merito fit reus omnium qui contra illam facit in qua pendent omnia? Nemo autem peccat nisi aduersus illam faciendo. Quia Non adulterabis, Non homicidium facies, Non furaberis, Non concupisces & si quod est aliud mandatum in hoc sermone recapitulatur in eo quod diligis proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis charitas. Nemo autem diligit proximum nisi diligens deum, & hoc quantum potest proximo impendat, quem diligit tanquam seipsum ut & ille diligat deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximum diligit. Ac per hoc qui totam legem seruarit, si in uno offenderit fit omnium reus, quia contra charitatem facit, unde tota lex pendet. Reus itaque fit omnium facièdo contra eam in qua pendent omnia. Cur ergo non dicantur paria peccata? An forte quia magis facit contra charitatē qui grauius peccat, minus qui leuius? Et hoc ipso quod admittit fit quidem omnium reus, sed grauius peccans, uel in pluribus peccans magis reus. Leuius autem uel in paucioribus peccans minus reus, tanto maiore scilicet reatu, quanto amplius, tanto minore quanto minus peccauerit, tamen etiam si in uno offenderit reus est, quia contra eam facit in qua pendent omnia. Hæc Augustini sunt.

Ita loquamini & ita faciatis ueluti per legem libertatis iudicandi. Si quidem iudicium absque misericordia erit ei qui non præstiterit misericordiam. Et gloriatur misericordia aduersus iudicium.

Ad normā charitatis dirigenda omnia.

Dogma istis subiungit, docens ad charitatis regulam seu normam omnia uel dicta uel facta esse exigenda. Appellat autem Charitatē legem libertatis, quam prius uocauit legem regiam. Liberat enim animos nostros legis odio, liberat à peccatis. Vbi ergo charitas est ibi libertas est consciētiarum. Vnde S. Ioannes in Canonica sua Filioli mei inquit, ne diligamus uerbo neque lingua sed opere & ueritate. Per hoc cognoscimus quod ex ueritate sumus et in conspectu eius suadebimus cordibus nostris, &c. Quod uero dicit nos iudicandos per legem charitatis, sumpsit ex doctrina Christi qui apud Matth. in cap. 23. totam faciē iudicij adumbrans eos damnatione liberat absoluitque qui opera præstiterunt charitatis, damnat autē qui operibus caruere misericordiæ. Vnde Iacobus quoque in præsentiarum argumentans à pœnis & præmijs quo magis pertraheret animos nostros ad charitatis ardens studium, Qui inquit, nullam fratibus misericordiā præstiterit, ei nulla quoque à iudice deo præstabitur misericordia, sed hoc punietur acrius quo maius à deo sensit beneficium. Benefecit autem nobis deus imò bonorum aceruo nos locupletauit cum dedit filium, nihil à nobis stipulatus nisi misericordiam. Estote inquit misericordes quia pater uester misericors est. Date & dabitur uobis, Et qua mensura mensi fueritis eadem remetietur uobis. Et ut uos remisistis hominibus peccata sua, ita remittet uobis pater cœlestis peccata uestra. Item beati misericordes quoniam misericordiam consequentur. Qua ergo fronte à iudice deo petet misericordiam qui seruus in conseruum se præbuit immisericordem? Quo ore postulabit à deo diligi qui proximum suum non diligit? Proinde qui uult inquit Iacobus iudicium nancisci dilutum misericordia, præbeat se erga proximum uel peccantem uel egentem misericordem. Adiungit his nunc & contrariam sententiam, Et gloriatur Misericordia aduersus iudiciū. Usurpatur autem gloriari uerbum pro fidenti pacatoque præditum esse animo. Nam D. Paulus 2. Cor. 1. gloriationem ut aliàs sæpe ponit pro fiducia. Deinde Enallage uidetur esse in uoce Misericordia. Misericordiam enim dixit & misericordem intellexit, rem pro persona. Et sæpe fit ut per *ἀνθρώπου* uirtuosam hominem & pacificum ipsam uirtutem & pacem appellemus, ita misericordiam apprime misericordem. Porrò iudicium ipsa est sententia et supplicium quod per iudicem in iudicio pronunciat in reum, hoc est damnatio. Iam ergo sententia apostoli erit, Misericors securo & confidenti animo erit in iudicio. Nam non est quod damnationem metuat propter peccata. Deus enim misericordiam pollicitus est illis se præstiturum qui misericordiam exercuerint in proximos: ita uides hanc extremā apostoli sententiā proximę ueluti per antithesim opponi. Proxima est, Immisericors in iudicio nullam

Iam assequitur misericordiam. Opposita sententia est, Misericors autem misericordiam consequitur.

Quæ utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, facta uero non habeat? Num potest fides saluum facere illum? Quod si frater aut soror nudifuerint & egentes quotidiano uictu, dicat autem aliquis uestrum illis, Abite cum pace calefcite & saturamini, non tamen dederitis illis quæ sunt necessaria corpori, quæ erit utilitas? Sic & fides si facta nõ habuerit mortua est per se.

Refutat nunc ualidius hypocritas & titulotenus Christianos uiuidis argumētis docens, non satis esse uerbis profiteri fidem nisi & operibus misericordiæ & charitatis præstemus eandem. Isti, quod & paulò ante monui, iactabant solam fidem iustificare, se autem credere, ergo & iustos esse, & recte quidem si per fidem intellexissent cœlestē uiuam & efficacem per charitatem uim, nunc autem iactabant uanam quãdam de deo & religione opinionem, quam nulla sequebatur uitæ morumq; mutatio. Ea uero nõ est fides illa, cui scripturæ tribuunt iustificationem. Appellatur tamen à Iacobo fides, idq; per Mimesim. Hypocritæ enim de opinione sua ceu fide gloriabantur. Contra hos autē, Quæ, inquit, utilitas fratres mei, si dicat aliquis se habere fidem, facta uero nõ habeat? hoc est, Nihil prodest homini si tantum dicat, Credo in Christum, interim uero effectus caret fidei. Efficit autem fides in pectoribus fidelium serenam conscientiam, tranquillum animum, securū, minimeq; de bonitate dei atq; promissis maxime de remissione peccatorū nihil ambigentem, sed inconcussa spe æternam uitam expectantem. Efficit præterea ut rebus studeamus sanctis pijsq;, abnegemus indies mundanas concupiscentias & desyderia carnalia. Præstat item ut deum diligamus atq; proximos, ijs inseruiamus officijs pietatis misericordia ac charitate. Hæc, inquã, sunt facta siue fructus fidei. Iam ergo qui his destituitur, nullum certe fructum ex eo sentit quod dicit se credere. Atq; hoc est quod dicit Iacobus, Num potest fides saluum facere illum? iterum nominās fidem non uiuidam fidem sed inanem de religione conceptam opinionem. Iactat aliquis se habere uel herbam uel radicem quæ ex lacte hausta medeatur febribus. Hæc quid obsecro prodest febricitanti si hausta eam uim non habet quam iste iactabat habere? Ad eundem modum quid proderit homini fidem iactasse & effectibus fidei caruisse? Iactat aliquis fidem, sed fides iustificat & ad opera charitatis impellit. Hic uero iniustus & immisericors est. Quid ex his aliud colligas quàm istum fide carere? D. Iacobus huius rei euidentem producit parabolam, Si quis, inquit, forori aut fratri cui uestis desit ac uictus quotidianus dicat blandis uerbis, Abite cum pace (Gott beradt üch) dominus prouideat uobis uictum & amicum, atq; hæc loquutus nihil interim eorum dederit quæ uitæ necessaria sunt sustentandæ, uerba quidem bona loquutus est, sed illa nihil profunt egentibus qui nihilominus algent & esuriunt. Ioannes potius non sermone & lingua sed in ueritate & opere docet Christianos diligere. Ad hunc autem modum habet et negotium præsens. Si quis dicat, Credo in Christum & habeo fidem euangelicam, egregiam quidem professionem facit, at si nihilominus impurus est, avarus & immisericors, inutilis est illa professio. Id uero Iacobus sic enunciat, Sic & fides si facta non habuerit mortua est per se, hoc est sola id est inane fidei uocabulum inefficax est. Et mortuus homo speciem habet hominis, uim et opera hominis non habet. Inde autem tracta est metaphora ad fidem uocabulo tantum non etiam re fidem.

At hic dixerit aliquis Iacobi sententiam pugnare cum dogmate S. Pauli qui ad Rom. 3. Colligimus igitur, ait, fide iustificari hominem absq; operibus legis. Et ad Galat. cap. 2. Scimus hominem non iustificari ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi. Item ad Ephesios, Gratia estis seruati per fidem, idq; non ex uobis, dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur &c. Cæterum hisce testimonijs non pugnat cum Iacobo Paulus. Siquidem Paulus loquitur de fide per charitatem efficaci, Iacobus autem hanc eandem

Defenditur fides uera, refutatur inanis.

Effectus siue fructus fidei.

Iacobus non pugnat cū Paulo.

An operibus
debeat iusti-
ficatio.

commendat, rejicit uero inanem fidem, quæ fides dicitur non ex ipsa re & uere, sed secundum imitationem. At hanc non docet Paulus, nec tanta inani tribuit uocabulo. Ipse enim ad Galat. dixit, In Christo Iesu neque circumcisio quicquam ualet neque præputium, sed fides per dilectionem operans. Iam uero obiiciat adhuc mihi aliquis, Si fides non est fides nisi charitate efficax sit, ea quæ demum iustificat quæ bonorum operum ferax est, quid uetat quo minus dicamus ipsa quoque bona opera iustificare, uel saltem fidei iustificationis partem deberi, operibus autem nostris partem alteram, ut scilicet gratiæ alterum, nostris autem meritis alterum transcribatur? Respondeo, Principio quidem certum est iustificari aliud non esse quam à peccatis absolui & purgari. Est & illud non minus certum & omnium cum prophetarum tum apostolorum testimonijs confirmatum traditumque peccata nostra nobis nullo operum nostrorum respectu sed sola dei misericordia in sanguine Christi nobis condonari, cui quidem gratiæ cum fides tribuat purgationem & reconciliationem nostram dicitur sola iustificare, etiam sine operibus. Non enim propter nos & nostra bona opera sed propter Christum ex misericordia saluos nos fecit. Cæterum qui fidei beneficio sic à patre cœlesti purgati sunt, inseruntur uiti Christo ceu palmites ut fructum ferant bonorum operum, qui quidem fructus sequuntur non præcedunt iustificationem. Iustus enim ex fide uiuit. Et iustus facit opera iustitiæ. Hæc autem non faciunt fidem. Fides enim purum & merum dei donum est. Habent tamen illi fructus iustificationum per fidem nomen iustitiæ eò quod fiant à iustis. Omne enim quod non fit ex fide peccatum est. Ergo quod iusta dicuntur opera ex fide habent. At fides gratiæ est, unde & opera gratiæ esse necesse est. Licet itaque illa dicantur nostra, non tamen ideo cessarunt esse dei dona. Quo fit ut pietas non sinat iustificationem diuidi, ut pars transcribatur deo ac fidei, pars autem nobis & operibus. Flagitat autem illa ut in solidum omnia tribuamus gratiæ. Neque enim aliàs & fidei tribuitur iustificatio ut nostro operi & conatui, sed ut mero dei dono & quod fides omnia tribuit deo, nobis nihil quam confusionem. Sathanica autem superbia est uelle de dei donis quasi nostris rebus gloriari, aut eam gloriam quæ soli deo debetur in nos transferre. Solius autem dei opus & gloria est iustificare impium, remittere peccata, conferre uitam, retinereque in uia iustitiæ.

Hæc uero cum ad hunc modum tradimus in simulamur à multis hostes esse bonorum operum & nouæ cuiusdam doctrinæ hæreticæ authores. Intelligunt autem quibus uel ulla est ratio quam indignis tractemur modis, & quod nihil in hac re adferamus quod non possimus communi totius sanctæ ecclesiæ assensu centumque scripturæ locis euincere, imò ex antiquis etiam orthodoxisque scriptoribus demonstrare. Cæterum cum aliquot locos in epistolas D. Pauli annotarim, liber hic subiungere plana aliquot S. Augustini doctoris per omnia catholici testimonia, ex quibus appareat illam responsionem quam iam nunc ad obiecta quorundam dedimus omnino esse orthodoxam, non hæreticam aut nuper domi nostræ natam.

Augustini sententia de fide et operibus, de gratia dei et nostris meritis.

Augustinus de fide & operibus cap. 14. Cum ergo dicit apostolus arbitrari se iustificari hominem per fidem sine operibus legis, non hoc agit ut percepta ac professa fide opera iustitiæ contemnantur, sed ut sciat se quisque per fidem posse iustificari etiã si opera legis non præcesserint. SEQVUNTUR ENIM IUSTIFICATIONEM non præcedunt iustificandum. Vnde in præsentis opere non opus est latius disputare, præsertim quia modo de hac quæstione prolixum librum ædidi qui inscribitur De litera & spiritu. Quoniam ergo hæc opinio tum fuerat exorta, aliæ apostolicæ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem ut uehementer astruant fidem sine operibus nihil prodesse, sicut etiam ipse Paulus non qualemlibet fidem qua in deum creditur, sed eam salubrem planeque euangelicam definiuit cuius opera ex dilectione procedunt. Et fides inquit quæ per dilectionem operatur. Vnde illam fidem quæ sufficere ad salutem quibusdam uideretur, ita nihil prodesse asseuerat ut dicat, Si habeam omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi autem hæc fidelis charitas operatur, sine dubio bene uiuitur, plenitudo enim legis charitas.

De Litera & Spiritu ad Marcelli. cap. 9. & 10. Hic forte dicat illa humana præsumptio, ait,

ait, ignorans dei iustitiam & suam uolens constituere, merito dixisse apostolum, Quia ex lege nemo iustificabitur. Ostendit enim tantummodo lex quid faciendum quid uicium uendum sit, ut quod illa ostenderit uoluntas impleat, ac sic homo iustificetur non per legis imperium sed per liberum arbitrium. Sed o homo audi quid in Apostoli uerbis sequitur, Nunc autem, inquit, sine lege iustitia dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. Parumne insonat surdis iustitia dei, inquit, manifestata est? Hanc ignorant qui suam uolunt constituere & huic nolunt esse subiecti. Iustitia, inquit, dei manifestata est, non dixit iustitia hominis uel iustitia propriae uoluntatis sed iustitia dei, non qua deus iustus est, sed qua induit hominem cum iustificat impium. Haec testificatur per legem & prophetas. Huic quippe testimonium perhibent lex & prophetæ. Lex quidem hoc ipso quod iubendo & minando et neminem iustificando satis indicat dono dei iustificari hominem per adiutorium spiritus. Prophetæ autem, quia id quod dixerunt Christi impleuit aduentus. Nam hinc sequitur & adiungit, dicens, iustitia autem dei per fidem Iesu Christi, hoc est per fidem qua creditur in Christum. Sicut autem ista fides Christi dicta est non qua credit Christus, sic illa iustitia dei non qua iustus est deus. Vtrunq; enim nostrum est, sed ideo dei & Christi dicitur, quod eius nobis largitate donatur. Iustitia ergo dei sine lege, non sine lege manifestata est. Quomodo enim per legem testificata, si sine lege manifestata? Sed iustitia dei sine lege est, quam deus per spiritum gratiae credenti confert sine adiutorio legis, hoc est non adiuuus a lege. Quandoquidem per legem ostendit homini infirmitatem suam, ut ad eius misericordiam per fidem confugiens sanaretur. De sapientia quippe eius dictum est quod legem & misericordiam in lingua portet, legem scilicet qua reos faciat superbos, misericordiam autem qua iustificet humiliatos. Iustitia ergo dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei, non gloria sua. Quid enim habent quod non acceperunt? Si autem acceperunt, quid gloriantur quasi non acceperint? Egent itaque gloria dei, & uide quid sequatur, iustificati per gratiam ipsius. Non itaque iustificati per legem, non iustificati per propriam uoluntatem, sed iustificati gratis per gratiam ipsius. Non quod sine uoluntate nostra fiat, sed uoluntas ostenditur infirma per legem, ut sanet gratia uoluntatem, & sana uoluntas impleat legem non constituta sub lege nec indigens lege. Iusto enim lex non est posita, quæ tamen bona est, si quis ea legitime utatur. Hæc duo apostolus uelut inter se contraria connectens monet mouetque lectorem ad perscrutandam quaestionem atque soluendam. Quomodo enim bona est lex si quis ea legitime utatur, si etiam quod sequitur uerum est, Sciens hoc quod iusto non est lex posita? Nam quis legitime utitur lege nisi iustus? At ei non est posita sed iniusto. An & iniustus ut iustificetur, id est ut iustus fiat, legitime lege uti debet, qua tanquam pædagogus perducatur ad gratiam per quam SOLAM quod lex iubet possit implere? Per ipsam quippe iustificatur gratis, id est nullis suorum operum præcedentibus meritis, alioqui gratia iam non est gratia. Quandoquidem ideo datur non quia bona opera fecimus, sed ut ea facere ualeamus, id est non quia legem impleuimus sed ut legem implere possimus &c.

In eodem libro cap. 23. differentiam ostendens inter legem factorum & legem fidei, Quid igitur interfit, ait, breuiter dicam, Quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat. Illa dicit, Non concupisces: ista dicit, Cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset hoc donum, adij dominum & deprecatus sum. Ipsa est illa sapientia quæ pietas uocatur qua colitur pater luminum, à quo est omne datum optimum & omne donum perfectum. Colitur autem sacrificio laudis & gratiarum actionis, ut cultor eius non in seipso sed in illo glorietur. Ac per hoc lege operum dicit deus, Fac quod iubeo: lege fidei dicitur deo, Da quod iubes. Ideo enim iubet lex ut admoneat quid faciat fides, id est ut cui iubetur si nondum potest sciat quid petat: si autem continuo potest et obedienter facit, debet etiam scire quo donante possit. Non enim spiritum huius mundi accepimus, ait idem ipse constantissimus gratiæ prædicator, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Quis est autem spiritus mundi huius, nisi superbiæ spiritus? Quo cor insipiens ob-

securatum est eorum qui cognitum deum nō ut deum gratias agendo glorificarunt, nec alio spiritu decipiuntur etiam illi qui ignorantes dei iustitiam & suam iustitiam uolentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti. Vnde mihi uidetur magis esse fidei filius qui nouit à quo speret quod nondum habet, quàm qui sibi tribuit hoc quod habet: quamuis utriq; horū præferendus sit, qui & habet & nouit à quo habeat, si tamen non se credat iam esse quod nondum est, ne incidat in uitium illius pharisæi, qui quamquam deo gratias ageret ex his quæ habebat, nihil tamen petebat dari sibi tanquam nihilo indigeret ad augendam perficiendâ uel iustitiam. His igitur consideratis pertractatisq; pro uiribus quas dominus donare dignatur, colligimus non iustificari hominem præceptis bonæ uitæ nisi per fidem Iesu Christi, hoc est, non lege operum sed lege fidei, non litera sed spiritu, non factorum meritis sed gratuita gratia.

In operis conclusione cap. 35. Si inquit propterea non est opus dei quia per nos agitur, uel quia illo donante nos agimus, nec illud est opus dei ut mons transferatur in mare. Quia per fidem hominum fieri posse dominus dixit, & hoc ipsorum operi attribuit dicens, Si habueritis in uobis fidem tanquam granum sinapis, dicetis monti huic tollere & mittere in mare, & fiet, & nihil impossibile erit uobis. Certè uobis dixit non mihi aut patri, & tamen hoc nullo modo facit homo nisi illo donante & operante &c.

Fuerunt etiam olim maxime Augustini temporibus diuersæ de operibus & fide iudicia. Distinguebant inter opera quæ fidem præcedunt & quæ sequuntur. Putabant fidem esse ex nobis, sequentia autem fidem opera ex deo. Rursus erant qui existimarent fidei initium esse ex deo id est ex gratia, sed quæ sequuntur opera perseverantiæ esse nostra. Imò Augustinus ipse fatetur se aliquando in ea fuisse sententia ut crederet fidem non esse donum dei, sed à nobis esse, in nobis, & per illam nos impetrare dei dona, quibus temperanter & iuste & pie uiuamus in hoc sæculo. Cæterum eam sententiam recantauit, & post libros Retractionum æditos conscripsit adhuc duo egregia opuscula, alterum de Prædestinatione sanctorum, alterum uero de bono Perseuerantiæ, in quibus hoc negotium solide & fuse tractat, docens & initium fidei & progressum & perseverantiæ esse gratiæ dei gratiæ per quam solam saluemur non per merita nostra, quod perinde est ac si dixisset solam fidem non opera iustificare. Locos si quis breues ex eo libro petat hi sunt.

Fidem non ex nobis sed merū dei donum esse.

De Prædestinatione sanctorum libro cap. 2. Sunt manifestissima testimonia quibus & fides unde pietas exordiū sumit donū dei esse monstratur. Quale est illud, quod unicuiq; deus partitus est mensuram fidei. Et illud, Pax fratribus & charitas cum fide à deo patre & domino Iesu Christo: & cætera talia. Nolens ergo his tam claris testimonijs repugnare, & tamen uolens à seipso sibi esse quod credidit homo, quasi componat cum deo ut partem fidei sibi uendicat atq; illi partem relinquat, & quod est elatius primam tollit sibi, sequentem dat illi: & in eo quod dicit esse amborum, priorem se facit, posteriorem deum. Non sic pius atq; humilis doctor ille sapiebat, Cyprianum beatissimum loquor, qui dixit in nullo gloriandum quando nostrum nihil sit. Quod ut ostenderet adhibuit apostolum testem dicentem, Quid autem habes quod nō accepisti? si autem accepisti quid gloriaris quasi non acceperis? Quo præcipue testimonio etiam conuictus sum, cum similiter errarem putans fidem qua in deum credimus nō esse donum dei sed à nobis &c.

Et cap. 7. Solet inquit dici, Ideo credere meruit quia uir bonus erat & antequam crederet, quod de Cornelio dici potest, cuius acceptæ sunt elemosynæ & exauditæ orationes antequam credidisset in Christum. Nec tamen sine aliqua fide donabat & orabat. Nam quomodo inuocabat in quem non crediderat? Sed si posset sine fide Christi esse saluus non ad eum ædificandum mitteretur architectus apostolus Petrus, quamuis nisi dominus ædificauerit domum inuanum laborauerūt ædificantes eam. Et dicitur à uobis, Fides est à nobis, cætera à domino ad opera iustitiæ pertinentia. Quasi ad ædificandum non pertineat fides, quasi ad ædificium inquam non pertineat fundamentum. Quod si in primis & maxime pertineat, inuanum laborat prædicando ædificans fidem nisi

nisi eam dominus miserando intus ædificet. Quicquid igitur et antequam in Christum crederet, & cum crederet, & cum credidisset bene operatus est Cornelius, totū deo dandum est ne forte quis extollatur.

Quemadmodum uero in libro de Prædestinatione sanctorum in hoc totus est ut ap- *Opera confe-*
 probet initium salutis, ipsamq; fidem purū dei donum esse, ita in libro posteriore de Bo- *quentia fidem*
 no perseverantiæ multis probat omnia opera quæ fidem sequuntur & enascuntur ex fi- *ex fide, dona es*
 de non nostra esse merita, sed & ipsa esse dei dona. Nam in 13. cap. Vnde satis (inquit) di- *se non merita.*
 lucide ostenditur & inchoandi & usq; in finem perseverandi gratiā dei non secundum
 merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam eandemq; iustissimam, be-
 neficentissimam, sapientissimam uoluntatem. Quoniam quos prædeitinauit, ipsos &
 uocauit uocatione illa de qua dictum est, Sine pœnitentia sunt dona & uocatio dei, ad
 quam uocationem pertinere nullus est homo ab hominibus certa asseueratione dicen-
 dus, nisi cum de hoc sæculo exierit: in hac autem uita humana quæ tentatio super ter-
 ram, qui uidetur stare uideat ne cadat. Ideo quippe sicut iam supra diximus non perse-
 ueraturi perseveraturis prouidentissima dei uoluntate miscentur, ut esse discamus non
 alta sapientes, sed humilibus consentientes & cum timore & tremore nostram ipsorum
 salutem operemur. Deus est enim qui operatur in nobis & uelle & operari pro bona uo-
 luntate. Nos ergo uolumus sed deus operatur in nobis & uelle, nos ergo operamur sed
 deus in nobis operatur & operari, pro bona uoluntate. Hoc nobis expedit & credere &
 dicere, hoc est pium, hoc uerum, ut sit humilis & submissa confessio & DETVR TOTVM
 DEO. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus.
 Quod autem attinet ad pietatis uiam & uerum dei cultum, non sumus idonei cogitare
 aliquid tanquā ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. Non enim est in pote-
 state nostra cor nostrum & nostræ cogitationes, &c.

In libro de Gratia & Libero arbitrio ad Valentinum cap. 6. euentibus scripturæ lo *Euentissimus*
 eis ostēdit opera bona, hoc est merita fidelium planè esse dona dei. In 7. autē ca. Si ergo dei, *August. locus.*
 inquit, dona sunt bona merita tua, nō deus coronat merita tua tanquam merita tua, sed
 tanquam dona sua. Proinde consideremus ipsa merita apostoli Pauli, quibus dixit co- *Mira collatio*
 ronam redditurum iudicē iustum, & uideamus utrum merita ipsius tanq̄ ipsius, id est ex *Scripturæ.*
 ipso ei comparata, an dona sint dei. Bonum, inquit, certamen certauī, cursum consum- *2. Timot. 4.*
 maui, fidem seruauī. Primo ista bona opera si non præcessissent ea cogitationes bonæ,
 nulla essent. Attendite igitur quid de ipsis cogitationibus dicit. Ait enim scribens ad Co- *2. Cor. 3.*
 rinthios, Non quia idonei sumus cogitare aliquid à nobis tanquam à nobismetipsis, sed suf-
 ficientia nostra ex deo est. Deinde singula inspiciamus. Bonum, inquit, certamen certauī.
 Quæro qua uirtute certauerit, utrum quæ illi ex semetipso fuerit, an quæ desuper da- *Deut. 11.*
 ta sit? Sed absit ut tantus doctor Gentium ignorauerit legem dei, cuius uox est in Deute-
 ronomio, Ne dicas in corde tuo fortitudo mea & potentia manus meæ fecit mihi uirtu-
 tem magnam hanc, sed memoraberis domini dei tui, quia ipse tibi dat fortitudinem face- *1. Cor. 15.*
 re uirtutem. Quid autem prodest bonum certamen nisi sequatur uictoria? Et quis dat ui- *Psal. 45.*
 ctoriam nisi ille de quo dicit ipse, Gratias deo qui dat nobis uictoriam per dominum no-
 strum Iesum Christum. Et alio loco cum commemorasset testimonium de Psalmo, Quo- *Roma. 8.*
 niam propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oues occisionis, subiecit atq; *Roma. 9.*
 ait, Sed in his omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Deinde dixit, Cursum
 consummaui; sed ille hoc dixit qui alibi dicit, Itaq; non uolentis neq; currentis sed mise-
 rentis est dei. Quæ sententia nullo modo potest etiam sic conuerti ut dicatur. Non mise-
 rentis dei sed uolentis & currentis est hominis. Quisquis em̄ hoc ausus fuerit dicere, aper-
 te se ostendit apostolo contradicere. Postremo dixit, Fidē seruauī, sed ille hoc dixit qui ali- *1. Timot. 1.*
 bi ait, Misericordiam consequutus sum ut essem fidelis. Non enim dixit, Misericordiam
 consequutus sum quia fidelis eram, sed ut fidelis essem: hinc ostendens etiam ipsam fi- *Ephes. 2.*
 dem haberi nisi deo miserante non posse & esse donum dei. Quod apertissime docet di-
 cens, Gratia salui facti estis per fidem & hoc non ex uobis sed dei donum est. Possent e-
 nim dicere, Ideo accepimus gratiam quia credimus, tanquam sibi fidem tribuentes gra-

Roma. 2.

Roma. 1.

Roma. 3.

Galat. 5.

Iacobi 2.

Quomodo uita
tribuitur ope=
ribus simul &
gratia.

Roma. 4.

Roma. 11.

Roma. 6.

Ioan. 15.

tiam deo. Propter hoc apostolus cum dixisset Per fidem, & hoc inquit non ex uobis, sed dei donum est. Rursus ne dicerent se suis operibus donum tale meruisse, continuo subiicit, Non ex operibus ne quis fortè extollatur. Non quia negauit aut euacuauit opera bona, cum dicat Deum unicuique reddere secundum opera eius, sed quia opera sunt ex fide, non ex operibus fides, ac per hoc ab illo sunt nobis opera iustitiæ à quo est ipsa fides, de qua dictum est, Iustus ex fide uiuit. Homines autem non intelligentes quod ait ipse apostolus Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis, putauerunt eum dicere sufficere homini fidem etiamsi male uiuat & bona opera non habeat. Quod absit ut sentiret uas electionis qui cum dixisset quodam loco, In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid ualet neque præputium, mox addidit, Sed fides quæ per dilectionem operatur. Ipsa est fides quæ fideles dei separat ab immundis dæmonibus. Nam & ipsi, sicut dicit apostolus Iacobus, credunt & contremiscunt, sed non bene operantur. Non ergo habent istam fidem ex qua iustus uiuit, id est quæ per dilectionem operatur, ut reddat ei deus uitam æternam secundum opera eius. Sed quia & ipsa bona opera nobis ex deo sunt, à quo nobis fides est & dilectio, propterea idem ille doctor Gentium etiam ipsam uitam æternam GRATIAM nuncupauit. Et nascitur inde non parua quæstio quæ domino donante soluenda est, Si enim uita æterna bonis operibus redditur, sicut apertissime dicit scriptura, Quoniam deus reddet unicuique secundum opera eius, quomodo gratia est uita æterna, cum gratia non operibus reddatur sed gratis deretur, ipso apostolo dicente, Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam sed secundum meritum. Et iterum, Reliquiæ, inquit, per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Et mox addidit, Si autem gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia. Quomodo ergo est gratia uita æterna quæ ex operibus sumitur? An fortè uitam æternam non dixit Apostolus gratiam? Imò uero sic dixit, ut negari omnino non possit, nec intellectorem accutum sed tantummodo intentum desiderat auditorem. Cum enim dixisset Spondium peccati mors, continuo subdidit Gratia autem dei uita æterna in Christo Iesu domino nostro. Ista ergo quæstio nullo modo uideretur mihi dissolui posse, nisi intelligamus & ipsa bona opera nostra quibus æterna redditur uita ad dei gratiam pertinere, propter illud quod ait dominus Iesus, Sine me nihil potestis facere. Et quæ sequuntur. Sunt enim & alia huius generis in consequentibus pulcherrima eiusdem authoris, quæ annotare nolui, quod hæc uideri poterunt quibusdã esse nimia. Certe satis clara sunt ista sanctissimi uiri testimonia, quanquam non dubitem exoriturus qui hæc nostra contemnant dicantque, Expectabamus loca Augustini quibus testaretur solam fidem non opera iustificare, at tu nobis adducis nescio quos locos de gratia dei & nostris meritis. Cæterum qui tales sunt contentiosum funem ducere quam ueram simplicitatem discere malunt. Quod enim nos appellamus fidem id Augustinus uocat gratiam, & quod nos per opera intelligimus ille explicat per merita. Fides enim gratiæ & misericordiæ dei nititur, Opera autem merita putantur. Proinde nemo nisi prodigiose superstitiosus contentiosus & cæcus non uidet æquipollere has loquutiones, Gratia non meritis saluamur: &, Fide beamur non operibus. Et utraq; has positiones inuenire est in Augustino: id quod uel ex adductis colliquescit testimonijs. Nos redimus ad Iacobum nostrum, qui inuentus est nihil aduersari apostolo Paulo. Nam omnes apostoli unum atque eundem acceperunt spiritum. Verum diuersæ tractatum occasiones, diuersique & temporum & personarum & locorum respectus efficiunt ut pugnare sibi uideantur quæ minime pugnant. Si semel institutum D. Iacobi tenuerimus, nihil erit in ipso nobis difficile, nihil uidebitur alijs scripturis repugnans.

Sed dicet aliquis, Tu fidem habes & ego facta habeo, ostende mihi fidem tuam ex factis tuis & ego ostendam tibi ex factis meis fidem meam. Tu credis quod deus unus est? Recte facis, & dæmonia credunt & contremiscunt.

Redarguit ue=
hementer fi=
dem inanem,

Cohærent hæc cum superioribus hoc modo. Dixit omni carere fructu si quis dicat

se

se fidem habere, uirtutem interim fidei non habeat, Fidem enim per se (id est inane uocabulum fidei) mortuam esse, itaq; quemlibet talem fidem habentem euinci posse erroris ac uanitatis: id quidem docuit pulchra similitudine ducta ab illis qui bona imprecantur egentibus, quibus tamen nihil dant. Idem nunc ostendit planius per prosopopœiam. Inducit enim personam magistri alicuius uera fide præditi, qui euidenter hypocritas conuincat erroris. Quasi dicat, Vos quidem fidem uestram iactatis egregie, sed si quis uera fide donatus serio uobiscum ageret atque conferret, intelligeretis quàm uana sit uestra fidei iactatio. Fingamus enim nunc aliquem efficaci fide & per charitatem operanti præditum adesse et ad hunc modum exoptulare uobiscum. Dicitis uos habere fidem. Cum autem constet fidem uiuam esse uim & efficacem quandã cœlestemq; regenerationem adeoq; semen diuinum, cōsequens est ut ubicunq; fides est ibi & fructus fidei sint, argumenta & indicia naturæ diuinæ, hoc est sanctitatis & iustitiæ. Quæro ergo an possitis ex talibus factis seu fructibus mihi fidem uestram probare, poteritis autem si modo fidem habueritis: age ergo, si fidem habetis ostendite mihi talibus argumentis fidem uestram. Quod me attinet ego possum id quod à uobis exigo præstare & fructibus fide dignis ostendere quod fidem habeam. An hic mihi id obijciatis argumenti, credere uos unum esse deum atq; hoc modo separari uos à Gentilibus ceu dei peculium? Recte sanè creditis unum tantum esse deum, uerum an hæc sit iusta fides iniustos iustificans, an uero hac uestra responsione approbaueritis fidem uestram, & an satis sit ad salutē si dicamus nos credere unum esse deum, diligenter considerandum est. Et occurrit nobis cōfestim exemplum quo conuincemini huiusmodi responsione uestra uos non satis demonstrasse fidem ueram & saluificam. Dæmonia enim credunt, & hoc ipsum pro se afferre possunt quod iam respondistis uos. Nam confitentur Iesum esse Christum, prociđūt ante eum, appellitant imò fatentur hunc esse sanctum illum dei filium, perinde atque uos dicitis ac fatemini unum esse deum deiq; filium Iesum Christum. Lucæ enim 4. sic legimus de monium immundum uoce magna clamasse, Eia quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? Venisti ad perdendum nos? Scio te quis sis sanctus ille dei. Marci uero 3. legimus, Et spiritus immundi cum illum uidissent prociđebant ei & clamabant, dicentes, Tu es filius dei. Hic autem quæro ex uobis num propter hanc fidem suam ueriq; confessionem saluati sint? Negabitis opinor. Vnde pari ratione dabitis mihi uos quoq; minime esse saluandos propterea quod dicitis, Credo in deum. Vera & uiuifica fides non consistit in uerbis tantum & in hypocrisi, sed in uirtute dei & ueritate. Est quidem in fide cognitio siue scientia, sed non sola. Qui enim uere agnouerunt deum, huic ut summo bono adherent, hunc ut amantissimum patrem amant, ad huius increpationem metuunt, at non desperant. Dæmonia autem impij & hypocritæ confitentur quidem esse deum, sed huic non fidunt, hoc est sese & sua omnia uni non dedunt, hunc non ut patrem benignum amant, sed metuunt tantum ut iudicem atq; tortorem. Metuunt sanè & boni deum, sed cum fidei & spei imò & charitatis perseverantia. Apud illos autem nihil aliud quàm metus est & desperatio.

Vis uero scire ò homo inanis, quod fides absq; factis mortua sit? Abraham pater noster nōne ex factis iustificatus est, cum obtulisset filium suum super altare? Vides quod fides adiumento fuerit factis illius & ex factis fides perfecta fuerit: & impleta est scriptura quæ dicit, Credidit Abraham deo & imputatum est illi ad iustitiam & amicus dei uocatus est. Videtis igitur quod ex factis iustificetur homo & non ex fide tantum?

Pergit in eodem argumento. Et uerba hæc tribuuntur adhuc magistro illi quem diximus per prosopopœiam induci. Is enim contra hypocritas agens ueramq; fidem as-

Exemplis scripturæ constringit hypocritas.

serens & falsam confutans, Vis, inquit, scire o homo inanis, quod fides absque operibus mortua siue inefficax est, edocebo hoc duplici scripturæ exemplo. Subiungit enim bina Abrahæ & Rachab exempla. Mira autem gratia appellauit hypocritas homines inanes. Quemadmodum enim uasa uacua hoc crepitant magis quo sunt inaniora, ita fide uera iustitiæq; uacui homines multa de deo & iustitia eius garrunt, imò longe uincunt loquacitate constantes & plenos omni bonitate & uirtute uiros. Primū exemplum petitum est ex Gene. 22. cap. ubi fidei uiuæ maximum Abrahæ opus mira describitur energia. Fidei enim attribuit opus apostolus Paulus dicens ad Hebræ. 11. Per fidem obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, & unigenitum obtulit in quo promissiones acceperat, ad quem dictum fuerat, In Isaac uocabitur tibi semen, cum illud secū perpendisset deum uel à mortuis excitare posse semen, unde illum etiam in resurrectionis typum reduxit. Proinde Iacobus qui non potuit diuersum à doctore Gentium tradere per facta intellexit fidem factis efficacem, & nequaquam quod quidam doceri asserunt opera hominum satisfactoria. Facta enim sancta ex fide existunt & hanc ueluti demonstrant. Id quod ipse Moses in hoc ipso Abrahæ exemplo satis testatur. Angelus enim libranti manum Abrahæ in puerum acclamat, Ne mittas manum tuam in puerum, quia iam cognoui quod tu timeas deum, quia non pepercisti filio tuo unico propter me. Audis opinor in scripturis Opus hoc Abrahæ uocari argumentum fidei ueræ. Per hoc inquit factum quod unigenito & charissimo filio tuo non pepercisti, sed me illi prætulisti, plus obsequens præceptis meis quàm indulgens affectui paterno, per hoc inquam factum ceu ocularem demonstrationem didici nihil in orbe tam adamatum habere te quod nõ sis mihi si petam impensurus: hoc est, quod reuera & ex animo diligas me supra omnia quæ sunt in mundo. Quæ quidẽ ueræ fidei uis & natura est. Pulchræ ergo D. Iacobus subiungit, Vides quod *ἡ πίστις συνήργησεν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*, id quod uetus interpres uertit, Vides quod fides cooperabatur operibus illius: sed significantius uidetur reddi posse, Vides quod fides uim suam exeruerit aut efficax fuerit operibus siue per opera illius. Sic enim & ad Galat. 2. cap. hoc uerbo usus est apostolus dicens, *ὁ γὰρ ἐνεργήσας πέτρῳ ἐν ἀποστολῇ τῆς περιτομῆς, ἐνήργησεν καὶ ἐμοὶ ἐν ταῖς ἔθνεσιν*. id est qui enim efficax fuit id est uim suam exeruit in Petro ad apostolatam circumcisionis, efficax & in me fuit in Gentes. Probe ergo & proprie dixit Iacobus. Vides, inquit, quod illa fides Abrahæ nõ fuerit in labris tantum & nuda dei confessione, sed quod uires & natiuam suam uim exeruerit in operibus Abrahæ. Addit & aliam sententiã quæ hanc exponat, Et ex factis siue operibus fides *ἑτελεσθήναι* id est ad iustam excreuerit staturam. *τέλεος* enim significat absolutus, adultus & qui est iustæ magnitudinis & ætatis. Dicebantur enĩ apud Græcos *τέλεα ἔργα* eximia iusta largiora & luculenta sacra. Proinde quod apostolus prius expressit *συνήργησεν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*, uires suas in operibus exeruit, idem nunc significantius reddidit *ἐκ τῶν ἔργων ἑτελεσθήναι* luculenter & eximie exercuit per opera. Nam luculentum & eximium opus Abrahæ est quod prædicat scriptura. Iam ergo quod quidam hinc colligunt initium iustificationis fidei hoc est gratiæ ac dei esse, absolutionem autem iustificationis operum id est meritorum nostrorum, nemo est qui non uideat quàm hoc sit alienum ab instituto apostoli, qui huc tantum spectat non ut doceat uiribus & operibus nostris absolui iustificationem, sed ut refutet illorum opinionem & securitatem quibus perpetuo in ore erat fides, in uita autem & moribus ipsorum perfidia, lasciuiam, nequitia, auaritia, inuidia. Imò blasphemia est diabolica asserere dei esse initium iustificationis nostræ, sed perfectionem operum nostrorum. Hoc enim est adorare opera manuum nostrarum. Hoc est gloriam creatoris creatori tribuere & creaturam plus colere quàm creatorem, imò huic initium tantum tribuere, nobis autem quod perfectius est absolutionem iustificationis. Satan cupit sibi impendi diuinum honorem. Diuinus honor est credere quod solius dei opus sit, iustificare impium. Qui itaq; suis operibus tribuit iustificationis absolutionem, an non satanica impietate creatorem suum blasphematur? Veri dei filij credunt & confitentur quod initium

An per opera
nostra absolua-
tur iustificatio
incepta per gra-
tiam

fidei

fidei ac iustificationis absolutio autem iustificationis potissimum solius diuinæ gratiæ sit, & quod ipsa uere bona opera fidem ipsam non præcedentia sed consequentia à solo deo sint, gratuita uidelicet dei dona. Vnde cum propheta clamant, Non nobis domine non nobis sed nomini tuo da gloriam. Sequitur in Iacobo. Sic inquit scripturæ locus intelligendus est qui habet, Credidit Abraham deo & id isti ad iustitiam imputatum est. Non enim intelligendum est quod illa confessio tantum qua deum unum confitebatur iustificarit ipsum, sed quod uiuifica fides quæ postea sese exerebat per opera iustitiæ, iustificarit ipsum. Ideo enim amicus dei uocatus est quod secundum conditiones paci foederis ambularet cum deo. Qui enim secundum prauitatem cordis sui ambulat, nulla amicitia iunguntur deo. Nam scriptum est, Tu es deus cui non placet impietas, cui non cohabitatur malignus. Odio habes omnes qui operantur scelus. Proinde Iacobus appendit Epiphomena, Videtis igitur quod ex factis iustificetur homo & non ex fide tantum. Vbi iterum abusione quadam id est per Catachresim, Facta ponit pro fide factis uel operibus efficaci, fidem pro inani fide uocabulo. Nam significanter dicit, Et non ex fide tantum. Illud quoque uidebatur annotandum esse in locum præsentem quod D. Leo submonuit loquutionem esse quod Abraham dicitur imolasse filium, Dimidium enim facti qui bene coepit habet. Et qui in opere coepito non cessat, facere aut perficere censetur. Etenim quod ad uoluntatem Abrahæ attinet obtulerat filium suum, nisi factum ipsum & librantem manum angelus interceptisset. Sic facere uel perficere uoluntatem dei dicuntur pij cum diuinæ uoluntati ex corde assentiuntur & ad hanc perficiendam impigre accinguntur licet carnem sentiant reclamantem legemque membrorum spiritui repugnantem, utcumque uoluntatem dei ad plenum perficiant nunquam.

Psal. 5.

Similiter autem & Rachab meretrix an non ex factis iustificata est cum excepisset nuncios & alia uia emisisset? Nam quemadmodum corpus absque spiritu mortuum est, ita & fides absque factis mortua est.

Alterum exemplum petitum est ex Iosue cap. 2. Simile est autem priori. Eadem enim aptatio & ratio utriusque est, idem scopus idemque consilium. Sed & Paulus ad Hebræ. 11. cap. ex fide produxit facta Rachab dicens, Per fidem Rachab meretrix non perijt unà cum ijs qui non obedierant, cum excepisset hospitio exploratores pacifice. Egregium sane opus est quod fecit illa, neque simplex sed multas habens partes. Vere enim & ex animo agnouit deum uerum, idque ex operibus factis in populo Israëlitis. Ideoque iungit se Israëlitis & religioni ipsorum, & secundum hanc fidem suam operatur. Nam Israëlitas dei uerè cultores recipit atque defendit, idque non citra exiguum capitis & omnium fortunarum discrimen. Actum enim fuisset de ipsa si Ierechuntinus rex pacta inter exploratores Israëlitos & Rachab, huius item fidem & beneficia exploratoribus præstita rescuisset. At hæc omnibus illis contemptis periculis impellentem fidem sequitur & ideo bene operatur. Porro si fictam habuisset fidem dixisset, Fateor sane deum uestrum deum esse uerum, fateor opera illa magnifica inter uos peracta diuina esse opera deumque ipsum uestris fauere partibus adeoque ipsa egregie & uobis & religioni uestre faueo: sed quod præsens attinet negotium, periculosum ipsi esse intelligitis o exploratores, si quis huic graui causæ sese immisceat. Præterea negotium dei parum fuerit promotum si uestri gratia peream. Sed & mulier & meretrix sum, unde intelligitis parum aut nihil in re tanta me posse. Et deus fortassis nolle agi negotium suum per meretricem, ipse quidem satis potes est qui uos tueatur. Sed & ipsius est negotium qui iam iam uobis aperuit Iordanem, idem uel obseratas portas citra operam meam aperiet. Huic ergo uestras res commendo, ego interim nihilominus uestra esse pergam. Cæterum nihil tale prætexit. Veram enim ac efficacem habuit fidem, quæ tam non potest non bene operari ubicumque est, quam non potest non ardere & calefacere ignis ubicumque est. Ad finem appendit pulcherrimam sententiam eleganti comptam similitudine, talem uidelicet, Nam quemadmodum corpus absque spiritu mortuum est, ita & fides absque factis mortua est. Corpus autem destitutum spiritu seu uita nullum facit officium, non mouetur, nemini utile est. Ita fides nisi sese

Rachab uita
fidei exemplumFidei fidei
exemplum

deprobat in opera, nullum facit pietatis officium, non exerit vires, nemini utilis est, sed inane nomen iactatur. Et hactenus de fide & operibus contra hypocritas.

C A P. III.

Nolite plures magistri fieri fratres mei, sciētes quod maius iudicium sumpturi simus. In multis enim labimur omnes.

Transit ad locum alium. Deterret autem quosdam nimium propensos & tamē non iuste instructos à docendi functione. Quales & nostra sæcula plurimos habent, præcipue autem Anabaptistas, ut ambitiosissimos omnium mortalium ita pariter omnium rerum plane ignaros. Primo proponit ipsam rem uel rei summam, Nolite plures magistri fieri fratres mei. Plures, inquam, id est omnes promiscue & citra delectum ac uocationem. Addit iam incommodum & minas quibus absterreat, Sciētes quod maius iudicium sumpturi simus. Quasi dicat, Qui præ sunt plebi & quibus cura gregis dominici commissa est duram sustinent conditionem, & hoc nomine periculosam quod ouium sanguis & interitus ab ipsorum manibus requiritur, si docuerint secus quàm oportet. His adiungit argumentum tertium sumptum ab infirmitate hominis, dicens, In multis enim labimur omnes. Id est, Ea est hominis infirmitas & procliuitas ad peccandum, ut nemo non sæpe ac uarie labatur in uita sua, ut iam nihil sit necessum aliunde peccata asciscere & in se transferre. Aliunde enim in se peccata transferunt qui ambiunt docendi munus cui sunt impares.

Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est uir qui possit freno moderari totum etiam corpus. Ecce equis frena in ora immittimus ut obediant nobis et totum corpus circumagimus. Ecce naues quoque cum tantæ sint & à uentis sæuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo quocumque impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua pusillum membrum est & magna iactat.

Quis proficiendus muneri docendi.

Lingua uires.

Cohærent cum superioribus ad hunc modum, Vt autem multi & uarij lapsus sunt in uita hominum, ita membro isto lubrico lingua peccamus multo frequentissime. Nec quicquam est in uita mortalium difficilius quàm sic undique moderari linguam ut nunquam labaris. Quod si quis coercere potest linguam suam & lapsus omnes uitare, hic uir perfectus uideri possit qui totum etiam corpus ueluti rationis freno moderetur. Hoc est qui possit & alios doctrina moderari recte, & res suas omnes apte componere. Hinc autem descendit ad recensendas linguæ uires, bona ac mala, quæ in hoc proponit ut doceat linguam homini Christiano esse coercendam fidei & charitatis sanctæ repagulis, quò spectant quæ sequuntur fermē omnia huius capituli. Scopus est linguam esse coercendam. Ratio additur, Magna est uis linguæ. Expolitur hæc ratio per parabolas. Quod equo frenum est, quod temo siue clauus aut gubernaculum naui, hoc homini lingua. Frenū exiguum est ferram, & clauus minima quasi portio naui. Sed quis illa ideo contempserit & non magis obseruarit quod uideat tanta esse momenta in rebus pusillis? Quid ferocius equo effuso in cursum? Quid sæuius uentorum ui quæ maximas rates dirigit & tantum non cælum terræ miscet? Verum exiguum istud instrumentum & frenum & gubernaculum compefcit utrunque. Ita & lingua humana minimum quidem est membrum in corpore, sed maximas habet uires tam ad bonum quàm ad malum. Magna iactat, id est res maximas adornat. Pusillum enim cum sit est tamen turgidum & iactabundum late miscens exitium & ingentes excitans tumultus, totos populos & regna inter se cōmiscens ni cohibeatur freno rationis & dirigatur temone charitatis. Huic iam infer summā causæ, ergo lingua homini coercenda est.

Ecce exiguus ignis quantam materiam incendit. Et lingua ignis est, mundus iniquitatis. Sic lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus & inflamat rotam natiuitatis, & inflammatur à gehenna.

Alia

Alia parabola ostendit quanta sit uis linguæ, ut hinc colligamus quanta nobis adhibenda sit diligentia quo cohibeatur. Exemplum uero est accommodatissimum. Ecce, inquit, quantulus ignis quàm ingentem materiarum uim incendit. Vnde sæuum illud & latissime uolitans incendium? Ex una natum est scintillula. Ita pusillum quidē mēbrum lingua est, sed ex ipsa est summa humani generis pernities. Sequitur enim altera parabolæ pars quæ explicat priorem, Et lingua, ait ille de quo dixi, ignis est. Et sanè naturæ opifex deus ob hanc significationem uoluit linguam hominis & specie & colore ignis esse, nec aliter uolubilem ac rotatilem quàm est flamma. Deinde per enumerationem amplificationis recenset mala linguæ, ut scilicet appareat quantus sit ignis, quantū incendium lingua. Mundus, inquit, est iniquitatis, id est congeries uitiorum omnium. Quemadmodum enim exigua scintilla ueluti seminarium est totius incendiij (uerbis utor Paraphra.) ita quicquid est malorum in uita ex mala lingua uelut e mundo promitur. Et quemadmodum materiarum aceruo miscetur paulum ignis ut paulatim totam congeriem incendio misceat, ita lingua sic admixta est membris corporis ut ni coerceatur inficiet & inquinat sua lue corpus uniuersum, totamq; hominis uitā ab incunabulis ad extremam usq; ætatem inflammet omni uitiorum incendio. Recte enim D. Leo, Corpus, inquit, pro ipso homine, aut pro tota contione & ecclesia quæ unum corpus est, aut pro tota actione & uita hominis accipit. Sic & sequentia uidentur intelligi. Nam cum dicit, Inflammat rotam natiuitatis, uocabulum τροχός accipit pro reuolutione uitæ humanæ ab incunabulis ad extremam usq; ætatem. Fortassis scriptum est aliquando τροχός penultima acuta, quod cursum significat. Et cursum natiuitatis dixit pro totius uitæ cursu & reuolutione. At dicat aliquis, Vnde uero linguæ humanæ tanta mali uis? Respondet, A Gehenna. Quasi dicat, Verum illam mali uim non illi indidit deus uel natura, quæ dentium uallo & labiorum maceria admonuit oportere linguæ usum circumspectum esse & moderatum, sed afflata est illi ex igne gehennæ, unde per impios spiritus animus concupiscēs inflammatur, & animi lues per organum linguæ prorumpit in maias, & hominem e malo reddit pessimum.

Omnis enim natura & ferarum & uolucrum serpentumq; & mariorum domatur & domita est à natura humana. Linguam autem nullus hominum domare potest, incoercibile malum, plena ueneno mortifero. Per ipsam benedicimus deo & patri, & per eandē maledicimus hominibus qui ad similitudinem dei conditi sunt. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio.

Collationibus demonstrat linguam incoercibile esse malum. Idem ex actis siue effectis probat. Quid, inquit, est usquam tam impotens quod non aliqua ratione mansuefaciat humana cura? Nulla est fera tam fera, nulla est auis tam imanis, nullus serpens tam pestilens, nulla maris belua tam immitis, quin hominum ingenio beneficijsq; mansuescat. Cicurantur leones, mansuescunt tigrides ac dracones, seruiunt etiam elephantis, subiguntur & crocodili, mitescunt aspides, redduntur familiares aquilæ & uultures, ad amicitiam alliciuntur delphini. Sola lingua hominum malum est immedicabile, quæ gemino malo noxia est et feritate insuperabili & ueneno letali. Hoc autem exponit per consequentia, Lingua, inquit, laudamus deum & appellamus patrem nostrum, cum eadem proximum ad dei similitudinem conditum infamemus. Eodem ore canimus deo hymnos & spurca ac amatoria carmina. Ex eodem ore calidum efflamus & frigidum.

Non oportet fratres mei, hæc ita fieri. Nunquid fons ex eodem foramine emittit dulcem & amaram aquam? Nunquid potest fratres mei, ficus oleas gignere aut uitis ficus? Sic nullus fons salsum ac dulcem potest aquam ædere.

Hactenus mirabili euidentiâ per hypotyposim delineauit quanta sit uis linguæ &

quantum sit malum, nunc ipsum quod uoluit infert, coërcendam esse. Binas autem ad hanc rem persuadendam adducit parabolas. Principio in genere dicit, Non oportet ita fieri apud Christianos. Deinde parabolas profert quibus ostendit uitium linguæ de quo egit nunc cum ipsa etiam rerum natura pugnare. Sunt inquit fontes qui suffundant aquam dulcem ac potabilem, sunt rursus qui præbeant aquam amaram salisamq̃. Id uero mirum nõ est cum per diuersas fluant uenas. Cæterum prodigij simile uidetur si ex eadem uena fontis amara & dulcis effunditur aqua. Pari ratione eadem arbor non potest proferre diuersos fructus. Diuersæ quidem diuersos ædunt foetus. An non igitur absurdum est imò & cum natura pugnat monstricq̃ simile est eundem hominem ex eodem corde & ore per eandem linguam pietatem & impietatem, ueritatem & mendacium, salutem & exitium depromere? Quid colligemus ex his omnibus? summa cura ac diligentia linguam esse coërcendam. Quod si quis hac de re plura petit, requirat ab Eras. Rot. qui de lingua aureum scripsit libellum.

Quis sapiens & scientia præditus inter uos? Ostendat ex bona conuersatione opera sua cum mansuetudine sapientiæ. Quod si æmulationem amaram habetis & contentionem in corde uestro, nolite gloriari & mendaces esse aduersus ueritatem. Non est enim ista sapientia è supernis descendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca. Vbi enim æmulationis & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum.

Vera & falsa
sapiencia.

Quidam, quod superius monui, ambiebant docendi officium, garriebant expedite de religione, atq; ita uolebant uideri sapientes, præterea concertationibus contendebant frequentius contra illos quibus displicebat ipsorum studium, ambitio, superbia arrogantia & rixandi libido. Nec aberat zelus & inuidia. Cuius quidem uium exemplum hodie in Sophistis illis scholasticis partim, partim autem in Anabaptistis & indocte doctis habemus. Verũ corripit hos D. Iacobus, deq; uera & falsa disserit Sapiencia. Siquis inquit haberi uult uere sapiens, is ostendat suam sapientiam, nõ in Sophisticis tricis, in syllogismorum argutijs, aut etiam in eloquentiæ phaleris, non in pomposo supercilioso uel habitu, sed in synceritate uitæ, in moribus purgatis & in mansuetudine sapientiæ; id est, in mansueta non turgida & aspera siue rixosa sapientia. Addit contrarium, Quod si cui cordi est æmulationis & contentio, non est quod ullam putet se assequutũ esse sapientiam. At si nihilominus illam iactarit, certe contra ueritatem mentitur euangelicam, quæ tradit neminem ueræ sapientem esse nisi qui se agnouerit & uicerit, præterea deo & proximo sese dediderit totum. Adiungitur his & alia sententia ueluti superioris causa cur illi aduersus ueritatem gloriantur. Talis enim sapientia non est è cælo sed è terra, non repurgata syncere, sed animalis id est affectibus corrupta, adeoq; demoniaca, non dei bono spiritu sed malo profecta. Hoc denuo alia exponit sententia, Vbi æmulationis & contentio, ibi *ἀναστασία* id est inconstantia, motus, turbæ, tumultus & seditio, imò omne opus prauum.

Quæ aut è supernis est sapientia, primũ quidem casta est, deinde pacifica, modesta, tractabilis, plena misericordia & fructibus bonis, absq; diiudicatione, sine simulatione.

Quemadmodum descripsit sapientiam falsam, ita nunc pingit ueram. Paraphrastes autem eleganter hunc locum totũ exponens, Sapientia, inquit, quæ è supernis proficiscitur à spiritu Christi, primũ casta puraq; est nullis prauis affectibus inquinata. Deinde pacifica & ab omni studio contentionis abhorrens. Ad hæc modesta minimeq; torua. Præterea tractabilis & morigera, neq; grauate cedens ei qui doceat meliora. Clemens & misericors erga lapsos & errantes, quos magis studet seruare quàm perdere, leniter tollerans & nihil non tentans ut resipiscant. Plena fructibus bonis, dum nunquam cessat de omnibus bene mereri, impios conuertens ad pietatẽ, errantes reuocans, indoctos docens, lapsos erigens, cessantes extimulans, afflictos consolans. Hæc Paraph. Simul est & *ἀδύνατος*

& διακριτος absq; diiudicatione, certa & firma in pietate, quæ à ueritate ne tantillum quidem se abduci finit, neq; ueritatem obscuratam recipit, imò ne obscurare quidem ulli permittit. Nihil enim fuci habet aut simulationis. Ad hanc legem ueræ sapientiæ si exigas Philosophorum & Theologorum omniumq; mundi sapientum sapientiam facile erit pronuntiare quid uerum quid falsum sit.

Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem.

Claudat hunc locum pulcherrimo Epiphonemate, cuius hic est sensus, Vt autē plantetur iustitia in ecclesia Christi, ut illa ferat fructus in pijs, non contentiosis opus est hominibus sed qui paci student. Lis enim seritur ex lite, iustitia ex pace. Iam relinquit illis æstimandum quos potissimum ad munus subuehant docendi, qui scilicet tales sunt quales descripsit hactenus, caueant ab illis quibus diuersa cordi sunt. Et hæc de præficiendis mueri docendi & linguæ uitijs.

Vnde bella & lites in uobis? Nónne hinc? Nimirum ex uoluptatibus uestris quæ militant in membris uestris? Concupiscitis & non habetis, inuidetis & æmulamini, & non potestis adipisci. Pugnatís & bel- CAP. IIII.
latis, non habetis, propterea quod non postulatis. Petitis & non accipitis eò quod male petatis ut in uoluptatibus uestris insumatis.

Caput multorum scelerum est stadium rei priuatæ immoderatus. Recte enim apo- *Contra studium
rei priuatæ.*
stolus dixit, Radix omnium malorum est auaritia. Hinc enim oritur inuidia, æmulatio, contentio, fraus, mendaciū, furtum, usura, oppressio, aliquādo & cædes & latrocinium. Nec pauci tum erant cum hæc scriberet Iacobus, quemadmodum nunc quoq; innumeri sunt, qui cum fidem crepabant & Euangelium, ad rem tamen attentiores, limites æqui iusti & boni, rei familiaris augendæ gratia præuaricantur. Quos in præsentí seuerè corripit D. Iacobus reuocatq; à studio impio argumentis uarijs. Sed locū eum pulchre necit superioribus in quibus pacis meminit & iustitiæ. Iam enim, Audistis, inquit, quid deceat Christianos, iustitiam & pacem. At hæc ubi inter uos? Audio enim bella & contentiones inter uos esse. Vnde uero hæc? Certe hinc quod nulla est inter uos iustitia & sapientia uera, quod nulla linguæ temperies, præcipue uero quod concupiscentiæ frena permittitis. Putatis bellum quod in baptisate cum satana suscepistis esse debellatum cum dicitis, Credo in deum, qui me redemit per filium suum. Vera quidem & sancta est professio, Christus enim solus expiat peccata mundi. Interim uero in membris remanent reliquæ quibus cum concertandum est ad finem usq; uitæ. Hic autem estis uos negligentiores & professioni uestræ non respondetis per omnia, quemadmodum decebat strenuos milites. Adhuc enim non tantum ueteris uitæ reliquæ deprehenduntur in uobis, sed imperium quoq; obtinent, nulla est cum his pugna seria. Nam alius concupiscit gloriam, alius inhiat lucro, hic studet regno, ille uoluptatem uenatur, & dum non assequimini quod quisq; uehementer appetit, protruditis competitorem, inuidetis assequuto, decertatis cum eo qui uidetur assequuturus. Animo discruciamini, uarijsq; curarum tum multibus distrahimini dum quod impense petitis non potestis adipisci. Ita nec unicuiq; secum pax est neq; cum alio. Cupiditates tumultuantur in pectore, lingua, manus cæteraq; membra pugnant ac belligerantur foris cum proximo. Atqui interim neq; satis fit cupiditatibus uestris insatiabilibus & à ueris bonis exciditis. Sed obijciat hic mihi aliquis, An uero pulchrum putas negligere familiam? An non uiri boni est prospicere uxori & liberis? Respondet, Est utiq;. Verum Christianus honestis rationibus sibi suisq; prospicit. Non utitur malis artibus, nec diffidit deo, imò hunc perpetuis sollicitat precibus. Deinde nihil non facit quod facere debet. At uos non petitis à deo quæ uidentur necessaria, sed à mundo, sequimini negotiationes prauas, his uultis prospicere rei familiari. Nec ignoro, inquit, quid etiam nunc possit obijci mihi, Diu multumq; uos petere prolixis etiam precibus ad deum effusis, sed nequicquam. Ad hoc autem respondeo, Petitis sed non hoc quod oportet, neq; quomodo oportet. Siquidem aut noxia petitis pro

salubribus, aut petitis diffidentes, aut in usum impium petitis, nimirum ut quod ex benignitate contigisset ad subleuandam uitæ necessitatem aut egestatem proximi refocilandam, id explendis uoluptatibus uestris infumatis.

Adulteri & adulteræ nescitis quod amicitia mûdi inimicitia est cum deo: Quicûq; ergo uoluerit amicus esse mûdi inimicus dei cõstituitur.

Auaritia idololatria ex adulterium est.

Grauiissime nunc increpat illos asperrimis utens uerbis. Nam & apostolus Paulus studium pecuniæ appellauit idololatriam. D. Iacobus uocauit adulterium, auaros autem & deditos pecuniæ adulteros & adulteras. An nescitis, inquit, deum fide sibi animas uestras copulasse? Inuiolatum autem erit hoc sacrosanctum inter uos & deum connubiũ, si ad amorem solum & uni totos uos dedicetis. At si plus amaueritis opes huius mundi, si omnia studia uestra huc cõtuleritis ut rem augetis familiarem, perit inter uos fides & amor coniugalis. Plus enim mammonæ defertis quàm Christo. Est autem illud præcipue obseruandum quod postrema illa apostoli sententia non tantum refertur ad auaritiã, sed ad omnia alia scelera. Est enim *γνώμη*, generalis uidelicet sententia. Nihil enim est commercij luci cum tenebris, Christo cum mammona, nihil deo cum Belial, iustitiæ cum iniustitiã; mundum abneget necesse est qui uult solida cum deo amicitia cohærere.

An putatis quod inaniter scriptura dicat, Ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitauit in uobis: Maiorem autem dat gratiam.

Deus est zelotypus.

Spiritum sanctum dedit in corda nostra, id est semetipsum coelestis ille sponsus, ueluti arrham arctissimæ coniunctionis. Hic autem spiritus ad inuidiam concupiscit, uidelicet amorem nostrum, id est ut unum quàm ardentissime amemus. Zelotypus enim est. Id quod passim in scripturis est proditum, maxime autem in prophetis: quos quidem locos semel citauit omnes apostolus. Sensus ergo uerborum hic est. Dixi indignum esse ut sponsa Christi siue mens fidelis præterito sponso colludat & rem habeat cum mammona. Id autem uel ex illis maxime scripturæ locis intelligi potest, qui testantur deum esse zelotypũ. Si enim id uerum est, ut sanè falsum esse nequit quod prodidit spiritus ueritatis, non feret deus cultorem qui simul & mundum deperit, & Christum se amare dicit, qui mammonæ seruit, hoc est lucro & rei familiari augendæ inhiat, & fidem Christi profitetur. Oportet omnino Christum sponsum solum & præ omnibus diligere, præ hoc omnia contemnere quæ sponso audimus esse aduersa. Quod si quis mihi obijciat, Rem exigis maximam, & quæ non potest à quoquam præstari mortalium. Respondeo. Exigit sanè à nobis deus eximium quendam amorem, sed idem confert nobis maiorem gratiam, id est multo uberrimam. Equidem difficilimum est præstare quod exigit, sed in hoc ipsum largitur uires ut facile possimus.

Subditi ergo estote deo, resistite autẽ diabolo & fugiet à uobis. Appropinquate deo, & appropinquabit uobis.

Nunc infert summã causã: quasi dicat, Cum ergo deus sit zelotypus, nec ferat adulteram & hominem mammonæ dedicatum, uos subditi este deo, ut quemadmodũ sponsa marito obtemperat soli, ita uos quoq; præbete uni deo per omnia morigeros. Diabolus conabitur uos ab illius amore studioq; retrahere, & uos sibi copulare: uerum illi firma fide resistendum, neq; propter eius improbitatem desperandum est. Vbi enim senserit uos serio amare dominum, abhorrere illius lenocinia, metuet uos, nec metuet modo sed & fugiet à uobis. Quæ quidem maxima est consolatio decertantium nunc bellũ periculofissimum contra satanam. Et quia studium pecuniæ siue rei priuatæ maxime se iungit à deo, ideo pulchram ingerens sententiam, Appropinquate, ait, deo, & appropinquabit uobis. Nam quo magis mundum fugimus, quo longius à nobismetipsis & concupiscentiis nostris migrauerimus, hoc propius accedimus ad deum.

Emundate manus ô peccatores, & purificate corda duplices animo. Affligimini & lugete & plorate, risus uester in luctum conuertatur, & gaudiũ in moerorem. Submissi sitis in cõspectu domini & eriget uos.

Signifi-

Significatius effert quod haecenus proposuit ueluti sub inuolucro. Quasi dicat, Vos autem appello, o peccatores, neque enim aliud nomen inuenio quo uos commode appellerem, uobiscum inquam mihi res est. Hoc autem est quod peto a uobis, ut emundetis manus. Qua quidem sententia alludit ad illud Isaiæ, Cum multiplicaueritis orationem, ego non exaudiam. Nam manus uestræ sanguinibus plenæ sunt. Lauate igitur, mudamini, & auferte malitiã conatuuum uestrorũ a conspectu oculorum meorũ, cessate male facere, discite bene facere, querite iudiciũ, asserite oppressum. Et per manus quidẽ symbolũ actionum nostrarum intellexit, fraudes, furta, circũscriptiones, denique omnes artes quæ committi solent in negotiationibus, a quibus uult abstinere cultores Christi. Huc pertinet quod sequitur, Purificate corda duplices animo. Hæc enim sententia explicat superiorẽ, Nam quod ibi uocauit manus, hic corda appellat. Ex corde enim sunt actiones ueluti ex fonte riuuli. Hypocritæ autem sunt qui emundant manus, corda uero non mundant. Iacobus ergo ueram docens sanctimoniam, manibus adiunxit corda. Duplices animo dixit quos iam uocauit peccatores. Volebant enim & deo seruire & mammonæ, quum ipse dominus dixerit in Euangelio, Nemo potest duobus dominis seruire. Non potestis deo seruire & mammonæ. Præterea auari isti & locupletes quibus cum agit apostolus, effluebant uita luxuriosa, omnia illorũ erant risus, iocus, gaudia, tripudia, epulæ, diesque festi, quæ quidem solent plerumque opes consequi & ex opibus institui. Vnde statim adiungit, Affligimini & lugete & plorate &c. Videtur autem ista sumpsisse ex 6. cap. Lucæ, ubi dominus dicit, Væ uobis diuitibus, quia habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturi estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Proinde Iacobus suadet nunc lugendum esse atque plorandum. Non quod sic damnet moderata honestaque gaudia, sed quod luxum, petulantiam, & nimiam in risu & gaudia effusionem nolit esse in moribus Christianorum. Iam cum opes quoque insolentes & superbos efficiant, hinc recte subiungit, Humiliamini in conspectu domini & eriget uos. Nam in Euangelio quoque dixit dominus, Omnis qui se humiliauerit exaltabitur, & qui se exaltauerit humiliabitur.

Nolite detrahere uobis inuicem fratres. Qui detrahit fratri, quicquid iudicat fratrem suum, detrahit legi & iudicat legem. Quod si iudicas legem, non es obseruator legis, sed iudex. Vnus est legislator qui potest seruire & perdere. Tu quis es qui iudicas alium?

Ex superbia & arrogantia sequitur liuor, ex liuore autem detractio, nunc ergo agit contra detractorem pessimum uitium. Primo ponit præceptionem, Nolite fratres, inquit, uobis inuicem detrahere. Causam protinus appendit, Quisquis fratri detrahit, is detrahit legi quoque, id est peccat contra legem, quæ uetat ne detrahamus. Rursus quisquis iudicat proximum, hic functionem sibi iudicis dei sumit. Cæterum debemus nos legi subdi & obedire, nõ dominari, uel ista neglecta sequi prauos affectus. Est denique iudex unus cui soli est in omnes uitæ necisque potestas, qui pro iustitia sua nouit quos & quando siue perdat siue seruet. Proinde huic committamus omne iudicium, subiiciamus nos legi, & abstineamus a detractio. Emphasim uero euentissimam habet quod in fine ponit, Tu quis es qui iudicas alium? Primo enim monet ut quisque in se descēdat & qualis apud sese domi suæ sit expendat. Inueniet autem quisque in oculo proprio trabem, quam eruat sibi priusquam festucam tollat ex oculo fratris sui. Deinde turpe est sibi imperium usurpare in seruum alterius iuri subditum. Quisquis igitur a summo iudice nolit iudicari ne ipse quenquam iudicet temere.

Age nunc qui dicitis, Hodie & cras eamus in hanc ciuitatem & faciamus ibi annum unum, & mercemur, & lucrum faciamus, qui ignoratis quid futurum sit postero die. Quæ est enim uita uestra? Vapor enim erit qui ad exiguum tempus apparet, & deinde euanescit: pro eo quod dicere debueritis, Si dominus uoluerit, et si uixerimus faciamus hoc aut

illud: nunc autē exultatis in superbijs uestris. Omnis exultatio talis mala est. Igitur qui nouerit recte facere nec facit, hic peccato tenetur.

*Cōtra fastuosa
diuitū uerba et
consilia.*

Iterum in auaros & studiosos pecuniæ stringens calamum acclamatione commoda excitat mentes ipsorū, & per mimetis graphice fastuosa ipsorum uerba refert, stultaq; pomposa & præsumptuosa ipsorum consilia recenset, quæ quidem plana sunt, maxime si conferas cum mercatorum nostrorum consilijs & sermonibus amplificis. Hic enim nihil inuenias exigui numerati, mediocris, inexpensa, amplissima, grauissima sunt omnia. Nihil auditur ab his quàm de lucrandi rationibus, de negotiationibus, de emporijs & mercibus: raro fit ulla dei uirtutum honestarumq; rerum mentio. Cæterū ab hac uanitate, superbia, iactantia & cupiditate reuocat per incertitudinem breuitatemq; uitæ humanæ, dicēs, Quæ tandem est ista uita uestra, cui uni prospicitis, cui uni laboratis ac molimini? Nimirum uapor est ad breue tempus apparens, ac mox euanesceus. Quod quid aliud est quàm quod prouerbio dicitur, Homo bulla est? Sophocles in eadem sententiam dixit, *Ἀνθρωπός ἐστὶ πνεῦμα καὶ σκιά μόνον*. Homo, ait, spiritus est & umbra tantum. Pindarus uero de hominis uita adhuc uanius inuenit dicens, *σκιά ἐστὶν ἄνθρωπος*, id est Umbra somnium homo. Nihil sanè inanius est quàm umbra, uidetur enim esse cum nihil sit. At hac quoq; reperit quiddam uanius Pindarus, nimirū umbræ somnium. Scripsit & in 7. libro elegans caput Plinius de Breuitate & miseria uitæ humanæ. Sed & ipse Christus dominus eadem ratione apud Lucam in 12. legitur usus, dissuadens studiū diuitiarum à breuitate uitæ humanæ, qui locus huc pulchre quadrabit. Verum dicat aliquis, Igitur negotiari prohibes? Responder, Nihil nunc de negotiationibus iustis & necessarijs disputo, sed uestram culpo uanitatem qua toti rebus addicti estis terrenis, atq; adeo ut timor dei nullum apud uos locū habeat, uirtutis studium nullum. Volo igitur ut ante omnia quæratís regnum dei, ut eius curæ & sanctæ prouidentiae omnia uestra commendatis, utq; inculpatæ uoluntati eius uosmet credatis totos. Atqui neglectis his studijs sanctis exultatis in superbijs uestris. Id quod malum est: Nam omnis talis exultatio mala est. Igitur talem exultationem uolo à uobis esse quàm alienissimam. Hisce omnibus suppingit uiuidum quodpiam epiphonema, Igitur qui nouerit recte facere nec facit, hic peccato tenetur. Volebant autem isti quibus cum agit apostolus Christiani uideri qui docti essent euangelium Christi, unde, Grauius, inquit, peccant qui ex euangelica doctrina quid agendū sit norūt, interim prauos affectus sequi malunt, q̄ qui quid faciendum sit nondum didicerunt, & corruptos sequuntur affectus. Videtur autem Iacobus id sumpsisse ex illis domini uerbis quæ leguntur apud Lucam in capite 12. ad hunc modum, Ille autem seruus qui cognouit uoluntatem domini sui, & non se præparauit nec fecit secundum uoluntatem eius, plagis uapulabit multis. Qui autem non cognouit & fecit digna plagis, uapulabit paucis. Proinde quod Iacobus nō dixit hic peccat, sed *ἀμαρτία ἐστὶν*, peccatum ipsi est, siue peccato tenetur, emphasim habet: quasi dicat, Huic peccatum suum imputabitur pro scelere maximo, & ideo maximum quoq; de ipso sumetur supplicium.

*Sententia generalis
ponitur
contra omnem
uanam gloriationem.*

CAP. V.

Agite nunc diuites plorate ululantes super miserijs uestris quæ aduenient uobis. Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, uestimenta uestra tineis obnoxia facta sunt. Aurum & argētum uestrum erugine uitiatum est, & erugo eorum in testimonium uobis erit, & exedit carnes uestras sicut ignis. Thesaurum congeffistis in extremis diebus.

Securitas diuitum.

Grauius nunc inuehitur in diuitum uitia, iram dei malorumq; glomos & ipsam damnationem sempiternam ipsis interminans, si tales esse perrexerint quales multo cum dedecore se gesserint hactenus. Primo autem taxat illorum securitatem, insana gaudia & dissolutam uitam. Securi, inquit, estis confidentes opibus uestris, ideo exultatis, luditis & canitis, cum interim plorandum erat magis & ululandum, idq; propter æternas illas calamitates quæ statim imminebūt uobis. Væ enim, ait Christus, illis qui hic habent conso-

consolationem suam, qui hic rident, mox enim flebunt amare. Deinde aliud uitium taxat in diuitibus congerendi & thesaurizandi studiū. Nihil enim ipsis satis est, hinc con- *Theauri diuitum.*
dunt, defodiunt, exaggerant perpetuo. Partis uero his ipsi non utuntur nec alijs sinunt usufructum. Malunt sua perire situ, erugine, alijsq; uitijs, malunt tineis & blattis obijcere, quàm indigētib; impartiri. Sed hic addit D. Iacobus, Erugo illa testabitur uestram impietatem, qui malueritis facultates uestras situ perire quàm in usus egentium depromere. Dominus apud Matthæum in 6. ab incertitudine opum argumentans, ostendit his nihil esse fidendum, dicēs, Ne reponatis uobis thesauros in terra, ubi erugo & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt & furantur, sed recondite uobis thesauros in cœlo, ubi neq; erugo neq; tinea corrumpit. Præterea damnū diuitiarum & animum diuitum *Diuitiæ aculei sunt.*
sefe excruciantem notat in præsentī Iacobus, & ait, Et exedit carnes uestras. Curæ enim immodicæ quæ emergunt ex studio diuitiarum macerant, pungunt & tantum non enecant, unde & diuitiæ à Christo comparantur spinis. Iacobus addit similitudinem, Sicut ignis. Ardet enim & æstuat auari animus flammis perpetuis: ut nunc bis sint miseri, partim quod hic nihil nisi tormenta sentiunt ab opibus, partim quod post hanc uitam affligentur flammis sempiternis. Sequitur epiphonema, Thesaurum congeffistis in extremis diebus. Quasi dicat, Egregie factum putatis quod auri cumulos congeffistis, quod frugum uobis super sint acerui ingentes: sed congeffistis thesaurum quidem, at parum uobis profuturum. Congeffistis enim uobis thesaurum diuinæ iræ, congeffistis uobis carbones super capita uestra, deus enim iusta uos uindicta persequetur & perdet æternum. Habet ergo ironiam & antiphrasim oratio.

Ecce merces operariorum qui messuerūt regiones uestras, quæ fraude non reddita est à uobis, clamat, & clamores eorum qui messuerant in aures domini Sabaoth introierunt.

Furta, fraudes, rapinas & uolentias diuitum corripit. Maximū uero in his peccatum *Fraus diuitum.*
est, mercedem debitam uel negare, uel differre, uel non iuste numerare. Nam Iacobus numerat inter peccata clamantia, ea uidelicet quæ omnium grauissima semper in conspectu dei sunt & uindictam flagitant. Verba petijt apostolus ex Deu. 24. cap. ubi legis, Non opprimes mercenarium pauperem & inopem, siue sit de fratribus tuis, siue peregrinis tuis qui sunt in terra tua atq; intra portas tuas. Die suo dabis ei mercedem suam, nec occidet super eum sol, quia pauper est & cum illo sustentat animam suam, ut non clamet contra te ad dominum, & fiat tibi in peccatum. Utinam uero tam illa placerēt diuitibus, quàm placet si nanciscantur industrios mercenarios. Porrò dominum in præsentī appellat dominum Sabaoth, id est dominum exercituum, haud sine causa. Ita enim significat illos potentissimi ducis manum non subterfugituros.

In delitijs uixistis super terram & lasciuistis, enutriistis corda uestra ut in die occisionis.

Aliud uitium imò scelus diuitum inculat. Non tantum estis iniurijs in tenues illos ue- *Luxus diuitum.*
stros mercenarios, sed opes illas male partas pessime collocatis. Toti enim estis in uoluptatibus atq; delitijs. Agitatis epulas & conuiuia frequentia, in his nullis parcitis sumptibus, omnes inferūt delitiæ. Lasciua hic quoq; sunt omnia, ioci, sales, risus, gaudia, cantiones, musica, choreæ & petulantia dissolutissima quotidiana sunt. Eriguntur in altum ædificia regia, parantur horti & balnea, nec quicquam intermittitur quod carni uoluptate uidetur. Atqui ita alienus sudor uos alit, aliena fames uos saginat. Ringuntur mercenarij, argent alij cum quibus uobis negotium est, fame sitiq; enecantur pauperes, uos interim suauiter & in delitijs lasciuie pascitis cuticulam uestram, quotidiana agitant conuiuia, non minus splendida quàm alij solent festo die maclata uictima. Quanquam hoc postremum uideatur quibusdam sic posse intelligi. Quod tamen non secus cedit uobis quàm pecoribus accurata & diligens saginatio, quæ ubi fuerit perfecta rapiuntur protinus in lanienam & maclantur. Cæteram superior sententia melior est. His similia inuenies apud Ieremiam in cap. 22.

Condemnastis & occidistis iustum, & non resistit uobis.

Tyrannis diuitum.

Pessimum nunc accusat in diuitibus crimen crudelitatis & corrupti iudicij. Solent enim opulentiores qui iudicijs præfecti sunt inuidiam suam & affectus prauos exercere in dicendis sententijs, & tenuiores damnare, uel quod non soluerunt quantum illi poposcerant, uel quod liberius de illorum insolentia libidine & tyrânide loquuti sunt, uel quod pro libitu obsequi noluerunt, uel quod exosam illis religionem sequuntur. Maius autem periculū imminet hic tenuioribus, quàm qui clientelis & familijs instructi sunt, ac resistere possunt: illi enim cum neminem habeant qui causam ipsorum agat, neq; ulla sit resistendi facultas, facile subuertuntur. Præcipue autem pertinent præsentia ad eos qui religionis causa persecutionem patiebantur. Sequitur enim.

Patientes igitur estote fratres usq; ad aduentum domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter expectans illum donec accipiat pluuiam tempestiuam & serotinam. Patientes igitur estote & uos & cōfirmate corda uestra, quoniam aduentus dñi appropinquat.

Patiētiam suadet afflictis.

Iam consolatur oppressos sermone conuerso ad afflictos, simul autem interminatur iudicium diuitibus illis oppressoribus. Sic enim & sensus absoluitur tandem. Est enim hæc iusta cohæsiō, Vos diuites canitis, ridetis, securi estis, congeritis thesauros, fraudatis mercenarios, uiuitis delicate, damnatis & occiditis egenos, persequimini religionem Christianam, hanc uultis extinctam, ceterum dominus propediem aderit, & scelera ista uestra nefanda ulciscetur iudicio suo iusto, liberabitq; oppressos uita sempiterna ipsis donata, uobis autem in æternum ignem coniectis. Quemadmodum & Christus depinxit parabola Diuitis & Lazari Lucae 16. Nunc ergo consolatur oppressos, idq; per aduentum domini, in quo digna sint operibus suis recepturi tam oppressores quàm oppressi. Adhibet his parabolam petitam à re rustica. Quemadmodū enim agricola æquo animo fert omnes labores ut aliquando metat fructum: ita nobis quoq; ferenda est iniuria, ut aliquando accipiamus coronam uitæ. Et ut pluuiam quæ sementi omnino necessaria est non accipit agricola cum uult, sed cum deus dat, unde illum patienter expectare necesse est. Ita à dei pendet arbitrio, quādo liberet nos dominus, quādo puniat iniurios. Nostrum erit patienter illius gratiam expectare. Vnde Iacobus infert, Patientes igitur estote & uos & cōfirmate corda uestra. Hisq; iterum caput consolationis appendit, Quia aduentus domini appropinquat. Qui quidem domini aduentus non ultima modo dies, sed quælibet uisitationis dies est qua dominus uenit suos erepturus, aduersarios autem puniturus.

Nolite ingemiscere fratres alius aduersus alium, ut ne condemnemini. Ecce iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres mei afflictionis ac patientiæ prophetas qui loquuti sunt in nomine domini. Ecce beatos dicimus eos qui sustinent. Tolerātiā Iob audistis, & finem domini nouistis quod ualde misericors sit dominus ac commiserans.

Pertinent & hæc ad superiorem scopum. Hoc autem est quod dicit, Proinde fratres mei, ne quis sibi uideatur infelicioꝝ quod pluribus malis affligitur, neue quis inuideat ei qui mitius habet; ne sit inter uos impius ille gemitus index liuoris & diffidentia, ut ne condemnemini. Ut autem id ipsis persuadeat, uaria subiungit argumenta. 1. Iudex assistit ante ianuam daturus uniuscuiusq; operi condignam mercedem. 2. Producit afflictiones prophetarum & patientiam, horum exemplo nos hortans ad tolerantiam. Illi, inquit, fuerunt legati dei, interim uero indignis modis tractabantur à regibus, à principibus, à diuitibus, & huius sæculi hominibus: quid igitur mirum si nos peccatores quæ nolimus experiamur? 3. Ducitur ab autoritate Christi, qui apud Matthæum in quinto. beatos pronunciauit qui persecutionem patientur propter iustitiam. 4. Petitur ab exemplo Iob, cuius quidem patientia decantatissima est. Commemorat & finem tenta-

tionis

tionis Iob. Quasi dicat, Nec illud modo spectandum quid passus sit Iob, sed etiam quàm felicem finem ista concertatio nacta sit. Restitutus est enim sibi ipsi, factusque est in omni substantia septuplo auctior quàm fuerat prius. Vbi subtexit & quintum argumentum à natura & bonitate dei sumptum, quæ non sinit nos supra id tentari quod possumus.

Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iusiurandum. Sit autem uestrum est, est non, non, ut ne in simulationem incidatis.

Impatientia & obmurmuratio habet diras imprecationes & iuramenta. Agit igitur hic quoque contra iuramenta. Sumpsit autem omnia ex quinto capite Matthæi e uerbis domini. Breuiter, Christianus linguam suam ita debet moderari, ut in rebus suis neque nomine dei neque creaturarum per imprecationes siue deierationes abutatur. Deinde ne quid in omnibus sermonibus suis simulet aut dissimulet, id est mentiat, id est in dei ignominiam & proximi detrimentum, sed loquatur simpliciter, religiose, reuerenter, candidè & constanter. Et uoce quidem Iusiurandum haud proprie sed per catachresim usus est. Non enim usurpauit illam pro Sacramento, sed pro qualibet deieratione. Id quod alij ante nos ostenderunt contra Anabaptistas, & ipse quoque prolixius in libris contra ipsos æditis.

Prohibentur iuramenta.

Affligitur autem aliquis inter uos? oret. Aequo animo est aliquis? psallat.

Quid ergo faciam in afflictionibus meis? dicat aliquis. Respondet Iacobus, Ne diffidas deo, ne blasphemēs & dira impreceris persecutoribus, ne despondeas animū, sed cōfuge ad auxilium domini & huius gratiam indefessis pete precibus. Idem hoc faciat quisquis est intentionibus, quisquis sentit sibi aliquid imminere periculi. Huic statim addit contrarium, Aequo animo est aliquis? id est, si quis prosperiore utitur fortuna, ne efferatur, sed timeat, sed psallat, id est deo agat gratias. Psalmus enim aliud non est quàm laus & præconium dei.

Quid faciat in prospera et ad uersa fortuna.

Infirmatur quis inter uos? accersat seniores ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini. Et obsecratio fidei saluum reddet laborantem, & eriget eum dominus: & si in peccatis fuerit, remittetur ei. Confitemini inuicem alius alij delicta, & orate pro uobis inuicem ut salui sitis.

Afflictionis species est aduersa corporis ualetudo. Disputauit autem hæcenus de afflictionibus patienter tolerandis, nunc uero instituit aduersa ualitudine correptos quomodo & ipsi sese gerant & alij circa ipsos. Principio, Si quem, inquit, affligit aduersa ualitudo, non accersat magos & incantationibus utentes, aut exercentes præstigia, sed uocet ad se seniores Christianæ congregationis. Sic enim exposuit Erasmus, τοὺς πρεσβυτέρους. Quanquam nolim ullam contentionem cum eo suscipere qui per presbyteros intelligit ministros ecclesiæ, hoc est ministros uerbi. Quod si quis locum exponat de rasis & unctis tantum sacrificis, non habebit ullum in uerbis Iacobi præsidium quo suam firmet expositionem. Liberum enim est ægroto optimos quosque uel e plebe uel ministris accersere, illos consulere, ab his consolationem audire, petereque pietatis officia. Ideo autem Seniores dixit, id est prudentes & rerum diuinarum gnaros, quod iuuentus petulans raro sapit, sed nimis obsequens affectibus minus cōuenit ægrotis instituendis consolandisque. Deinde exponit quid agant, hoc est quæ sint officia uisitantium infirmum. Orent super eum, inquit, ungentes eum oleo in nomine domini. Duo præcipit, ut orent, & ut oleo inungant ægrotum. Orent autem super eum, id est pro eo. Certum enim est, tantum domini apostolum nihil uirium tribuere recitationi uerbisque conceptis & super ægrotum pronuntiatis. Omnis enim uirtus dei ac fidei est. Et de Oratione mox dicet pluscula. Quod Vnctionem olei attinet, multus fuit olei usus in Palæstina & per

Quomodo se gerat ægrotantes.

Unctio olei.

uniuersum Orientem, præcipue autem adhibebatur ad cultum corporis, ut apud nos solent aquæ odoriferæ, & ad medicandum corpori. Id uero satis liquet cum ex alijs scripturæ locis tum maxime ex Matth. cap. 6. & Lucæ 7. Ibi enim iubet dominus ieiunantes inungere faciem suam oleo, ne uideantur hominibus ieiunare. Hic autem effundit peccatrix alabastrum plenum oleo in pedes domini. Proinde cum D. apostolus iussit nos ægrotos ungere oleo, notatione usus, per speciem notauit genus, nec aliud præcepit quàm ut infirmorum corpora curemus, foueamus, & ut medicamenta adhibeamus in nomine domini. Leguntur enim & apostoli domini apud Marcum in 6. in curandis ægrotis adhibuisse oleum. Sed & dominus ipse ægrotos sanauit aliquando per contactum, aliquando sine contactu: aliquando aperuit oculos cæcorum uerbo, aliquando expuit in terram, & maceratum lutum oculis illeuit cæci & abluere iussit. Media itaque naturalia ægrotis non sunt aspernanda. Quod autem alij hic constituunt Sacramentum, produnt inscitiam suam, & quàm nihil intelligant scripturarum. Iacobus nihil tale somniauit unquam quale isti tantum non asserunt ad salutem consequendam esse necessarium. Loquitur enim de cura corporis, de misericordia, de quibus officijs pietatis ægrotis præstandis, de medela seu fideli usu medicinæ, adhibendæ scilicet cum fide in nomen, id est potentiam dei, quæ nunc per media nunc sine medijs ægrotos sibi restituit, quam tamen restitutionem sancti non oleo, hoc est curæ & medicamenti medijs tunc, sed nomini domini acceptam ferunt. Porro ne quis preces cui in hac re tribuit potissimas crederet uanas inefficaciores quàm quæ tantopere commendentur & ægrotis & ægrotos inuisentibus, statim subdit, Et obsecratio fidei, id est fidelis oratio, quæ scilicet proficiscitur ex uera in deum fide, saluum reddet, id est sanitati restituet laborantem, id est morbo obnoxium. Sequitur enim expositio in ipsis Iacobi uerbis, Et eriget eum dominus. Obserua autem uerborum emphasim, Dominus, inquit, eriget eum, non ulla uis aut ars humana. Et si in peccatis fuerit remittentur ei, si uidelicet & ipse non destituatur fide. Nam Ioannes quoque dixit, Si quis uiderit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet & dabit ei uitam peccantibus non ad mortem. Sed dicit, Si propter nostras orationes remittit dominus peccatum, inanis est crux Christi. Respondeo, Solius meriti Christi & gratiæ diuinæ donum esse peccatorum remissionem. Interim tamen uult dominus ut oremus pro nobis inuicem. Id quo fiat feruidius magna pollicetur, quæ quidem solus præstat propter se. Post hæc iterum præscribens infirmis ait, Confitemini inuicem alius alij peccata siue delicta ac lapsus (τὰ ἁμαρτώματα) uestros. Haud enim parum morbos fouet & auget recrudescens subinde de illatis iniurijs dolor, inuidia, ira, offensio. Nec aliud est quod perinde officit animis. Iubet ergo Iacobus omnem affectum in alios grauius conceptum expectorare, dolorem, inuidiam, iram, uindictam: iubet ut nobis mutuo condonemus noxas, & quilibet alteri libere fateatur peccasse se in alterum: iubet precari ueniam, *Das ein jeder dem andern sin val vnd übertrattung fry bekenne vnd umb verzyhung bitte.* Nihil enim aliud docet in præsentem Iacobus, quàm quod de condonatione dominus apud Matthæum in 6. cap. & 18. Quod & illud pertinere uidetur quod addit, Et orate pro uobis inuicem. Præcepit enim dominus idemque exemplo suo docet orare pro inimicis. Addit fructum, Vt salui sitis. Mente enim sana, tranquilla & repurgata citius restituitur corpus. Iterum uero produnt hoc loco suam inscitiam Pontificij. Nam locum hunc qui de condonatione mutua & quotidianis offensis scriptus est, præcipiens ut alter alteri condonet noxam, confiteatur delictum, & precetur ueniam, illi detorquent ad auricularem istam suam Confessionem, qua præcipiunt sacerdoti alicui sacrifico omnes peccatorum species recensere, & ab illo absolutionem à peccatis expectare. Cum tamen nihil horum in mentem uenerit Iacobo, qui quæ simplicissime dixit *ὁμολογῆτε ἀλλήλοις τὰ ἁμαρτώματα.* Confitemini uel fateamini libere inuicem delicta. Sed ubi uel scriptum dictum uel pictum est quod *ἀλλήλοις* Inuicem sit rarus confessor & unctus sacrificis: quod confiteri sit omnes peccatorum species recensere? Ita uero stultitiam suam produnt miseri, quoties sua scripturis firmare uolunt. D. Eras. Rot. in Annotationibus suis, Magis, inquit, est errata quàm peccata, *ἡ ἀρπαγῆματα*, quasi dicas lapsus. Sentit enim de quotidianis offensis Christianorum inter

Orationis uis.

Confessio.

inter ipsos, quos continuo uult reconciliari. Alioqui si de Confessione sensisset quam dicimus partem sacramenti pœnitentiæ, non addidisset ἀλλήλοις, id est uobis inuicem, sed sacerdotibus. Ab hac sententiâ nō dissentit interpretatio Bedæ. Et ita palàm citat in Commentarijs quos scripsit in 5. cap. epistolæ Ioannis. Hæc Eras.

Multum enim ualet deprecatio iusti efficax. Helias homo erat similiter obnoxius affectionibus ut nos, & precatiōe precatus est ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex: & rursus orauit et cœlum dedit pluuiam, & terra produxit fructum suum.

¶ Redit iterum ad preces & exemplo ex scripturis, nempe ex 3. lib. Regum cap. 17. & 18. adducto demonstrat quanta possit oratio, certe ut ad assiduam studium precum incitaret. Initio ponit sententiam hanc, Multum potest deprecatio iusti, id est deo fidentis, ἐνεργουμένη, id est operans profusa ex animo, assidua. Quid enim impetraret cessans & tepida oratio? Huic sententiæ adpendit exemplum quo confirmet sua, Non est quod quis, inquit, obijciat se non esse sanctum & iustum, sed peccatorem & hominem. Videte mihi Heliam illum, qui & ipse erat homo ijs quoq; præditus affectibus quibus sumus præditi omnes, quia uero fidem habebat in deum, orauit, nec uana fuit oratio eius. Impetrauit enim quæ uidentur hominibus esse impossibilia. Nam non pluit super terram annis tribus et mensibus sex. Deinde uero iterum conuersus ad preces pluuiam terræ impetrauit, docens nihil non posse à nobis impetrari per orationem simplicem puram assiduam fidelem. Videat igitur quisq; ut in precibus sit assiduus & fidelis.

Fratres, si quis inter uos errauerit à ueritate & cōuerterit quis eum, sciat quod qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uitæ suæ, saluam faciet animam à morte & operiet multitudinem peccatorum.

¶ Transit à corporis infirmitatibus ad animi morbos, maxima illis pollicens præmia qui correptos animi uitijs diligenter curarint. Paraphrastes ea perspicue exposuit, dicens, Iam illud perpendite fratres, si pium est, si Christianæ charitatis est communibus precibus subleuare morbum corporis alieni, quanto magis par est ut animi morbo laborantibus subueniamus? Neq; enim magnum est hoc impetrare precibus ut huic aut illi mors aliquanto serius accidat omnino tamē aliquando uentura, sed magnum est uitasse mortem animi. Itaq; si quis extiterit inter uos qui aberrat ab Euāgelica ueritate siue nimium adhuc adherēs legi Mosaicæ, siue Paganismi à maioribus traditi pertinax cultor, ne quis hunc existimet conuictijs exagitandum, sed huc potius oportet omnibus studijs adniti ut conuersus resipiscat ab errore suo. Quisquis enim hoc fecerit magno sacrificio demerebitur deum, qui non optat mortem peccatoris sed magis ut conuertatur & uiuat. Rem enim magnam præstat qui seruat animam à morte, fratrem liberans à peccatis per quæ morti tenebatur obnoxius. Nec interim is carebit suo præmio, siquidem Christus uicissim huic sua peccata condonabit etiam quamlibet multa. Hactenus Paraphrastes. Videtur Iacobus illa sumpsisse ex 18. cap. Matth. Hæc autē paucula habuimus in epistolam D. Iacobi, quā proculdubio scimus tibi iam esse multo gratissimā commendatissimāq;. Curemus singuli ut quod ex hac didicimus altius animis inhæreat nostris, & ut malimus esse Euāgelicæ doctrinæ factores quàm auditores.

FINIS.

COMMENTARIUM IN
 SECUNDAM ET TERTIAM EPI
 STOLAM IOANNIS APOSTOLI,
 & unam Iudæ.

ARGUMENTUM II. EPISTOLAE.

Gratulatur fidei ecclesie quod receperit ueritatem. In hac uero ut perseueret & sese mutuo diligat, & à pseudopropheta sibi caueat, hortatur.

Senior electæ dominæ & filijs eius quos ego diligo in ueritate, & non ego solus, sed & omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatem, quæ permanet in nobis & nobiscum erit in æternum: erit nobiscum gratia, misericordia, pax à deo patre, & à domino Iesu Christo filio patris in ueritate & charitate.

Inscriptio est epistolæ qua continetur authoris nomen, quibus illam inscripserit, & saluatio siue imprecatio apostolica. Nā in genere hoc dicit, Senior Ioannes scribo hanc epistolam fidei ecclesie, huicq; imprecor gratiam & pacem, & ut in ueritate & charitate perseuerent. Quod autem se nominat Seniore non Ioannem, ideo fortassis factum est quod illud esset apud omnes uisitatissimum & receptum, plenum autoritate & suauitate apostolica, non ob caniciem modo uenerandam, sed ob uocationem & officium sanctum. Porro ecclesiam uocat Dominā, quod sponsa sit domini Iesu: huius autem ecclesie membra appellat filios, ita persistens in allusione. Imprecatio autem satis est nota uel ex alijs epistolis. Ioannes pro more suo appendit Veritatem & Charitatem, optatq; ut in his sint & perseuerent. At ueritatem opponit hypocrisi, errori, mendacio, ut nil aliud sit quàm ipsa fides uera. Caritas complectitur omnia pietatis officia. Præterea inserit his quæ ipsi apud auditores conciliant beneuolentiam, item quædam de ueritate quibus confirmet & attentos efficiat animos auditorum. Quos inquit diligo in ueritate, id est uere, ex animo, sincere. Debet enim charitas Christiana esse sine omni hypocrisi. Diligo autem propter ueritatem. Id est, ideo diligo quia cultores sunt ueritatis. Nec ego solus diligo, sed omnes qui cognouerunt ueritatem. Quibus illorum animos erigit, & ad amplius ueritatis studium prolicat. Quod & illud pertinet quod dicit nobiscum permanentem ueritatem in æternum. Qua re nemo non potest non confirmari in pietate.

Gauisus sum ualde quod inueni de filijs tuis ambulantes in ueritate, sicut præceptum accepimus à patre.

Auspiciatur nunc à gratulatione, gaudens repertos esse apud illos qui desertis erroribus & relictis seductoribus ueritatem sint amplexi: nec quamlibet, (putant enim toto nonnunquam celo aberrantes perspicuam se ueritatem tenere) sed traditam à patre, per doctrinam certè euangelicam. Neq; enim alia ueritas esse potest. Videmus ergo atq; discimus quas ob res gaudeamus. Videmus quæ sit regula diuinæ iustæq; ueritatis.

Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribo tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus nos mutuo. Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum præceptum eius.

Hortatur ut in ueritate euangelica pergant constanter, & sese mutuo diligant. Id uero commendat illis ab authore & uetustate. Non ego, inquit, præcipio ut pergatis in uero, sed ipse dñs qui in Euangelio dixit, Qui perseuerarit in finem usq; hic saluus erit: neq; nouum aliquod præceptum nuperq; domini nostræ natum scribo uobis, sed illud uetustissimum in lege quoq; ipsa præceptum, Dilige dominum deum & proximum tuum, quod

quod Christus restituit, & quod ab initio ueræ religionis floruit, hoc inquam scribo uobis, ut scilicet diligamus nos mutuo. Videtis quàm hæc non sint aspernanda. Deinde per interpretationem addit, Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum præceptum eius. Hic, inquit, est genius charitatis Christianæ, ut seruet præcepta. Nam dominus in Euangelio (unde hæc uidentur petita) dixit, Qui habet præcepta mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Item, Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem sicut dilexi uos. Nec est quod quis hæc saluatoris uerba miretur. Nam omnia præcepta ad charitatē reuocantur etiam ab apostolo Paulo ad Roma. 13.

Hoc est præceptum quemadmodum audistis ab initio, ut in eo ambuletis, quoniã multi seductores ingressi sunt in mundū, qui non confitentur Iesum Christum uenturū in carne. Hic est seductor & antichristus.

Pro more suo ingeminat & inculcat charitatem. Addit causam cur hanc tantopere urgeat, quæ quidē causa & ecclesiam excitat ad uigilantiã & uehemens pietatis studium. Ideo inquit tantopere urgeo dilectionē, ideo decet uos esse diligentes, quia multi seductores uenerunt in mundum, qui conantur uos à uia ueritatis abducere in errorem. Ab his cauebitis uobis, & in uera religione, ueritate & dilectione pergetis. Deinde certis notis pingit illos seductores. Non confitentur, inquit, Iesum Christum illum esse Messiam uerum deum & hominem, quem prædixerant prophetæ uenturum in hunc mūdum. His statim infert, & profligēs istos dicit, Hic est seductor & antichristus. Plura de his dixi in 2. cap. & 4. prioris epistolæ, unde hæc breuia sarciri possunt.

Intuemini uos ipsos ne perdamus quod operati sumus, sed ut mercedem plenam recipiamus.

Argumentatur à damno. Videntur autem petita esse ex illis quæ apud Ezechielē sunt uerbis, Si iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, num uiuet? omnes iustitiæ quas fecit non uenient in recordationem. Est autem monendi excitandiq; particula, qua hic cōmode utitur βλέπετε ἑαυτοὺς, Intuemini uos ipsos, uel ut Germanice quadrantius reddam, *Lügend zu ūch selbs*. Hoc uero est quod dicit, Caueat sibi quisq; ne si relinquat quod bene cœpit, perdat omnem fructum eorum quæ hæcenus bene gessit, sed demus operam ut præteritis antichristi doctoribus, plenã mercedem recipiamus, quæ non contingit nisi perseuerantibus usq; in finem.

Omnis qui transgreditur & non manet in doctrina Christi, deū non habet. Qui manet in doctrina Christi, hic & patrem & filium habet.

Grauiora nunc subiungit. Multo enim maximum detrimentum est deo carere, neq; patrem neq; filium habere. Cæterum qui non pergit in ueritate & dilectione, is neq; patrem neq; filium habet. Omnibus ergo modis annitendum est nobis ut in uia ueritatis pergamus. Eadem scribuntur in 2. cap. epistolæ prioris.

Si quis uenit ad uos & hanc doctrinam non adfert, ne recipiatis eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malis.

Planioribus uerbis præcipit consortium hæreticorū fugere, & doctrinæ Christi constanter adherere. Hæretici sunt qui suam non Christi doctrinam adferunt, uel aduersam Christi doctrinæ prædicationem tradunt & sequuntur. Doctrina autem Christi cōprehensa est in prophetarum & apostolorum literis. Quisquis ergo scripturas non attulerit aut aliquid aduersum scripturis docuerit, nequaquam recipiendus est in consortiū tuum & tuorū, neq; in colloquiū. Inficiunt enim corrupta colloquia bonos mores. Cohabitatio q; subuertit uel optimos quosq;. Per Domū ergo intellexit uniuersam cohabitationē per Aue colloquia familiaria. Paraphrastes hæc omnia pulchre hisce uerbis exposuit, Si quis uenerit ad uos qui diuersam ab hac doctrinã afferat, ut uos abducat ab euangelica

ueritate, huic adeo non debetis auscultare, ut nec in domum sit admittendus si quærat hospitium, nec aue dicto salutandus si forte sit obuius in uia. Periculum est enim ne familiam suo conuictu inficiat, & pro officio communicati tecti rependat maleficium, atq; e salutatione nascatur colloquium. Corrupti autem bonos mores colloquia praua. Porro qui salutat & congregitur cum impostoribus huiusmodi cõsors esse uidetur malefactorum. Addit enim animum improbo dum se uidet esse alicuius pretij apud eos quos nititur subuertere, & alijs speciẽ mali præbet, quasi fauere uideatur illius malitiæ cuius nõ horret familiaritatem. Hisce finitimum est quod legimus apud Ecclesiasticum cap. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam.

Cum multa haberem uobis scribenda, nolui per chartam & atramentum: sed spero me uenturum ad uos, & præsentem præsentibus loquuturum, ut gaudium nostrum sit completum. Salutât te filij sororis tuæ electæ. Amen.

Concludit epistolam & pollicetur se uenturum ad ipsos, præsentemq; præsentibus hæc & alia his similia expositurum copiosius: idq; in hunc finem, non ut dolis capiat, artibus fallat, dominium exerceat aut pecuniam emūgat, sed ut gaudium Christianum sit completum. Completur autem cum recte omnes fidei negotiũ intelligimus, & illud per charitatem exercemus. Appedit ad finem salutationem eius ecclesiæ unde hanc scripsit. Facit autem ecclesias sorores unius Christi domini sponsas, & membra, id est Christianos non sine gratia appellat filios. Habet & illud gratiam quod doctrinam ueritatis mauult illorum committere mentibus quàm chartis. Et nobis quidem nihil profuerit uidisse, audisse & legisse doctrinam apostolorum atramento chartis inscriptam, nisi etiam menti inscribamur transferamusq; in uitam & mores nostros. Respit autem hæc epistola per omnia genium Ioannis apostoli, ut cunq; alij contenderint hanc presbyteri cuiusdam Ioannis esse. Sed ut cunq; hominum uariant iudicia, certe in hac nihil scribitur quod non legatur & in prima, eundem ergo cum illa habet spiritum, ut nemo hanc nisi impius aspernari possit. Deo sit laus & gloria, qui uoluntatem suam nobis aperit dilucidissime.

FINIS.

ARGUMENTVM III. EPISTOLAE.

Gratulatur Caio quod in recepta ambulet ueritate, beneficentiamq; exerceat in fratres. Perstringit Diotrophem & commendat Demetrium.

Senior Caio dilecto quem ego diligo in ueritate. Dilecte, de omnibus opto ut prospere agant & recte ualeant, sicut prospere agit anima tua.

Inscriptio & Salutatio plana est. Hæc tamen paulò est diuersior à receptis salutationibus apostolicis. Poterit autem & ad res & ad familiares Caij referri, ut sit sensus. Cupio & opto ut quemadmodum anima tua prospere agit in omnibus ornata cœlestibus dotibus felix & beata, ita & omnes domestici uel familiares tui bene habeant. Vel, ita & omnia tua bene fortunet sospitator dominus. Est autem summa felicitas mens sana in corpore sano.

Gauius sum enim ualde uenientibus fratribus & testimonium aduentibus ueritati tuæ, sicut tu in ueritate ambulas. Maius his nō habeo gaudium quàm ut audiam filios meos in ueritate ambulare.

Gratulatur primo de recepta ueritate & quod in hac maximo cum fratrum præconio ambulet. Est autem in Veritate ambulare uitam agere piam iuxta regulam ueritatis absq; fūco & simulatione. Nec satis est scisse ueritatem nisi in ipsa ambulemus, id est ad hanc instituamus uitam nostram omnia dicta & facta. Porrò maximum sanctorum gaudium est cum audiunt nos in Veritate ambulare: nolunt ergo se superstitiosus coli. Dicuntur & angeli gaudere de peccatoribus conuersis ad pœnitentiam. Quæ quidem nos animare debent ut omni conatu propagemus ueritatem.

Charissime fideliter facis quicquid operaris in fratres et in hospites, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu ecclesiæ, quos benefacies si deduxeris digne deo. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus recipere huiusmodi ut cooperatores simus ueritati.

Primum est ut ueritatem recipiamus & in fide simus integri, proximum uero ut simus benefici. Post receptionem ergo ueritatis congratulatur apostolus Caio de hospitalitate & beneficentia quam prædicarant coram tota ecclesia qui beneficia receperāt. Qui sanè locus gratitudinem docet & quod nemo iusta est fraudandus laude. Ut autem omnibus debemus beneficentiam ita præcipue ministris uerbi dominici. Vnde Ioannes hos Caio & in hoc omnibus fidelibus commendat fideliter, argumentis utens ab honesto & utili ductis. Honestū est enī, inquit, si deduxeris digne deo, id est si instruxeris eos uatico, benigne apud te foneas. Nosti uero cui impendas, deo, qui dixit, Qui uos recipit me recipit. Huc pertinet & consequens ratio, Pro nomine Christi profecti sunt. Id est ut Euangelium prædicent circumeunt, non ut ditescant & res suas agant. Ideo enim nihil accipiūt stipēdij à Gentibus quibus prædicāt, certe ut eo plus Christo fructus afferāt quo apud Gentes alieniores sunt à suspitione captati quæstus. Itaq; nos qui didicimus operarium mercede sua dignum esse, debemus huiusmodi uiros bonos recipere & opibus nostris iuuare. Appendit hic quoq; ad finem præmium, Ut cooperatores simus ueritati, uellicet ut propagemus & nos ueritatem, & quandoquidem negatum est munus docendi, sarciamus id opibus nostris iuuantes scilicet illos qui uocati & muneribus docendi instructi sunt. Dixit autem in Euangelio dominus, Qui prophetam recipit in nomine prophetæ, mercedem accipit prophetæ: & quicumq; ad bibendum dederit uni ex pusillis his poculum aquæ frigidæ tantum nomine discipuli, amen dico uobis non perditurus est mercedem suam. Apparet autem ex hoc loco plurimos tum temporis fuisse uiros bo

nos qui Pauli exemplum imitati Gentibus prædicarunt euangelium gratis. Gloriam enim Christi domini tam cupiebant primæque ecclesiæ homines promotâ ut huius causa nihil non facerent atque ferrent. Quibus uero datum non erat docendi munus, huc omnes suas facultates conferebant, ut nihil deesset rerum necessariorum ijs qui pollebant docendi gratia. Inter hos uero præcipuus erat Caius ille, opulentissimus ut apparet uir, quem etiam Paulus ad Romanos 16. & suum uocat hospitem & totius ecclesiæ. Et mediæ ætatis homines liberaliter iuuerunt studia pietatis. Nos soli in quos fines sæculorum deuenerunt stertimus ignaui. Quibus contigit à deo docendi gratia, nolunt se resque suas exponere periculo, aut docendi munus non obeunt nisi opimis regiisque stipendijs conducti. Verum paucissimis aut certe nullis talia dantur. Nam quibus ministrorum uerbi cura commissa est, miseros egere sinunt, adeoque nihil conferunt de suis facultatibus, ut ab alijs collata iam olim inuideant præripiantque. Ita uero & doctrina pietatis periclitatur & nominis Christi gloria. Dominus autem det nobis spiritum illum quem uidemus illorum infedisse pectoribus, quos in præsentem Ioannes commendat.

Scripti ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrophes non recipit nos. Propter hoc si uenero indicabo facta illius quæ facit uerbis malitiosis garruens in nos : & nec his contentus non solum non recipit fratres, uerum etiam uolentes recipere prohibet & à congregatione eicit.

Non satis liquet de quo scripti genere loquutus sit Ioannes, apparet tamen hunc scripsisse epistolam ad eam ecclesiam in qua agebat Caius, qua adhortatus sit ut id facere pergeret quod uidebat facere Caium. Verum obstabat sanctis his monitis Diotrophes quidam, quem in præsentem perstringit, accusans in ipso hæresim, calumnias seu linguæ petulantiam, & studium superbiæ seu ambitionis, præterea incusat & inhumanitatis, contempus, crudelitatis, adeoque tyrannidis in fratres. Est ergo hic exemplum omnium hæreticorum & improborum hominum, qui & ipsi obstitunt euangelio. Nihil autem nunc scribit in ipsum uirulentius, sed referuat in aduentum suum. Minatur enim se tum illi detrahturum laruam. Id uero est fidelium pastorum nihil condonare aut parcere impostoribus. Quid putas autem dicturum Ioannem si rediret hodie in eas ecclesias quæ uideri uolunt apostolicæ, inueniretque non unum aliquem Diotrophen primatum ambire, sed infinitos simul cardinales, patriarchas, episcopos & proceres ecclesiasticos : ut nunc nihil dicam de eo quod plerique istorum contra ueritatis doctrinam nescio quid garrunt, quod puram apostolorum doctrinam non recipiunt, quodque recipere uolentes damnant atque diris deuouent fulmine excommunicationis sæuo infesto. Tam scilicet periculosa sunt tempora nostra, Deus eripiat animas nostras ex ore leonis.

Dilecte ne imiteris quod malum est, sed quod bonum est. Qui bene facit ex deo est, qui autem male facit non uidet deum.

Addit ista ut ab offensione præseruet Caium. Quasi dicat, Nosti quid conetur & agat Diotrophes, nolim autem te imitari mores hominum. Hic autem ponit generalem sententiam, id scilicet imitandum esse quod bonum est, non illud quod malum est. Quæ quidem sententia opponi potest illis qui pro se allegant longa tempora, patrum mores & consuetudines. Adiungit huic & aliam sententiam, Qui bene facit ex deo est, qui autem male facit non intelligit dei negotium, neque post hanc uitam deum uidebit. Proinde quod bonum est, quod deus iussit faciendum est, non quod præscribunt aliorum hominum exempla & consuetudines.

Demetrio testimonium redditur ab omnibus & ab ipsa ueritate, sed & nos testimonium perhibemus, & nostis quod testimonium nostrum uerum est.

Prauo exemplo iungit opponitque optimum optimi uiri Demetrii, ne desit quod Cai animum confirmet. Vehementer enim concutiuntur bonorum animi malorum exemplis,

plis, unde uidemus mederi huic morbo scripturas frequentissime. Miræ uero integritatis uirum fuisse Demetrium necesse est, cui testimonium ferebant omnes boni, denique ipsa ueritas, adde & Ioannes apostolus homo sine fuce, qui adulari nihil didicerat. Præterito itaq; Diotrephe imitemur potius Caium & Demetrium.

Multa habebam quæ scriberem, sed nolo per atramentum & calamum scribere tibi. Spero autem protinus me uisurum te, & præsentem coram loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

Quemadmodum posteriorem clausit epistolam, ita nunc concludit & postremam. Sunt tamen in his charitatis & amicitiae pulchra argumenta imitanda nobis potius quàm disputanda. D. Hieronymus uidetur & secundam & tertiam hanc epistolam tribuere cuidam Ioanni presbytero. Ego non uideo quid in his Ioanni indignum contineatur. Est sanè in breuitate illa mira gratia. Habet & breuitas sua mysteria.

FINIS.

IN EPIST. IUDAE ARGUMENTVM.

Vdas quem Matthæus nominat Lebbæum cognomento Thadæum, dicitur fuisse frater Iacobi Alphæi & Simonis Chananæi, uixit adhuc, si Eusebio Egesippum citanti credimus, temporibus Domitiani, aliquot annis post sublato domini apostolos. Proinde quod in corruptissima incidisset tempora, sed & spiritu præuideret quid porro futurum esset, hanc scripsit epistolam, in qua hortatur sanctos ut & ipsi in pura religione perseverent, & alijs quoq; adiumento sint quo possint perseverare, & ut ueritatem euangelicam exprimant bonis operibus, caueant autem ab impostoribus, quos hic depingit graphicè exitium ipsis interminans. Pleraq; uero mutuauit ex posteriori epistola Petri. Nec id quidem cuiquam nouum uideri debet. Videmus enim & prophetas posteriores priorum legisse orationes & libros, atq; adeo usurpasse & multa illorum in sua retulisse scripta. Ergo quæ hic attinguntur parcius, paulo fufius tractantur in epistola Petri.

Vdas Iesu Christi seruus, frater Iacobi, his qui in deo patre sanctificati sunt quiq; Iesu Christo seruati sunt, uocatis. Misericordia uobis & pax & charitas multiplicetur.

Quemadmodum Paulus ita Iudas se uocat seruum Iesu Christi. Quia uero multi erant Iudæ, ideo ad differentiam aliorum addit, Iacobi frater. Nam Lucas in 6. Iudam Iacobi appellat, quem alij uocant Thadæum. Erat enim quadrinominis, Iudas, Iudas Iacobi, Thadæus & Lebbæus. Habes authorem huius epistolæ & subscriptionem. Sequitur quibus hanc inscribat. Omnibus uocatis, id est electis dei, Sed qui sunt uocatis Sanctificati à deo patre. Sed qui dicuntur sanctificati à patre? Erasmus natura nostra impuri filij iræ, serui satanæ. Deus autem nostri misertus filium suum misit in carnem. Hic effudit sanguinem suum pro peccatoribus, & sanguine suo nos lauit sanctificauitq; affert e seruitute satanæ & nos sibi consecrauit in peculiū. Ergo sanctificati sunt qui redempti sunt per mortem Christi & per ipsius purgati sanguinem. Habes in his totam euangelij summam, quam & Paulus præcipue immiscet inscriptionibus. Sequitur bona imprecatio, salutatio & benedictio apostolica, Misericordia uobis &c. Tria autem petit sanctis multiplicari & augeri, Misericordiam, Pacem & Charitatem. Misericordia gratia dei est. Hanc auget nobis cælestis pater cum nostri misertus condonat nobis peccata, & sese omniaq; dona sua in diem liberalius in nos effundit, & sese nobis astringit subinde fortius. Pax, animæ est tranquillitas & concordiae studium cum omnibus hominibus. Charitas plenitudo legis est.

Dilecti, tantum mihi studium fuit scribendi ad uos de cōmuni salute,

NN 2

ut non potuerim non scribere uobis, obsecrans ut uestris laboribus ad iumento fitis fidei quæ semel data est sanctis.

Causam exponit quæ ipsum impulerit ad scribendum, ita captans benevolentiam, simul & scopum præfigit eorū de quibus est dicturus. Recte uero monuit Erasmus hunc locum bifariam posse accipi. Prior sensus est, Non solum mihi fuit summum studium scribendi ad uos de communi salute, uerumetiam necessitas scribēdi fuit propter inimicos Christi. Posterior sensus hic est, Cum esset mihi mirū studiū scribēdi uobis de communi salute, non potui non scribere, hoc est non potui nō obsequi desiderio animi mei. Iam uero epistolæ scopus hic est, Vult illos hortari ut laboribus suis adiuumento sint sanctis, ut in fide uera & semel à Christo apostolisq̄ tradita perseverare, & fraudes seductorum declinare possint. Vel, hortari uult ut operibus uere bonis exprimant eam fidem quam dominus sanctis, id est Christianis reuelauit, neue seducantur ab impostoribus, qui fidem & Christianam libertatem putant esse peccandi licentiam.

Obiter enim subierunt quidam homines impij, qui prius descripti fuerant in hoc iudicium, qui dei nostri gratiam transferunt ad lasciuiam, ac deum qui solus est herus ac dominum nostrum Iesum Christum negant.

Quod inquit hanc uobis scribo, quod inhortor ut sanctis operibus fidem uestrā exprimatis, & ut alijs adiuumento fitis ne seducantur, hinc est, quod iam nunc irreperunt quidam impostores, qui gratiam euangelicam uertunt in occasionem lasciuia, ipsumq̄ deum & dominum Iesum abnegant. Habent autem singula uerba suum pondus. *ἄγεος* *ἀνὸς* ait, id est furrim & clanculum ingressi sunt. Sic enim notat artes & impudentiam istorum qui nolunt uideri hostes ueritatis pietatisq̄, imò specie pietatis se uendunt. Petrus de istis, Erunt inter uos, inquit, falsi doctores, qui clam inducent sectas perniciosas. Hos, inquit, præuidit deus iam olim ab æterno. Non quod diuina potentia hoc cogantur facere quod faciunt, sed quia quid facturi essent præuidit, descripsit illos in hoc iudicium, id est decreuit eis pœnam. Alludit enim ad iudices & reges populorum, qui facinorosorum nomina & facinora in libellos seu nebulonum catalogum atro designant calculo pœnam adnecientes sceleri. Porro duo in istis accusat, & quod gratiam dei transferunt ad lasciuiam carnis, & quod dominum nostrum Iesum Christum negant. Si quidem libertate per Christum parta & per euangelium annunciata abutebantur ad turpitudinem ac peccandi licentiam, putantes ob remissionem peccatorum annunciata sibi licere quidlibet. Peccabant igitur impudentius & ultro recidebant in eam seruitutem unde ipsos Christus suo sanguine redemerat, qua quidem re deum & Christum eius abnegarunt. Verbis quidem confitebantur, factis uero negabant.

Volo autem uos commonefacere cum sciatis semel illud quod dominus posteaquã populum ex Aegypto saluum eduxerat, rursus eos qui non credebant perdidit: quodq̄ angelos qui non seruauerāt suam originem, sed reliquerant suum domicilium, ad iudicium magni illius diei uinculis æternis sub caligine seruarit. Sicut Sodoma & Gomorrha & his finitimæ ciuitates quæ ad consimilem modum cum illis stupris inquinatæ fuerant, ac sequutæ fuerant carnem alienam, propositæ sunt exemplo ignis æterni pœnam sustinentes.

Exemplis aliquot coaceruatis demonstrat nō satis esse fateri liberatos nos esse & profiteri libertatem euangelicam nisi & uita accedat sancta. Quibus quidem omnibus confutat seductores illos & adhortatur sanctos ut uita Christo digna fidem Christi expriment, alijsq̄ adiuumento sint ne sequantur turpe istorum exemplum. Vtitur autem præfatius uincula & ait, Non est quod uos doceam cum satis esse putem si uel in memoriam reducam exempla ueterum. Hic iam tria producit. Primum sumptum est ex Exodo, est au-

tem huiusmodi, Quemadmodū deus olim Israēlem ex dura Aegyptij regis seruitute per alueum Erythrei maris & per desertū duxit in terram promissam: ita idem ille deus nos ex satanæ seruitute per baptismi lauacrū quo abluit nos à peccatis omnibus duce Christo domino ducit ad uitam æternam. Verum ut illis non profuit liberatio qui obmurmurarunt deo in deserto, qui idololatria, epulis deorum, stupris & comessationibus se polluerunt, nam illorum aliquot millia ceciderunt in deserto: ita non proderit nobis redemptionis prædicatio si perrexerimus in uita impia & impura. Secundum exemplum tractauit & apostolus Petrus in 2. episto. 2. cap. est autem tale, Non profuit angelis quod conditi adeoq̄ diuinæ naturæ essent facti consortes. Vbi enim felicissimam suam naturam mutassent in prauitatem, neq; perstitissent in sua conditione, cælo derurbati sunt ad inferos ubi detinentur in uinculis ad ultimum illud iudicium usq; in quo æternæ damnationis sententiam suscipient. Ita quidem nil proderit & nobis quod optime condidit nos dominus, quod per filium redemit, nisi in statione nostra & officio maneamus facientes quæ decent dei filios. Tertium exemplum petitum est ex 19. capite Geneleos. Multa quidem beneficia contulerat dominus in urbes illas fatales Sodomam Gomorram & finitimas, at cum illæ abuteretur dei beneficijs igne cœlesti cōsumptæ sunt, idēq; in exemplū omnibus illis qui domini beneficijs abutuntur ad uitæ turpitudinem. Non enim effugient iudicium dei. Reliqua quæ hic erant dicenda, petantur ex decimonono capite Geneleos.

Similiter sanè & hi delusi insomnijs carnem quidem polluunt, dominos uero spernunt, in potestate præditos maledicta congerunt. At Michaël archangelus cum aduersus diabolū certās disceptaret de corpore Mosi nō ausus est illi impingere notam maledicti, sed dixit, Increpet te dominus. At isti quæ non nouerunt ea maledictis insectantur: quæ uero natura ceu animantia rationis expertia sciunt in his corrūpuntur.

Describit nunc seductores in hunc finem, ut cognoscantur & deuitentur, non ut bīlem releuet. Sic autem cohærent hæc cum superioribus, Quod fecerunt isti quos extinxit cœlitus immixtus ignis, hoc faciunt hi quoq; seductores. Id iam expolit per enumerationem. Primo dicit illos esse somniatores, imò delusos insomnijs, hoc est seductos qui ex uanitate mentis amplexentur pro ueris falsa, uoluptates uidelicet, quæ miseros reddunt, non felices. Videntur enim sibi delitijs frui qui habent insomnia, cum longe fallantur. Deinde, Carnem, inquit, polluunt, id est sese totos ingurgitant uoluptatibus, libidini, stupris, adulterio, scortationi, ebrietati & conuiujs. Neq; polluunt se modo, uerum etiam aspernantur præfectos suos sanctumq; magistratum: nec spernunt modo, sed & maledicta in illum congerunt dirisq; deuouent. Id uero sceleris uehementer amplificās adhibet exemplum hoc modo, Cum esset disceptatio inter angelos bonos & malos de corpore siue cadauere Mosi, tamen ipse archāgelus Michael ueritus est diabolo palām dicere conuitium, sed quum conuitia illius ferre non posset, moderate dixit, Increpet te deus. Audimus hic angelum noluisse maledicere diabolo. Quis hinc non intelligit turpissimum esse si homo sceleratus maledicere non ueretur uiris autoritate & dignitate præminentibus? Cæterum sequitur in Iuda, At isti maledictis insectantur non modo nihil execratione meritos, sed quæ non nouerunt, id est quæ non intelligunt, & ubi nulla est maledicendi causa. Addit his aliud & nouum scelus, quod etiam extollit amplificatione, Adeo, inquit, luxu libidineq; corrupti sunt, ut in his rebus in quibus animantia rationis expertia probe moderateq; degunt, ueluti cibo, potu coituq; in his perditissime se gerant. Plura petantur ex 2. cap. 2. epist. Petri, ubi eadem hæc inueniuntur. Quæ uero adduxit de Disceptatione angelorum super cadauere Mosi, citauit ex Apocryphis. Et uerisimile est concertationem hinc esse ortam quod satan uellet seruare cadauer Mosi tradereq; Israēlitis ut hoc colentes impingerent & contra dominum peccarent. Semper enim satan cupit ereptam creatori gloriam creaturæ tribuere. Quod si uitio non uer

titur Paulo quod citauit Menandri Epimenidis & Arati testimonia, cur unus Iudas ab omnibus male audit quod quædam citauit ex apocryphis: Solet uera pietas nihil aspernari quātumuis sit obscurum & humile, sed cum iudicio ex stercore colligit aurum. Idem fecit & Iudas hoc nomine laudandus magis quàm uituperandus. Apocrypha fortassis maximam habebāt apud illos auctoritatem ad quos hęc epistolam potissimū scripsit. Hacenus ergo inseruiuit illis & quauis ratione illos deo & puritati uoluit lucrari.

Væ illis quoniam uiam Cain ingressi sunt, & deceptione mercedis qua deceptus fuit Balaam effusi sunt, & cōtradictione Chore perierunt.

Ab alijs sceleribus describit eosdem, nempe à parricidio & homicidijs, à corruptione & auaritia, à proditiōibus, turbis, ambitione & factionibus. Verum non potuit ista in ipsis uiuidius describere & increpare quàm per adiuncta exempla. Sunt autem in istis sceleribus memorabiles nequam illi tres quos producit, Cain, Balaam, & Chore. Cain enim infamis est parricidio fratris quem ex inuidia & propter puriorem religionem occidit. Et hi, inquit Iudas, uiam Cain ingressi sunt, hoc est, sequuntur mores & studia latronis, ex inuidia & auaritia persequentes syncerioris theologiæ studiosos. Locus petitus est ex 4. cap. Gene. Balaam uero corruptus auaritia & quæstu, conatus est maledicere populo cui dominus benedixerat. Ita hi, inquit, decepti mercede, quæstu & largitionibus iniquis, effusi sunt, id est in omne facinus prolapsi, ut iam non abstineant ab ullo scelere. Quid enim non potest auri sacra fames? Eodem exemplo usus est & Petrus 2. Petri. 2. Petitus est ex Numeris Mosi cap. 22. At Chore superatus ambitione uoluit ad se rapere sacerdotium, ideoq; maximam in castris Israëlitis turbam commouit, uerum non diu Mosi sese opposuit. Statim enim cum tota factione coniuratorum à terra dehiscente absorptus uiuus descendit ad inferos, horrendo exemplo demonstrans omnibus mortalibus quid expectent qui arrogantia & superbia spiritu seducti contra ueritatis ministros excitant turbas. Huic autem confert sui sæculi imò omnium sæculorū seductores, qui sibi functionem docendi uendicant repulsis doctoribus ueritatis. Huc pertinent illæ uoces nostrorum, Quis uero illis nebulonibus impuris aperuisset mentem scripturæ? nos ordinauit sancta sedes Romana, nos sumus doctores illuminati, nostra est facultas docendi & determinandi. Istis uero & principum quorundam & popularium mentes commouent in optimos uiros testes ueritatis, quos & affligunt, sed suum in detrimentum maximum. Sentient enim aliquādo quibus cum concertarint, ubi scilicet ad exemplum Choritarum meritas penderint poenas.

Hi sunt inter charitates uestras maculæ inter se conuiuantes absq; ullius timore, suo opte ductu arbitrioq; uiuentes, nubes aquam non habentes quæ à uentis circumaguntur, arbores autumnō marcescentes, infrugiferæ, bis emortuæ & eradicatæ, undæ efferæ maris, despumantes sua ipsorum dedecora, stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

Hactenus quidem depinxit seductores exemplis, nunc eosdem pingit colore similitudinum euentissimo uiuacissimoq;. Priusquam tamen producat parabolas præmittit, οὗτοι ἔστιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν ἀνιδόεις, σωθῶντες ἄφοβως, ἑαυτοὺς περιμῖνοντες, id est, Hi sunt in charitatibus uestris maculæ, conuiuantes inter se intrepide, seipsos pascetes. Pulchre autem monuit Erasmus in Annotat. quemadmodum εὐλογία Christianis dici cœperunt munuscula ex charitatis affectu missa: ita conuiuia quæ pauperibus refocillandis exhibebantur ἀγάπαι fuisse dicta. Vnde fit ut Iudas per charitates intellexerit elemosynas fidelium. In his, inquit, isti sunt maculæ, dedecorantes nimirum elemosynam. Sequitur enim luxuriosis conuiujs inter sese certantes, idq; ex bonis ecclesiasticis & absq; ullius timore. Nam pascunt seipsos, id est pastorum in modum seipsos agunt & ducunt, & sibijpsis sunt pastores, nullius parent imperio, suo ductu & arbitratu uiuunt,

uunt, unde non est quod quenquam metuant, sed secure quod libet agunt, uentri seruiunt, se pascunt genioq̄ indulgent. Hodie certe uidemus Episcopos & Abbates ecclesiasticarum opum tanquam iustissimos possessores luxu interim dissipantes omnia defendi à regibus & principibus. Nullus est qui uel mutire contra istos uel uerbulo audeat aut in mediū proferre quis sit uerus ecclesiasticarū opū usus. Recte itaq; dixit Iudas istos semetipsos pascere & suo arbitrio uiuere. Quondā monachorū monasteria fuerūt bonarum literarum scholæ, & pauperum xenodochia, nunc sunt equorum & uenaticorum canum stabula, inertium quoq; uentrium domicilia, & spiritualium prælatorum siue principum (ita enim saluari gaudent) aula. Erudite uero & pie hunc Iudæ locum cum Petri uerbis cōtulit clarissimus uir D. Martinus Lutherus in illo suo libro nobili quem ante annos XVI. contra Ambrosium Catharinum ædidit, eius uerba si quis requirat hæc sunt, Labes & maculæ (sunt enim hi homines nihil nisi dedecora & lahes in populo dei, cum profus inuites suis tantum delitijs & uitijs in ecclesia saginati sibi seruiant) Delitijs affluentes in conuiuijs suis luxuriantes uobiscum, Mihi hic locus corruptus uideatur. Nam Iudas sic refert eundem, Hi sunt inter charitates uestras maculæ, inter sese conuiuantes absq; ullo timore semetipsos pascentes. Pontificum enim & sacerdotum monachorumq; delicatam uitam describit, qui ijs quæ pia charitate fidelium ad ecclesiam collata sunt & conferuntur indies profusissimo luxu perdunt, nec dei nec hominum conspectum ueriti, nec scandalis infirmorum, nec odijs bonorum quicquam commoti. Seipos enim eximie curant & pascunt, nihil aliud quàm maculæ, labes, dedecus, onus ecclesiæ facti, cuius debebant esse summa ornamenta, & luminaria, & columnina. Nōne ista iam dudum uidemus? Vnde Petri uerbum, Luxuriantes uobiscum, intelligi oportet, Luxuriantes uestris opibus: seu ut Iudas indicat, Vestris charitatibus, quia & uestris & uobis abutuntur ad luxuriam & pompam suam, sine timore. Nam quod Græcus Petri textus habet, In erroribus suis, quod noster reddit, In conuiuijs suis, puto factam errore librarij metathesim literarum, ἢ τὰς ἀπάταις αὐτῶν, pro eo quod Iudas habet, ἢ τὰς ἀγαθὰς ὑμῶν, id est in charitatibus uestris seu beneficijs uel elemosynis. Hactenus Lutherus. Nunc uenimus ad similitudines quibus hoc genus hominum pingit. Primo quemadmodum & Petrus ita & Iudas appellat ipsos nubes aqua carentes, & à uento circumactas. Habent enim speciem doctorum ueritatis, pollicentur docturos se doctrinam saluificam, sed ueritate destituuntur & quouis circumaguntur doctrinæ uento, Ephes. quarto. Secundo uocat arbores quæ sub finem autumnii proditis floribus mendacem fructus spem faciunt, cum mox emarcescant. Non solum autem infrugifera, ait, sed bis sunt mortua. Isti enim præter hoc quod uitam uiuunt euangelicæ doctrinæ parum respondentem, etiam alios secum cum peruersa doctrina tum exemplo prauo trahunt in perniciem. Imò eradicatae sunt arbores, haud secus inquam deplorati homines quàm arbores radicitus euulsæ, quibus iam nulla spes superest reuirescendi. Tertio assimilat undis marinis sæuientibus & in altum se extollentibus, ita notans istorum turbas, motus, clamores contra ueritatem. Sed quemadmodum unda marina quo sæuius furit procellis hoc magis despumat sordes, turbatur & sese efficit luculentam, ita isti suis clamoribus, seditionibus nihil aliud efficiunt quàm ut probra suaq; dedecora omnibus exponant. Videtur hæc parabola sumpta esse ex 57. capite Isaia, ubi legitur, Impij autem sunt sicut mare motum quod quiescere non potest, sed aquæ eius eijciunt lutum & cœnum. Quarto nuncupat stellas erraticas. Sibi enim uidentur stellæ, illuminati uidelicet doctores, lumina mundi, profundissimi professores, sed quia sibi non constant, neq; constantem sequuntur ueritatem, sed magis obsequuntur affectibus, imprudenter conijciunt in naufragium. Post hæc omnia interminatur ipsis iudicium, & ait, Quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est. Quali dicat, Etsi nunc uideantur regnare, iudicium tamen domini nequaquã effugient. Seruat enim hos deus æternum cum satana puniendos in caligine tartarea.

Prius autem his uaticinatus est septimus ab Adam Enoch, dicens: Ec

ce uenit dominus in sanctis millibus suis ut faciat iudicium aduersus omnes, & redarguat omnes ex eis qui sunt impij, de factis omnibus quæ impie patrarunt, de quibus omnibus duris quæ loquuti sunt aduersus eum peccatores impij.

Ex apocryphis profert testimonium, quo approbat seductores illos deo iudici daturos poenam. Nec est quicquam in hoc testimonio quod non de uerbo ad uerbum reperias in scriptura canonica. Nulli enim non obuium habes, deum & dicta & facta nostra iudicaturum, præcipue autem puniturum quod in ipsum & ueritatem ipsius libere imò temere dictum fuerit. Cæterum cur Iudas tam frequenter utatur apocryphis coniecturam meam paulò ante exposui.

Hi sunt murmuratores, queruli, iuxta concupiscentias suas ambulantes, & os illorum loquitur tumida admirantes personas utilitatis gratia.

Iterum describit seductores à studijs suis. Hi, inquit, cum ambulent secundum concupiscentias suas, hoc est cum toti in hoc sint ut quod carni uoluptate est sectentur, obmurmurant quoties aliquid incidit afflictionis, quod quidem uitium est maximū seuerè admodum in Israëlitis per desertum errantibus punitum. Sunt præterea queruli dolentes de hominum miserabili conditione, querentes de morborum uarijs incommodis, de quibus breuitate uitæ, futuram etenim non norunt neque credunt, qui nihil quàm præsentem curant. Interim tument superbia, crepitant nescio quæ de uirtutibus oracula, omnia tamen peccatore ficto. Neque enim ex animo ueritatem & uirtutes amant. Nam quidlibet quæstus gratia obeunt, non loquentes ea quæ ipsa res poscebat & ueritatis ratio, sed quæ blanda & grata sunt à quibus sperant aliquid compendij. Palpones ergo sunt ac adulatores turpissimi, admirantes personas, quare nihil est cæcum & improbum magis.

Vos autem dilecti memores estis uerborum, quæ ante hac dicta fuerunt ab apostolis domini nostri Iesu Christi, quod dixerunt uobis in extremo tempore futuros illusores qui iuxta suas impias cupiditates ambularent. Hi sunt qui segregant, animales, spiritum non habentes.

Ciuius nunc infert & hortatur ut sibi caueant sancti ab impostoribus illis & impietate maxima, maneat autem in doctrina apostolorum, atque in hoc producit fideles apostolorum Christi commonitiones. Quasi dicat, Cauebitis scio ab illis. In memoria enim tenaci inhaerent sanctæ apostolorum admonitiones. Priusquam enim ex hoc mundo ad Christum concederent in coelos ecclesie dei cautum uoluerunt, & ideo prædixerunt uenturos illusores &c. Quod si loca & nomina apostolorum requiras de quibus hæc sint exponenda, proculdubio Petrus citauit eadem scribentem in posteriori epistola cap. 2. & 3. item apostolum Paulum qui huius generis multa scripsit in omnibus epistolis, præcipue autem in 2. ad Thess. cap. 2. & in 1. ad Timoth. cap. 4. & in 2. epist. cap. 4. Est autem diligenter obseruandum quod tantum apostolum non puduit usurpare adeoque allegare coapostolorum scripta: at hodie inuenias arrogantia ingenia quæ nolint aliorum bene dictis uti, imò nihil recte dictum aut factum putent nisi quod fecerint ipsi. Denuo uero ad finem notis quibusdam impostores notans ait, Hi sunt qui segregant, id est qui mouent dissidia contra doctrinam quam didicistis, Roma. 16. Deinde animales sunt, uacui scilicet spiritu Christi, tantummodo inseruientes uoluptatibus, nihil spectantes nisi terrena & præsentia.

Vos autem dilecti sanctissimæ uestræ fidei superstruentes uos ipsos per spiritum sanctum orantes uos inuicem in charitate dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in uitam æternam.

Idem dicit quod nunc dixit, adhortans ut perseueret in ueritate, & operentur pietati. Iacta inquit sunt fundamenta fidei sanctæ. Fundamentum aliud poni non potest quod positum est, Iesus Christus lapis uiuus, Super hunc uos ceu uiui lapides coagmetemini in templum

templum uiuum dei. Et quia hæc structura non potest uiribus perfici humanis, ideo frequenter nobis orandus est deus: orandus aut puris ac spiritualibus precibus. Cum item charitas illud glutinū sit quod cōpingit nos & cōglutinat in unū corpus uerūq; deo placens templū, aduigilandū est ut charitate mutua cohæreamus & nos in cōcordia retineamus. Quod quo fiat facilius spectandus est nobis finis omnibus propositus et quod omnibus nobis imminet iudicium in quo consequemur misericordiam & uitam æternam si fuerimus inuenti fideles & misericordes. Hunc ergo finem spectantes seruiamus deo in fide uera & charitate non ficta.

Et hos quidem commiseremini dum diiudicamini, illos autem per timorem saluos facite, ex incendio rapientes, odio prosequentes, & eam quæ ex carne est maculatam tunicam.

Pertinent hæc ad charitatem & ad potissimum huius epistolæ scopum. Diximus enim Iudam inhortari sanos ut operam dent ne imprudentiores seducantur. Cum ergo nunc meminisset charitatis addit, Eadē illa charitas cupit seruare omnes, dolet enim de interitu miserabilium hominum. Sensus enim uerborum apostoli hic est, Dum diiudicamini, id est uosmetipsos separatis ab illorum cōsortio quos uideris esse insanabiles, commiseramini eos & quodam cum dolore uices illorū deflete. Videmus enim id fecisse maxima autoritate & sanctimonia præditos uiros, Samuelem in primis & Ieremiam, quorum hic excidium Hierosolymitanum acerbissime defleuit, ille uero maxima cum commiseratione fatum Saulis luxit. Neq; uero satis est, inquit, cum dolore deploratos istos deuitasse, nisi etiā omni studio aduigilemus ut quos uidemus adhuc esse curabiles quouis modo Christo lucrifaciamus, præcipue autem urgeamus illos metu & minis iudicij dei, si hos ueluti ex incendio aliquo Sodomitico possimus eripere. Quia uero sani & extra periculum constituti propter humanam imbecillitatem nonnunquam pereunt unā cum illis quibus serunt suppetias, hoc est, quia meliores nonnunquam uincuntur à peioribus, ideo addit, Odio prosequentes. Quasi dicat, Nolo ut nimium familiares uos efficiatis malis aut ut colludatis cum illis, sed ut odio habeatis malos, non ipsam quidē mali personam, sed quatenus mala est. Huic enim addit, Et eam quæ ex carne est maculatam tunicam: id est, Volo ut odio prosequamini non ipsos quidem homines, sed turpes affectus qui existunt ex carne & hominem polluunt. Per tunicam enim maculatā aliud non intellexit quā exuuias ueteris Adami, concupiscentias & opera carnis. Contrarium ei est quod Paulus iubet induere dominum Iesum, quod Euangelion iubet nos induere uestem nuptialem. Sunt autem hæc loquutiones symbolicæ.

Ei uero qui potest illos seruare à peccato immunes, & statuere in cōspectu gloriæ suæ incontaminatos cum exultatione, soli sapiēti deo seruatori nostro gloria & magnificentia & imperium & potestas nunc & in omnia sæcula, Amen.

Iubilo quodā & gratulatione concludit epistolam. In hac autem conclusione ostendit quis seruet à peccato, unde sint uires perseuerantiæ & operum bonorum, unde sit uita æterna, à deo uidelicet, cui soli debeatur omnis gloria, nō nostris conatibus et uiribus. Deus est, inquit, qui seruat nos à peccato, hic nobis fideliter adeundus & orandus est, idem est qui efficit per Christum ut cum gaudio appareamus in cōspectu illius cum uel ex hoc corpore exeundum est, uel in iudicium tremēdum abeundum. Is idem ille est qui confert nobis per misericordiam suam magnam, coronam uitæ. Huius ergo solius omnis gloria est. Huic sit laus confessio & gratiarum actio in sæcula sæculorum, Amen.

FINIS.

NON semel memini in Commentarijs illis nostris libellorum de Testamento unico & æterno, item De utraq; in Christo natura. Suadebant autem uiri boni illos appenderem Commentarijs, ne quid esset quod Lectorem remoraretur aut suspenderet. Plures enim esse qui illos nondum uiderint. Acquieui ergo illorum consilio haud grauatim, qui omnibus inferuire paratus sum. Appendi, lege tu & fruire, atq; in Christo, cuius omnis gloria est, Vale.

DE TESTAMENTO

SEU FOEDERE DEI VNICO ET

AETerno HEINRYCHI BULLINGERI

breuis Expositio.

Nomenclatura
Testamenti.

Luce 2.
Acto. 3.

Fœderis ratio
et modus.

ICTVRVS breui compendio de Testamento seu fœdere dei unico & æterno, in quo explanando cum diuino spiritu inspirati prophete, tum ab ipso dei filio instituti apostoli iustos etiam libros ædidere, in primis spiritũ tuum imploro Christe Iesu, quo imbutus clare, breuiter, sobrie & secundum analogiam fidei de re ardua necessaria pariter & utili disserere possim.

Primum autem uidetur certa quædam huius nominis ratio constituenda, quod uariis in sacris Testamenti fit usus, ut toti disputationi accedat & lux illustrior & certitudo maior.

Vocula ergo ברית quam LXX. constanter uertunt Διαθήκη, Latini uero Testamentum, aliquoties ipsam significat hæreditatem quæ testamento obuenit. Nam διατίθεμαι testari est, & διαθήκας πτω̄ testamento aliquid hæredibus mando. Et Latinis Testamentũ condere est supremam uoluntatem testari. Testamentum enim dictum uolunt quasi uoluntatis nostræ testimonium. Vlpianus iureconsultus iustam uoluntatis nostræ sententiam dixit, quam quis post mortem suam fieri uelit. At Gellius & post hunc Laurentius Valla iurisperitorum etymologiam improbant negant Testamentum uerbum esse duplex à mentis uidelicet contestatione compositum, sed simplex esse contendunt à contestatione productum, quemadmodum & sacellum, quod non fit ex sacro & cella compositum, sed ex sacro diminutum. Porro à testor quod est testamentum condo, fit testator is qui testamentum condit. Atq; hac significatione usus est hac uoce Christus apud Matthæum in 26. cap. & Paulus in epist. ad Galatas 3. cap. & ad Hebræos 9. Multus quoq; eius usus est apud iurisperitos. Rursus διατίθεμαι ἑνὸς τοῦ σωτήριου est paciscor & stipulo: unde Διαθήκη numero singulari pactum & conuentum & pollicitationem, hoc est ἑσαγγελία significat. Et apud Latinos à teste fit uerbum testor, quod proprie est testimonium dico & iureiurando affirmo: unde Testamentum in sacris libris aliquoties ponitur pro promissione, nec quauis, sed iureiurando firmata: sic Zacharias apud Lucam, Vt memor esset, inquit, testamēti sui sancti, iurandum quod iurauit patribus daturum se nobis. Et Petrus in Actis, Vos estis filij prophetarum ac testamenti, quod testatus est deus erga patres nostros. Item Διαθήκη uel διαθήκαι numero plurali pactum quoq; ac fœdus significat, cui maxime respondet Hebræorum ברית quod à ברת hoc est pepigit aut fœdus iniij deriuatur: qua significatione usurpauit Moses in cap. 15. & 17. Sic & nos usurpabimus in expositione præsentis. Fœdus autem Latinorum grammatici ex eo dictum putant quod in fœdere feriendo porca fœde, hoc est crudeliter feriretur. Proprie uero fœdus inter hostes fit dũ à bello disceditur

disceditur: ponitur tamen pro amicitia & coniunctione, sed quæ solenniter & certis cum ceremoniis tum conditionibus coñt. Nam in fœderibus certæ præscriptis erant ceremoniæ, conditiones præscriptionesque certæ, aut si maius appellare capita, quibus scilicet conditionibus coëat fœdus, quandiu uinciat. Accedit fœcialis qui conceptis uerbis & ceremoniis pactum firmat: post quæ protinus scribuntur & tabulæ, rationem totius fœderis scripto comprehendentes transmittentesque ad posteros. Quin & in testamentis haud dissimilis est ratio, siquidem primo scribuntur hæredes, deinde describitur hæreditas, item qui hæreditate possint excidere, quin & tabulis ne qua fraus fiat committuntur & obfignantur omnia. Interim uero dum mors testatoris non intercedit testamentum non ualet. Sed quorsum hæc? Quod ipse deus qui humana appellatione mysterium hoc unitatis societatisque diuinæ nuncupare dignatus est, idem & humanum morem propter ingenij nostri imbecillitatem in feriendo fœdere uel testamenti institutione sequutus est. Vnde comodissime uidebar facturum si hoc ordine perque fœderis conditiones incedens de testamento dei unico & æterno differerem.

Quod autem deus hominum more fœdus nobiscum pepigerit, testabuntur sequentia Mosis uerba, quæ 17. Gene. cap. in hanc leguntur sententiam, Postquam uero nonaginta & nouem annorum esse cœperat Abram, apparuit ei dominus, dixitque ad eum: Ego deus omnipotens siue omnisufficiëntia. Ambula coram me & esto integer. Ponamque fœdus meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim deus tuus & seminis tui post te. Daboque tibi & semini tuo post te omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroque deus eorum. Et tu quidem pactum meum custodies, tu & semen tuum in generationibus suis. Hoc est pactum meum inter me & uos & semen tuum post te. Circumcidetur ex uobis omne masculinum. Masculus autem cuius caro præputij circumcisa non fuerit delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Hæc sunt uerba fœderis, non uerbotim appensa, sed summam collecta comprehensaque: quæ si perpendas exactius, uidebis deum omnimodo morem retulisse humanum. Primum enim exponitur qui conuenerint, Deus uidelicet & semen Abrahæ. Deinde quibus conditionibus conuenerint, utique his, quod deus uelit esse seminis Abrahæ deus, & quod semen Abrahæ integre coram deo debeat ambulare. Item quod fœdus inter ipsos feriat perpetuum. Iam & ceremonia quadam sanguinea firmantur omnia. Nam de tabulis non est quod moneam. Siquidem tabularum loco sunt uerba Mosis, quæ iam nunc recensuimus, aut si copiosiora malis, uniuersa scriptura canonica. Nihil igitur nunc restat, quam ut de singulis sigillatim dicam.

Est autem ineffabilis misericordiæ & gratiæ diuinæ argumentum quod ipsum nomen, ipse inquam deus æternus, ipsum fœdus primus offert, nullis ad hoc hominum meritis adactus, sed mera & natiua bonitate impulsus. Nec scio an humanum ingenium hoc mysterij uel plene concipere, uel dignis laudibus possit uehere. Quid enim in orbe maius factum aut auditum est unquam, quam quod æterna illa uis & maiestas, immortalis inquam ille omniscius & omnipotens deus, conditor uniuersi, in quo omnia subsistunt, à quo omnia sunt, & per quem conseruantur omnia, fœdere se miseris & peccato corruptis iunxit mortalibus? Hæc nimirum religionis nostræ origo & illud caput primum est, sola dei bonitate & misericordia nos saluari. Hoc nimirum illud est quod propheta domini in hymno sacro, celebri præconio toti commendauit orbi, canens, Pius & plenus gratia dominus, lentus ira, & magnus misericordia. Non in æternum contendit, neque in æternum seruat odium. Non facit nobis secundum peccata nostra, & iuxta scelera nostra non retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem coeli erga terram præualet misericordia eius erga timentes eum. Secundum longitudinem Orientis ab Occidente longe facit à nobis transgressiones nostras. Sicut miseretur pater filiorum, ita miseretur dominus eorum qui se timent. Ipse enim nouit quale simus figmentum, & quod est puluere sumus &c. Sic inquam diuinæ misericordiæ bonitati debemus quicquid sumus, & quicquid conditarum rerum in usus & delectationem nostri creatum est. Deus enim omnia propter hominem condidit. Imò & longe maiora misericordiæ suæ argumenta in ipso exhibuit

Instrumentū fœderis.

Deus iniit fœdus cum semine Abraham.

Psalmo 102.

- Gene. 3.* homine. Perfidum enim collapsumque erexit protinus & bene sperare iussit: cumque tota
Gene. 8. Adæ progenies ac posteritas commuerisset flagitijs nefandis, perdit funditus, iustitiam
 quidem suam diluuium terræ infuso exercuit, at misericordiam Noë & filijs abundantissi-
 me exhibuit. Quid quod eandem nunc fœdere sempiterno cum Abraham & posterita-
 te eius pacto ob oculos omnium mortalium statuit clarissime: ut nunc de deo & bonita-
 te eius hoc dicere possim, quod de Carthagine dixit Salustius, Satius esse filere quam
 pauca dicere. Atqui hisce omnibus hoc dictum uolo, Deum illum optimum maximum
 esse qui cum Abraham & semine eius pepigerit fœdus: nunc de semine Abraham dicemus.
- Qui sint semen
Abrahæ.* Atque hic quidem facile quis impegit nisi regia inceserit uia. Qui enim condiciones
 duntaxat fœderis expendunt, gratiam uero & promissionem dei negligunt, infantes fœ-
 dere excludunt: eò uidelicet quod pueri fœderis capita non modo non obseruent, sed ne
 intelligant quidem. At qui fœderis tantum sacramentum ceremoniam siue signum spe-
 ctant, eos accensent fœderi, qui re uera exclusi sunt. Cæterum si singulis tribuas singula
 habeasque non conditionum fœderis modo, sed & promissionis siue misericordiae dei,
 ætatis ac rationis respectum, deprehendes credentes ex Iudæis & Gentibus esse illud se-
 men Abraham cum quo fœdus iniit dominus: interim uero sobolē, hoc est infantes isto-
 rum fœdere nequaquam excludi: excludi autem ubi accedente rationis usu fœderis
 condiciones negligunt. Non secus atque uidemus liberos parentum esse liberos, imò &
 hæredes, tametsi per primos ætatis annos nesciant se esse parentum uel liberos uel hæ-
 res. Abdicantur autem postquam ad rationis usum peruenientes parentum iussa negli-
 gunt. Tum enim parens illos non filios aut hæredes, sed profligatos appellat nebulos-
 nes. Falluntur qui se natiuitatis suæ prærogatiua nihilominus filios familiæ iactitant.
 Nam nihil à seruo distat qui iura pietatis in pareres uolauit, imò seruo hoc deterior est,
 quo ipsa etiam naturali lege parentibus maiora debebat. Hinc uero nobis illa apud pro-
 phetas & apostolos enata est disputatio de semine Abraham, nempe quod non omnis qui
 natus sit de Abraham sit semen Abraham, sed qui promissionis sit filius, hoc est fidelis, si-
 ue is Iudæus siue Gentilis sit. Iudæi enim iam grandes fœderis negligebant condiciones,
 interim uero se nihilominus populum dei esse gloriabantur, freti circumcissione & quod
 parente Abraham essent geniti. Id uero pernegat & impugnat non modo Christus cum
*Veteres quoque
spiritualis po-
pulus qui ha-
buit & pro-
missiones spiri-
tuales.* apostolis, sed uniuersum etiam prophetarum collegium. Quod propter eos dicimus qui
 in Nouo testamento primū spiritualis seminis Abraham mentionem fieri existimarunt.
 Conferatur uel unicum Ieremiæ cap. 4. quo differit propheta de circumcissione uera, cum
 secundo cap. Pauli ad Romanos: conferatur inter se quæ Isaias, Ieremias, Ezechiel, & cæ-
 teri propheta scripserunt in generis Abraham fiduciam, cum ihs quæ Christus apud Io-
 annem in 3. Paulus quoque in Romanorum & Galatarum epistola disputauit, & liquido
 apparebit eundem esse spiritum qui per prophetas & apostolos paria ante & post Chri-
 stum natum de uero semine Abraham tradidit. Proinde quæ iam in sacris contra carnale
 semen pro spirituali semine dicta sunt, aduersus eos dicta sunt, qui iam adulti suæ natiui-
 tati circumcissionis, aut si mauius carni & initiationi fidentes, externisque rebus gloriantes
 ueram animi pietatem negligebant. Interea uero non excludunt liberos natos parenti-
 bus fidelibus, qui ex gratia & uocatione promittentis, dei sunt. Nam ex gratia hoc loco
*Pueri fidelium
semē Abrahæ.* promittit deus & ait, Ero deus tuus & seminis tui post te. Et multo clarius, Hoc est pa-
 ctum meum inter me & uos, & semen tuum post te, Circumcidetur ex uobis omne ma-
 sculinum. Rursus ne quis hoc ueteris testamenti hominibus non item noui dictum au-
 tumet, Paulum audiat loquentem Galatis, Quotquot Christi sunt, semen Abraham sunt.
Galat. 3. Item, Qui hæredes sunt, Abraham semen sunt. Rursus, Qui sancti sunt, Abraham semen
 sunt. His si adiungas, Sed pueri Christi sunt, hæredes sunt, sancti sunt, sponte consequi-
 tur, ergo pueri semen Abraham & in fœdere sunt. Huc enim pertinent uerba Christi, Si-
 nite paruulos uenire ad me, talium enim est regnum coelorum. Et illud Pauli, Sanctifica-
*Luc. 18.
1. Corinth. 7.* tur uxor incredula per maritum fidelem. Alioqui filij uestri immūdi essent, nunc autem
 sancti sunt, certè ex gratia & misericordia domini. Verum hic obijciunt quidam: Ergo
 dum parens infidelis est, puer qui ab eo progignitur fœdere exclusus est, Et infidelē uo-
 cant,

cant, qui uita impuriore prophanat nomen domini quod aliàs ore cōfiteatur. Cæterum hi non expendunt quod parens semel populo dei inscriptus est, & quod parentum culpa nō redundat in filios: id quod dominus apud Ezechielem in .18. cap. multis indicauit. Circumcisi sunt filij Israel & populus dei appellati tametsi prognati fuissent parentibus malis, quos ob murmur impium dominus prostrauerat in deserto. Dixit enim, Paruuli uestri & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur, & ipsis dabo terram, & possidebūt eam. Item Apostolus in .1. ad Corint. cap. 7. satis indicat, quàm propitius sit dominus ijs liberis qui altero duntaxat parente nomen domini confitente prognati sunt. Neq; uerisimile est deum illum clementissimum liberis nostris post missum saluatorem iniquiorem & inclementiorem factum, quàm fuerat erga istorum liberos, quos ante missum Christum in peculium elegerat. At satis constat liberos istorum uel malis ortos parentibus fuisse circumcisos & intra populum dei inscriptos: nihil itaq; dubitamus de Christianorum liberis, sed hos libere in ecclesiam fidelium baptisate suscipiendos censemus. Verum de his aliàs. Ex ijs quæ hæcenus disputata sunt clarere puto qui sint semen Abraham, & quod illud hoc ipsum semen sit cui debetur hæreditas.

Nunc ad conditiones huius fœderis descendimus. Qui enim connectuntur fœderibus, certis connectuntur præscriptionibus, ut quæq; partium suum norit officium, nempe quid hæc præster alteri, & quid uicissim illa expectet ab altera. Deus itaq; qui in hoc fœdere primas obtinet, primo suum exponit depromitq; ingenium, qualem se nobis præstare uelit: deinde subindicat quid uicissim à nobis exigat & quid nos facere conueniat. Itaq; disertis uerbis & magno cum pondere sic pronunciat, Ego sum deus omnisuffici-
 entia plenitudo & copix cornu, id est ea uis & illud bonum, quod solum homini satis esse queat, quod nullius indigum rei omnibus omnia suppeditat, æternum per se uiuit mouetur & agit. Hæc enim omnia semel significat in q̄ se comprehendit dictio Hebræa שָׁדַי Schadai, qua & unitatem & omnipotentiam bonitatem omnemq; uirtutem suam mira & felici breuitate adumbrauit dominus. Cum autem nimia breuitas plerunq; obscuritatem inducat, mox explicandi gratia addit, Posnamq; fœdus meum inter me & te & inter semen tuum post te, ut sim deus tuus & seminis tui post te. Non enim sat est credidisse deum esse aut etiam omnisufficientem esse, nisi præterea credas illum deum omnipotentem omnium rerum conditorem tuum esse deum, imò remuneratorem omnium quæ-
 rentium se. Iam ut liquido demonstraret quid sit esse deum omnisufficientem, deum fidelium & remuneratorem timentibus se, ceu uiuis exemplis suppactis addit, Daboq; tibi & semini tuo post te omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroq; deus eorum. Quæ tametsi de terra Chanaan promissa sint adimplenda carnaliter: nam in re-
 bus quoq; ad uitæ usum pertinentibus bonitatem suam prodit dominus, attamen multis nominibus de æterna hæreditate, uita utiq; cœlesti exponēda uidentur, in primis uero quod in hæc uerba Paulus ad Hebræos scribit, Iuxta fidem mortui sunt Abraham, Isaac, Iacob cum non accepissent promissiones, & procul eas uidissent & credidissent salu-
 tassentq; & confessi fuissent se hospites atq; aduenas esse in terra. Nam hæc qui dicūt declarant se patriam inquirere. Iam si illius memores fuissent unde fuerant profecti, habebant opportunitatem reuertendi, nunc autē meliorem expetunt, hoc est cœlestem. Proinde dominus terram quidem Chanaan nominauit, sed in hac cætera quoq; dona, spiri-
 tualia etiam, & beneficia maiora intellexit. Cæterum ijs declarare uoluit quodnam sit ingenium suum, aut quid illud sit quod dixerat, Ero deus tuus. Ad explicationem huius faciunt & promissiones reliquæ, Benedicam tibi & magnificabo nomen tuum erisq; bene-
 dictus. Benedicam benedicentibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi: atq; in te benedicentur uniuersæ cognationes terræ. Item, Noli timere Abraham, Ego protector tuus & merces tua magna nimis. Rursus, Multiplicabo te sicut astra cœli & faciam te patrem multarum gentium. Ex his enim omnibus æstimare possumus quid sit deum illum sum-
 mum, nostrum esse deum, omnisufficientiam esse, nobis confœderatum esse, quodq; illius promissiones atq; conditiones oblatæ non carnales tantum sed & spirituales sunt. Ipse enim in primis dominus Iesus, expositore ad Galatas Apostolo, Abraham promissus

Deut. 1.

Conditiones fœderis.

Promissiones dei, & qualem se nobis hoc fœdere offerat.

Hebr. 11.

Promissiones ueteribus factas nō omnino carnales esse.

Hebr. 11.

Gene. 12.

Gene. 15.

Gal. 3.

1. Corinth. 12. est, in quo est plenitudo omnis, iustitia, sanctificatio, uita, redemptio & salus, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, gratiam pro gratia, quia in ipso complacuit patri inhabitare omnem plenitudinem, & per sanguinem crucis eius pacificare omnia quæ in cælo & quæ in terra sunt, Atque ille idem illa ipsa hæreditas est quæ hoc dei unico & æterno testamento credentibus legata est, cuius summa (si quis anacephalæosim petat) hæc est, Deus cæli summa illa & æterna uis ac maiestas, per quem sunt omnia, in quo consistunt & mouentur omnia, uult Abraham & seminis eius esse deus, hoc est, is offert se illis fruedum, utpote sufficientia omnium eorum quæ homini necesse sunt, ut nunc opem & uires omnes his polliceatur, se scilicet istorum fore protectorem, satietatem, seruatorem, qui infirmum aliàs hominum genus animo & corpore sit confirmaturus, & per Christum dominum à peccatis & æterna morte liberaturus, donaturusque uita sempiterna. Hæc de officio & partibus in hoc foedere, dei, qui sub inuolucro terræ Chanaan & seminis benedicti, ueluti copiarum cornu & omnes cælestes thesauros nobis aperuit, & ad fruedum omne genus hominum inuitauit: audiamus nunc quid ille uicissim à nobis exigat atque expectet.

Isaia 55.

Officia hominis & quæ ipsum deceant.

Deute. 13.

Deute. 10.

Michea 6.

Omnis scriptura ad fœdus ceu scopum refertur.

Tu uero, ait, pactum meum custodies, tu & semen tuum in generationibus suis, Ambula coram me & esto integer. Hæc inquam nostrarum partium, hæc nobis obseruanda sunt. Tu, inquit, pactum meum custodies, id est me pro omnisufficientia tua unum ac solum in rebus omnibus habeto, uni mihi toto corde adhæreto. Sic enim & Moses ista in Deuteronomio exposuit, dicens, Dominum deum uestrum sequimini, ipsum time, & mandata illius custodite & audite uocem eius, ipsi seruietis & ipsi adhærebitis. Quid quod protinus in ipsis pacti uerbis sequitur? Ambula coram me: quibus uerbis ut nihil breuius, ita nihil potuit dici euidētius, nisi quod Ambulare ad morem Hebraicum pro conuersari posuit, qui idiotismus apud nos sic exprimitur, *Schick dich wol vnd recht zu wandlen vnd zelâben*. Coram me autem dixit, pro eo quod est ad nutum & placitum meum. Sensus ergo est, Vitam tuam per omnia ad uoluntatem meam institue. Cæterum quæ illa dei uoluntas sit, & quomodo coram deo possimus ambulare, denuo clarioribus exponit uerbis, his, Et esto integer. Nam fidei constantia & synceritas, denique uitæ innocentia ac puritas, illa est integritas & uia recta qua coram deo ambulant sancti. Sic enim & Moses in Deuteronomio, Et nunc Israël, ait, quid dominus deus tuus petit à te, nisi ut timas dominum deum tuum, & ambules in uis eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua? Et Micheas, Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid dominus requirat à te: utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicite ambulare cum deo tuo. Sed quid multis opus? Nostrarum partium est uni deo per fidem constanter adhære, utpote uni & soli omnium bonorum auctori, & ad placitum eius in innocentia uitæ ambulare. Nam qui hæc neglexerit, & alienos quaesierit deos, impie quoque uel turpiter uixerit, ac deum ceremoniarum rebus ue externis magis quam uera sanctimonia coluerit, hic foedere exclusus, ex hæres & abdicatus erit.

In hisce porro breuissimis capitibus foederis tota consistit summa pietatis, imò nihil aliud omnium ætatum sanctis per uniuersam scripturam traditum constat, quod hisce capitibus foederis comprehensum est, nisi quod successione temporum singula fusius & clarius exposita sunt. Quæcunque enim in scripturis sanctis de unitate, potentia, maiestate, bonitate & gloria dei dicuntur, in hoc unico foederis uerbo comprehensa sunt, Ego dominus omnisufficientia. Quæcunque uero promissiones de beneficiis corporeis, de gloria, regno, uictorijs, opibus & uitæ necessarijs conscripta sunt, unico huic foederis includuntur uerbo, Dabo tibi seminique tuo terram Chanaan, eroque deus eorum. Itæ quæ post aliquot tempora de Christo domino tam in figura quam in ueritate copiosius sunt tradita, quæ de iustitia eius, de sanctificatione & redemptione fidelium, de hostia, sacerdotio & satisfactione Christi, de regno & uita æterna, itæ de uocatione omnium gentium, de benedictione spirituali, de abrogatione legis, de gloria ecclesie collectæ ex Gentibus & Iudæis, in hac unica promissione prænunciata sunt, Et benedicent in te omnes gentes, Et tu eris pater multarum gentium: unde nomen tuum non Abram amplius, sed Abraham uocabitur. Rursus quæ de fide in deum, de ua-

de uanitate idolorum, de adorando uno deo, deq̄ unius dei inuocatione & cultu, de iustitia item uera, de iudicio, æquitate & charitate colenda, per leges uarias, per orationes prophetarum complurimas, perq̄ apostolorum epistolas, deniq̄ per euangelicas historias sunt prodita, hisce paucissimis sunt inuolura, Tu autem pactum meum custodies, ambulabis coram me, & eris perfectus siue integer.

Quod si libet confer hisce fœderum capitibus legem prophetas & ipsas apostolorum literas, & deprehendes omnia istorum huc ceu ad scopum esse relata. Nam lex (ut de hac primū dicamus) etiam ipso domino teste partim amorem dei, partim amorem proximi tradit. Hoc ipsum & fœderis capitibus traditur. Quin ipse Decalogus conditionum fœderis ueluti paraphrasis quædam esse uidetur. Nam quod hic breuibus dicitur, Ego dominus omnisufficientia, per decalogū copiosius exponitur, ad hunc fermè modum, Ego sum dominus deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti. Rursus quod uerbis Testamenti strictissime pronūciatur, Tu pactū meum custodies, ambulabis coram me, erisq̄ integer, idem in decalogo per enumerationem quandam sic exponitur, Non habebis deos alienos coram me, Non facies tibi sculptile, Non assumes nomen dei tui in uanum, Sabbathum sanctificabis, Honorabis parentes, Non occides, Non adulterabis, & si quæ sunt alia huius generis quæ ueram integritatem describūt instituuntq̄. De ceremonijs paulò post dicemus, ubi disputabimus de ratione ueteris & noui testamenti: Iudicialia siue Ciuilia quæ præcipiunt de conseruanda pace & tranquillitate publica, de puniendis fontibus, de bello inferendo & hostibus propulsandis, de defensione libertatis, oppressorum, uiduarum, pupillorum, patriæq̄, de iustitiæ & æquitatis legibus, de emptione, mutuo, possessionibus, hæreditate, deq̄ alijs id genus titulis Iuridicis, an non & ipsa in ea fœderis conditione comprehensa sunt quæ integritatem præscribit, iubetq̄ ut coram deo ambulemus? Quod si cui hæc sententia nostra parum uidetur firma aut aperta, ipsa Abrahæ expendat facta qui ab Apostolo credentium pater appellatus certo in fœdere re dei fideliter perstitit & coram ipso integre ambulauit. Is autem, quod iudicialia res ciuiles aut externas attinet, certas rationes in puniendis fontibus, in pangendis fœderibus, in inferendo bello, in possessionibus & pace publica conseruanda, uidetur sequutus, nec alias quàm quas dictabat animi integritas, fidei synceritas, amorq̄ recti ac proximi, imò quas ipse longa post sæcula Moses (quantum attinet ipsam rei substantiam ac summam) dictante deo tradidit populo Iudaico seruandas. Sunt enim illa quoq̄ pietatis officia, uel sanctissimis ecclesijs necessaria, adeo ut sine ijs commode esse non possint, neque ijs citra periculum unquam caruerint. Cum quod iuxta uerbum domini zizania etiam in agro dominico semper fuerit nec unquam defutura sit. Quando enim dominus zizania tum maxime eradicari noluerit cum eorum excidium uergit etiam in perniciem tritici, hoc est, bonorum ac sanctæ ecclesiæ. Dixit enim, Sinite crescere utraq̄, ne dum colligitis zizania eradicetis simul cum illis & triticum: quis dubitet eadem illa iure quoq̄ posse amputari falce iustitiæ, ubi nimia & præmatura eorum uis segesq̄ tenderit in subuersionem ecclesiæ? Tum quod sancti qui non modo spiritu sed corpore quoq̄ constant, & quoad in hisce terris agunt non omnino hominem exuunt ac prorsus uertuntur in spiritum, sed & rebus externis ad conuersationem scilicet & usum uitæ pertinentibus sua etiam iura persoluere coguntur, & idcirco magistratus legumq̄ ciuiliū opera multis indigent nominibus. Quo magis mirandum est quæ illos agat dementia, qui magistratum ecclesiæ dei excludunt, quasi opera eius illa non indigeat, aut functiones eius sint eiusmodi, ut inter sancta & spiritualia populi dei opera non possint aut debeant numerari: cum interim ea facta Abrahæ quæ re uera iudicialia sunt, inter prima & præcellentissima opera laudentur à sancto dei spiritu. Quin & idem ille in uera Christianorum ecclesia, utpote pater omnium credentium ab Apostolo appellatus, & ante legem amicus dei uocatus, primas obtineat, qui nihilominus iudicialia exercuit. Verum à lege descendimus ad prophetas. Hi historiam aliàs conscribunt, aliàs Orationes, quas alijs Declarationes, alijs Sermones siue Homillas uocauerunt, contexunt. In historijs exempla quædam, imò nihil aliud quàm exempla huius fœderis, sicut & Moses in sua historia, pro-

Collatio totius
scripturæ ad
fœderis capita.
Lex.

Ciuilia siue Iudicialia.

Roma. 4.

Matth. 13.

Propheta.

ponunt, in quibus uidere est quomodo deus pactis steterit, deus seminis Abrahamæ fuerit, hoc est, omnisufficiencia defensor & salus, summaque felicitas: item quomodo illud in terram Chanaan induxerit, in hac prouexerit in regnum augustissimum, rursus quomodo hostes seminis Abrahamæ potenti manu attriuerit, suos uero clementer seruarit: denique quomodo sancti coram illo ambularint in integritate, hoc est, quomodo uni per fidem ueram adhæserint, unumque coluerint sanctimonia uitæ: præterea quomodo alij scædus hoc neglexerint impietatisque pœnas dederint. Proinde historiæ propheticæ huius scæderis tanquam uiua sunt paradigmata. Iam in orationibus suis nihil aliud tractât quàm eadem illa capita scæderis, docêtes quale sit ingenium dei, quàm bonus ille, quàm iustus, potens, uerax, clemens, misericors, quomodo illi seruendum in ueritate, fide, iustitia & charitate. Grauiissime item accusant scelera, in primis neglectum scæderis, idololatriam, desertionem & perfidiam: deinde homicidia, oppressionem pauperum, usuram, iniurias, stupra, luxum, adulteria, & reliqua huius generis flagitia: hortantur ad pœnitentiam, proponunt præmia & beneficia dei, minantur item plagas & dira dei supplicia. Rursus de semine Abrahamæ, de Christo & benedictione eius, de regno & uniuerso mysterio eius, item de Gentium uocatione & gloria ecclesiæ quàm dilucidissime differunt, adeo ut non raro non uaticinium, sed historiâ rerum præteritarum contextuisse uideantur.

Christus obfi-
gnatio & uiua
cõfirmatio scæ-
deris.

Isaia 7.

Ioan. 1.

2. Corinth. 5.

Coloss. 2.

Ioan. 8.

Ioan. 13.

De Christo domino quid dicam, qui non tantum omni doctrina, sed ipsa admirabili illa incarnatione sua, scædus illud dei æternum cum hominum genere pactum mirifico ac uiuo quodam modo exposuit atque confirmauit. Dum enim uerus deus uerum assumpsit hominem, iam non uerbis aut argumentis amplius egit, sed ipsa re toti orbi maximum illud attestatus est mysterium, quod scilicet deus hominem in scædus & confortium admisit, imò nexu indissolubili illum sibi summo amoris miraculo constrinxit, & quod deus noster sit. Inde nimirum & Christo nomen datum apud Isaiam credimus. Dicitur enim Imanuel, quasi quis dicat, nobiscum deus. Inde nimirum euangelistæ tot tantisque exemplis maxima eaque innumera Christi recensent miracula ac beneficia. His enim declarauit deum esse beneficentem, adeoque generis humani copiam cornu patrem ac Schadai. Quo & ipsa mors & resurrectio Christi referuntur. Sunt enim diuinæ misericordiam iustitiæ & uitæ restitutæ certissima testimonia, quibus se deus ob oculos nostros statuit & totum sese nobis impendit, benedicens nobis & suscipiens nos per ipsum repurgatos in consortium & regnum æternum. Quæ omnia Ioannes euangelista paucis sed cœlestibus uerbis complexus dicit, In principio erat uerbum, & uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius, gloriam inquam quæ decebat unigenitum à patre, plenus gratia & ueritate. De plenitudine enim eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum exorta est. Audis hic maximum illud mysterium deum factum esse hominem, hoc est totum nostrum esse factum, habitasse in nobis. Audis potentiam & gloriam eius illuxisse orbi, nec alio cõsilio quàm ut pulcherrimis beneficijs alliceret nos in sui amorem, qui est plenitudo nostra deus Schadai. Nam & Paulus ait, In Christo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter, & uos estis in illo completi absolutique. Ad hunc ergo modum ipse dominus Iesus scæderis alteram partem confirmauit exposuitque, ipsa re indicans deum esse deum Schadai seminis Abrahamæ benedictionem ac felicitatem æternam. Alteram uero partem, quam diximus explanare quid uicissim ille exigat à nobis, & quales nos esse conueniat, idem dominus non minore diligentia euidentiâque nobis in Christo statuit ob oculos. Præscripserat conditionibus scæderis, Ambula coram me & esto in tege. Veniens ergo in hunc mundum Christus dominus, illamque uiam dei ingressus uiuum nobis reliquit exemplum quod insequeremur. In Christi enim uita quam hoc diligentius descripserunt euangelistæ ceu in speculo quodam uidemus quid nobis insequendum fugiendumue sit, quid deo placeat, quid displiceat. Huc enim illæ domini sententiæ pertinere uidentur quæ apud Ioannem extant, Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Item, Exemplum dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, sic uos faciatis. Huc pertinet & illa sententia quæ est in Canonica

nica Ioannis, Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Hæc de uita & exemplo Christi uiuo. Iam quod doctrinam eius attinet non est quod multis agam. Quis enim nescit hanc ita esse institutam ut partim fidem in deum, partim amorem proximi tradat: Illa priorem fœderis rationē exponit, hæc posteriorem. Fides enim credit deum summe bonum iustum & beneficum esse in hominem. Charitas uero ipsius innocentiae integritatisq; fons est.

Venimus ad apostolos Christi domini præcones, qui & ipsi in hoc toti sunt ut doceant quod sit ingenium dei, quod solus ille bonus, iustus, saluans & Schadai, quod is benedictum semen Abrahamæ promissum nobis dederit, quod in hoc uno benedictio, salus, uita & redemptio sit, item qui testamenti huius hæredes sint, qui posterī Abrahamæ, ut uideantur ceu ex professo sibi huius fœderis sumpsisse expositionem. Quid quod apostolus Paulus non semel testatur se nullū nouæ doctrinæ genus inuenisse, sed omnia Christianismi ex autoritate ueteris scripturæ tradere: In primo em̄ ad Rom. cap. dicit se apostolum esse creatum separatūq; ad prædicandum euangelium dei, quod ante promiserit per prophetas suos in scripturis sanctis. Item corā rege Agrippa & Festo Iudæorum præfide causam suam agens Paulus palam testatur nihil se aliud docuisse, q̄ quod prophetæ prædixerint futurum fore. Proinde cum apostoli agnoscant prophetas ut præceptores & fidei ueræ magistros, certoq; constet hos æterni illius ac unici testamēti esse interpretes, quis non uideat ad testamentum siue fœdus illud ceu scopum certissimum sacre scripturæ omnia referri?

Ex quibus iam consequitur quod ordine tertium est testamentum siue fœdus illud & unicum & perpetuum esse. Planis enim uerbis ipse dominus inter cetera pacti uerba, Ponamq; ait, fœdus meum inter me & te, & inter semen tuū post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim deus tuus & seminis tui post te. Præterea multis hæcenus approbauimus nihil apud posteros de religione uera, quantum scilicet substantiam attinet, dictum fuisse, quod non audierint priores. Abraham certe ante circumcisionem & legem sine ceremonijs, fide duntaxat, iustificatus est: idem uidit diem domini Iesu & gauisus est: idem æternam expectauit patriam, terrena hac cōtempta, & idcirco æterna consequutus est, non carnalia & terrena tantū: idem ab apostolis Christi imō ab ipso Christo domino proponitur nobis ubiq; imitandus in fide & innocentia. Cæterum nulla similitudo aut æqualitas esse potest in rebus natura dissidentibus. Nisi ergo fides & innocentia Abrahamæ uera & Christiana fuisset fides pietasq;, perperam illum Christianis imitandum proposuisset dominus. Vnicum ergo testamentum est & una omnium ante & post Christum sanctorum ecclesia, unica ad cœlos uia, unica item constansq; omnium sanctorum religio. Atq; huius quidem rei cōplura adferrem testimonia, nisi ipsa res hæcenus tractata sua perspicuitate ac simplicitate uel repugnantem conuinceret: sed si quis testimoniorum uī magis afficitur, audiat ipsum dominum apud Matthæum ita pronunciantem, Multitudo ab Oriente & Occidēte ueniet & accumbet cum Abraham, Isaac & Iacob, filij uero regni eiciantur in tenebras extremas, illic erit ploratus & stridor dentium. Item apud Ioannem clarius de Gentium ecclesia congreganda loquentem, Et alias oues habeo quæ nō sunt ex hoc ouili, illas quoq; me oportet adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus pastor. Huc quoq; pertinent complures parabola apud euangelistas præclaræ, in primis ea quæ est de nuptijs, & illa quæ textitur de uinea. In his enim mutantur inuitati & coloni, iisdē nuptijs eademq; uinea semper permanente. Quibus non absimilis est parabola Apostoli de olea & ramis conscripta. Eadem enim semper manet olea, arbor eadem, sed defractis ramis naturalibus inseruntur surculi de oleastro. Idem disertis uerbis ad Corinthios, Nolim, inquit, uos ignorare fratres quod patres nostri omnes eandem escam spiritualem edebant, & omnes eundem potum spiritualement bibebant. Bibebant enim de spiritali quæ illos comitabatur petra. Petra uero fuit Christus. Quod si cui hæc sentētia nostra eiusq; ex his Pauli locis cōfirmatio noua esse uidetur, is sciat D. Aur. August. ex hoc ipso Pauli ad Corinth. loco idem collegisse quod nos. Verba eius extant Tractat. in Ioan. 45. in hanc fermē sententiam, Ante aduentū do-

mini nostri Iesu Christi quo humilis uenit in carne præcesserunt iusti sic in eum credentes uenturum quomodo nos credimus in eum qui uenit. Tempora uariata sunt non fides. Diuersis quidem temporibus, sed utrosque per unum fidei ostium, hoc est per Christum uidemus ingressos. Nos credimus dominum nostrum Iesum Christum natum ex uirgine, uenisse in carne, passum esse, resurrexisse, ascendisse. TOTVM HOC sicut uerba auditis præteriti temporis impletum esse iam credimus, in eius sunt fidei societate nobiscum & illi patres qui crediderunt de uirgine nasciturum, passurum, resurrectorum, in celos ascensurum. Illos enim ostendit Apostolus, ubi ait, Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Propheta dixit, Credidi propter quod loquutus sum. Apostolus dicit, Et nos credimus propter quod & loquimur. Ut scias autem quod VNA SIT FIDES, audi dicentem, Habentes eundem spiritum fidei & nos credimus. Sic & alio loco, Nolo enim uos, inquit, ignorare fratres, Et quæ sequuntur. Notus est enim locus Pauli

32. quæst. 4. ca.
Recurrat.

1. Corinth. 10. Idem ille in Ioan. alibi scribens & de ecclesia loquens, Quæ, ait, peperit Abel & Enoch & Noë & Abraham, ipsa peperit & Moysen & prophetas tempore posteriores ante domini aduentum; & quæ istos ipsa & apostolos & martyres nostros & omnes bonos Christianos. Omnes enim peperit, qui diuersis temporibus nati apparuerunt, sed societate unius populi continentur, & eiusdem ciuitatis ciues labores huius peregrinationis experti sunt, & quidam eorum nunc experiuntur, & usque in finem cæteri experientur &c. Ex his uero omnibus liquere puto unam esse duntaxat ecclesiam, Testamentum unum ueterum & nostrum.

Vnde nata nomina ueteris et noui testamēti.
Ieremie 31.
Ezech. 36.

Cæterum cum multa inueniantur in sacris argumenta quæ prima statim fronte Testamenta duo, spiritus duos, & populos duos, longe lateque inter se uideantur secernere, quale illud est quod apud Ieremiam legimus, Ecce dies uenient dicit dominus, & feriam cum domo Israël & Iuda testamentum nouum, non iuxta testamentum quod pepigi cum patribus eorum &c. Item apud Ezechielem, Dabo uobis cor nouum & spiritum nouum ponam in medio uestri. Item ad Gal. 4. Hæc sunt duo testamenta, consequens est ut nunc edisseram unde ista enata sint, quomodo sensu dicantur. Principio ergo certum est ueteris & noui testamenti spiritus ac populi nomenclaturam non oriri ex ipsa foederis substantia, sed ascitijs quibusdam & accidentibus, quæ temporum interuallis aliud atque aliud pro diuersitate gentis Iudaicæ suadentibus, accessere, non ut perpetua & unice ad salutem necessaria, sed ut mutabilia & pro tempore & pro personarum & causarum ratione enata, sine quibus ipsum foedus facile subsisteret; cuius quidem generis sunt Ceremoniæ, ipsum inquam sacerdotium Aharonicum, lex item præscribens sacrificandi, purgandi, feriandique modum, item ciborum delectum, quale extrui debeat tabernaculum, & id genus innumera alia. Istis enim caruere ueteres sancti, Enoch, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, qui tamen deo per fidem impense placuerunt, atque sine istis salutem consequuti sunt. Vnde & Paulus ad Galat. Abraham, ait, dicitæ sunt promissiones & semini eius: non dicit & feminibus tanquam de multis, sed tanquam de uno, Et in semine tuo qui est Christus. Hoc autem dico testamentum ante comprobatum à deo in Christum, lex quæ post annos quadringentos & triginta cœpit, non facit irritum, ut abroget promissionem. Proinde ueteres beneficio foederis non legis aut ceremoniarum saluati sunt. Nam quemadmodum Abraham ei credidit qui dixerat, In te benedicentur omnes gentes: ita patres Abraham tempora præcedentes ei crediderunt, qui dixerat, Semen mulieris calcabit caput serpentis. Non enim hoc primum omnium foedus est quod pepigit cum Abraham, sed illud primum est quod pepigit cum Adam. Vnde disertis uerbis in consequentibus passionibus dicitur, Erigam uel confirmabo uel statuam pactum meum tecum, id est foedus semel in initum firmiter seruabo. Sæpe enim renouatum est, id est certas ob causas, ut cum Noë post diluuium, nunc cum Abraham, postea cum Mose. Vnum tamen atque idem foedus est quod confirmatur & statuitur cum illis omnibus. Ergo inquis legem citra consilium rationemque certam sine utilitate instituit deus? Absit, sed dum seminis Abraham, hoc est Iudæorum animi in Aegypto diutina cohabitatione fuissent corrupti, ut non modo religionem autam

Ceremoniæ.

Galat. 3.

Gene. 22.

Gene. 3.

Lex instituta.

ipsumque

ipsumq; fœdus propemodum ignorarent, sed indies magis magisque deficerent ad Aegyptiacam idololatriam, omnemq; gentilium sacrorum rationem, tum placuit sapienti & clementi domino fulcris quibusdam fœderi collabenti subuenire. Primum ergo ipsa prisca fœderis capita restituit, sed copiosius exposuit, inq; tabulas lapideas proprio digito inscripsit. In his autem nulla adhuc ceremoniarum mentio. Sat enim prescriptum erat fidelibus. Verum dum isti infideles & perfidi esse pergerent, iniectum est humeris miserorum onus ceremoniarum, quo caruere prisca. Atqui in hunc finem atq; hoc consilio iniectum ex causa impellente constat, ne alienis diis instituere sacra: propria ergo instituit, eaq; sibi ad tempus correctionis placere pronunciauit, quæ sine uero spiritu & fine uera fide peracta adeoq; sine Christo negligebat, ut uel ista ratione testamentum confirmaret, præterea & Christi mysterium hisce uelut typis inuolueret, essentq; sacramenta & uerba quædam uisibilia. Nec istud quidem commentum nuper domini nostræ natum est, sed ex sacris erutum oraculis uerustorumq; patrum fide decerptum. Tertullianus enim 2. aduersum Martionem libro sacrificiorum quoq; onera, inquit, & operationum & oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat quasi deus sibi talia proprie desiderauerit qui tam manifeste exclamat, Quod mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum? & quis requisituit ista de manibus uestris? Sed illam dei industriam sentiat qua populum pronum in idololatriam & transgressionem eiusmodi officijs religioni suæ uoluit astringere, quibus superstitio sæculi agebatur, ut ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri quasi desideranti, ne simulachris faciendo delinqueret. Sed & in ipsis commertijs uitæ & conuersationis humanæ domi & foris & usq; curam uasculorum omnifariam distinxit, ut istis legalibus disciplinis occurrentibus ubiq;, ne ullo momento uacarent à dei respectu. Hæc Tertullianus. Iam ergo quod attinet Decalogum, imò & ciuilia nulla enata est testamento & populo dei diuersitas. Vbiq; enim amor dei & proximi, fides & charitas obtinent imperium: ex hominum mentibus & testamenti ascitijs rebus oborta est diuersitas, ut testamētum quod apud omnes pios unicum est, ob ascitijs quædam & homines superstitiosiores uetus & nouum, carnale & spirituale cœperit dici. Et uetus quidem dicitur (ut relatiuorum ratio poscit) propter consequens nouum, quod quidem peccatorum remissionem pollicetur, imò & per Christum præstat, fidem quoq; & charitatem docet: quibus ex rebus omnino non potest dici nouum, cum nihil noui tradat. Nam ea quæ iam recensuimus ex ueteri traditione habet: proinde nouum dicitur ex eo quod omnes ceremoniæ à Christo, quem unice prædicat, impletæ sint, quatenus typi & umbræ erant rerum æternarum, eatenus enim obsoleuere: quodq; uetus illa religio quæ ante legem latam temporibus istis patriarcharum aureis, uigebat, innouata, adeoq; per Christum iam plenius & dilucidius ceu nouo lumine orbi illato restituta absolutaq; etiam apud nouum populum, Gentes uidelicet, per totum mundum floreat. Sic enim & Paulus de hac re differuit cum ad Hebræos 3. tum ad Ephesios 2. Pari modo ac ratione scriptura uocauit Carnalem populum, non eum quidem qui in testamento dei per ueram fidem perstitit, sed qui carnalibus magis nitebatur quàm solidis & spiritualibus testamenti capitibus seu promissioni dei. Testem hic aduoco Paulum, qui priusquam diceret, Nam hæc sunt duo testamēta, præmisit, Dicite mihi qui sub lege uultis esse, legem ipsam non auditis? Scriptum est enim quod Abraham duos filios habebat, unum ex ancilla, & unum ex libera. Inde enim colligimus carnalem populum eum esse qui uult esse sub lege. Deinde non omne protinus semen Abraham sub lege aut carnale esse. Carnale enim dicitur quod legalibus sine scientia & spiritu adhæret, perq; illa externa se saluari posse confidit. Habent enim & ceremonialia suum spiritum, quem multis Paulus in epistola ad Hebræos enucleauit. At isti spiritu & consilio ceremoniarum contempto aut non intellecto abutebantur lege. Veri porrò Abraham filij liberi sunt & promissionibus dei nituntur. Proinde habuit quoq; uetustas Israëlẽ spiritualem. Perperã enim indicant qui ex parte totum æstimant, ut solent qui non sine contumelia sanctorum dei omnes aduentum domini præcedentes patres carnalis Israël̃ nomine notarunt, non expendentes synekdocha uulgari scripturæ tropo hunc nodum esse rumpendum. Cæterum ne

isti clamitent Tropis sibi illudi, tametsi nostra superioribus satis approbauerimus, producam tamen in istorum gratiam tria maximorū in religione uirorum testimonia, asserentium Israëlī fuisse populū spiritualement, imō & prophetas idem docuisse de legalibus quod apostoli tradiderunt. Primus ergo Ieremias in cap. 7. in hæc uerba scripsit, Hæc dicit dominus exercituum deus Israël, Holocaustomata uestra addite uictimis & uestras carnes edite. Quia non sum loquutus cum patribus uestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de uerbo holocaustomatū & uictimarum, sed hoc uerbum præcepi eis dicens, Audite uocem meam & ero uobis deus, & uos eritis mihi populus, & ambulate in omni uia quā mandauī uobis ut bene sit uobis. Ex his autem uerbis claret quæ fuerit doctrina prophetarum de legalibus; item quæ sit summa omnium mandatorum dei, ipsa inquam fœderis summa, obedientia siue ipsa fides, qua & sanctos probari constat non legalibus. Præcepit quidem illa dominus, sed longe alio consilio, nempe ut collabenti subueniret fœderi, utq; ab idololatria auocaret totosq; sibi agglutina-ret fide, non ut illis cultores iustificaret, sed ut uenturam iustitiam Christum illis adumbraret. Quod cum intelligere nollent, grauissime accusantur hoc loco à propheta. Spiritum ergo non carnem uel in Israëlitis probauit dominus, idcirco uel ante Christū natum, populum ex Israëlitis spiritualement habuit, quandoquidem carnalem adeo impro-bauit. Sanctissimus quoq; martyr Christi Stephanus apud Lucā in Actis apostolorum cap. 7. infinitis propemodum ueterum exemplis comprobatur quod fides in deum & ante legem, & in lege, & post legem deo placuerit, non ceremoniæ, & quod sancti, hoc est patriarchæ & prophetæ omnes inquam iusti ante natum Christum, deum fide & uitæ puritate coluerint nō rebus externis. En habes omnino spiritualement & spontaneum populum. Quid quod & apostolus Paulus eodem propemodum modo idem asserit in 11. capite ad Hebræos, exemplis patrum ab initio mūdi ad ipsa penē tempora Christi reductis: Quæ cum ita habeant quis est qui non uideat ueteris & noui cum populi tum testamenti nomina non posse ipsum testamentū ipsamq; ecclesiam ueterum & nostram scindere. Spiritus quoq; idem est utrisq;, sed respectu carnalium istorum transgressorūq; quos flagitia in Babylonem disturbarant dixit se nouum daturum spiritum, quo nihilominus & abundantiam diuitiasq; charismatum per Christum fidelibus impartendas significauit. Verum de hac re in Commentarijs nostris in epistolam Petri non nihil disputauimus. Hactenus enim unitatem testamenti asserere causasq; cur nouum & uetus dici coeperit indicare uolui.

Quibus rebus
præcellamus
ueteres.

Iam ut nihil in hac re dissimulem & qua in re Christianorum ecclesia quæ post Christum natum constituta est, præcellat, breuibus indicem, principio ijs quidem qui sub lege agebant hoc nomine feliciores sumus, quod omni ceremoniarum onere leuati, antiquum & primarium institutum, priscorum uidelicet patrum, quod sine ceremonijs fidei ac innocentiæ, id est fœderis capitibus nitebatur, attigimus. Rursus quod umbris per fulgorē euangelijs dispulsis & figuris impletis clara lætamur ueritate. Deinde uero quod omnibus patribus ante Christi aduentum mortuis nostram ecclesiam superiorem reddidit illud est, quod nos Christum aduenisse, spiritum abundantissime contulisse, gloriam item suam nunc per totum orbem propagasse omniaq; absolutissime consumasse confitemur, quem illi ita uenturum credebant, & maximo expectabant desiderio. Hoc nomine Simeon ille grandæuus se maxime felicem reputās clamat, Nunc dimittis seruum tuum domine secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium & gloriam plebis tuæ Israël.

Lucæ 2.

Caput Matthæi
quintum.

Quod uero alij caput Matthæi 5. obijciunt, non uident dominum Iesum illa sua elegantia & diuina concione non impugnare uel Moſen uel prophetas, quasi diuersum uel ſenſerint uel tradiderint à dogmate Christiano, sed errorem uulgi corrigere uerumq; legis ingenium tradere uoluit. Corruerat enim omnia & temporis iniuria, & phariſæorum inſcitia atq; auaritia. Vnde diſertis uerbis priuſquā legis expoſitionem aggredere-tur proteſtans ait, Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra pluſquā ſcribarum & phariſæorū, non poteritis

poteritis ingredi regnum cœlorum. Proinde pharisæos non ipsum legis aut prophetarum spiritum impugnavit Christus, qui paulò ante dixerat, Non ueni legem soluere sed adimplere. Docuit autem ea contione legem esse uoluntatem dei, quæ omnino sancta, pura & spiritus quidam sit mundissimus, qui hominis quoq; mentem affectumq; exigat, adeò ut uel concupiscere prohibeat. Id cum ab homine, corruptissima scilicet carne, non possit præstari, quis non uidet huc totius contionis consilium spectare, ut nos in nostri inducat cognitionem, quæ efficiat ut nobis prorsum abnegatis totos nos in misericordiam dei coniiciamus, interim uero omnia nostra cum cõsilia tum facta ad æternam summeq; puram uoluntatem, hoc est legem dei non uulgariter, sed summo studio & quàm exactissime exigamus. Id demum est solite ambulare cum deo sancto, qui sanctus est & cupit ut etiam nos sancti simus.

Mich. 6.

Leuit. 19.

Paulus in 2. ad

Cor. 3. cap.

Pari errore hallucinantes non uident Paulum in 2. ad Corin. 3. cap. contra pseudapostolos disputare, legalia (ut ex reliquis colliquefcit epistolis) ecclesiæ Christi obtrudentibus. Nam contra illorum superstitionem imò impietatem asserit Euangelij gloriam, quæ legalibus illustrior sit. Neq; enim eo loci de uniuersa lege, sed ea duntaxat loquitur, quæ aboletur; interim non iubet omnia legis & prophetarum reuocare ad literam: sed & spiritum non quiduis, ut illis mos est, appellat, sed ipsum dominum Iesum qui est perfectio legis ad iustificationem omni credenti.

Rom. 10.

Porrò calumniam struunt nobis obijcientes hæresim Hebionicam. De Hebionitis enim ad hunc modum scripsit Eusebius lib. Eccle. hist. 3. cap. 27. Custodiendam censent etiam legis obseruantiam, nec sufficere (sic inquam illi Euangelio miscent legalia) ad salutem solam Christi existimant fidem. Corporalem ergo legis obseruantiam custodiunt. Apostoli autem epistolas omnes pariter respuunt & ipsum apostatam legis appellant. Nec diuersa ab his referunt, Irenæus, Tertullianus & Augustinus. Quàm uero doctrina hæc nostra de Testamento dei unico & æterno, deq; abrogatione legalium aliena sit ab istorum blasphemia nemo est qui iam nesciat.

Hebionite com

miscent legem

Euangelio, quo

modo?

Sed quid dicemus ad uerba domini quæ leguntur in hanc sententiam apud Moysen in Deut. cap. 5. Dominus deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb: non cum patribus nostris inijt dominus pactum hoc, sed nobiscum qui in præsentiarum sumus & uiuimus. Augustinus ergo lib. quæstion. super Deut. 5. quæst. 9. synekdocha huc locum exponit, nempe de ijs patribus intelligens quos plaga dei in deserto absumpsit. Illi enim, ait, qui non ingrediuntur in terram promissionis non pertinent ad hoc testamentum, sed filij eorum, illi inquam qui quamuis uiginti annorum & supra non essent quando deus in monte loquebatur ut numerari tunc possent, potuerunt tamen annorum esse decem & nouem & infra usq; ad puerilem ætatē, qua possent illa quæ facta & dicta sunt & uidere & audire & memoria retinere. At Ioannes Oecolamp. comment. suis in Ieremiam æditis ad hunc penè modum explicat, Apud deum unum est fœdus illud æternum, quod pro diuersitate temporum uarie disponitur. Et in interioribus quoq; hominis semper unum fuit & usq; manebit, non solum ut est in æterna prædestinatione: audi tamen qualem cunq; fœderum diuersitatem. Verbis pactus est cum Abraham dominus, nec aliud quàm obedientiam stipulatus est ab eo. Sub Mose autē multa prodigia & horrenda accesserunt, nō uni duci nota, sed perspicua omni multitudini. Deinde tot circumstantijs uallatur legalibus, quæ omnes ad decem illa uerba tabulæ fœderis referuntur &c.

Locus Deut. 5.

cap.

Iam quod obijcitur de terra Chanaan, de bellis et uictorijs, de gloria & felicitate Iudaica, quæ minime congruant cum moribus Christianis quos nihil manet quàm crux & exilium, utpote de quibus scriptura dicit, Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo persecutionem patientur, facile diluitur. Nemo enim negat promissionem terræ Chanaan loco fuisse astrictam: at uero nemo uicissim negare potest eandem aut certe similiam rerum terrenarum promissionem omnibus Gentibus ex æquo esse factam. Ipse enim Abraham cui obrigit promissio Chananaicæ terræ ne pedis quidē uestigium (ut ait Stephanus) cõsequutus est, interim uero opes plurimas acquisiuit, quemadmodū posteri eius, Isaac, Iacob & Ioseph. Tamen si enim ne hi quidem terram possiderent pollicitam,

Promissio ter-

ræ Chanaan.

Acto. 7.

diuitijs tamen maxime fuerunt illustres. Id quod à domino in exemplū omnibus Gen-
 tibus crediderim factum, quo discerent sibi quoq; defuturū nihil, si patrum more deum
 timeant. Atq; huius generis plures promissiones passim inuenias. Quod autem felicitate
 tem attinet patrum, certū est eos haud absoluta usos in hisce terris fortuna. Per crucem
 enim multasq; tribulationes ingressi sunt in regnum dei. Quis enim nescit quantum tæ-
 dij uorarit Abraham diutina illa sua (ut reliqua non commemorem) peregrinatione?
 Iacob patriarcha nulla prosperiore fortuna unquam fuit usus, quam non grauissima
 eaq; varia inturbantur discrimina. De Mose, Iosue, Samuele, Dauide, & reliquis uiris
 primarijs non est quod multa commemorem. Quis enim unus sufficiat enumerandis
 istorum ærumnis, calamitatibus laboribusq; propter dominū susceptis, cum ipsi etiam
 scriptores sacri ista uix multis absoluerint libris? Quid quod fidelis populus Iudæ non
 minores persecutiones ob pietatem ac fidem nonnunquam à suis illis perfidis regibus,
 nonnunquam uero à tyrannis exteris perpeffus est, quàm ipsa Christi ecclesia à blasphemis
 & impijs Cæsaribus? Nam ut hæc suos habet Nerones, Domitianos, Maxentios, Iu-
 lianos, Decios, Seueros, Valerianos & Diocletianos: ita uetus ecclesia suos habuit Pha-
 raones, Achab, Ioas, Manasse, Iehoiachim, Zedechias, Nabuchodonosores & Antio-
 chos. Imò ueteris ecclesiæ sacerdotes ac prophetæ meruerunt Christianorū martyrum
 fieri exempla. Sic enim loquutus est apud Matthæū dominus, Beati qui persecutionem
 patiuntur propter iustitiam, quoniam illorum est regnum cælorum. Beati estis cum in-
 sectati fuerint uos homines propter me. Gaudete & exultate, quoniā merces uestra mul-
 ta est in cælis. Sic enim persequuti sunt prophetas qui fuerunt ante uos. Præterea dubiū
 non est multas sanctorum myriades semper in Christo pie uixisse, qui tamen fidei no-
 mine nunquam sunt uel in exilium eieci, uel capitis affectu supplicio. Paulus ergo istam
 sententiam, Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo persecutionem patientur, non ut
 legem communem, sed ut consolationem afflictorum pronunciauit. Varia quoq; perse-
 cutionis genera sunt, ut non tantum persecutionem sustineat qui uel in carcerem con-
 iicitur uel ab arbore suspenditur, sed is quoq; qui uarijs exercetur aduersitatibus tenta-
 tionibusq;, id quod pierunq; usu uenire solet pijs otio & securitate alijs utentibus. Nam
 & apostolus Paulus sæpissime tutus à persecutorum insidijs ac furijs, sed & fratrum offi-
 cijs refocillatus, grauissimos animi æstus sensit. Christiani enim animus etiam alieno
 afficitur malo. Vnde Apostolus dixit, Quis infirmatur, & ego nō infirmor? Quis offen-
 ditur, & ego nō uror? Huc accedit quod sanctissimus uates Isaias in ijs capitibus quibus
 Ecclesiam ex toto terrarum orbe colligendam describit, in quam & reges uenturos di-
 cit, non omnino & semper cædibus exponendam docuit, ut quæ in hac terra omni sit
 caritura pace, felicitate & uictoria. Et D. Aurelius Augustinus libro de Ciuitate dei 5.
 capitibus postremis de quorundam Christianorum regum uictorijs & felicitate mira
 eaq; lectu iucunda & utilia prodidit. Idem uicesimo secundo libro contra Faustum Ma-
 nicheum à 64. capite usq; 80. multis disputat de bello & iure belli, quæ longius profe-
 qui non est nostri instituti. His enim omnibus exponere uoluimus quæ sint conditio-
 nes fœderis, quod fœdus illud unicum & æternum, & unde noui & ueteris nomenclatu-
 ram adeptum sit: subiiciemus iam pauca de ceremonia & sacramento fœderis.
 Qui feriebant fœdera, sumebant uel arietem uel buculam, uel capram, secabantq;
 has in partes duas, deinde uero per partium transibant medium, obtestantes ni pactis
 stent, sic se deus diuidat perimatq; penitus. Indicia huius ritus uidere est Geneleos 15.
 & Ieremias 34. Ad hunc ergo modum alludens deus sanguine fœdus hoc dedicat, pla-
 nisq; uerbis expositionem addit dicens, Et præputiatus masculus cuius caro præputij
 circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo. Id quod non modo de pelli-
 cula præcisa, sed magis de toto fœdere intelligendum est, quod scilicet æterna sit maledi-
 ctione perimendus qui hoc fœdus neglexerit. Sequitur enim causæ redditio talis, Quia
 pactum meum irritum fecit, aut dissoluit. Dissoluit autem qui per contemptum fœde-
 ris & instituti dei, sacramentum dei ut inutile negligit, aut ut non negligat, suscepto ta-
 men fœderis symbolo, ipsum fœdus perfidia & impuritate prodit. Vnde nos colligi-
 mus

mus infantes qui nascuntur ex fidelibus, moriuntur autem priusquam uel uiuere ceperint, uel sacro fœderis signo intra populum dei ascribi potuerint, non posse huius loci præsidio damnari. De contemptoribus enim fœderis & de adultis loquitur. Id quod uerba ipsa satis coarguunt quæ in hunc modum pronunciantur, Et præputiatus masculus in cuius carne præputium non fuerit circumcisum, exterminabitur anima illa de populis suis, &c. Istos autem misericordia & gratia dei credimus saluari, cui non præiudicant, qui illos secundum ministerium ecclesiæ tantum iudicant. Habuit Circumcisio & mysterium quoddam aliud. Nam Paulus, Testamentum, ait, in mortuis ratum est: quandoquidem nondum ualet cum uiuit testator. Deus autem testator est: deum ergo mori oportuit. Sed cum is sit immutabilis & immortalis, semen Abrahæ assumpsit, & in assumpta carne patitur sanguinemque fundit, ac eo modo testamentum, ut sic dicam, ratificat. Cæterum ut hoc mysterium patribus in figura traderet, ipsum semen Abrahæ uoluit circumcidi, significans uerum Abrahæ semen Christum dominum morte sanguineque suo fœdus illud confirmaturum. Huius rei gratia ipse dominus Iesus apud Matthæum, de sacramento noui fœderis loquens, ait, Hic est sanguis meus, qui est noui testamenti, qui pro multitudine effunditur in remissionem peccatorum. Hinc etiam sacramentum uetus mutari oportuit, & institui nouum. Postquam enim morte Christi omnia consummata, & ipsum testamentum confirmatum esset, signa certe illa quæ futuram mortem præfigurabant oportuit mutari, imò & in locum eorum substitui quæ significatione absoluere, aut perfectissimam iustificationem significarent. Id quod Baptismi & Eucharistiæ tribuimus mysterio. Illa enim institutore deo noui testamenti populo symbola coeperunt esse fœderis & gratiæ diuinæ iam per Christum confirmatæ. Præterea significabat circumcisio cordis præputium esse resecandum, ac deo seruiendum in obedientia fidei. Quibus ergo dabatur Circumcisio, ijs primo per ministerium institutumque dei offerebatur gratia & fœdus dei, qui non dedignatur etiam paruulorum esse deus, qui item prior ex mera gratia sese nobis obtulit & dixit, Ero deus uester. Deinde eadem circumcissione obstringebat sibi deus deuotos, iubens ut ipsi hæreant fide & innocentia. Ex quibus patet etiam sacramento fœderis totum contineri fœdus: quemadmodum & sacramentis nostris Baptismo & Eucharistia continetur tota inuati fœderis ratio. Verùm de his ad plenum in præsentiarum differere longius ab instituto abstraheret. Satis fuerit iam didicisse deum in instituendo fœderis sacramento consilere uoluisse rebus mortalium, qui ut corpore quoque, non anima tantum, constant, ita rebus & signis uisibilibus non raro in inuisibilem considerationem inducuntur. Dedit ergo deus sacramenta quæ prisca ea de causa uocarunt inuisibilis gratiæ signa uisibilia. Dedit autem ueteribus Circumcisionem & Pæsa, nobis autem qui post Christum passum eius populus sumus Baptismum & Eucharistiam. Cæterum quæ in his uisibilia aut inuisibilia sint, quæ uis & efficacia, alibi traditum est, nunc dicemus de tabulis.

Conscribuntur autem, quod ultimum in testamentis ac fœderibus est, literæ aut si mauius tabulæ, rationem omnem ac testimonium rei transactæ comprehendentes transmittentesque ad posteros. At hæc etiam fœderis siue Testamenti nomina sortiuntur. Vocamus enim tabulas de testamento seu fœdere cōscriptas ipsum uel fœdus uel testamentum, cum re uera testamentum uel fœdus non sint, sed rerum gestarum & conditionum expositio duntaxat ac testimonium. Quanquam uero dominus prisca illis patribus nullas conscribi curarit tabulas, nam illi fœdus digito dei cordibus inscriptum gerebant, posteris tamen quod ueram religionem à patribus ceu per manus acceptam propemodum expectorassent totam, lapideis insculptum tabulis per Mosen dedit, quas & fœderis tabulas & Testamentum appellauit, nimirum eo cōsilio & ea ratione quam iam iam exposuimus. Præterea ne quid desiderari posset à quoquam ipsum impulit Mosen, deinde prophetas, mox & apostolos Christi domini, integros & iustos super hac re conscribere libros, qui ex ipsa re quam tractant Veteris & Noui testamenti titulum à pud omnes & omnibus sæculis meruerunt. Nimirum quod illi fœdissime traderent;

Infantes sine signo fœderis cedentes.

Heb. 9.

Matth. 26.

Deute. 10.

Ieremia 4.

Tabula testamenti conscribuntur.

Vetustas arceis inscribebat tabulis quæ diuina perpe- tuaque uolebat.

quomodo foedus illud cum Abraham initum, ueteri populo fuerit praestitum, & quomodo illum per uarias rationes, figuras ac uias in religione ad uitam sub spe uenturi Christi duxerit. Hi uero doceant quomodo ipsum foedus per Christum innouatum nouoq; modo dedicatum, quomodo omnia typica per hunc sint impleta, & nouus populus multitudo scilicet Gentium in unitatem fidei uocata atq; in religione uera instituta, & in uitam aeternam per Christum inducitur sit. Atq; hi sunt libri isti ueritatis ac iustitiae, ad quorum praescriptum omnes omnium saeculorum docti & sancti uiri perpetuo uitam fidemq; cultorum ueri dei uere institui posse crediderunt. Isaias enim clamat, Si dixerint uobis, Consultite phytones, diuinos, sortilegos & incantatores, Nonne quareq; gens suos deos consulit tam de uiuis quam mortuis? Ad legem ergo & ad testimonium magis accelerate. Imo Christus dominus, Habent, ait, Mosen & prophetas, audiatur illos: & si hos non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit credent. Praeterea filii aliqua oriatur de haereditate inter haeredes, protinus tabulas consulunt, illisq; ita fidem habent testantibus, ut omnia secundum tabularum praescriptum agant. Proinde si qua oriatur coertatio in religionis negotio de uero uel falso dei cultu, tabulas consulamus foederis utriusq; testamenti libros, illis credamus, secundum hos omnia instituamus. In his enim omnem pietatem & iustitiam absolute comprehensam esse abunde testantur duo maxima religionis nostrae lumina, Dauid Psalmo 18. & Paulus 2. Timoth. 3.

Isaia 8.

Lucæ 16.

Epilogus, in
quo de antiqui-
tate religionis
Christiane.

Ista sunt, Lectores candidissimi, quae de testamento seu foedere dei unico & aeterno, nempe qui in hoc conuenerint, quibus conditionibus, quouisq; quouero sacramento, & quibus mandatum sit tabulis, pro gratia mihi à domino collata, uobiscum communicare uolui. Partim ut hac re fratribus toties nobiscum exoptulantibus, magnaq; improbitate hanc expositionem poscentibus inferuirem. Partim uero ut Scripturarum & religionis nostrae, quae hodie apud multos male audit, quasi sit haeretica, claritatem, simplicitatem & uetustatem indicarem obiter. Verustissima quidem est Gentilis religio idololatria siue simulachrorum cultus, & uetustior quidem quam supputent magni aliam nominis uiri. Sunt enim qui louis temporibus, uel paulo ante templa & nouorum deorum cultum instituta credunt. Caeterum uerisimilior uidetur esse sententia Herodoti in 2. libro historiarum & Strabonis in 17. Geograph. lib. Hi autem Aegyptios asseruere primos fuisse & cultores & authores deorum, à quibus & caeterae Gentes idololatriam acceperint. Equidem diligenter tempora supputantibus, perspicuum est Iouem aliquot saeculis Mose iuniorum esse. At Moses testatur non modo Iudaicam gentem idololatria in Aegypto imbutam ad exemplum Aegyptiorum in deserto statuisse deo simulachrum Apis, sed & patriarcharum temporibus uiguisse idololatriae studium. Iam & Iudaica religio uetusta est, eam intelligo quae circumcissione & legalibus circumscribitur, utpote quae partim Abrahæ, partim Mosis coepit temporibus. Verum istis longe uetustior est Christiana. Prius enim iustificatus in sacris libris pronunciat Abrahæ quam circumcissus. Uetustiores hoc quoq; sunt Noë, Enoch, Seth, Abel, Adam, qui sine circumcissione per fidem deo placuerunt. Piget autem nunc Turcicam & Papisticam religionem inter antiquarum religionum species recensere. Illa enim non multis ante saeculis anno ferme à Christo nato DCXXX. à corruptissimo simul ac impiissimo authore Mahometo exorta ueritatem blasphemauit. Haec autem nihilo penè antiquior, Christi instituta, traditionem prophetica & apostolica simplicitatem, puritatem, ueritatemq; obscurauit. Nihil hic loquor de ea fide quam duodecim complexam articulis ore nobiscum confitentur; de papisticis & dogmatis & ritibus loquor, quibus illi ut certissimis, uetustissimis & infallibilibus nituntur; cuius generis sunt Missae, Simulachra, Monachismus, & alia multa quae nesciuit Primitiua sanctaeq; dei ecclesia. Scholasticorum enim Theologorum primipilos Albertus magnus Gregorium Pontificem Romanum eius nominis primū, qui uixit circa annum domini DC. Missae ordinatorem uocat. Idem Gregorius testatur in epistola quadam ad Serenum Massiliensem episcopum, uetustatem admisisse, (suis uerborum) ut in uenerabilibus locis sanctorum depingerentur ad institutionem rudium historiae. Sed quam ille uetustatem intellexerit nescio, hoc scio quod Lactantius ille

Firmianus

Firmianus Magni Constantini *ὁμολογία* disertis uerbis dixit, Non est dubium, quin religio nulla sit, ubicunq; simulachrum est. Quibus haud abfimilis est sancti Epiphanijs Salmatinæ Cypri antistitis sententia qua interprete D. Hiero. palam pronunciauit, contra auctoritatem scripturarum & contra religionem nostram, in ecclesia Christi hominis poni imaginem. At D. Hierony. authorib. Eutropio & Prospere Aquitanico excessit anno domini ccccxxxii. Quam ergo potuit Gregorius uetustate pro pictura templorum producere? imò ut maxime producere potuerit, propheta tamen domini per ironiam de simulachris loquens, Illane, ait, docerent te? lam uero ipse etiam Gregorius simulachrorum cultum in eadem illa epistola sua impugnauit, quem tamen Pontificij non modo admiserunt, sed etiam præceperunt. Et Benedictus ille Cassinensis abbas quem omnium ora Monachorum patrem appellitât paulò ante Gregorij floruit tempora, annis forsan l. x. si uera est supputatio Bedæ de temporû ratione. Paulus enim & Antonius quorum meminit Hierony, monachatu pontificio nihil patrocinantur. lam uero si hæc tempora prisca conferas, inuenies religionem Papisticam prorsus esse nouitiam, & prioribus uetustate nullatenus conferendam. Atqui cum isti hanc nihilominus omnibus alijs præferant & de uetustate & certitudine eius multa commententur, multo iustius nos de antiquitate fidei nostræ gloriamur, utpote quæ & Gentilitia & Iudaica antiquior, ab initio mundi ad hanc usq; diem durauit, annos nimirum 5508. Computantur enim à Christo nato in hanc usq; diem anni M. D. xxxiiii. at ab exordio mundi ad natalem Domini 3974. Eusebius in Chronicis colligit annos 5199. quibus si addas 1534. habebis ab initio mundi 6733. sed nos sequi maluimus sacra Biblia quam Græcorum Commentaria. Etenim probauimus fidem Abraham, Adæ & Christi fuisse eandem. Sed & Eusebius i. lib. eccl. histo. cap. i. idem nobiscum asserit, cuius uerba non pigebit ascribere, non tamen omnia. Locus enim prolixior est, sed multis nominibus dignus qui diligenter legatur. Omnes illi, ait, qui ab Abraham sum sum uersus usq; ad primum hominem generationis ordine conscribuntur, etiã si non nomine, rebus tamen & religione Christiani fuere. Cum enim nomen Christiani hoc indicet quod Christo quis credens per eius doctrinam fidem pietatem ac iustitiam teneat & studijs diuinæ adhæreat sapientiæ, atq; omne quod ad uirtutem pertinet exequatur, si inquam hæc sunt quæ uocabulo nominis Christiani indicantur & ueræ eum religionis sectatorem designant, hoc erāt etiam illi sancti, de quibus supra diximus, uiri quod Christiani nunc esse confitentur. Neq; enim aut corporalis eis inerat circumcisio, aut obseruatio sabbati (sicut ne nobis quidem) aut ulla de ciborum obseruatione religio, uel cætera quæ posterioribus per Mosen figuraliter magis & mystice obseruanda traduntur. Cum igitur absq; his omnibus obseruationibus fuerint religiosi illi, quorum supra meminimus uiri, sequuti sint autem fidem eius quem nos nunc sequimur Christi, quem frequenter apparuisse eis et edocuisse uel monuisse ea quæ ad fidem & pietatem pertinent, in superioribus approbauimus, quomodo dubitabitur ab illis cœpisse, & ab illis esse deductam huius gentis originem, qui & eundem deum authorem & ducem uitæ sequebantur & in simili religionis obseruantia persistebant? In tantum deniq; hæc in illis præmissa & præformata religio est, ut ne ipso quidē nomine (quod certè solum differentiam facere uidetur) habeantur alieni, sed et ipsos iam tunc non solum Christianos, sed & Christos esse appellatos diuina testantur eloquia. Et post alia quædam argumenta, infert, Non igitur nouella neq; peregrina est Christianorum religio uel nuper exorta, sed si fas est libere indicare quod uerum est, prima omnium atq; ex ipsa simul mundi origine descendens, eodem Christo deo doctore & institutore iam inde ab initio speciem formamq; suscipiens. Hactenus recensui uerba sancti Eusebij. Nunc ergo quem obsecro pigeret pœniteretue laboris uel difficillimi pro testamento dei suscepti, posteaquam constat in hoc omnes sanctos dei ab ipsa mundi origine deum coluisse, imò pro hoc ipso charas posuisse animas? Quem uero in medijs iam sudantem laboribus non animaret uehementissime quod æternus ille deus iureiurando se nobis æternum astrinxit, quod is fœdus illud æternum omnibus ab initio sanctis sanctissime seruaui? Sæpe enim in pericula coniecti sunt sancti, sæpe ipsa ruinam minitata est religio,

PP

Epistola ea ex-
tat tom. 3. fol.
73.

Abac. 2.

Christiana siue
Euangelica fi-
des omnium ue-
tustissima.

sæpius fusa & sepulta uidebatur, imò ipse deus frequentius suos putabatur deseruisse; sed mature satis exurgens fuis & oppressis impijs, ueram religionem asseruit semper. Idem immutabilis & æternus est. Idem ergo uel hodie non deerit suis illis sibi fœdere æterno nexis, ut ut insaniat mundus. Ipsa gloria.

PSALMO XXV.

Omnes uia domini sunt gratia & fides his qui seruant testamentum & fœdus eius.

HEINRYCHVS BVLLINGERVS OMNI-
BVS VERBI MINISTRIS PER AGRVM TIGVRINVM
Christum prædicantibus.

RATIA uobis & pax à deo patre & Iesu Christo domino nostro. Habetis hic typis excusam, fratres & symmistæ charissimi, Assertionem nostram, quam ferijs Felicis & Regulae in celebri conuentu nostro recitauimus, & quam tantopere cupiebatis pro fratrum & ecclesiarum utilitate typis in multa transcriptam exemplaria uulgari. Obtemperaui uestris monitis, uos uideritis interim quàm beneconsultueritis, & quàm feliciter aliena fruamini opera. Ego certè negotium istud magnificum & inenarrabile aliàs simplici quadam ratione, subtilitatibus illis ac tricis imaginarijs prætermisissis, exposui. Video enim & in sacris ista quàm simplicissime tradita, & inexquisita fide percipi. Proinde neq; singulis hæreticorum argutijs, obiectionibus & blasphemijs respondi. Nam simplicem ueritatem perspicue proposuisse exposuissè est argumentis hæreticorum mendacium astruentibus respondi. Præterea hæc disputatio de essentia dei instituitur, quam nemo hominum facile exposuerit. Rectè enim dictum est, Deum comprehensibilem non esse deum. Dei enim proprium est incomprehensibilem esse. Rectè item dictum est, Abyssum palma mentis furatos esse, qui essentiam dei uiri est concipere, & humanis uerbis efferre uoluere. Quanto prudentius consuluit Ecclesiasticus, dicens: Altiora te ne quaesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi deus illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium ea quæ abscondita sunt uidere oculis tuis: ne ergo in pluribus operibus eius fueris curiosus. Hæc inquam expendamus o fratres, in his simus. Nostrum est clementiam, bonitatem, ueritatem, omnipotentiam, sapientiam & iustitiam dei inculcare, mysterium Christi, meritum redemptionis eius & fidei uirtutem commendare, item charitatis & innocentiae studium urgere. Ab his ad pugnas uerborum imò & ad curiosissimarum absconditarumq; rerum scrutinium auocare cogitat Satan. Materiam ergo contendendi uberem suppeditat, nimirum ut necessarijs & hisce utilibus rebus neglectis, omnia & studia & dicta & facta nostra ad pugnas uerborum dirigamus. Vigilemus itaq; sobrii, prudentes, pii, fideles, constantes in uero ac diligentes simus, subinde orantes dominum, ut rebus bene gestis, illum aliquando cum uniuersa ecclesia cui nos præfecit, uideamus sicuti est. Vos interim ualete, & ecclesias uobis commissas diligite. Tiguri Mense Octobri, Anno M. D. XXXIII.

VTRIVSQVE IN CHRIS- TO NATVRAE TAM DIVINAE QVAM

HVMANAE, CONTRA VARIAS HAERESSES, PRO
confessione Christi catholica, Assertio orthodoxa, per
Heinrychum Bullingerum.

RRATIMO blasphematur vulgus, dum summa cum ingratitude & perfidia omnes haereses veritati euangelicae acceptas refert. Veritas enim ex deo est: at deus summe bonus purus & sanctus non confusionis turbatur, sed pacis & unitatis author est: proinde ex veritate euangelica pax existit & concordia: mendacium vero & dissidium, haereses & schismata ex spiritibus oriuntur defectoribus. Nam dominus apud Ioannem aduersus ludaeos veritati reclamantes disputans inter caetera ait, Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultis obsequi. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia non est ueritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est atq; mendacij pater. Ego autem ueritatem dico uobis, nec interim mihi creditis. Neq; iam primum ut quiritantur complures & diuinarum & humanarum rerum ignari felix atq; foecunda est haeresis soboles. Semper enim ueritatis antistites antagonistas habuere haereticorum phalanges, & quo clarius euangelicae ueritatis iubar mundo illuxit, hoc crassius sese ingessit interim haeresis squalor. Testantur hoc apostolorum tempora, quae ut Nazareos, Hermogenem, Alexandrum, Phygelum & Hymenaeum non commemorem, protulerunt certe bina eaq; execranda capita, quorum alterum diuinitatem, humanitatem uero negauit alterum. Ut enim illius execrandum dogma refelleret Ioannes, euangelicam historiam tali aggressus est exordio, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Propter huius autem blasphemias in Canonica sua idem ille, Omnis, ait, spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est: & omnis spiritus qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo non est. Caeterum dum adhuc uiuerent apostoli, non usq; adeo impudenter & temere in harenam descendebant haeretici. Vbi uero apostolorum chorus & omnis illa aetas quae a domino susceperat uiae uocis auditum (Egesippi uerbis utimur) de hac luce discessit, tum uelut in uacuum domum, falsa doctrinae impius se error immerfit, & tanquam ubi nullus iam diuini census defensor existeret, nudato, ut aiunt, capite corripientes arma mendacij oppugnare apostolicam ueritatem nituntur. Sed opposuerunt se apostolici eruditione & pietate clarissimi uiri Ignatius, Policarpus, Iustinus, qui iustum librum aduersus omnes haereses scripsit, Apollinaris quoq; episcopus Hierapolitanus, Musanus, & Bardesanes Syrus, deinde uero & Irenaeus & Tertullianus, quorum ille aduersus haereses libros hic uero plures conscripsit. Quid quod doctior Philastrius Epiphanius apud Augustinum in haereticorum Catalogo, ad Quod uult deum recenser haereses nonaginta? Philastrius numerat ante domini aduentum uiginti & octo: post aduentum uero centum uigintiocto, quibus & nonnullas alias adiecit Augustinus. Atq; haec omnes statim ab apostolorum temporibus ad Augustini usq; tempora, ferme intra trecentos emertere annos, tum uidelicet cum omnium purissime ecclesijs traderetur ueritas euangelica. Quare ergo hodie propter haereses copiosius suppullulantes male audit ueritas, quasi nulla unquam tempora habuerint plures, aut illae non alio maneant quam ueritatis & euangelicae praedicationis fonte? Alia omnino origine istae prodeunt. Aduentu enim Christi prostratus inimicus ueritatis satan, uidens idola derelicta, & per

Ex euangelica ueritate non oriuntur haereses.

Temporibus apostolorum coeperunt haereses.

Omittimus hic pseudopphetas, hoc est haereticos ecclesiae ueteris.

Ioannes euangelista decessit 11. Traiani anno. A Christo incarnato 103.

Origo haeresis.

nimum credentium populum indies regnum suum destrui, atq; templa quàm plurima subuerti, neq; illud incendium sanguine martyrum extingui posse, excogitauit nouam (ut Cyprianus ait) fraudē, ut sub ipso scilicet Christiani nominis & ueritatis titulo fallat incautos. Hæreses ergo in hoc inuenit & schismata, quibus subuerteret fidem, ueritatem corrumpere, scinderet unitatem. Proinde quos detinere non potuit in uia ueteris cæcitate, eos circumscribit & decipit noui itineris errore. Itaq; rapit de ipsa ecclesia homines, & dum sibi appropinquasse iam lumini atq; euasisse sæculi noctem uidetur, alias ne scientibus tenebras rursus infundit, ut cum euangelio Christi & cum obseruatione eius non stantes, Christianos se uocent, & ambulantes in tenebris habere se lumen existimēt, blandiente aduersario atq; fallente, qui secundum Apostoli uocem transfigurat se uelut angelum lucis, & ministros subornat suos uelut ministros iustitiæ, asserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, perfidiam sub prætextu fidei, Antichristum sub uocabulo Christi, ut dum uerisimilia mentiuntur, ueritatem subtilitate frustrentur. Constat præterea iusto dei iudicio ingrati & superstitiosam curiositatem, neglectamq; fidei inexquisitam simplicitatem puniri per hæreses. Merito enim erroneis seducuntur opinionibus, qui nec ueritati credere uolunt, nec deo pro simplicitate puritateq; fidei grati sunt, sed curiosa, superstitiosa ac impia sectari, animi quoq; impotentia indulgere malunt. Sunt enim quos rerum oblectat nouitas: sunt quos gloria uexat inanis, qui scilicet nouam aliquam lucem orbi primum intulisse uideri uolunt, aut certe uidisse aliquid egregij, quod ante ipsos uiderit nullus: sunt alij qui uel mundo dogmatis nouis placere, uel aures stulta libidine pruriētes titillare, eoq; modo uel opes corradere, uel in honores & functiones publicas penetrare, uel iniurias quas sibi ab ecclesiasticis illatas existimant, dentata charta uindicare, hoc est præfides ecclesiarum persequi, odiosus calumniari, atq; adeo ecclesiæ inuisos reddere, se uero commendare ac ingerere interim, uel certe susceptam aliquam opinionem & arrogātius & pertinacius, ne errasse aut aliquid nescisse uideantur, asserere uolunt. Atq; hinc existunt hæreses, hic omnino hæreses: p̄ fons est, non ipsa ueritas aut euangelij prædicatio sancta. Præterea constat hæresibus probari pios. Dicit enim Apostolus, Oportet hæreses in uobis esse, quo qui probati sunt inter uos manifesti fiant. Idem testatur & Moses Deuteronomij 13. Decet ergo nos ō fratres, sobrios, prudentes & uigilantes esse tenentes mysterium fidei, habentesq; conscientiam bonam, quibus repulsis multi circa fidem naufragium faciunt. Nos cogitationes artesq; satanæ posthac uel ex his quæ diximus ignorare non possumus. Diu ille ueterem ecclesiam quassauit persecutionibus tyrannorum, postea & hæresibus prophanorum quorundam hominum cōcussit. Idem uidemus illum & moliri & agere nostro etiam sæculo. Conatus est ille statim ab ipso religionis initio Christi gloriam labefactare, opprimere, penitusq; conculcare, adē ut omnes penē hæreses ac hæretici satana duce à uera Christi cognitione aberrantes in Christum ceu scopulum impegerint. Nec aliud hodie nobis quoq; expectandum. Conabitur proculdubio pro ingenio arteq; ueteri prophanorum hominum opera Christi domini nostri gloriam, fidei & pietatis prætextu obscurare. Vigilandum itaq; nobis & orandum, ne in hac tentatione graui lumen amittentes uerum à uia aberremus recta. Ego certe pro gloria domini nostri Iesu Christi, & ut ignita satanæ iacula, laquei item errorum & hæresum uarij euitentur facilius, statui in præsentiarum de Christo uero deo & homine differere ea qua possum breuitate & simplicitate cōtra hæreses omnes pro confessione Christi catholica: in qua dissertatione primo loco recensero uarias super hac re hæreticorum opiniones, quibus secundo loco opponam confessionem fidei de Christo catholicam & orthodoxam. Postremo expositionem atq; confirmationem huius subiiciam, ita interim temperatam ut hæreticorum simul refellantur opiniones blasphemæ.

Causæ hæresum.

2. Thess. 2.

1. Corinth. 11.

Consiliū huius Assertionis.

Hæreticæ opinionēs.

Equidem optandum uniuersas priscorum hæreticorum opiniones simul cum hæreticis animabus ita in auerni phlegetontem esse submersas, ut nullæ uel nominum uel dogmatum eorum restarent reliquæ, si non easdem noua subinde specie uarietas obtruderet orbi satan: cum uero is sui semper similis idem perpetuò uoluat saxum, haud citra insigne

infigne dei beneficium crediderim factum, quod & scelestissimorum hominum nomina & opiniones ipsorum ad nos usq; peruenerunt. Voluit enim diuina bonitas diris istis & blasphemis perfidorum hominum exemplis ab erroribus ad confessionem fidei simplicissimam uocare, adeoq; docere nos aliena stultitia bene frui. Atq; hoc nomine confessione nunc recenseo ueterum hæreticorum de diuinitate & humanitate Christi opiniones, quas interim toto corde execramur, & ore pleno abnegamus.

Noëtus Praxeas Hermogenes & Sabellius, qui & Patrispassianorum communi notantur titulo, substantiam dei non in tres personas sed in tres uoces distinxerunt, ut pater mundum cõdiderit, idem ipse filij nomine carnem assumpserit ac passus sit, commutatoq; nomine iam & spiritus sanctus uenerit in discipulos. Istos alij Vnionitas, alij uero Personarum confusores appellarunt. Arrius cum suis dissimilem dixit patri filium: cœpisse enim in tempore, adeoq; & creatum, imò nec uerum illum nec naturalem dei filium, neq; patri consubstantialem esse. Pari modo & Photinus & Artemon initium filij duxerunt ex uirgine, quasi ab æterno cum patre non fuerit. Ita & Eunomius & Aetius filium patri per omnia dissimilem existimarunt. Ebion quoq; Basilides, Cherintus, Carpocrates, Paulus Samosatenus & Theodocion, Christum merum confessi sunt hominem, ex uiro & scemina aliorum hominũ more natum, licet animam habuerit propheti cam, & filius dei dictus sit, hoc enim factum esse secundum adoptionem gratuitã, iuxta quam omnes etiam Christiani dicantur filij dei. Hos omnes Prudentius poëta Christianus Homuntionitas nominauit. Omnes enim diuinam in Christo negarunt naturam.

*Qui errarint
in diuinitate
Christi, & quo
modo.*

Marcion uero Cerdon & Manichæus perhibent Christum phantasma assumpsisse, non corpus uerum. Valentinus autem tamen corpus Christi omnino non abneget, inficiatur tamen id de uirginis assumptum esse substantia: coelitus enim allatam fingit. Apelles uero corpus illi tribuit aëreum & carnem sydeream, quam ab elementis sibi contraxerit in aëre, & per uirginem uelut aqua per canalem trãsierit. Istos Aurelius Prudentius communi appellatione cognominauit Phantasmaticos. Iam & Arrius, ut testatur Epiphanius, Christum dixit solam assumpsisse carnem sine anima, uerbum enim illi animæ loco fuisse. Sequutus dein Apollinarius animam Christo tribuit, sed ademit ei mentem, hoc est rationem præcipuam uidelicet animæ uim, qua omnia dijudicat, & maxime ab omnibus alijs animantibus differt. Atq; hi sunt qui de humanitate Christi senserunt impurius & minus orthodoxe.

*Qui errarint
in humanitate
Christi, & quo
modo.*

Sed & in assumptione hominis & unione & proprietate naturarum in Christo uehementer absurda tradiderunt hæretici. Eutyches constituit in Christo unicam modo naturam eamq; ex diuina & humana compositam. Dicti sunt & Monothelitæ, unicam duntaxat in Christo uoluntatem asserentes. Hanc carbonariam uitans Nestorius, incidit in calcariam. Confitens enim duas perfectas in Christo naturas, totidem quoq; fecit personas, negans uerbum carni unitum in personam eandem, sed inhabitasse modo. Vnde & Mariam uirginem falsò dei matrem appellari contendebat. Timotheani quoq; hæretici à Timotheo quodam sic dicti naturas inuicem confuderunt. Et Apollinarius hanc diuini euangelistæ sententiam, Verbum caro factum est, exponebat, Verbum transmutatum est in carnem. Atq; hæc quidem confessio de Christo hæretica, ueluti aditum quendam aperit ad confessionem Christi orthodoxam, quæ omnino fatetur contrarium. Est autem huiusmodi:

*Qui errarint
in unione &
proprietate na-
turarum Chri-
sti, & quomo-
do.*

Credimus in unum deum, patrem omnipotentem, omniũ conditorem. Et in Iesum Christum dominum nostrum uerum & uiuum ueri & uiui dei filium, genitum ab æterno de substantia patris, ideo & coæqualem siue *δμοῦστος*, id est, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos & propter nostram salutem incarnatus & uerus homo factus est, constans rationali anima & carne nostra uera, quam neq; de cœlis secum tulit, neq; de aëre uel syderibus finxit, sed cooperante sancto spiritu ex substantia intemeratæ uirginis Mariæ assumpsit, homo utiq; uerus & perfectus, sicuti deus uerus & perfectus, manens in duabus illis substantijs siue naturis, non ipsis quidem inter sese commixtis uel conuersis, sed societate & modo quodam ineffabili in unam perso-

*Confessio fidei
catholica &
orthodoxa.*

nam inseparabilem unitis. Non enim duos Christos aut filios confitemur, sed uerum deum & hominem unum filium, traditum quidem in mortem ob peccata nostra, & resuscitatum propter iustificationem nostri, assumptum quoque in celos, sedere ad dexteram patris, inde uenturum cum claritate ad sumēdos sanctos in uita æternæ & promissorum coelestium fructum, & ad prophanos iudicādos igni perpetuo, facta utriusque partis resuscitatione, cum carnis uera restitutione. Credimus & in spiritum sanctum, eiusdem essentia, potestatis & gloria cum patre & filio, à quibus procedit, qui loquutus est per prophetas, in unam sanctam & apostolicam ecclesiam, in qua omnes sancti gratuito huius opera sanctificantur, in quam & lauacro regenerationis, sacro scilicet baptismi symbolo, suscipiuntur, collato in nomen patris, filij & spiritus sancti.

In hanc confessionem consensit totus orbis.

Hæc est catholica fidei in primis utriusque in Christo naturæ orthodoxa confessio, quæ una ac sola simplicitate & puritate sua facile discutit omnem erroris ac hæresum caliginem. Hæc confessio sincere & illibate custodita est ab initio à sanctis & electis dei omnibus. Hæc quoque toties ab hæreticis impetita uictrix semper perstitit immota. Habuit enim propugnatores & fortissimos & in sacris exercitatissimos, uiros quorum paulò ante meminimus apostolicos, & post hos nihilo segniores ecclesiarum uigilantissimos episcopos, & ecclesiasticos scriptores. Recensuit Beda ille in libro de Temporum ratione synodos sex, in quibus ueræ & catholice confessionis Christi negotium diligentius tractatum adeoque aduersus impias hæreses defensum est. Primo enim Constantini magni temporibus, anno Christi CCCXXIII. ex toto terrarum orbe congregata est Nicæa in Bithynia contra Arrium CCCXVIII. patrum Synodus. Deinde sub Gratiano principe Anno Christi CCCLXXXIII. Constantinopoli synodus patrum CLXXX. coacta est aduersus Macedonium & Eudoxium. Porro contra Nestorium in Epheso CC. patres conuenerunt, imperante Theodosio magno, Anno Christi CCCCXXIII. In Chalcedone autem sub Martino principe anno Christi CCCCLIII. congregatur Synodus DCXXX. patrum contra Eutychen & Dioscorum Alexandrinum episcopum. Cæterum in Synodo V. & VI. quarum utraq; Constantinopoli celebrata est, Nestorij & Eutychis Monothelitarumque damnata est hæresis. Atque non hæc modo, sed cæteræ quoque damnatæ sunt, non placitis humanis, sed scripturis sacris. Testatur hoc præ clara eorum temporum monumenta episcoporum, tam Latinorum quam Græcorum, Athanasij in primis, Basiliij, Nazianzeni, & Cyrilli, Hilarij quoque, Augustini & Ambrosij: quorum opera pijsima & elaboratissima, si quidam tam sincero animo legerent, quam temerario & prompto de rebus nondum intellectis pronunciant, inuenirent quod morbis ipsorum mederetur ualidissime. Quin & apostolus Paulus, Omnia (inquit) probate, quod bonum est tenete: sed dum illi non modo pertinacius suis nituntur capitibus, sed & sanctorum dei hominum aspernantur scripta, merito erroribus circumacti cæci

Patrum & Consiliorum in hac re autoritas.

& amentes tandem concidunt. Atqui sic inquit oppugnabant olim Pontificij ueritatem reducecem, obijcientes patres & Consilia. Cæterum nos neque patribus neque conuentibus sanctorum nitimur, nisi quatenus constat illos consona scripturis & dixisse & statuisse. Neque par ratio est. In istam enim confessionem quam professi sumus, non semel totus consensit orbis, imò nemo pius de religione Christi aliter sensit unquam. In Pontificiam autem religionem paucissimi consenserunt, præterea præcipui ecclesie doctores de certis præcipue articulis Pontificie religionis uel aliter senserunt, uel illos prorsus nescierunt. Certè monarchiam Romani pontificis nesciunt primitiua ecclesia, neque ulla eius ratio habita est in Synodis priscis. Simulachra in templis ueteres episcopi non tulissent. Aperta eius rei argumenta relucent ex Athanasij operibus & Epiphaniij facto apud diuum Hieronymum, sed & omnes historiae acerrimum illum conflictum inter Orientales atque Occidentales ecclesias propter simulachrorum usum, quid utrinque sancitum, quomodo utrinque coacti conuentus episcoporum, alterque alterius statuta resciderit atque damnarit, copiosissime narrant. Incidit autem is conflictus in Constantinorum & Leonum Cæsarum tempora, dum numerarentur anni à Christo nato, paulò minus septingenti quadraginta. Et Platina in uita Agathonis disertis uerbis fatetur Ioannem

Portuensem.

Portuens. episcopum Constantinopoli primum Missam celebrasse in templo Sophiae sacro, eumque ritum sacrificandi, quem Romana (ut ait Sabellicus) sanxisset ecclesia, approbatum fuisse à Græcis: at qui is annus erat à nato Christo septingentesimus tertius. Transubstantiationem sero tandem definiit Turonicum Vuercellense ac Romanum Consilium. Prisca ergo patrum sæcula uel illa quæ Pontificij ut uerustissima mirantur, nescierunt, uel aliter de ipsis senserunt: ut nunc non sit par ratio Pontificiorum qui nescio quos patres & conuentus nobis obijciunt, & nostrorum qui in confessione Christi aberrantibus, uetustissimam istam Christi confessionem opponunt. Verum ut isti uideant confessionem nostram non ex traditionibus humanis, sed sacrarum literarum arcanis petitam adeo puram, simplicem & ueram esse, primo de diuinitate, secundo autem loco de humanitate Christi ex scripturis disputabimus.

Qui Christum negant uerum esse deum, timent ne Christum confitētes plures cum ethnicis fateantur deos. Sic enim nouit satan ueritatem defendendo cōcutere. Vnicum deum uindicat, ut de unico hæresim faciat, nempe ut mundo persuadeat patrem incarnatum & passum uenisse in discipulos: atque hoc proponens putat se ueram possidere ueritatem, dum unicum deum non aliās putat credendum, quàm si ipsum eundemque & patrem & filium & spiritum sanctum dicat, quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiæ scilicet unitatem, & nihilominus custodiatur *ὁικονομία* (ut Tertullianus habet) sacramentum, quæ unitatem in trinitatem disponit, tres dirigens, patrem & filium & spiritum sanctum. Tres autem non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie. Vnius autem substantiæ, & unius status, & unius potestatis: quia unus deus, ex quo & gradus isti & formæ & species in nomine patris & filij & spiritus sancti deputantur. Vnum ergo & nos fatemur esse deum, sed hanc appellationem tres completi personas, quæ sint proprietatibus quidem distinctæ, sed substantia interim cœquales. Ordinem enim recipit trinitas, quæ inæqualitatem aliās nescit, neque quicquam uel temporis uel corporis habet. Pater solus à nullo est, filius à patre sine initio genitus est, ab utroque uero procedit spiritus sanctus. Trium tamen una est deitas, cœqualis maiestas. Non enim tres dii sunt, sed tres unus deus. Sed offendunt fortassis quæ nonnullis uideri poterant noua & à scripturis aliena uocabula, substantiæ siue essentiæ, personæ, consubstantialis & cœqualis. Cæterum id negotio theologico syncretis aliās ac plano usu uenit quod contractibus humanis, qui cum apud priscos propter morum integritatem & simplicitatem & omni furo carerent, uasticie tamen & dolis hominum corruptissimorum eò redacti sunt, ut hodie ne uerbosissimis quidem instrumentis à mendacijs & dolo repurgari præseruarique queant. Olim post chirographum debiti testimonium nihil exigebat à debitore creditor, sed & paucissimis strictissimisque uerbis ipsa quoque instrumenta scribebantur ueteribus. Ita satis quoque erat quondam confiteri, Credo in deum patrem, filium & spiritum sanctum: curiositas prophanorum quorundam hominum effecit, ut eandem rem nunc cogamur explicatioribus effari uerbis. Iam ut res non ex uerbis quibus effertur, sed ex ipso iure & re ipsa quæ est, æstimatur: sic nimirum quilibet pius hoc negotium non ex uerbis, sed ipsa re ac ueritate æstimabit, qualibuscumque tandem efferatur uerbis. Diuus Ambrosius de fide contra Arrianos cap. 5. egregie ait, Quomodo dicis Arriane in scripturis diuinis non inueniri *ὁμοδοσιον*? Quasi *ὁμοδοσιον* aliud sit quàm quod dicit dominus, Ego & pater unum sumus. Ego de patre exiui, & ueni in mundum. Ego in patre, & pater in me. Qui quum esset in forma dei, non rapinam arbitratus est ut esset æqualis deo. Hæc est tamen nominis ratio, ut in patre & in filio unitatem substantiæ credas, licet rem ipsam quæ est inenarrabilis definire non possis, ut siue lumen de lumine dicas, siue uerbum de uerbo, siue spiritum de spiritu, siue dominum de domino, quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentiæ patrem & filium credas. *ὁμοδοσιον* enim Græci dicunt, quod nos cum uno aliud ipsum. Iam & D. Aurelius Augustinus multis agit de significatione personæ libro de Trinitate septimo. In quinto autem libro capite nono paucis uerbis totum penè hoc negotium expediēs,

De unitate & trinitate dei.

Vocabula noua in religionis negotio.

ὁμοδοσιον.

Persona.

Dicimus, ait, unam essentiam uel substantiam, tres autem personas: quemadmodum mul-
ti Latini ista tractantes, & digni auctoritate dixerunt, cum alium modum aptiorem non
inuenirent, quo enunciarent uerbis, quod sine uerbis intelligebant. Re uera enim cum
pater non sit filius, & filius non sit pater, & spiritus sanctus ille, qui etiam Donum dei uo-
catur, nec pater sit nec filius, tres utiq; sunt. Ideoq; pluraliter dictum est, Ego & pater u-
num sumus. Non enim dixit, Vnum est, quod Sabelliani dicunt, sed, unum sumus. Ta-
men cum quæritur quid tres? magna prorsus inopia humanum laborat eloquium. Di-
ctum est tamen tres personæ, non ut illud diceretur, sed ne taceretur. Paulò uero signifi-

Non ut tres dij
dicerentur, sed
dum unitas in-
terim afferitur,
ne taceretur aut
disimularetur
personarum di-
stinctio in scri-
pturis expres-
sa.

cantius & simplicius hunc nodum diffecans Gregorius ille Nazianzenus D. Hierony-
mi in explanandis scripturis præceptor, in libro de Laudibus Athanasij, Cum (inquit)
dicimus una *οὐσία* & tres *ὑπόστασις*, illud quidem naturam designat deitatis, hoc autem
trium proprietates. Idem consimiliter sentientibus Latinis, sed propter linguæ suæ an-
gustiam & nominum penuriam non ualentibus ab essentia segregare substantiam, hoc
est, ab *οὐσία* *ὑπόστασις*, propterea induxerunt personas, ut non tres essentiæ recipiantur.
Et sanè *ὑπόστασις*, idem est quod *ἰδιότης*, & quod *πρόσωπον* natura scilicet subsistens. Vn-
de & Dionysius de deo loquens, *ἑνὰ τὴν ὑπόστασιν* dicit, id est, unitatem in triplici na-
tura subsistentem. Sed quid rem simplicem obscurioribus ac copiosioribus inuoluimus
uerbis, cum ipsa scriptura, quæ unitatem dei unice propugnat in natura eius explican-
da ubiq; distinctis utatur uocabulis? Si enim trinitas non est, quorsum pertinent patris,
filij & spiritus sancti nomina? Personas ergo, gradus, hypostases, species, formas, siue pa-
trem, filium & spiritum sanctum nomines, perinde est, dummodo credas & intelligas uni-
tatem dei subsistere in trinitate, & hanc sua habere propria. Nec id quidem difficile, cum
fermè simile quidpiam cernatur in rebus creatis. Sol enim cum unus sit, gignit tamen ex
se radios, tum ex utroq; proficiscitur calor. Quemadmodum uero Sol fons est luminis,
ita pater fons est filij, qui est lumen de lumine. Et ut à Sole simul & radijs manat calor, ita
ab utroq; tam patre quàm filio procedit spiritus sanctus. Si iam fingas Solem qui nun-
quam uel esse cæperit uel esse desiturus sit, nonne ab hoc sempiterno sempiterni nascentur
radij, & utrinq; proficisceretur calor æque sempiternus? Tertullianus aliud fingit si-
mile, fructus scilicet radices & fructus, Augustinus uoluntatis, rationis & memoriæ, quæ
una sint anima. Verum ista quæ de trinitate tradit scriptura, inuisibilia ineffabiliaq; sunt.
Rectius ergo Ambrosius, Si aliquam, ait, comparisonem de rebus his quæ uidentur in
deo facias, ipsa dissimilitudine rerum non rationem ostendes, sed altercationem dispu-
tationis induces, ut cuius uoce descriptum est, Cui me comparabitis? Cum ergo assimi-
lari non possit deus, sufficiat nobis credere quod ipse de se credi uoluit, & quod nobis
in sacris literis præscripsit. Dixit ille, Baptizate eos in nomine patris, & filij & spiritus
sancti. Item de Christo, Hic est filius meus dilectus. Tum & spiritus sanctus apparebat
in specie columbæ. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Item
scriptum est, Verbo domini coeli facti sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Tres
apparuerunt Abrahæ, & unum adorauit. Ioannes quoq; Baptista dixit, Qui è cælo ue-
nit super omnes est, & is quem misit deus uerba dei loquitur. Non enim huic ad mensu-
ram dat deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit illi in manum. Item, Spiritus
domini super me eo quod unxerit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Cum
uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre, spiritus ueritatis, qui à patre proce-
dit, ille me glorificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit uobis. Omnia quæcunq; ha-
bet pater mea sunt, propterea dixi quod de meo accipiet & annuntiabit uobis. Sunt in-
numera alia huius generis passim in scripturis testimonia, personarum proprietatem
& distinctionem plane significantia. Quibus non repugnat quod alibi dicitur, Audi Is-
raël, Dominus deus tuus deus unus est. Si enim hæc sententia uera est, dissoluta est to-
ta hærese *ὁμοίου* compages. Cogit enim nos fateri distinctas istas personas inseparabili-
ter sibi esse nexas, & patrem, filium & spiritum sanctum unum esse deum uerum. Si
enim non est unus, duo sunt: si duo sunt, mentitur qui dicit, Dominus deus tuus deus
unus est: mentitur qui dicit, Videte quoniam ego sum deus, & non est alius præter
me.

Simile unitatis
& trinitatis
dei.

Matth. 28.

Matth. 3.

Gene. 2.

Psaln. 32.

Gene. 18.

Ioan. 3.

Luc. 4.

Isaia 61.

Ioan. 15.

et 16.

Deute. 6.

me. Sed quia deus uerax est, & mentiri non potest, pater, filius & spiritus sanctus, hi scilicet tres unus deus sunt. Quæro enim an hic locus Moſis de Christo intelligendus ſit, an non ſit? Si de Christo intelligendus eſt, conſequens eſt patrem & filium unū eſſe deum. Si uero de Christo intelligendus non eſt, duo erunt dii & duo domini. Nam & filius palam in ſacris dicitur deus & dominus. Similiter quæro, cum Auguſtino, quis apud prophetam dixerit, Ego ſum dominus, & non eſt alius præter me, pater ne an filius? Si pater hoc dixit, non uerum dixit. Nam & filius dominus & deus eſt. Si uero filius dixit, ne ipſe quidem uerum dixit, quia eſt alius dominus pater. Si autem hoc dixit trinitas, profecto & uerum dicit, & omnes falſum dicere oſtendit, qui perſonas confundunt, uel propter perſonarū diſtinctionē inæqualitatem in diuinitate uel plures deos inducunt. Trinitas enim unus dominus deus noſter eſt, & præter ipſum alius non eſt; atq; in hac trinitate, quæ deus eſt, pater deus eſt, & filius deus eſt, & ſpiritus ſanctus deus eſt, & hi tres unus deus. Comprehenduntur hæc inexquiſita fide, quæ ſanctis dei oraculis curioſitate poſtergata, ſincere credit. Recte enim magnus ille Alexandriæ Athanaſius, Deus comprehenſibilis (ait) non eſt deus. Nam ſi nec angelos nec animas noſtras, quæ ſunt res create, apprehendere ualemus, quanto magis decet ipſum illorum conditorem incomprehenſibilem? Quæ omnia partim aduerſus illos diſputauimus, qui piaculum credunt, ſi Chriſtum fateantur deum, quaſi hoc conſitentes, protinus plures fateantur deos; partim aduerſus eos qui perſonas in trinitate confundunt.

Athanaſius.

Nunc teſtimonia ſubiiciemus, quibus approbabitur Chriſtum Ieſum dici & eſſe deum uerum & naturalem dei filium, genitum ante ſæcula, patri per omnia ſimilem atq; conſubſtantialem.

Chriſtus uerus
deus eſt.

Primum autem prodeat Thomas, qui apud Ioannē in 10. cap. ex eo quod Chriſtum uideret ſuperata morte rediuiuum aſtare, conſeſſus libere, exclamauit, Dominus meus & deus meus. Quæ conſeſſio ſola omnem erroris deſtruit blaſphemiam. Deinde prodeant & propheta, in primis autem Iſaias prophetarum princeps. Iſ proſopographia egregia Chriſtum in capite nono depingens, Puer, inquit, natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: & erit principatus ſuper humerum ipſius, & uocatum eſt nomen eius Mirificus, Conſiliarius, Deus, Fortis, Pater in æternum, Princeps pacis. Iam ſi quis contentioſius aſſerat Iſaiam Chriſto non ipſum dei nomen incommunicabile tetragrammaton יְהוָה tribuere, ſed יְהוֹשֻׁעַ, id quod etiam dijs falſis, rebus quibuslibet magnis, iudicibus & angelis aſcribatur, ideoq; prophetam nil auguſtius dixiſſe quam ſi Chriſtū uocaſſet magni conſilij angelum: is expendat quod per conſequentia attributa, Fortis & Pater æternus, conuincitur, quod uocabulum יְהוֹשֻׁעַ pro ipſo uero deo poſitū eſt, cum ſcriptum ſit, Et patrem nolite uobis uocare ſuper terrā. Unus eſt enim pater ueſter qui in cælis eſt. Quid quod Ieremias in cap. 23. Chriſto plane tribuit nomen dei tetragrammaton, dicens, Ecce dies uenient, dixit dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex & prosperabitur, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda & Iſrael habitabit confidenter: & hoc eſt nomen eius quo uocabunt eum Iehouah, id eſt Deus, iuſtitia noſtra. Qua ſententia quid obſecro dici potuit planius? Imò ne quis iſtud prophetæ exiſtimet excidiſſe temere, idem iſdem uerbis repetitur & inculcatur in capite trigeſimo tertio.

Matth. 23.

Iam & Pſal. 45. de Chriſto rege & ſponſa eius eccleſia, ſcilicet contextum eſſe, non modo conuincit authoritas apoſtolica ad Hebr. 1. cap. ſed & hic uerſus, Dilexiſti iuſtitiam, et odiſti impietatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis. Hunc uerſum protinus ſequitur alius in hanc ſententiam, Audi filia (ſic enim loqui inducitur pronubus) & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populi tui & domus patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum. Quoniā ipſe dominus tuus, & adorabis eum. Qui locus non tam dei ſiue domini & adorandi uerbo efficax eſt, quam quod in Deut. ſcribitur, Dominum deum ueſtrum ſequimini, ipſum timete, mandata eius cuſtodite, & audite uocem eius. Ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis.

Chriſtus unctus

Matth. 4.

Deut. 10.

Ipſe quoq; dominus apud Ioannem nō ſemel diuinitatem ſuam approbans in 5. cap.

id præcipue agit, & inter alia multa argumeta diuinitatis suæ clarissima, Pater meus (ait) ad hoc usq; temporis operatur, & ego operor. Ex quibus uerbis uel stupidi illi Iudæi intelligebant quod se patri diceret esse consubstantialem. Sequitur enim, Propterea ergo quærebant eum magis interficere Iudæi, quia non solum soluisset sabbatum, sed & patrem suum dixisset deum, æqualem se faciens deo.

Ioan. 10. Oues meæ, ait, uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquam de manu mea. Hanc positionem mox sic approbat, Pater meus qui dedit mihi illas, maior omnibus est, id est, maximus omnium est, & super omnia est (cõparatiuus pro superlatiuo) & nemo rapiet de manu patris mei. Hic subintelligenda illatio siue positio, ergo nemo rapiet eas de manu quoq; mea. Sequitur enim confirmatio, Ego & pater unum sumus. Cum ergo nemo possit eas rapere de manibus patris, ego uero & pater unum sumus, nemo poterit & de manibus meis rapere. Vnitas igitur illa patris & filij non de concordia tantum, ut quidam garrunt, sed de unitate substantiæ, gloriæ & potentæ intelligitur, quod scilicet filius patri per omnia sit æqualis, unus utiq; deus uerus cum patre & spiritu sancto. Interim uero obserua quod non dixit, Ego & pater unum sum, sed unum sumus, quo notata est personarum impermixta distantia. Istis porrò uerbis perciti Iudæi lapides corripunt ut Iesum sternant. Atqui is respondit & ait, Multa præstiti uobis beneficia, ob quod illorum me lapidabitis? Respondent, Ob beneficia non lapidabimus te, sed ob blasphemiam, & quia tu homo cum sis, facis teipsum deum. En Iudæi ut ut oclusis palpet oculis, oculatiores tamen Arrianis, intelligunt hanc Christi sententiam, Ego & pater unum sumus, eò pertinere, quod filius patri consubstantialis est. Imò ipse dominus & perfidiam illorum increpitans, & diuinitatem suam asserens, subiūgit, Si scriptura quæ falsa esse non potest, iudices propterea deos nominat, quod uerbum dei ad eos factum est, id est, quod ipsis potestas à deo facta est: quanto iustius ego me deum esse fateor (obserua interim ista per comparisonem, non æquiparationem dici, quasi se ea ratione deum dixerit, qua iudices dii nuncupati sunt: id quod nonnullis imponit) ego inquam, qui à patre sanctificatus & in mundum missus sum, quemq; ipsa opera diuina probant esse deum? Credite ergo quod pater in me sit, & ego in patre, hoc est, quod unum sim in essentia cum patre. Quod enim paulò ante dixit, Vnum sumus, hic significantius dicit, Ego in patre, & pater in me: nimirum ne quis unum de concordia & amicitia, non unitate substantiæ intelligeret.

Ioannis 14. magna libertate & uerborum luce absq; omni ænigmate palam ad discipulos dicit, Ne turbeur cor uestrum, Creditis in deum, & in me credite. Ego sum uia, ueritas & uita. Qui uidit me uidit patrem. Non creditis quod ego in patre sum, & pater in me? Cum autem constet Christum esse doctorem ueritatis, cõsequens est, quod non seduxerit eos quos sibi fidere iussit. At fidei obiectum deus est. Creatura enim id esse non potest. Christus itaq; deus est. Alibi enim clarissime dicit, Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi, qui confidit mihi habet uitam æternam.

Ioannis 17. pari perspicuitate pronunciat & ait, Pater uenit hora, glorifica filiū tuum, ut & filius tuus glorificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut quotquot dediti ei det eis uitam æternam. Hæc est aurem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Quibus uerbis & unitatem dei asseruit contra ethnicam religionem, qua plures dii coluntur, & personarum distinctionem insinuauit, interim clare prædicans se uerum & solum esse deum cum patre, unum inquam non plures, tametsi distinctæ notentur personæ.

Paulus quoque apostolus non uno loco apertis uerbis Christum uerum fateretur esse deum, unius scilicet essentiæ cum patre. Ad Romanos enim scribens 9. capite utramq; in Christo naturam significantissimis asseruit uerbis, dicens, Iudæorum sunt patres, ex quibus est Christus, quantum attinet ad carnem, qui est in omnibus deus laudandus in sæcula. Quæ uerba ut nulla expositione egent, sic fideli homini satis in hac re faciunt, & omnes hæreses facile confringunt.

In 1. ad Corinth. s. capite, Tametsi sint, ait, qui dicantur dii siue in caelo siue in terris quemadmodum sunt dii multi, & domini multi: nobis tamen unus est deus, qui est pater ille ex quo omnia & nos in illum: & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illum, Vnum hic deum patrem, unum dominum Iesum Christum dixit: non quod Iesus Christus non sit deus, sed ne Gentilibus scribens, plures uideretur asserere deos. Vnum ergo confessus est, interim uero unum quoque dominum confitetur, ut intelligamus hunc quidem specie distinctum esse à patre, sed eundem in potentia. Hac etiam de causa adiecit, Ex patre ut fonte esse omnia. Per filium uero ut uerbum ipsius esse omnia. Vna igitur utriusque essentia, personæ distinctæ sunt. Scriptura certe indiscriminatim ferè dei & domini utitur uocibus. Vtranque Christo attribuit Thomas.

Ad Galatas 1. cap. idem Paulus sic asserit diuinitatem Christi, ut interim non neget fuisse aut esse hominem, sed augustius quippiam in eo agnoscit quam recipiat uulgus, ipsum inquam uerum esse deum. Dicit ergo, Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum ac deum patrem, qui illum suscitauit à mortuis, uocatus &c. Ad Titum capite 2. Apparuit, ait, gratia dei salutaris omnibus hominibus erudiens nos, ut abnegata impietate, pie uiuamus expectantes beatam illam spem & apparitionem gloriæ magni dei & seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, &c. Sed quando hæc Pauli sententia cuiusdam uideri poterat anceps, quæ tamen reuera simplex est, audiat Ioannem illum tonitruum filium minime obscuris uerbis testificantem dicentemque, Scimus quod filius dei uenit & dedit nobis mentem, ut cognoscamus illum qui uerus est, & sumus in uero, in filio eius Iesu Christo, HIC EST UERUS

DEVS ET VITA AETERNA.

Tametsi iam ex ijs quæ posuimus testimonia satis perspicuum sit Christum esse ab æterno secundum naturam diuinam, naturalemque, hoc est, uerum dei uiui filium, subiciemus tamen & huius rei clara aliquot testimonia, si id prius monuerimus scripturam Filij nomine personarum proprietati patrocinari. Filius aliàs, authore Apostolo, dicitur quod hæres constitutus sit omnium, & quod sit splendor gloriæ, & expressa imago substantiæ paternæ. Idem dicitur Primogenitus, quia ante omnia genitus: & Unigenitus, quia solus à deo genitus. Omnia enim alia quæ sunt, facta sunt. Solus filius ab æterno dicitur genitus ex substantia patris. Proinde filium dei uiui confitentes Christum, hunc uerum deum esse confitemur.

Et Petrus quidem apostolus à Christo interrogatus plus in ipso agnoscit quam animam propheticam: erant enim qui tum quoque crederent Christum esse uel Ieremiam uel Heliam, uel ex prophetis alium quempiam, adeoque, ut nonnulli uel hodie dicunt, Prophetam dei magnum: at Petrus libere confitetur, Tu es Christus ille filius dei uiuentis. Et apud Ioannem in cap. 6. Domine uerba uitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quod tu es Christus filius dei uiui. Ita & Ioannes Baptista apud Ioannem in primo capite, Vidi (inquit) spiritum descendentem specie columbæ de caelo, & mansit super eum, & ego non noueram eum, sed qui misit me ut baptizarem aqua is mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem ac manentem super eum, hic est qui baptizat spiritu sancto: & ego uidi & testatus sum hunc esse filium dei.

Huc quoque pertinet illud patris testimonium apud Matthæum in 3. & 17. capite, Hic est filius meus dilectus in quo placata est anima mea, ipsum audite. Dicimur quidem & nos qui credimus filij dei in sacris: uerum per adoptionem. Nam natura filij iræ sumus, & propter Christum dilecti & filij. Christus uero uerus & naturalis filius dei, non alio merito, sed suapte natura filius est, adeoque dilectus patri, ut propter ipsum uniuerso mortaliu generi placatus sit. Hunc ergo nobis doctorem præfecit. Hanc uiam toti mundo monstrauit. Hunc uere sapientem & uiuificantem esse pronūciauit. Habet enim uerba uitæ æternæ, & spiritus sanctus super eum manet, sed & spiritu sancto baptizat, imò & super hunc uiuum uiui dei filium ædificatur tota structura ecclesiæ, quæ sanè nobis nemo sanus ascripserit, ut ut dicamur filij dei. Nos ergo per adoptionem filij sumus, Christus natura patri per omnia coæqualis, increatus, æternus, immensus & omnipo-

tens. De quo pluribus in 1. ad Coloss. Paulus.

Matthæi 26. dicit princeps sacerdotum ad Christum, Adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis, an tu sis Christus filius dei uiui? Dixit illi Iesus, Tu dixisti. Veruntamen dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus coeli. Quam quidem sententiam mutuauit dominus ex 7. Danielis capite, ubi inter cætera legitur, Videbam in uisione noctis, & ecce cum nubibus coeli, tanquam filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & coram eo fecerunt appropinquare eum. Porro quid aliud est peruenire ad antiquum dierum, quàm patri per omnia esse coæqualem? Certè dominus apud Ioannem in 5. cap. eandem ferme repetens sententiam, Sicut pater, ait, habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso: & potestatem dedit ei iudicandi quoq; quia ille filius hominis est, de quo scilicet Daniel uaticinabatur.

Christus quomodo dicatur aliqua accepisse.

Nolo autem quenquam in expeditissimo hoc negotio remoretur modus loquendi scripturæ creberrimus, quo filius quædam narratur accepisse à patre. Multi enim hæretici inæqualitatem patris & filij approbare uoluerunt isto loquendi modo. Cæterum D. Athanasius de Arriana & Catholica cõfessione ad Theophilum libro 8. hoc sophisma ita dissoluit, Quod autem accepit filius, secundum hominem accepit, id est secundum seruilem formam, secundum nostræ conditionis naturam, ipso domino in Euangelio dicente, Et iudicium dedit ei facere, quia filius hominis est. Sed D. Aurelius Augustinus libro de Trinitate 1. cap. 12. exposuit Dare pro generare, id quod istis apud Ioannem uerbis, Sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio habere uitam in semetipso, confirmat dicens, Neq; enim iam existenti & uitam non habenti dedit ut haberet uitam in semetipso cum eo ipso quod est uita sit. Hoc est ergo, Dedit filio uitam habere in semetipso, genuit filium incommutabilem uitam, quod est uita æterna. Sed redimus ad testimonia.

Ioannis 8. dicit dominus, Amen amen dico uobis, antequam Abraham fieret aut nasceretur, ego sum. Non dixit, ego factus sum: sed de Abraham dixit, Priusquàm fieret aut nasceretur. Fieret ergo ad humanam naturam, sum uero ad diuinam pertinet substantiam. Neq; enim de consilio aut promissione Christi loquutus est, ut nugantur quidam, sed de substantia, id quod uel ex præcedentibus liquet. Neq; uero uel de carne sua loquutus est Christus. Nam de semine Abraham secundum carnem natus est. Proinde secundum substantiam siue naturam diuinam ab æterno est.

Locus Ioan. 1. cap. tractatus.

Clarissime autem in primo capite Ioannes æternitatem filij dei & æternam ex patre natiuitatem ostendens dicit, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, illud uidelicet quod in principio erat apud deum. Verbum autem uocauit filium dominum nostrum Iesum Christum, non consilium aut promissionem in deo conceptam de filio: id quod hisce duobus argumentis approbamus. Protinus subiicitur, Omnia per uerbum esse condita, sed constat per filium, non per promissionem omnia esse condita, uerbum ergo filius est. Deinde sequitur, Et uerbum caro factum est: prædestinatio autem uel promissio incarnata non est, filius dei incarnatus est, testate angelo, Quod nascetur sanctum filius dei uocabitur: proinde per uerbum nihil aliud intellexit Ioannes quàm filium. Hic erat, inquit, in principio. Principium autem longe alia significatione hic inducitur, quàm apud Moysen dicentem, In principio creauit deus cœlum & terram. Ibi enim principium ordinis est, relationem habens ad consequentia: quasi dixerit, Primo quidem condidit deus uniuersitatem & uastam illam molem, deinde digressit ipsam. Hic uero principium nota est infiniti & æternitatis, ut intelligamus filium dei esse in principio, id est ab æterno. Nam & Micheas in cap. 5. Et tu, inquit, Bethlehem Ephrata paruulus quidem es in millibus Iuda, sed ex te mihi egredietur qui erit dominator in Israel: & egressus eius à diebus æternitatis. Præterea Erat dixit, non cepit aut factum est, sed Erat. Ita & in 8. cap. dixit, Priusquàm Abraham fieret, ἐγώ εἰμι ego sum, non fui: quasi nunc per incarnationem id esse desierit quod erat. Deus enim incommutabilis & inconuertibilis est. Filius ergo dei in principio est, qui alibi seipsum etiam principium appel-

appellat. Atqui ne quis sibi nuicem misceret personas, patrem existimans esse qui uerbum est: statim addit, Et uerbum erat apud deum. Neq; enim quod est apud deum, & deus apud quem uerbum est una persona est, sed duæ sunt. Rursus ne quis propter personarum distantiam separaret diuinam essentiam, euestigio infert, Et deus erat uerbum, id est, filius unus & uerus deus est cum patre, una ergo utriusq; diuinitas, coequalis maiestas & gloria. Quid uero multis opus? constat Euangelicam historiam in hoc scriptam esse totam, ut credamus Iesum esse filium dei. Nam in calce Euangelij sui Ioannes, Hæc scripta sunt, inquit, ut credatis quod Iesus est Christus filius dei, & ut credetes uitam habeatis per nomen eius. Omnis ergo testimonijs, proferamus nunc etiam argumenta alia quot, sed & ipsa uel ex scripturarum testimonijs petita, uel scripturarum robore confirmata: si forsan quis hac ratione magis instituitur atq; reuincitur.

Deus in scripturis ineffabilis, infinita & omnipotens definitur esse existentia, quæ scilicet suapte uirtute subsistat, & omnibus esse tribuat. Sic enim legimus Exodi tertio, Et ait Moses ad dominum, Ecce ego ueniens ad filios Israel, dicam eis, Deus patrum uestrorum misit me ad uos, & si dixerint ad me, Quod est nomen eius? quid dicā eis? Et respondit dominus Mosi, Sum qui sum, sic ergo dices ad filios Israel, SVM misit me ad uos. Iam uero legimus Christum apud Ioannem in s. cap. dixisse, Priusquam Abraham fieret ego sum. Item, Si non credideritis quod ego sum, moriemini in peccatis uestris. Christus ergo non per adoptionem, aut appellationem, aut communicationem, sed per ueritatem uerus naturalisq; deus est.

Argumentis colligitur Christi diuinitas.

Omnis item substantia quæ creatura non est, deus est. Vniuersitas enim rerum diuiditur in creatum & increatum. Filius autem dei Christus dominus creatura non est. Nam scriptum est, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est, Christus igitur deus est.

Christus nõ est creatura.

Item per deum uiuimus, mouemur & sumus, ut inquit Paulus Acto. 17. sed per filium uiuimus. Nam is uita est fidelium, Ioan. 1. 14. & 1. Ioan. 5. filius ergo deus est. Solius enim dei uiuificare est. Viuificat autem filius, ut ipse testatur Ioannis 6. & 11. capite, unde deus est.

Iesus Christus uita est.

Apud Isaiam in 43. & 45. cap. ait dominus, Ego sum, ego sum dominus, & nõ est absq; me saluator, non est ultra deus absq; me, Deus iustus & saluans non est præter me. At Ieremias in 21. cap. Christum filium Dauidis, & deum, & iustitiam nostrā uocat. Præterea idem Isaias de Christo uaticinans, nomine patris ad filium dicit, Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. Proinde dum nullus alius deus præter unum, nulla alia iustitia & salus præter unam est, Christus autem ille deus, illa salus & iustitia est, consequens est Christum uerum esse deū, patri per omnia coequalē. Huc quoq; pertinet quod idem Isaias in eodem 45. cap. Per me ipsum (ait pater) iurauit, exhibit ex ore meo in iustitia uerbum & non retractabitur, quia mihi flectetur omne genu, & iurabit omnis lingua. Atqui ad Philip. 2. scripsit Paulus, Donatum est Christo nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne se genu flectat coelestium, ac terrestrium & infernorum, omnisq; lingua confiteatur quod dominus sit Iesus Christus, ad gloriam dei patris: id est, Cum uero Christo flectitur genu, cum is adoratur & colitur, cum illum fatemur deum siue dominum nostrum esse, id quidem non cedit ad dei ignominiam. Nam Ioan. 5. scriptum est, Pater omne iudicium (id est, omnia iura, ut uocant, & priuilegia, *alle rächty vnd gerächtigkeit*) dedit filio, ut omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit illum. Atq; hæc quidem eius dei gloria est, qui denuo apud Isaiam, Ego, ait, Iehouah dominus deus, hoc nomen meum, et gloriam meam (*הַכְּבוֹד*) alteri uel alieno non dabo. Cum autem ex superioribus testimonijs constet omnem dei gloriam filio esse datam, irrefragabiliter consequitur Iesum Christum dominum nostrum non alienum esse deum, nec alterum, id est separatam à substantia patris, sed eundem. Quid quod ipse dominus Iesus apud Ioannem in 27. hanc gloriam sibi ut propriam, non autem ut oblatam acceptamue uendicat cum ait, Et nunc glorifica tu me pater apud te ipsum gloria, quam habui priusquam hic mun-

Iesus Christus salus est.

Iesus Christus adorandus.

Gloria Iesu Christi.

us esset apud te. Quam habui, non quam accepi, ait: id quod propter eos dicimus qui dispensationis rationem intelligere nolentes, scæde & per malitiam quandam abutuntur dandi & accipiendi uocibus. Ista uero tam dilucida, tam euidentia & solida sunt deitatis Christi ueræ testimonia, ut uniuersa hæreticorum phalanx aduersus hanc claram ueritatis lucem & inuictum fidei robur nihil possit, ut ut ringatur, insaniat, & frustra sibi uictoriam polliceatur. Vicit mundum Christus, & regnabit deus in sæcula semper.

Iesus Christus
sapientia dei.

Prouerbiorum quoq; octauo capite loquitur diuina sapientia, Dominus possedit me in initio uiarum suarum antequam quicquam faceret. Ab æterno ordinata sum, à capite, ab antiquis terræ, antequam conderetur terra. Quum non essent abyssi genita eram, nondum eruperant fontes, nondum montes & colles constiterant, adhuc terram & flumina non fecerat. Quum præpararet cælos, ibi ego, cum eo eram cuncta componens. Paulus uero in 1. ad Corinthios 1. capite, Nos, ait, prædicamus Christum dei potentiam ac dei sapientiam. Christus ergo ab æterno uerus & naturalis est dei filius. Atq; hic Solomonis locus nonnullos ueterum mire tor sit. Græcos enim sequuti legerunt, Dominus creauit me in initio uiarum suarum, ideoq; multa hic commenti sunt, ne hæreticis urgentibus dare cogerentur Christum esse creaturam & in tempore conditum. Atqui propheta, teste ueritate Hebraica scripsit, יהוה קנני, Dominus possedit siue acquisiuit me, quod perinde est ac si dixisset, Dominus genuit me: sed possidendi uerbum in nuit sapientiam deo inseparabiliter & naturaliter semper esse innexam, quam scilicet ab æterno habeat, & ceu peculium possideat.

Coloss. 1.
Hebræ. 1.

Iam & similitudo & imago non diuersarum inter se rerum, sed similibus & paribus siue æqualium est. Cum itaq; Apostolus Christum planis uerbis appelliter imaginem dei inconspicui, & characterem siue expressam imaginem substantiæ dei, necessarium est filium patri per omnia esse consubstantialem & coæternum.

Iesus Christus
uia & doctor.

Christiani apud Micheam in capite 4. dicunt, Omnes Gentes ambulant, unaquæq; in nomine dei sui, nos autem ambulabimus in nomine dei nostri. Ambulant autem in nomine ac uia domini Iesu, hic ergo deus est. Quò illud quoq; pertinet quod ipse pater cœlitus uoce delata testatur, & ait, Hic est filius meus dilectus in quo placata est anima mea, ipsum audite. Si enim huic componas quod dominus Deuteronomij 13. dicit, Dominum deum uestrum sequimini, custodite mandata illius, & uocem eius audite: necessitate quadam compulsus confitebitur Christum esse deum uerum.

Iesus Christus
pastor.

Ezechielis 34. capite dicit dominus, Solus ego pascam gregem meum: at paulò post addit, Pascet eum seruus meus Dauid. Iam si solus deus pascit, & Christus pascit, oportet sanè filium patri consubstantialem esse: aliàs non pasceret unus deus.

Iesus Christus
remittit peccata.

Nemo item potest remittere peccata, nisi solus deus, ut testatur scriptura Marci secundo. Christus remittit. Est enim agnus dei qui tollit peccatū mundi: ergo Christus deus est. Quod autem sanguini eius, quod uerbo Euangelij tribuitur remissio, item quod baptismo, non ut sanguini, sed ut sanguini filij dei tribuitur, alijs ut per fidem in filium dei efficacibus.

Iesus Christus
Messias.

Præterea necessarium est Messiam uerum, omnipotentem & æternum esse deum. Regnum enim Messiaæ æternum, omnium ætatum, temporum & hominum est, ut regem huius regni oporteat esse omniscium, æternum, omnipotentem, omnibus præsentem, & cordium scrutatorem, quæ quidem uni deo competunt. Iam uero dominus Iesus ipse est Messias uerus, in lege & prophetis promissus. Cuius rei clara extant testimonia, Danielis 9. Ioannis 4.9. & 10. Item Acto. 13. cap. uerus itaq; deus Iesus est.

Iesus Christus
mediator est.

Christus item Iesus mediator est dei & hominum. Oportet autem mediatorem utriusq; naturæ participem esse, proinde oportuit Christum non hominem purum, sed etiam deum esse uerum. Aliàs enim non potuisset mediare siue intercedere inter deum & hominem.

Iesus Christus
spes nostra.

Et Ieremiæ 17. capite propheta clamat, Maledictus omnis qui spem suam collocat in homine: beatus uero qui deo fidit. De Christo autem scribitur Isaia 11. In ipso Gentes sperabunt. Et Paulus Christum spem nostram dixit: imò ipse Christus dominus non

non semel dixit, Amen amen dico vobis, qui fidit mihi, habet uitam æternam: necesse est igitur Christum non purum hominem, sed deum esse uerum, uiuum, æternum, patri per omnia consubstantialem.

Verum molestus fortassis sum ista & testimoniorum & argumentorum copiosa turba, sed utile est Christi domini hostibus, sed & ueræ fidei studiosis infirmioribus aliàs, opes ueritatis & fidei catholicæ firmamenta solida ostentare, nimirum ut illi suffundantur rubore, & uel reclamantes reuincantur, hi uero in fide confirmantur, atq; discant hæreticorum uitare blasphemias.

Nunc de uera & humana carne Christi disputabimus, quæ non tam cruce & ignominia iudaica, quàm ingratitude & perfidia hæretica indignissime blasphematur. Dum enim hi nunc sydeream, nunc aëream, mox coelestem, item & phantasticam carnem fingunt, quid aliud quàm ipsum Christum abnegant & blasphemant: Si enim ueram carnem non assumpsit Christus, ipse nec uere natus, nec mortuus, nec suscitatus, neq; uero & in cœlos susceptus est. Omnia enim illa per umbram & fascinum quodpiam falso & mendaciter egit, totiq; mundo imposuit. Sed absit ut pia mens istud uel per somnium suspicetur: interim tamen hæc incommoda, imò execrabiles aliæ sequerentur blasphemix, si ueram carnem nõ induisset dominus: atqui ueritas minime obscuris uerbis testatur dominū nostrum Iesum Christum uerum dei filium, uere esse incarnatum, hoc est natum de substantia uirginis Mariæ.

*Christus uerus
homo est.*

Huc enim pertinet illa prima de Christo seruatore promissio, quæ legitur Geneseos tertio, Semen mulieris calcabit caput serpentis. En tibi, Christus dicitur semen, adeoq; mulieris semen, id est uerus homo de uero homine, & tamen non ex uiro uiri semen, sed mulieris alicuius præclaræ, id est uirginis semen. Isaias enim in capite 7. Ipse dominus (ait) dabit uobis signum, Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabis nomen eius Immanuel. Butyrum & mel comedet, usq; dum sciat reprobare malum & eligere bonum. Dicit autem propheta, Non excidet promissis deus propter scelus & perfidiam regis Achaz. Huius autem rei hoc erit signum, Concipiet uirgo & pariet filium. Decreuerunt quidem duo reges Syrus & Israëlites excindere regnum Iuda, sed frustrabūtur spe sua. Non enim auferetur sceptrum de Iuda, donec ueniat Christus: priusquam uero ille uenerit, excidentur duo illi reges, atq; ita omni liberabitur periculo Iuda. Interim uero utranq; Christi indolem pulchre describit. Diuinam naturam perstringit parcius, dum ipsam unico notat nomine Immanuelem appellans Christum. De humana differit fusius, Virgo, inquit, concipiet & pariet filium: uirgo inquam non cœlum concipiet. Et angelus apud Lucam in primo capite adiecit, Concipiet in utero, ut notaret carnem Christi de substantia uirginis fore assumendam. Sed & sancta illa Elizabeth secundum uaticinium & promissionem Psalmi 132. Benedicta tu, inquit ad Mariam, inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui. Iurauerat enim dominus Dauidi ueritatem quam mutare non potuit, De fructu uentris tui (dicens) ponam super solium tuum. Proinde & Isaias propheta, Pariet, ait, filium, id est, uerum hominem, adeoq; ueram carnem, non sydeream aut aëream, sed filium, filium inquam de semine & lumbis Dauid: quod quidem de nullo potuit intelligi uiro. Quæ enim Immanuelem dicitur conceptura & paritura, ea uirgo concipere & parere debet. Proinde consequens est quod caro Immanuelis accepta sit de substantia uirginis, quæ erat de domo & familia Dauidis. Ad uerā Christi humanitatem designandam faciunt & illa quæ sequuntur in propheta, Butyrum & mel comedet, usq; dum sciat reprobare malum, & eligere bonum. His enim ceu notis uerum pingit hominem, qui auctibus quibusdam crescit, eoq; fouetur & pascitur cibo, quo pueri uesci solent, imò qui & puerorum more fastiditis amaris, suauiā malit.

In quinquagesimo tertio capite idem propheta mira hypotyposi Christum secundum carnem describens, ait, Crescet hic coram domino tanquam uirgultum, & sicut radix in humo siticulosa. Non erit ei species aut decor, cum intuebimur eum, nulla erit ei forma, neq; reputabimus eum. Despectus & contemptissimus erit omnium, uir dolorum & ægritudinum peritus. Sic inquam despectum & nullius reputauimus, ut uultus

nostros ab eo auerteremus. Quapropter labores nostros tulit ipse, & dolores nostros portauit: nos autem existimabamus eum à deo plagatum & humiliatum. Cum tamen ipse à transgressionibus nostris uulneretur, & propter iniquitates nostras conteratur. Et quæ sequuntur. Nam integrum illud caput abunde testatur à Christo ueram carnem esse assumptam. Phantasma enim uulneribus non confoditur, & corpus sydereum aut aëreum non angustiat, cõteritur aut doloribus angitur. Illa omnia ueri, humani, mortalis atq; passibilis corporis attributa sunt. Hoc pertinet & Psalm. 22.

Paulus item ad Galatas 4. quàm simplicissime asserit Christũ ex muliere esse factum, nihil nunc de conditione matris disputans, quam ex alijs scripturæ locis uirginem esse didicimus, sed de sexu & substantia Christi secundum carnem loquitur, quod illam assumpserit ex corpore mulieris, ueram utiq; Nam in 1. ad Timotheum 2. capite, Vnus, inquit, est deus, unus etiam mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus. Idem ad Hebræos 2. capite, postquam pluribus disseruisset de diuina Christi natura, tum & de humana, tandem prolato in mediũ Isaiæ testimonio, Ecce ego & pueri quos dedit mihi deus, infert, Postquam igitur pueri commercium habent cum carne & sanguine, & ipse similiter particeps factus est eorundem, ut per mortem aboleret eum qui mortis habebat imperium, hoc est diabolum, & liberos redderet eos quicunq; metu mortis per omnem uitam obnoxij erant seruituti. Nuspiam enim angelos assumit, sed semen Abrahæ assumit. Vnde debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset & fidelis pontifex, in his quæ apud deum forent agenda, ad expiandum peccata populi. Nam ex hoc quod ipse tentatus est, potest & ijs qui tentantur succurrere. Hactenus Paulus, qui singulis penè uerbis ueram carnem Christi propugnauit, & phantasmaticorũ cœlestem, aëream atq; sydeream carnem impugnauit, adeoq; dissoluit. Primo enim, Vt pueri carnem & sanguinẽ habent, sic ipse quoq; eorundẽ particeps factus est. Deinde, In hoc, ait, assumpsit carnem ut mori posset, & mortem sua morte aboleret. Atqui phantasticum, quod uocant, corpus mortem simulat, non moritur. Hinc dicit, Per omnia similis factus est fratribus. Ceterum nos carne uera & anima rationali cõstamus, carne ergo uera & anima rationali constat Christus. Qui & tentatus dicitur, quod iterum ueræ carnis argumentum est, sicut & misericordia & fidelitas. Illud uero omnium est euidentissimum, quod palàm dicit, Nuspiam angelos assumit, sed semen Abrahæ assumit. Per angelos uero intelligit omnes substantias spirituales aut subtiliores, cuiusmodi est Valentini corpus cœleste, aëreum siue sydereum Apellis, phantasticum uero Marcionis, uno uerbo istas fabulas semel concutiens, Nuspiam, inquit, in sacris legas Christum assumpsisse angelos: assumpsit enim semen Abrahæ, id est, uerum hominem de prosapia Abrahæ. Et sanè propter ueram naturam humanam ex prima promissione dicitur ubiq; in prophetis semen. Probe ergo Iohannes apostolus, Omnis, ait, spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse ex deo est: & qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo non est: & hic est spiritus Antichristi, de quo audistis quod uenturus sit, & iam nunc in mundo est.

1. Ioh. 4.

Christi caro benedicta ex uirgine nata pure.

Exponitur locus Luc. 1.

Aduersus hæc tam perspicua & solida scripturæ testimonia audent homines quidam prophani execrandas sub ueritatis pietatisq; prætextu proferre blasphemias. Vere quidem & secundum scripturas asserunt omnem Adæ posteritatem maledictioni esse obnoxiam: sed quod inde colligunt, Christum etiam, si de substantia uirginis prodierit, quando hæc originem ab Adam duxit, maledictioni esse obnoxium, non expendunt amentes quod uirgo mater illa pronunciatum esse benedicta inter mulieres, tum & Iesus ipse appellatur benedictus fructus uentris Mariæ. Nulla ergo hic locum habet uel maledictio uel impuritas. In lege scriptum est, Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus. At hic uirgo peperit, & non de semine uiri, sed per cooperationem sancti spiritus concepit. Omnia ergo hic pura sunt. Nam & angelus huius mysterij nuncius percontanti uirgini, Quomodo concipiam & pariam filium, quando uirum non cognosco? respondit, Spiritus sanctus superueniet, id est cœlitus descendet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Id iam uocans uirtutem altissimi seu omnipotentis,

tis, quod iam iam dixerat spiritum sanctum. Deinde quod obscurius dixerat, Superueniet in te, hic dilucidius effert, Obumbrabit tibi, id est, & umbra alarum suarum te proteget atque incorruptam seruabit, & fecundam reddet. Nam ut nimius Solis ardor fertilitatem aruis inducit, ita umbra non raro fertilitatis causa est: quo nimirum alludit angelus qui statim subiūxit, Quapropter & quod nascetur sanctum uocabitur filius dei. Audiant & expendāt hæc clara & euidentia angeli uerba hæretici. Nascitur Christus de uirgine, & qui nascitur & filius dei & sanctus est, sancto separatoque à communi nascendi modo, quod maledictionem attinet, & datus in lucem, purus omnino, quia purissimi dei filius, in quem nulla labes uel macula recidere potest, quippe cum puritate sua nostram quoque impuritatē eluerit. Præuidit istud sanctissimus dei uates Dauid, qui in Psalmo my-

Nam sic habet ueritas Hebraica, בתורי קדש מרחם משחר לר טל ולרותר. Atqui perturbatior uerborum constructio sensum planum aliàs obscurat non nihil. Si ergo sic ordines, Ros natiuitatis tuæ tibi ex utero auroræ in magnificentissimæ sanctitatis: sensus erit, Magnifica quadam sanctitate & more mirabili nasceris. Nam natiuitas tua se habebit ut generatio roris, qui ex aurora pura ueluti matrice nasci uidetur. Elicit enim interdum sol è terra uaporem, ut & ipse in Meteoris indicat Aristoteles, qui ob calidi sursum ductentis paucitatem temperatę noctis uel uesperarum frigore deorsum ducitur, atque in aquam soluitur, guttatim singulis inhærens herbarum apicibus. Plinius quoque in 13. naturalis historiae libro, In noctibus, ait, serenis & omni aura quiescente, neque in nube, neque in flatu cadunt rores. Eò iam alludens propheta dixit, Ut Sol è terra elicit humorem & rorem creat: sic Sol iustitiæ Christus è terra, hoc est, corpore uirginis ceu aurora pura nascetur, mirifice quidem & modo quodam sacrosancto. Istis autem & illorum elisa est blasphemia, qui dominum nostrum aliorum hominum more natum esse mentiuntur, è coniugio scilicet Ioseph & Mariæ, cum tamen Matthæus istud scelus hisce uerbis manifeste reuulserit, Priusquam conuenissent deprehensa est grauida è spiritu sancto. Porro Ioseph maritus eius, quoniam erat iustus & nolebat illam infamare, uoluit clanculum ab ea diuertere. Hæc autem cum is in animo uersaret, ecce angelus domini in somnis uisus est illi, dicens, Ioseph fili Dauid, ne metuas adiungere tibi Mariam uxorem tuam, nam quod in illa conceptum est, à spiritu sancto profectum est. Pariet autem filium, & uocabis nomen eius Iesum. Quibus in uerbis præter puram natiuitatem complura etiam relucent ueræ carnis argumenta, qualia infinita penè & in secundo capite Lucæ inuenias. Ibi enim non temporis modo, loci ac generis Christi fit mentio, sed & earum circumstantiarum, quæ ueræ carnis natiuitati adhærent. Dicit enim, Postquam completi sunt dies pariendi, peperit filium suum primogenitum, ac fasciis eum inuoluit, reclinauitque in præsepi. Veræ sanè carnis hæc sunt indicia, non putatiui aut aërei corporis. Cætera iam breuitatis gratia transimus, paulò post plura de hac ipsa re dicturi, ubi utramque in Christo naturam demonstrabimus. Hactenus enim de uera carne, sed pura, immaculata supraque benedicta differuimus ea qua potuimus breuitate & luce.

Exponitur lo-
cus Psal. 110.

Matth. 1.

Qui autem Christo animam ademere rationalem, uerbum substituerunt animæ loco, uidentur prorsus sibi excidisse necesseque redemptionis mysterium. Ab initio enim dominus hominem ex anima & corpore fecit, qui postmodum peccando perijt. Christus autem uenit ut saluum faceret quod perierat. Primum ergo uidendum nobis est quid nam illud sit quod perierit, ex quo facile deprehendemus quid dominus ueniendo saluarit. Perijt autem totus homo ex corpore & anima perfectus. Hic enim legem à deo accepit. Idem ille & legem dei contempsit: totus ergo transgrediendo peccauit, & proinde totus iam sui peccati uitio perijt. Si autem totus perijt, totus saluatoris beneficio indigni: & si totus saluatoris beneficio indigni, totum Christus ueniendo saluauit: & si totum ueniendo saluauit, non corpus aut animam, sed corpus & animam, quibus totus homo constat, & quibus peccasse uidetur, assumpsit. Quid quod testimonijs scripturæ apertissimis animam assumpsisse Christus conuincitur? Apud Ioannem to-

Christus ratio-
nalem habuit
animam.

ties ingeminat, Animam meam pono pro ouibus meis. Nemo tollit eam à me, sed ego ponam eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Item, Et nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater seruato me ex hac hora. Et iterum, Cœpit Iesus affici dolore & mœstitudine, & dixit, Tristis est anima mea usq; ad mortem. Quæ omnia animæ rationali, non uerbo mirifico & incōmutabili computunt. Diuus quoq; Ambrosius libro de Incarnationis dominicæ sacramento capite septimo hunc Lucæ locum tractans, Proficiebat Iesus ætate & sapientia & gratia apud deum & homines. Quomodo, ait, proficiebat sapientia dei? Doceat te ordo uerborum. Profectus ætatis & profectus sapientiæ, sed humanæ est: ideo ætatem ante præmisit, ut secundum hominem crederes dictum. Aetas enim non diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sapientia autē sensu proficit, quia à sensu sapientia. Iesus autē proficiebat ætate & sapientia. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo ipse susceptus est. Si diuinus, ergo mutabilis per profectū. Quod enim proficit utiq; mutatur in melius: sed quod diuinum est non mutatur: quod ergo mutatur non utiq; diuinum. Sensus igitur proficiebat humanus, sensum ergo suscepit humanum. Hæc Ambrosius. Certè si carnem modo suscepisset, nescio quid nobis contulisset brutæ per se modo carnis assumptio. Verum multo religiosius Paulus, Habentes igitur, inquit, pontificem magnū, qui penetrauit cœlos, Iesum filium dei, teneamus confessionem. Non enim habemus pontificem qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum per omnia, iuxta similitudinem absq; peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur gratiam. Qui locus solus satis fuerit pietati studiosis aduersus inanimatæ carnis Christi assertores.

Hactenus uero apertis, opinor, scripturæ testimonijs tum & firmis solidisq; argumentis approbauimus Christum cum deum uerum, tum hominem esse uerum: consequens nunc est, ut de proprietate & unione harum dicamus naturarum.

Quomodo uerbum caro factum.

Quærēdum ergo quomodo uerbum caro factum sit, utrum ne in carnem mutatum sit, an ne carnem induerit assumpseritue. Cæterum deum immutabilem & informabilem credi necesse est ut æternum. Transfiguratio autem interemptio est pristini. Omne enim quodcunq; uel mutatur uel transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, & incipit esse quod nō erat. Deus autem neq; desinit esse, neq; aliud potest esse quàm est. Iam uero constat uerbum siue filium dei unius esse essentiæ cum deo, qui quandoquidem mutari aut transformari non potest, consequens est quod uerbum intelligatur caro factum, dum sit in carne, & manifestatur, & uidetur, & contrectatur per carnem, aut dum assumit carnem: ut iam illa sententia, Et uerbum caro factum est, Ioannes nil aliud dicere uoluerit, quàm deus assumpsit hominem. Neq; uero ueritatem peregrino corrumpimus, ut quidam nobis falsò impingunt, glossemate. Nam ipse Ioannes in Canonica sua usus est ueniendi uerbo. Dixit enim, Omnis spiritus qui cōfiteretur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo natus est. Paulus uero assumendi. Dixit enim, Nusquam assumit angelos, sed semen Abrahamæ assumit. Expende item quid sequatur protinus in eodem Ioanne, Et habitauit in nobis, hoc est, illud uerbum quod carnem suscepit hoc habitauit in nobis, hoc est, in carne habitauit humana, & inter nos hominum more cōuersatum, inde & Immanuel dictus est. Quid quod alibi scriptum legimus, Qui peccatum non fecit, factus est peccatum? Hic si secundum canonem hæreticum hanc quoq; exponamus sententiam, cōsequens erit filium dei non in carnem modo, sed & in peccatum esse conuersum. Cæterum fides intelligit Christum pro nobis hostiam & expiationem esse factum pro peccato. Legimus præterea aquam uinum esse factum. Atqui nemo nescit aquam illam ita esse in uinum uersam, ut nihil prorsus remanserit de natura aquæ, tota enim iam commutata uinum erat. Ergo si quis nunc contendat pari modo dictum esse, Verbum caro factum est, consequetur deum incarnatione prorsus mutatum esse in hominem, adeoq; deum posthac esse nullum. Huc scilicet abducuntur blasphemia ista uersutia & subtilitate sua. Certè Eutyches parum sanè auspicatus, Abbas Bizantinus, subtilitate execrabili seductus duas naturas in Christo, quod & initio monuimus, ita confundebat

fundebar ut humanam assumptam quidem, sed assumptionis conditione abolitam esse doceret, nec in Christo mansisse amplius quam diuinam naturam. Hominem ergo deo absumebat, nec sinebat carni assumptæ in Christo locum. Nos autem credimus æternum patris uerbum ita assumpfisse naturam humanam, ut quælibet per se natura impermixte genium suum retineat. Aliud est enim quod assumit, & aliud quod assumptum est. Proinde non eadem potuit esse carnis diuinitatisque natura. Huius nunc testimonia non singula sed præcipua, cum ex scripturis diuinis, tum ex scriptoribus sacris proferemus.

Due nature in Christo.

Isaias in 7. capite, Virgo, inquit, concipiet & pariet filium, & uocabitur nomen eius Immanuel. Fatetur ergo Messiam tam hominem quam deum esse appellandum. Nam & in 9. capite, Puer, ait, natus est nobis, & filius datus est nobis. Atque in eo quidem testimonio filius datur, nam ab æterno est: & puer nascitur, nam in tempore secundum hominem incepit. Sic apud Micheam in 5. nascitur secundum carnem in Bethlehem, sed secundum diuinam naturam egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Zachariæ 13. legimus patrem profopoccia quadam compellere gladium siue afflictionem, ac dicere, Gladie excitare super pastorem meum, & super uirum (חַרְרָמַי) coæqualem meum, dixit dominus exercituum, Percute pastorem, & dispergantur oves gregis. Quo testimonio primum discimus pastorem istum, qui Christus est, patri esse coæqualem deum uerum, & tamen eundem hoc minorem esse secundum naturam humanam, iuxta quam passibilis est & percutitur.

Quin ipse dominus Iesus apud Matthæum in capite 22. Phariseos interrogans dixit, Quid uobis uidetur de Christo cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis, Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum, dicens, Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si ergo Dauid uocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Quasi dicat, Cum re uera filius sit Dauidis, interim uero & Dominus, consequens est Messiam esse uerum deum & hominem. Ad hunc modum & Danielis 9. capite primo quidem legimus, Et nunc audi deus noster orationem serui tui & deprecationes eius, & illumina faciem tuam super sanctuarium tuum desolatum propter dominum, id est, propter Messiam uerum dei filium promissum, qui in Ierusalem regnaturus sit, & de Zion apostolos in totum orbem terræ emissurus. Deinde uero planissimis uerbis, Et post hebdomades, ait, sexagintaduas occidetur Christus, confessus est itaque Daniel in Christo tam diuinam quam humanam naturam.

Paulus ad Romanos 1. utramque naturam in Christo agnoscens, Paulus, ait, seruus Iesu Christi, segregatus in euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis, de filio suo qui genitus fuit ex semine Dauid secundum carnem, qui declaratus fuit filius dei per potentiam, spiritum sanctificationis & resurrectionem ex mortuis, Iesum Christum dominum noster. Fatetur ergo Iesum Christum uerum esse deum & hominem. Nam secundum hominem illius natiuitatem reducit ad stirpem Dauidis. Secundum diuinam naturam nihilo minorem imò coæqualem patri facit, declaratque deitatem eius tribus argumentis, Potentia scilicet signorum, de qua pluribus agit ipse dominus apud Ioannem in 5. & 10. capite. Spiritu sanctificatione, & Resurrectione ex mortuis, qua eucta, incredula Thomæ mens clamauit, Dominus meus & deus meus. Porro qui ansam erroris sui quærunt in dictiuncula definitus siue declaratus, nodum quærunt in *σείρο*. Græce enim est *σείρο*, quasi quis dicat certo pronunciat, & uelut certis demonstratus argumentis, quæ & subiungit protinus.

Ad Philipenses 2. capite idem Paulus longe apertissimis uerbis utramque in Christo naturam confitens, ait, Is affectus sit in uobis, qui fuit & in Christo Iesu, qui cum esset in forma dei, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis deo, sed semetipsum inaniuit in forma serui sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Habes hic apertissimum testimonium non modo incarnationis, sed & in ipso totum totius Christi mysterium mira breuitate & luce expositum. Iesus Christus, ait, in forma dei fuit. Quid est in forma dei esse? Sequitur, Formam serui sumpsit, Sed id perinde obscurum est, Sub

Locus Apostoli ad Philip. 2. tra status.

ditur ergo, In similitudine hominum constitutus, id est, factus est cæteris hominibus similis. Sequitur enim quod & hoc explicet, Et figura repertus ut homo. Id quod lingua nostra significantius sic exprimimus, *vnd gestalt halben erfunden wie ein mensch sin sol*, id est omni modo ut uerus homo repertus. Quid ergo est esse in forma dei? nimirum omni modo uerum esse deum, deo per omnia cœqualem. Id quod per consequens dilucidius declaratur, Non rapinam arbitratus est ut esset æqualis deo. Id est, hoc ipsum quod deo æqualis erat, non ita reputauit ut solent qui per rapinam aliquid possident, misere timentes ut si ab eo uel latum, quod dici solet, unguem discedant, possessione exciderint. Vel, Non ita sibi putauit faciundū, ut faciunt qui rapinam tuentur. Augustinus libro secundo contra Maximinum Arrianorum episcopum capite 5. Rapina, ait, res est aliena quæ per iniuriam possidetur. Cum ergo dei filius natura esset filius, deo per omnia æqualis, non rapina, id est alieno modo, sed natura erat æqualis deo. Et tamen cum sic esset, æqualis deo, inaniuit semetipsum: non utiq; quod is esse desineret qui ab initio erat, cum deus sit inconuertibilis, sed ea re se exinaniuit, quod ueluti regia trabea posita, serui formam assumpsit. Obserua autem quod dixit Assumpsit, quod uerbum præsens illud de inanitione (ut sic dicam) exponit. Quod enim assumitur non deperditur: & quod assumit, seipsum re assumpta non perdit, sed assumptum in cõsortium admittit. Quid quod manifestissima statim sequitur interpretatio? Humiliauit seipsum, Proinde inaniuit se, idem est quod humiliavit se. Videmus ergo unum illum Iesum Christum duas habere naturas diuinam & humanam, non sibi inuicem immixtas, sed proprietate distantes.

Huc enim faciunt permultum istæ apud Ioannem antitheses, Pater maior me est. Et, Ego & pater unum sumus. Item, Qui fidit mihi habet uitam æternam. Et, Qui credit in me non credit in me, sed in eum qui misit me. Alterum enim ad diuinam, ad humanam uero naturam refertur alterum.

Scriptores ecclesiastici de utraq; in Christo natura.

Verum ista iam olim summa cum diligentia à maximis religionis nostræ uiris ac scriptoribus tractata sunt. Ex uetustissimis plurimi hoc negotium exposuere, Athanasius in primis in epistola ad Epictetum Corinthiorum episcopum, Tertullianus quoq; in libro aduersus Praxeam, sed & Irenæus in tertio aduersus hæreses libro, & Ambrosius de Incarnationis Dominicæ sacramento. Ex uetustioribus uero de utraq; Christi natura scripsere Leo primus eius nominis, & Gelasius Romani Pontifices. Vigilius item martyr & episcopus Tridentinus lib. 5. & Ioannes Cassianus libros 7. Nos aliquot saltem ex uetustissimis proferemus testimonia.

Hippolytus.

HIPPOLYTUS martyr, & Arabum metropolis episcopus in memoria Hæresum, Christus, ait, procedens in mundū, deus & homo apparuit. Et hominem quidem eius facile est intelligere cum esurit, & fatigatur, & laborat, & fitit, & formidat, & fugit, orat, contristatur, & super ceruical dormit, & calicem respuit passionis, & anxius sudat, & ab angelo confortatur, & à Iuda traditur & contumeliam patitur, à Caiapha & Hero de despicitur, à Pilato flagellatur, eiq; à militibus illuditur, & à Iudæis ligno affigitur, & ad patrem clamans commendat spiritum, & inclinato capite emittit spiritum, latus quoque lancea perforatur, inuolutus in sindone ponitur in sepulchrum, & à patre die tertia resuscitatur. Diuinitatem uero eius uidere rursus clarum est, quando laudatur ab angelis, & hoc à pastoribus inspicitur, & expectatur à Symone, & ab Anna testimonium perhibetur, & quæritur à Magis, & à stella designatur, & aqua in nuptijs operatur uinum, & increpat mare uiolentia commotum uentorum, & ambulat super mare, & cæcum ex natiuitate uidere facit, & mortuum Lazarum quatruiduanum resuscitat, & uarias facit uirtutes, datq; discipulis potestatem.

Amphilochus.

AMPHILOCHUS Iconi episcopus, Noli, ait, passiones carnis uerbo impassibili applicare. Deus enim sum & homo hæretice. Deus sicut profitentur miracula. Homo sicut testantur passiones. Quia ergo deus sum & homo, dic quis passus est? Si deus passus, dixisti blasphemiam. Si uero caro passa est, cur non passioni applicas, cui inijsis quoque formidinem? Alio enim patiente alter non timet, & homine crucifixo non perturbatur deus.

EVSTATHIVS episcopus Antiochenus aduersus Arrianos scribit, Infaniunt, debacchantur, & infano aguntur furore, imò & suis excefferunt mentibus, qui deo uerbo passionem applicare præsumunt. Si enim in Christo plenitudo deitatis inhabitat, primum quidem aliud est quod inhabitat aliud quod inhabitatur. Si autem naturæ differunt ab alterutris nullam mutationem plenitudini diuinitatis coexistere quisquam faceri debet. Illa seorsim applicanda sunt ei qui ex anima constat & corpore. *Eustathius.*

ANTIOCHVS Ptolemaidis episcopus in sermone contra hæreticos, Noli, ait, confundere naturas, & circa dispensationem non contremiscas. Tene deum, da deo decentia: suscipe hominem, da homini decentia. Esuriit iste, qui secundum te: pauit ille, qui ultra te est. Sitiuit, qui hodie natus est: ambulauit supra mare, qui sine tempore splenduit. *Antiochus.*

TERTULLIANVS aduersus Praxeam dicit, Videmus ex scripturis duplicem statum, non confusum, sed coniunctum in una persona, Deum & hominem Iesum Christum. Et adeo salua est utriusq; proprietates substantiæ, ut & spiritus res suas egerit in illo, id est uirtutes, & opera, & signa, & caro passiones suas functa sit, esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarū, anxia usq; ad mortem, deniq; & mortua est. Quod si tertium quid esset ex utroq; confusum, ut electrum, non tam distincta documenta parerent utriusq; substantiæ, &c. *Tertullianus.*

IOANNES CHRYSOSTOMVS Constantinopolitanæ urbis episcopus in epistola Pauli ad Timotheum priorem, homelia 7. scribit, Enim uero mediator utriusq; eis debet societate coniungi, quorum mediator est. Id quippe mediatoris est proprium, utrorumq; participem fieri, quorum fuerit mediator. Quemadmodum enim loci cuiuslibet medium utramq; partem contingat necesse est: ita & naturarum ambarum medium oportuit utraq; naturas contingere atq; connectere. Quemadmodum igitur homo factus est, ita etiam deus erat. Homo quippe purus mediator nunquam penitus fieret. Oportebat enim huiusmodi mediatorem cum deo colloqui. Deus item solus mediator esse non posset. Neq; enim eum suscepissent hi, quorum mediator accederet. Sed sit hic finis testimoniorum utriusq; in Christo naturæ, quarum utraq; in sua proprietate permanet. *Ioan. Chrysostomus.*

Dicendum porrò erit de coniunctione naturarum Christi inseparabili, quam quidam alij unionem, alij communionem, alij mixtionem & societatem uocant, ipsam scilicet connexionem, & ut ita dicam, cohærentiam duarum naturarum personam Christi constituentium. Et sanè si de uocum ratione aliquid dicendum est, Coniunctionis uocabulum uidetur longe inter alia tutissimū esse, quo & sanctus Augustinus legitur usus libro de Trinitate 13. capite 9. Vnionis uero & Communionis uoces si consideres propius parū tutæ sunt, licet & Augustinus non infrequenter Vnionis & Hilarius & unionis & communicationis, deniq; & societatis uoce utatur. Sanctus Irenæus usurpat uocabulum Mixtionis, suo quidem tempore non incommodum, at nostro propter irruptas exortasq; hæreses admodum periculosum. Veruntamen ut ut habeat ratio uocabulorum, id tamen longe certissimū est duas esse in Christo naturas diuinam & humanam easq; manere impermixtas, ita ut neutra de altera (nisi per communicationem idiomatū) participet, sed proprietatem suam utraq; seorsim illæsa custodiat. Est & illud indubitatum plane quod hæ proprietates in Christo permanentes unitatem personæ non dissociant. Cohæret enim in unitate personæ nexu indissolubili, sed & ineffabili diuinæ naturæ humana. De qua quidē audacius disputauit humana præsumptio, cum multo fatius sit parcissime de illa loqui, & intra scripturarū metas magna cum religione teneri. Isaias enim clamat & ait, Generationē eius quis enarrabit: sentiens omnino unionē illam naturæ diuinæ cū humana inexplicabilē esse. Ioannes quoq; iste dñi dilectus discipulus qui in sinu dñi recubuit, quicq; omnium perspicacissime diuina illa tremēdaq; dei mysteria uidisse credit, ueluti renuens quæ impiū sit humanū animū scrutari, paucis et simpliciter, Verbū, inq; caro factū est, & habitauit in nobis, &c. Ita & Paulus breuib. sed certis id negotij absoluēs, Citra contrauerfiā ait magnū est pietatis mysteriū, deus manifestatus est

in carne, iustificatus est in spiritu &c. Habes puram & apostolicam simplicitatem, nec est quod meliora & apertiora expectes. Vnio illa est incarnationis mysterium quo deus homo factus est. Hanc simplicitatem, id est hoc uerbum incarnatum & hunc Christum dominum duarum naturarum inseparabili coniunctione constantem ecclesie cum occidentis tum orientis simplici purissimaque fide confessæ sunt, donec Nestor præsul Constantinopolitanus furijs contra ueritatem percitus unitatem hæc personæ solueret. Neque enim unam sed duas fecit, unam nempe diuinitatis humanitatis alteram. Nec enim fatebatur Christum natura esse dei filium sed adoptione et merito, ideoque non credebat unum Christum in uerbo dei & carne sed separatim atque coniunctim alterum filium dei alterum filium hominis prædicabat. Sed audiamus quid contra hunc ueritas catholica proferat, Verbum, ait, caro factum est, Sed & fidelis testis ueritatis S. Cyrillus episcopus Alexandrinus Anathematismo primo, Dum, inquit, dicimus uerbum carnem esse factum, non confusionem, non mixturam, non conuersionem, aut immutationem contigisse dicimus circa eum: sed unitum potius inestabiliter & inenarrabiliter sancto corpori animam habenti intelligibilem. Quod autem uniri dicitur, non omnino confunditur, sed fit in assumptione magis alterius. Affirmamus igitur ex deo patre uerbum in assumptione factum sanctæ & animatæ carnis, unitumque secundum ueritatem inconfuse, ex matrice ipsa processisse hominem, permanisse autem etiam sic deum uerbum: ideoque & merito & iure sanctam uirginem dici genitricem dei. Id quidem optime & piissime sed tamen non nihil obscurius dictum Huldrychus ille beatæ memoriæ Zuinglius, Tigurinae ecclesie episcopus, exponit pari ratione, sed paulò clarius in Ratione fidei ad Carolum Augustum, locis aliquot scripturæ inductis. Naturarum, inquit, distinctæ proprietates & opera, personæ unitatem non dissociant. Non magis quam in homine animus & caro duas personas constituunt. Ut enim ista natura diuersissima sunt, ita diuersis quoque proprietatibus & operationibus pollent. Attamen homo qui ex his conficitur, non duæ personæ sunt, sed una est. Ita deus & homo unus est Christus, dei ab æterno, & hominis à temporis dispensatione, in æternum filius, una persona, unus Christus, perfectus deus, perfectus homo. Ita ut etiam quæ diuinæ sunt naturæ propter personæ unitatem & perfectionem nonnunquam humanæ tribuantur, & quæ humanæ sunt interdum de diuina dicantur. Filium hominis sese dicebat esse in cælo, cum corpore cælos nondum conscendisset. Pro nobis perhibet Christum passum esse Petrus, cum sola humanitas pati possit. Sed propter personæ unitatem uere dicitur, Et filius dei passus est, Et filius hominis dimittit peccata. Nam & is qui filius dei & hominis una persona est, pro humanæ naturæ proprietate passus est: & is qui filius dei & hominis una persona est, pro diuinæ naturæ proprietate peccata dimittit. Tantum ille. Habes nunc quid sentiat ueritas & quid recte confitearis de insolubili illa naturarum nexu. Quibus si conferas caput Ioannis sextum complurima huius generis inuenies, imò totus in hoc est Ioannes, ut hunc sine periculo legere non queas, nisi pleraque ad hunc scopum referas.

Iam & Gelasius episcopus Romanus pulchre uidetur totum hoc unionis naturarum Christi negotium tradidisse in eo libello quem scripsit contra Eutychem & Nestorium, eius uerba hæc sunt. Certè sacramenta quæ sumimus corporis & sanguinis Christi, diuina res sunt: propter quod & per eadem diuinæ efficimur consortes naturæ, & tamen esse non definit substantia uel natura panis & uini. Et certe imago & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione mysteriorum celebrantur. Satis ergo nobis euidenter ostenditur hoc nobis in ipso Christo domino sentiendum, quod in eius imagine profitemur, celebramus & sumus, ut sicut in hanc scilicet in diuinam transeunt sancto spiritu perficiente substantiam, permanent tamen in sua proprietate naturæ: sic illud ipsum mysterium principale, cuius nobis efficientiam uirtutemque ueraciter repræsentant, ijs ex quibus constat proprie permanentibus, unum Christum, quia integrum uerumque permanere demonstrant. Sed Apostolus (inquiunt) dixit de Iudæis, Si cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent. Ecce (inquiunt) dominus maiestatis est crucifixus. Planè hoc dicimus, hoc sentimus, salua
 impassi-

impassibilitate deitatis. Deitas enim impassibilis, semper sine ambiguitate persistit. Sicut enim legitur dominus maiestatis Christus, sic utiq; legitur etiam hominis filius. Itaq; & dominus maiestatis filius hominis est & homo est, & filius hominis deus est maiestatis & homo deus est, & quicquid deitatis est habet homo filius hominis, & quicquid humanitatis est habet dominus maiestatis. Beatum Petrum audiamus dicentem, Christo igitur carne passo omnes eadem fide armemini. Carne passum dixit, non deitate, cum tamen ipsa deitas totum suum faciat quicquid caro perpessa est: sicut & filius hominis suum habet totum quicquid est dei, & sub una persona merito unus atq; idem dicitur pati quicquid ut deus homo patitur, non infirmitate & conditione passibili, sed dignatione suam faciens passionis iniuriam, adunatione particeps, sed sine passibilitate compatiens: sicut unus idemq; uirtutes operatur quicquid ut homo deus operatur. Si enim quamuis corporeis obnoxia anima passionibus sit humana, & eorum uel mulceatur blanditijs, uel afficiatur aduersis, & compatiendo sentiat ipsa quicquid conditioni carnis inferitur, non tamen secundum seipsa quæ est animæ substantia ullo uulnere sauciatur, uel quibuslibet plagis uexationibusue cõtingitur. Vnde dictum est, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quomodo posset fieri ut deitas his subiaceret rebus, quibus anima non subiacere cognoscitur: cum tamen, ut dictum est, diuinitas non passibilitate, non cruciatione, non afflictione, non uulneratione passibilis sit, sed ea dignatione qua suscepit hominem, sibiq; uniuert, suum facit quicquid hominis est, quia homini tribuit quicquid dei est, ita tamen ut ab omni passibilitate prorsus intemerata permaneat. Hanc regulam catholicæ fidei orthodoxæq; doctrinæ, quam à cunctis patribus catholicæq; magistris ecclesiæ, sicut eorum dicta testantur, quæ recensere per longum est, ex diuinis manantia fontibus, ad nos usq; transmissa suscepimus. Hactenus Gelasij illius uerba recensuimus, quæ quod nostrum attinet institutum planiora sunt quàm quæ ullam recipiant expositionem.

Ex illis tamen ipsis uerbis mysterium quoq; Eucharistiæ nobis elucescit. Nam ex ratione sacramenti Eucharistiæ, ceu paradiigmate quodã ostendit hominem deo in unam personam sic esse unitum, ut neutra interim substantia suam amiserit naturam. Nam panem & uinum sic esse corpus Christi, ut interim panis & uinum maneant, diuina accedat substantia, & sic ex utrisq; unum fiat sacramentum. Prudenter autem & orthodoxe intertextuit, Et certe imago & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione mysteriorum celebratur, nimirum ne quis putaret creaturam panis & uini in eum honorem esse subiectam in quem constat humanam esse assumptam. Hæc enim ineffabiliter unita est deitati, adeo ut & ipsa uiuifica dici possit, id quod de pane nemo dixerit, nisi per liberam quandam hyperocham imaginem propterq; unionem panis cum uero corpore Christi sacramentalem. Secundum hanc enim dixit Chrysostomus, O ingens miraculum, ô magnam dei humanitatem erga nos, qui supra confidet patri illa ipsa hora omnium tenetur manibus, & dat se uolentibus fouere & amplecti. Monet ergo Augustinus ubiq; sacramenta nostra non carnaliter aut sensibilibiter, sed spiritali mente esse iudicanda expendendaq;. Præcipue autem 3. de Doctrina Christiana libro capite 9. de nostris loquens sacramentis, Non graui, ait, operatione signorũ onerati sumus, sed pauca quædã pro multis eademq; factu facillima & intellectu augustissima & obseruatione castissima ipse dominus & apostolica tradidit disciplina, sicuti est Baptismi sacramentum, & Celebratio corporis & sanguinis domini: quæ unusquisq; cum perceperit, quod ferantur imbutus agnoscit, ut ea non carnali seruitute, sed spiritali potius libertate ueneret. Vt autem literam sequi, & signa pro rebus quæ his significatur accipere seruilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari male uagantis erroris est. Rectissime igitur Chrysostomus homelia in Matthæum 33. Credamus itaq; (ait) ubiq; deo, nec repugnemus ei etiam si sensui & cogitationi nostræ absurdum esse uideatur quod dicit, sed sit etiam rationibus & uisu magis ratus sermo eius. Sic & in ipsius sacramentis faciamus, ne solum spectemus in ea quæ proposita, sed & uerba eius retineamus. Nam uerba eius decipere nequeunt, sensus uero noster facile decipitur. Illa nunquam excidunt, hic sæpissime fal-

De Eucharistia
per digressio-
nem,

Duo sacramenta
agnouit & Ter-
tullianus.

Fide, non sensu
hec percipi.

*Contemplatio-
ne fidei in Coe-
na adest Chri-
stus.*

*Canon Nicene
Synodi de Eu-
charistia.*

*Non est cibus
corporalis.*

*Vnitas perso-
ne non exten-
dit corpus Chri-
sti per omnia.*

litur. Quoniam ergo ille dixit, Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus, & oculis mentalibus ipsum uideamus. Nihil enim sensibile tradidit nobis Christus, sed res quidem sensibiles sunt, omnia autem intelligibilia sunt. Sic & in Baptismo per rem quidem sensibilem fit aquæ donum, quod autem perficitur, nempe regeneratio & renouatio, mente percipitur. Nam si tu incorporeus esses, nuda tibi hæc omnia tradidisset dona, quia autem corpori coniuncta est anima tua, in rebus sensibilibus ea quæ mente percipiuntur tibi tradidit, &c. Audis nimirum omnia hic esse intelligibilia & mente percipi, Christum nihil sensibile tradidisse. Quo fit ut impij signum corporis, non ipsum corpus edant, & panis non uertatur in ipsum naturale corpus Christi. Alias enim illi eo quoque uescerentur, qui tamen mente carent, qua sola editur Christus. Nec tamen inutiliter uisibile sacramentum instituit dominus. Nam nos non mente sola, sed etiam corpore constamus, quod sensibili imagine ad considerationem (ut Dionysius ait) diuinarum rerum subuehi oportuit. Vnde & Canon Nicenæ Synodi in hæc uerba præscribebat, Iterum etiam hic in diuina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem & poculum, sed exaltata mente fide consideremus fitum esse in sancta illa mensa agnum dei tollentem peccatum mundi, qui non uictimarum more à sacerdotibus sacrificatur, & pretiosum illius corpus & sanguinem uere sumentes nos credere hæc esse non stræ resurrectionis symbola. Propter id enim non multum accipimus sed parum, ut sciamus quod illa non ad satietatem, sed sanctimoniam percipiuntur. Dixit autem iterum etiam hic, quod in superiore Canone de sacro baptismate dixerat, Baptisma nostrum non sensibilibus oculis sed mentalibus considerandum est. Aquam uides? Considera diuinam uim quæ in aquis latet. Nos enim spiritu sancto & igni baptizari tradunt sacra eloquia, &c. Hæc uero per digressionem occasione à uerbis Gelasij sumpta necessario diximus, propter illos maxime qui aiunt nos in sacramentis nullum recipere mysterium, sed nudum duntaxat asserere signum, nil nisi purum panem & uinum. Dum enim nos iuxta Augustini præceptum neque literæ adhærere, neque iuxta seruilem infirmitatem signa pro rebus ipsis accipere uolumus, illi calumniatur nos inutiliter signa interpretari. Sed fit hic finis digressionis de Eucharistia, redimus ad institutum nostrum de Vnionem siue coniunctionem naturarum Christi, addimusque nunc quoque locos aliquot maximorum in ecclesia uirorum & maxime orthodoxorum doctorum, Augustini uidelicet & Hieronymi, idque hoc potissimum nomine ne quis (ut lapsus in his facilis est) unionis huius uirtute Christi domini corpus extendat per omnia, imò non iam propter unionem inseparabilem naturarum, sed & propter accedentem corpori resuscitato clarificationem, illocabile credat, quod feratur per omnia, exuta prorsus corporis aut carnis humanæ proprietate. Quanquam hæc possint à paulò diligentioribus, uel ex ijs quæ hæcenus disputata sunt caueri, uerum proderunt & hæc opinor parum exercitatis.

D. ergo Aurelius Augustinus epistola 57. ad Dardanum ubi docet quomodo deus ubique, Noli itaque dubitare, inquit, ibi nunc esse hominem Christum Iesum unde uenturus est, memoriterque recole & fideliter tene Christianam confessionem, quoniam resurrexit à mortuis, ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris, nec aliunde quam inde uenturus est ad uiuos mortuosque iudicandos: & sic uenturus est illa angelica uoce testante, Quemadmodum ire uisus est in cælum, id est in eadem carnis forma atque substantia, cui profecto immortalitatem dedit naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus ubique diffusus. Cauendum est enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, ut ueritatem corporis auferamus. Non est autem consequens ut quod in deo est, ita sit ubique ut deus. Nam & de nobis ueracissima scriptura dicit quod in illo uiuimus, mouemur & sumus, nec tamen sicut ille ubique sumus, sed aliter homo ille in deo, quoniam aliter & deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona deus & homo est & utrunque est unus Christus Iesus, ubique per id quod deus est, in cælo autem per id quod homo.

In eadem epist. Spatia, inquit, locorum tolle corporibus, nusquam erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitibus, corporum, non erit ubi sint, & ideo necesse est

ut non sint. Et in fine Episto. Christum, inquit, dominum nostrum unigenitum dei filium patri æqualem, eundemq; hominis filium quo maior est pater, & ubiq; totum præsentem esse non dubites tanquam deum, & in eodem templo dei esse tanquam inhabitantem deum, & in loco aliquo cæli propter veri corporis modum. Eadem idem ille docet multis alijs locis præcipue autem Tractatu in Ioan. 50. item contra Felicianum Arrianum cap. 9. 10. 11. & 12. rursus de Agone Christiano cap. 24. 25. & 26.

D. autem Hieronymus in epistola quadam ad Pamachium de Erroribus Ioannis episcopi Hierosolymitani tanta seueritate ab illo Carnis uerq; in Christo domino confessio nem requirit ut cum ille corporum resurrectionem fateretur, ita ut quemadmodum Christus in eo resurrexit corpore quod apud nos in sepulchro iacuit conditum, sic & nos in illis ipsis corporibus resurrecturos quibus nunc circudamur & in quibus nunc sepelimur, tamen non contentus Hierony. perpetuo urget hominem Origenici erroris suspicionem nisi in confessione sua non modo uocabulum corporis sed etiam carnis, in quo scilicet explicatius exprimitur corporis naturalis proprietates & ueritas, poneret. Nam alia, inquit, Carnis alia Corporis definitio est. Omnis caro est corpus, non omne corpus est caro. Caro est proprie quæ sanguine uenis ossibus neruisq; constringitur. Corpus autem quanquam & caro dicatur interdum tamen æthereum uel æreum nominatur quod tactui uisuiq; non subiaceret, & plerunq; uisibile est atq; tangibile. Paries est corpus sed non caro. Hæc Hieronymus.

Corpus domini gloriosum non fit illocabile.

Carnis & corporis differentia

Porro si quis nescit quale fuerit Origenicum de Resurrectione corporum dogma cuius iam nunc memini, audiat ipsum Hieronymum. Dicit Origenes (inquit) duplicem errorem uersari in ecclesia, nostrorum & hæreticorum. Nos simplices & φιλόσοφος (id est amatores carnis) dicere quod eadem ossa & sanguis & caro, id est uultus & membra totiusq; compago corporis resurgat in nouissima die, scilicet ut pedibus ambulemus, operemur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus &c. Hæc nos innocentes & rusticos ait dicere. Hæreticos uero in quorum parte sunt Marcion Apelles Valentius Manes nomen insaniam, penitus & carnis & corporis resurrectionem negare & salutem tantum tribuere animæ, frustra q; nos dicere ad exemplum domini resurrecturos, cum ipse quoq; dominus in phantasmate resurrexerit, & non solum resurrectio eius, sed & ipsa natiuitas τῆς σαρκὸς, id est putatiue uisa magis sit quam fuerit. Sibi autem utranq; displicere sententiam, fugere se & nostrorum carnes & hæreticorum phantasmata, quia utraq; pars in contrarium nimia sit, alijs id uolentibus se esse quod fuerit, alijs resurrectionem corporum omnino denegantibus. Et post aliquot uerba subiiciens Origenis sententiam, Aliud, inquit, nobis spiritale & æthereum promittitur corpus, quod nec tactui subiaceret, nec oculis cernitur, nec pondere prægrauatur, & pro locorum in quibus futurum est uarietate murabitur. Et paulò post ex eadem Origenis sententia addit, Nec uos o simplices resurrectio domini decipiat quod latus & manus monstrauerit, in litore steterit, in itinere cum Cleopha ambulauerit & carnes & ossa habere se dixerit. Illud corpus alijs pollet priuilegijs, quod de uiri semine & carnis uoluptate non natum est. Nec dissimulat naturam ærei corporis & spiritalis. Clausis enim ingreditur ostijs, & in fractione panis ex oculis euanesceat. Et quæ sequuntur. Hactenus enim recensui ex Hieronymo Origenis de corporibus resuscitatis clarificatisq; opinionem, quam Hieronymus omnibus oppugnat ueris ut erroneam. Nunc ergo ex eodem subiungo catholicam & orthodoxam sententiam.

Origenis sententia de corpore Christi clarificata.

Error insignis.

Ideo Hieronymus ad Ioan. episcopum Hierosolymitanum obscurius confitentem & domini & nostram resurrectionem spirantemq; non nihil Origenici erroris, Vis, inquit, resurrectionem carnis ueritate & non putatiue, ut loqueris confiteri, post illa quibus ignorantium blanditus es auribus quod in ipsis corporibus in quibus mortui sumus & sepulti resurgamus, hoc potius adiunge & dic, Quoniam spiritus carnem & ossa non habet sicut me uidetis habere, & proprie ad Thomam, Infer digitum tuum in manus meas & manum tuam in latus meum & noli esse incredulus sed fidelis. Sic et nos post resurrectionem eadem habebimus membra quibus nunc utimur, eadem carnes & sanguinem & ossa, quorum in scripturis

Dominus à resurrectione corpus uerum habuit.

Philip. 3.

sanctis OPERA non NATURA damnantur. Hæc est uera resurrectionis Confessio, quæ sic gloriam carni tribuit, ut non auferat ueritatem. Et post aliquot uerba, Ego libere dicam, & quanquam torqueatis labia, trahatis capillum, applaudatis pede, Iudæorum lapides inquiratis, fidem ecclesiæ apertissime confitebor. Resurrectionis ueritas catholice sine carne & ossibus, sine sanguine & membris intelligi non potest. Vbi caro & ossa & sanguis & membra sunt, ibi necesse est ut sexus diuersitas sit. Vbi sexus diuersitas est, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorum nuptias qui etiam ante mortem in sexu suo sine sexu opere uixerunt. Angelorū nobis similitudo promittitur, id est beatitudo illa in qua sine carne & sexu sunt angeli, nobis in carne & sexu nostro donabitur. Mea rusticitas sic credit, & sic intelligit sexum confiteri sine sexuum operibus, homines resurgere & sic eos angelis adæquari. Nec statim superflua uidebitur membrorum resurrectionis, quæ caritura sint officio suo, cum adhuc in hac uita positi nitamur opera non implere membrorum. Similitudo autem ad angelos non hominum in angelos demutatio, sed profectus immortalitatis & gloriæ est.

Matth. 22.

Christus euauit ex oculis suorū, Luc. 24.

Idem respondens ad superiora Origenis argumenta per id maxime confirmantis Christi corpus proprietates amisisse ueri corporis, spiritaleque factum esse prorsus, quod à resurrectione eius suorum oculis euauit, & quod ad discipulos clausis intrauit ianuis. Quomodo ait ueras manus & uerum ostendit latus, ita uere comedit cum discipulis, uere ambulauit cum Cleopha, uere lingua loquutus est cum omnibus, uero accubitu discubuit in cœna, ueris manibus accepit panem benedixit, fregit & porrigebat illis. Quod autem ab oculis repente euauit, uirtus dei est, non umbræ & phantasmatis. Alioqui & ante resurrectionem cum eduxissent eum de Nazareth ut præcipitarent de supercilio montis, transiit per medios, id est elapsus est de manibus eorum. Nūquid iuxta Marcionem dicere possumus, quod ideo natiuitas eius in phantasmate fuerit, quia contra naturam qui tenebatur elapsus est? Quod Magis licet, hoc domino non licet? Apollonius Tyaneus scribitur cum ante Domitianum staret in consistorio, repente non comparuit. Noli potentiam domini Magorum præstigijs adæquare, ut uideatur fuisse quod non fuit, & putetur comedisse sine dentibus, ambulasse sine pedibus, fregisse panem sine manibus, loquutus esse sine lingua, & latus monstrasse sine costis. Et quomodo inquires non cognoscebant eum in itinere, si ipsum habebat corpus quod antea habuit? Audi scripturam dicentem, Oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent. Et rursus, Aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Nunquid alius fuit quum non agnoscebatur, & alius quando agnitus est? Certe unus atque idem erat. Cognoscere ergo & non cognoscere oculorum erat, non eius qui uidebatur, licet & ipse fuerit. Oculos enim tenebat eorum ne se agnoscerent. Denique ut scias errorem qui uersabatur in medio non corporis domini, sed oculorum fuisse clausorum, Aperti sunt oculi eorum, inquit, & cognouerunt eum &c. Et paulo post, Porro quod clausis ingressus est ostiis, ait, eiusdem uirtutis fuit cuius & ex oculis euanescere. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem, dominus clausis ostiis nisi phantasma fuerit intrare non poterit. Aquilæ & uultures transmarina cadauera sentiunt, Saluator apostolos suos nisi ostium aperuerit non uidebit? Dic mihi acutissime disputationator, Quid est maius tantam terræ magnitudinem appendere super nihilum, & super aquarum incerta librare, an deum transire per clausam portam, & creaturam cedere creatori? Quod maius est tribuis, quod minus est calumniari. Petrus super aquas ambulat graui & solido corpore. Mollis unda non cedit, paululum fides dubitat, & statim naturam suam corpus intelligit, ut sciamus super aquas non corpus ambulasse, sed fidem. Et mox concludens disputationem hanc Hierony. Oro te, ait, qui tantum contra resurrectionem sentis, argumentaris, an simpliciter mecum loqueris? Credis uere dominum resurrexisse in eodem quo mortuus, quo sepultus est corpore, an non credis? Si credis cur ISTA proponis per quæ resurrectio DENEGATUR? Si non credis, quid ita impenitentium lactas animas, & resurrectionem casto nomine uentilas? Hæc Hierony. contra Ioan. epif. Hierosoly. His autem puto non mediocriter illustratum esse præsens de proprietate & unione naturarum Christi mysterium. Et uideor forte quibusdā prolixius ista agere.

Christus clausis ingressus ianuis, Ioan. 20.

Poterat responderi ex angelorum ministerio apertum fuisse ut in Actis cap. 5.

Ipsa

Ipsa ergo res nunc poscit, ut summis rerum capitibus repetitis uela tandem colligamus. Quādo uero sacer ille Athanasius totius disputationis huius de Christo uero deo & homine negotium summa breuitate fide & euidencia collegit, malui tanti in domino uiri uerba recensere, quā nostrā pio Lectori obtrudere. Sunt autem illa huiusmodi,

Fides recta est, ut credamus & confiteamur quia dominus noster Iesus Christus dei filius Deus & Homo est.

Deus est ex substantia patris ante sæcula genitus, & homo ex substantia matris in sæculo natus.

Perfectus deus, perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens.

Aequalis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem.

Qui licet deus sit & homo, non duo tamen sed unus est Christus.

Vnus autem non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in deum.

Vnus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ.

Nā sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita deus & homo unus est Christus.

De reliquis uero quod dominus Iesus propter nos in mortem traditus, resuscitatus, & in cælos susceptus est, quod sedet ad dexteram patris, iudex uenturus uiuorū & mortuorum: alio loco & tempore, si res postulet, dicemus copiosius: in præsentiarum de Diuinitate & Humanitate duntaxat statuiimus differere.

De spiritu sancto eruditissime & piissime scripsit Didymus Alexādrinus author Græcus, quem Latinum fecit D. Hieronymus, Ambrosius quoque ad Gratianum, & Idatius Clarus Hispanus aduersus Varimadum. De Ecclesia porro diligētissime disputauit Augustinus aduersus Donatianos, at de Corporum resurrectione Tertullianus. Cumque hæc Lectoris propono & ecclesiarum doctores ad lectionem ueterum inhortor, diuina non humana suadeo. Omnia enim hæc cum sacris conferri, ipsaque ad sacra probari, bona autem teneri uolo.

Magna nobis à deo delegata est functio, symmistiæ charissimi. Magna nobis undique pericula imminēt. Feruet intumescitque indies magis magisque persecutionum mare. Contemnitur à multis ueritas. Nulla est apud plerosque ministrorū uerbi, feliciter etiam suo fungentium officio, authoritas. Ex omni parte ingerunt sese falsorum fratrum turmæ. Circumspecte ergo & prudenter agendum nobis, ne quid temere. Vigilandum ò fratres & orandum, strenue item arma spiritus exercenda sumendaque pro ueritate contra ecclesiæ Christi hostes ac desertores. Nullus labor, nulla nobis pericula detrectanda. Ponenda nobis uel ipsa anima pro testamento dei & Christi sui, si ita flagitet negotium. Verum seruetur illa in sempiternum, dum hic deperdi uidetur. Fortes ergo atque constantes simus in fidei uera confessione defensioneque, promissionum dei memores, & quod ipse dominus plurimos pseudopphetas, turbas persecutionesque futuras prædixit, in quibus omnibus soli in finem usque perseuerauerint.

1. Timoth. 3.

Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu, uisus est angelis, prædicatus est Gentibus,
fides illi habita est in mundo, receptus est in gloria.

IESVS CHRISTVS.

Sum quod eram, nec eram quod sum, nunc dicor utrumque.

passer
s
s
o
u
a
l
e
e
e
e
e
o
o
no
me
ml
I
p
s
e
r
s
e
o
r
r
r

117

117

117

117

In flegmone epie singulit' malū

Dicitur autem quod si in diebus illis
accidat ex alia parte uentris i. uentris
dexter' conuulsio h' singulit' ead' uentris de ap' h'ce epie
ap' h'ce uentris no' p' u' flegmone uentris h' ad eo magis i. ca
u' h'ce ut or' ad i. flegmone uentris q' h' duo p' h'ce
collegit' d' h'ce m' p' h'ce quod uentris iste uentris
i. de h'ce ce epie no' p' h'ce i. ap' h'ce magis h'ce i. p' h'ce
p' h'ce uentris h'ce co' uentris i. p' h'ce uentris ad uentris
uentris h'ce h'ce ad uentris p' h'ce or' d' h'ce uentris

In uigilia spasm' a' despia malū

Spatium dicitur de ple' h'ce uentris h'ce
uigilia uo' p' h'ce i. uentris uentris u' i. spatium
uigilia de uentris e' p' h'ce uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In omni deum d' h'ce h'ce malū

Quod dicitur malū q' uentris p' h'ce uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In h'ce uentris uentris a' p' h'ce malū

Hec ead' acc' uentris q' p' h'ce uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In flegmone uentris uentris emoro

Pulsus uentris uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

uere expulsiua expelle nocte sic auctor ead' q'
+ dicitur fluxus in die creta q' q' actio ill' aduuer
max' mult' puls' ad res nocte expellat' cogit'

In colore diutius circa uentrem tames malū

Hic dolor ex flegmone uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In colico recessu diutius malū

Nulla dubit' q' ex eo uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In omni capite fractura despia

In uacui accepit malū

Secundum uentris uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In flegmone uentris uentris malū

Dicitur q' ab eo uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

In colore forti uentris uentris ex h'ce

Tacit' flegmone malū uentris h'ce
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

Cheumatismo uentris uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris
uentris uentris h'ce uentris uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

h'ce uentris uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

exp' h'ce uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

29.

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

26.

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

1. de ap' h'ce uentris uentris uentris

